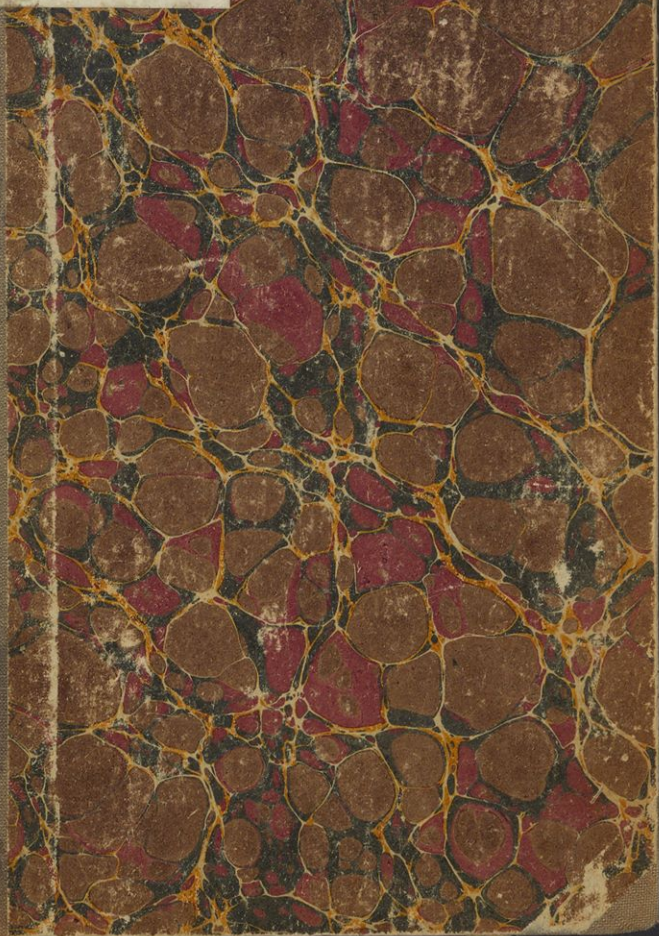

Narodna in univerzitetna knjižnica
v Ljubljani

161585

Učiti se je:

§§. 1, 2, 3, 4, 5, 23, 24, 32, 37-49.
50-70, 73-76, 77-98;
99-114; 115-128; 129-144;
145-194; 195-208.

§§ 209-232 annuo preberite.

§§. 233 do 382 je tudi samo
prebrati.

6 10

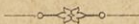
12

152

B 10

A. Janežičeva
Slovenska slovnica.

Za srednje šole

priredil in predelal

dr. Jakob Sket,

e. kr. profesor.

Šesta predelana izdaja.

V CELOVCU, 1889.

161585

F2C 239/1959
395990239

Predgovor.

A. Janežičeva „Slovenska slovnica“ se je v obliki druge izdaje (1863) učencem kakor učiteljem na naših srednjih šolah zeló pri- ljubila ter se v preteklih petindvajsetih letih pri nas sploh udomačila. Bila pa je ta slovnica tudi knjiga, kateri so največjavnejši pisatelji iz óne dobe kumovali. Po ti knjigi se je utrdila naša pisava, likal jezik slovenski in se učil sedanji zarod naš. Ko je zadnji t. j. peti natis (1876) te slovnice v knjigotrštvu pošel, začelo se je od vseh strani popraševati po njej, in merodajni krogi so kar javno zahtevali, naj se knjiga zopet ponatisne.

Založništvo je radovoljno ti želji ustreglo, v svesti si, da utegne na ta način slovenski pouk na srednjih šolah pospeševati. Ker pa ni kazalo, da se knjiga v neizpremenjeni obliki spravi na svetlo, naročilo je meni novo izdajo priskrbeti ter izreklo željo, naj slovnico po svoji izkušnji tako preustrojim, kakor bi se slovenskemu pouku na naših srednjih šolah najbolj prilegala.

To delo pa ni bilo tako lahko, kakor bi se komu dozdevalo na prvi pogled. Mnogo starega in nepotrebnega v knjigi se je moralo iztrebiti; céli oddelki so se na novo spisali, drugi zopet popolnoma pre naredili. Vzlasti oblikoslovje se je moralo malo da ne do cela predelati. Pridejal sem nov odstavek o besedah tujega izvira, katerim gre važno mesto v kulturni zgodovini našega naroda, in na koncu dodal še kratek nauk o stihotvorstvu, kolikor ga je potreba za četrti razred naših srednjih šol. Obádba odstavka smo pogrešali do sedaj v naših slovnica, in z njima sem, kakor mislim, obče ustregel.

Najmanj pre naredbe je zahtevala skladnja, ki je prav pre- gledno in slično kakor v drugih šolskih slovnica sestavljena. Tú sem sicer večjidel izpuščal, kar se mi je zdelo nepotrebno, in le malokaj dodajal; vendar pa ni strani in tudi ne najmanjšega od- stavka, kjer bi ne bilo sledú o trudu mojem.

Zlata vredni so v ti knjigi zgledi, ki služijo v pojasnilo slovninčnim pravilom. Vzeti so iz bogatega zaklada narodnih pregovorov ali nabrani po spisih najboljših slovenskih pisateljev. Ti zgledi dajejo slovnici stalno vrednost, in mladina si jih naj vtisne pri pouku ne le v glavo in pamet, temveč tudi v misel in srce, da ji kažejo pot skoz življenje. Teh zgledov v knjigi se ni moja roka dotaknila, temveč tu in tam kjer je bilo treba jim še drugih dodala.

Gledé pisave naj opomnim, da sem se ogibal vseh novotarij in narečnih posebnostij ter se držal le onih oblik, ki imajo sedaj v našem slovstvu več ali manj občno veljavo. To sem storil zató, da se čim prej utrdi naša pisava in doseže večja doslednost v naših knjigah.

Pričujoča slovnica ima služiti kot poučna knjiga v prvih šestih razredih. Njeno gradivo se naj z malimi izjemami tako za vsak razred razdeli, kakor to „navodi za pouk na avstrijskih gimnazijah 1884“ za nemščino zahtevajo. Metoda, ki se ondi razpravlja, velja v obče tudi za jezik slovenski. Le tedaj, ako se učenec na tanko nauči vseh posebnostij svojega jezika ter spoznava svojstva njegova, bode se navduševal za materinščino in jo smatral kot najdražji zaklad svojega naroda. Na ti podlagi bode tudi mogel v najvišjih razredih zasledovati zgodovino svojega jezika in razvitek našega slovstva ter se konečno uglobil i v zaklade častite staroslovenščine in njenih spomenikov.

Knjigo izročam rojakom svojim z iskreno željo, naj ji tudi v predelani obliki ohranijo svojo naklonjenost ter v njej častijo Janežičev spomin.

V Celovcu, meseca sušca 1889.

Dr. J. Sket.

Prvi del.

Glasoslovje.

I. poglavje.

Slovensko pismo.

§ 1. Vsak govor se sklada iz stavkov, stavki iz besed, besede iz zlogov in zlogi iz glasov, ktere suje človek s sapo iz pluč.

Znamenja posameznim glasovom z ozirom na izreko so glasniki, z ozirom na pisavo pa pismena ali črke. Vsej vrsti pismen pravimo abeceda.

Slovenščini služi latinska abeceda ali latinica, ki šteje, prikrojena za slovenske glasove, ta-le pismena:

a, b, c, č, d, e, f, g, h, i, j, k, l, m, n, o, p, r, s, š, t, u,
v, z, ž.

Opomba. Pismena **q, x, y** in **ph** slovenski pisavi ne rabijo; zató jih po navadi tudi v tujkah s **kv, ks, i** in **f** nadomestujemo, na pr. Ksenofont = Xenophon, sinoda = synoda.

Glasnik, ki stojí besedi od spredaj, imenuje se sprednik; v sredi mu pravimo srednik, na koncu pa končnik.

§ 2. Glasniki so z ozirom na izreko samoglasni ali soglasni. Samoglasni imajo že sami ob sebi svoj razločni glas, soglasni pa ga še le dobé, kedar jih zvežemo s samoglasnimi: prvi so torej samoglasniki (vokali), drugi pa soglasniki (konsonanti).

Samoglasniki so: **a, e, i, o, u.**

Soglasniki so: **b, c, č, d, f, g, h, j, k, l, m, n, p, r, s, š,**
t, v, z, ž.

A. Samoglasniki.

§ 3. Samoglasniki so po svojem bistvu kratki ali dolgi in se ločijo v mehke: e, i in v trde: a, o, u.

Dvoglasnikov (diftongov) slovenščina nima.

B. Soglasniki.

§ 4. Soglasniki so po glasu z ozirom na govorila, ki pri njihovem izgovoru sodelujejo:

- a) jezikovci l, n, r s topljencema lj, nj;
- b) zobniki t, d;
- c) ustniki p, b, v, m, f;
- d) goltniki k, g, h;
- e) sičniki c, z, s;
- f) nebniki ali šumniki č, ž, š, j.

§ 5. Po izreki so mehki: e, č, ž, š, j (lj, nj, rj); drugi so trdi.

Hipni so: t, d, p, b, k, g, c, č, drugi so trpežni.

Nemi (tenues) so: t, p, f, k, h, c, č, s, š, drugi so zveneči (mediae).

II. poglavje.

Veljava in izreka glasnikov.

A. Samoglasniki.

§ 6. Po glasu so samoglasniki polnoglasni, ktere tako rekóč na polna usta izgovarjamo, ali polglasni, ki imajo zamolkel, le na pol slišljiv glas, kakor na pr. e v besedi: dober, kratek.

§ 7. Pismenka a, izmed vseh samoglasnikov najtehtnejša, imá vselej in povsod svoj čisti in polni glas, na pr.: *brazda, glava, klada, žaba, trata, kača.*

Opomba. V ljudski govorici se a večinoma bolj zamolklo, blizu kakor med a in o stoječ samoglasnik izrekuje, na pr.: zrov nam. čistega: zdrav, prov nam. prav, moslo nam. maslo, boba nam. baba.

§ 8. Pismenka **e** nadomestuje štiri glasnike; **e** je tedaj po svojem glasu prav za prav čvetér; izrekuje se namreč:

a) kot namestnik navadnega **e** s svojim lastnim glasom kakor v drugih jezikih, na pr.: *četa, pepel, večer, žena, berem, pletem*.

b) kot namestnik dvoglasnika **ě**, kakor bi mu bil **i** ali **j** pritolpljen; navadno se izgovarja z zaglasnim **j** ali predglasnim **i**, na pr.: *brég = brejg, brieg; déte = dejte, diete; mésto = mejsto, miesto; mléko = mlejko, mlicko; svét = svejt, sviet (die Welt)*.

c) kot namestnik starega nosnika **en**, kedar imá naglas, prav globoko in raztegnjeno, na pr.: *pěta, svét (heilig), vézati, pět, jěza, léča, srěča*.

Opomba. V vseh slovenskih narečjih se dvoglasni **ě (é)** in globoko raztegnjeni **ê** natanko razločujeta; primeri domačo izreko sledečih besed: *brég, lép, déte, répa, mésto, klét, snég* z besedami: *pěta, kěpa, léča, jěza, pėtek, rěsa, jěča, jětra, srěča*.

d) kot polglasnik v končnicah **-ec, -eč, -ek, -el, -em, -en, -er, -et, -ev** in pred samoglasniškim **r**, če je še drug so-glasnik za njim; izgovarja se prav zamolklo in le na pol slišljivo, na pr.: *kratek, pevec, truden, nizek, bázda, sína, trs, zrno, vrt, žrd, trd*.

Opomba. 1. V novejši pisavi se polglasni **e** pred **r** navadno opušča, kar močno lajša pravo izreko; zató sploh pišejo: *brdo, brzda, krst, smrt, srna, trs* namesto: *berdo, berzda, kerst, smert, serna, ters* itd.

2. V korenskih zlogih govori se tu pa tam polglasni **e** kot namestnik starih polglasnikov, na pr.: *vès, pès, těšě, děž, děska, dèn* itd.

§ 9. Pismenka **i** se izrekuje polnoglasno, na pr.: *čist, mir, hiša, sin, pila, žila, milost*.

Bolj zamolklo glasi se posebno v kratkih in brezglasnih zlogih, na pr.: *nìt, mìš, mímò, mėsiti, hválitì*.

Opomba. Kot sprednik se nahaja v besedah: *igla, igo (Joch), igra ilovica, ime, in, iskati, iskra, isti, iti, iz* in še v nekterih drugih. Priprosto ljudstvo mu rado **j** dodeva in govori: *jigla, jigo, jigra* itd., česar pa v pisavi ne smemo posnemati.

§ 10. Pismenka **o** nadomestuje dva glasnika; **o** je tedaj dvojen:

a) navadni, ki se glasi kakor v drugih jezikih; le v zatezi se bliža sem ter tja nekaj samoglasniku **u**; na pr.: *okó*, *gospód*, *dóm*, *vóz*; *nòž*, *òkno*, *gròzd*, *pròst*, *smòla*.

b) kot namestnik starega nosnika **on** večjidel široko, kakor bi bil v njem **a** vtopljen; v nekterih krajih pa kakor navadni dolgi **o** z zaglasnim **u**. Na pr.: *góba* = *góaba* in *góuba*; *môka*, *tôca*, *pôt*, *môž*, *rôka*.

Opomba. Kot sprednik nam služi v besedah: o, ob, oba, od, ogenj, oje, okno, oko, ol, on, orel, osa, osel, ost in še v nekterih drugih. V domačem govoru iná večkrat v pred seboj, na pr.: voje, vokno, vosa, von itd., kar se v čisti izreki in v pismu ne smeje posnemati.

§ 11. Pismenka **u** se glasi polnoglasno kakor v drugih jezikih, na pr.: *luža*, *ruda*, *ud*, *ul*, *sluga*, ali bolj zamolklo, vzlasti v breznaglasnih in kratkih zlogih, na pr.: *gubiti*, *varuh*, *kmalu*, *kùp*, *krùh*, *kùga*.

Opomba. 1. Spomina vredna je posebnost štajerskega narečja okoli Radgone, Ljutomera in Ptuja, vse dolenjščine in pa notranjščine ob Krasu, ki v korenikah **ü** namesto **u** govori, na pr.: *küp* = kup, *büča* = buča, *brüno* = bruno, *tüdi* = tudi, *küpiti* = kupiti.

2. Kot sprednik se nahaja **u** v besedah: ud, uho, ujec, uk, ul, ulica, um, up, usnje, usta, uzda in še v nekterih drugih. V domači rabi radi v pred-enj devamo: vud, vuk, vum, vusta itd., kar pa se mora v pismu in v lepem govoru opuščati.

B. Soglasniki.

§ 12. Jezikovca **n** in **r** imata svoj lastni glas kakor v drugih jezikih, naj stojita od spredaj, v sredi ali na koncu besed; **l** pa se lastnega glasú včasih iznebi in kakor **v** (**u**) izrekuje, to pa:

a) v koreniki pred soglasniki, na pr.: *dolg* = *dovg*, *polt* = *povt*, *volk* = *vovk*, *žolna* = *žovna*. Po Štajerskem proti hrvaški meji govore celo: *dug*, *put*, *vuk*, *žuna* itd. — Jednako se glasi **l** čestokrat kakor **v** tudi pred obrazili *-ec*, *-en*, *-ik* itd., na pr.: *bralec* = *bravec*, *rodilnik* = *rodivnik*, *tkalec* = *tkavec*.

b) na koncu besed govori se **l** skoro po vsem Slovenskem kot **v** (**u**), na pr.: *dal* = *dav*, *igral* = *igrav*, *delal* = *delav*, *jel* = *jev*, *trpel* = *trpev*, *ljubil* = *ljubiv*, *rekel* = *rekev* (celó: *rekov*, *reku*).

Opomba. Na Koroškem in Gorenjskem govore celo: puátno, másuo, dáva, guáva nam.: platno, maslo, dala, glava. — V pisnem jeziku se je ohranil prvotni in pravilni **l**; torej se naj tudi v olikanem govoru povesod čisto in razločno kot **l** izrekuje.

§ 13. Zobnika **t** in **d** imata vselej in povsod svoj čisti glas, naj nam rabita kot sprednika, srednika ali končnika. Zveneči **d** naj se vselej natanko loči od nemega **t**, na pr.: *brod, dom, rod, red, peta, pot, trud, grad, strd* — *strdí, strt* — *strto, trda, trta*.

§ 14. Ustniki **p, b, m** imajo sploh svoj čisti glas; samo **v** nam je veliko mečji nego drugim jezikom in ostalim slovanskim narečjem ter se bliža v izreki samoglasniku **u** in nemškemu **w**. Na pr.: *brada, riba, grob, pivo, slep, mamilo, voha, volna, voda, mavrica, krov, žetev, veter*.

Opomba. 1. Le-sem spada tudi tujka **f** v tujih in v nekterih domačih, naravni glas posnemajočih besedah; ohranila je svoj glas tudi v slovenščini, na pr.: *Filip, fant, steten, frfoleti, flafotati*; kedar je pa mogoče, zamenimo jo rajši z domačim **b**, na pr.: *baklja = Fackel, barva = Farbe, birma = firmatio*.

2. Kakor si Slovenec glas **f** v tujkah rad v **b** zamenjava, jednako zaznamujejo tudi Nemci naš **b** s svojim **f** ali **v**, kedar si slovenske besede po svoje krojijo, na pr.: *Bled = Veldes, Bistrica = Feistritz, Borovlje = Ferlach, Žabnice = Saifnitz, Beljak = Villach*.

§ 15. Goltnika **k** in **g** se glasita v pravilni izreki kakor v drugih jezikih, **h** pa kakor nemški **ch**, na pr.: *grom, glava, blag, krotek, rokavica, muha, duh, hrast, hlapec*.

Opomba. 1. Na Koroškem in Gorenjskem govori se **g**, posebno v začetku in na koncu besed, prav po česki navadi, kakor latinski ali nemški **h**, na pr.: *hora = gora, hozd = gozd, snéh = snég, drah = drag, huáva = glava, briegh = breg*.

2. V nekterih krajih na Koroškem, vzlasti v Rožni dolini govori se pred **e** in **i** namesto **k** umehčani **č**, na pr.: *čita = kita, čepa = kepa*. Pred ostalimi samoglasniki in pred soglasniki pa se **k** v tem narečju z jedva slišljivim nastavkom nadomestuje; na pr.: *'aj = kaj, 'a'o = kako, 'w'avica = kukavica*.

§ 16. Sičniki se glasé: **c** kakor nemški **z**, **s** kakor ostri **ß** ali **ff**, **z** pa prav rahlo kakor nemški **j** med samoglasniki (*Rose, Wesen*); na pr.: *céna, raca, stric; sestra, kosa, rosa, les; zima, koza, mraz, voz*.

§ 17. Sumniki ali nebniki se izrekajo: **č** kakor nemški **tjch**, **š** ostro kakor nemški **sch**, **ž** pa prav rahlo kakor francoski **j** v „Journal“; na pr.: *čast, moč, meča; šega, veša; žena, veža, mož*.

Le-sem spada tudi **j**, vseh soglasnikov najmečji, pa vendar največje moči, ker mnogovrstno preobraža druge soglasnike; glasi se tako, kakor v drugih jezikih, na pr.: *jezik, meja, žeja, tukaj*.

III. poglavje.

Glasniki po njih izpreminjavi.

§ 18. Prečudni in mnogovrstni so potje, po katerih se gibljejo in menjajo glasovi, da postane njih zveza lahko izrekljiva in lepo-glasna. Kar koli se upira mehjemu in gladkemu jeziku, vse to se pretopí in omeči, oteše in olika, da se prikaže v ličnejši podobi. Podvrženi so ti menjavi samoglasniki, ki pretekajo in oživljajo kakor kri in duh trdnejše in stanovitnejše jezikove dele — so-glasnike; mnogovrstno se pa izpreminjajo tudi soglasniki, ki so tako rekoč grodí ali rebra vsakega jezika. Na te izpreminjave v glaso-vih opira se mehkota in milina, pa tudi moč in sila našega jezika.

A. Menjava samoglasnikov.

§ 19. I. Samoglasniki se stopnjujejo ali na glasu ojačé-vajo (Lautstärkung) t. j. manj tehtni se izpreminjajo v tehtnejše glasove. Po tehtnosti se vrsté samoglasniki: **a, ô, o, u, é, i, e**; **a** in **ô** kot najtehtnejša samoglasnika se ne vikšata na glasu.

e ojačéva v	{	i : berem — pobirati, merjem — umirati, stelijem — postiljati, derem — podirati.
		é : grebem — ogrébatí, ležem — polégati, pletem — oplétati, tečem — otékati.
		o : bredem — brod, grebem — grob, grmeti — grom, pletem — plot, vezem — voz, zveneti — zvon.
i ojačéva v	{	a : ležem — polagati, tečem — pretakati, sedem — saditi, vlečem — vlačiti, strežem — straža.
		é : sijem — obsévati, zijem — zévati, visim — véstiti.
		oj : bijem — boj, počijem — po-koj, gnijem — gnoj, lijem — loj, pijem — na-poj, vijem — za-voj.
o ojačéva v	{	av, va, ov : biti (sem) — zabava, kis — kvas, kriti — krov.
		a : goniti — poganjati, nov — ponavljati, pojiti — napajati, sopsti — sapa, sloveti — slava, slaviti; stvoriti — stvarjati, topiti — potapljati, ustanoviti — ustanavljati, močiti — namakati.

u ojačéva v { **av:** *pluti — plavati, truti (sättigen) — trava (Gras).*
ov: *kujem — kovati, slujem — sloveti, otruti (vergiften) — otrov (Gift).*

§ 20. II. Samoglasniki se soglasnikom prisposodablajo (Assimilation) t. j. podobni, bolj jednaki delajo, da s trdimi glasovi trdi, z mehкими pa mehki glasovi v zvezo pridejo. Zató se preobraža za mehкими soglasniki:

1. o v e { a) v samostalnikovih sklonih: *om, oma, ov*, na pr.: *kraljev nam. kraljov, mečem nam. mečom, nožema nam. nožoma.*
 b) v jedninskem imen. in tož. srednjih samostalnikov in njih pridevnikov, na pr.: *cvetočé lice nam. cvetočo lico, vroče poletje nam. vročo poletjo, morje nam. morjo.*
 c) v nedoločnikovi osnovi: *-ova*, na pr.: *kraljevati nam. kraljovati, posvečevati nam. posvečovati.*
2. u v i { v jedninskem mestniku moških in srednjih samostalnikov, na pr.: *pri kralji in pri kralju, na lici in na licu, na bojiščí in na bojišču, v trpljenjí in v trpljenju.*

§ 21. III. Samoglasniki se med soglasnike vstavljajo (Einschiebung), da pretrdo izreko meče:

- Vstavlja se e { a) v množinskem rodilniku ženskih in srednjih samostalnikov, da se dva (razun *lj, nj, st, šč, zd* itd.) ali še več soglasnikov ne snide, na pr.: *iskra — isker nam. iskr, zgodba — zgodeb nam. zgodb, okno — oken nam. okn.* — Včasí prevzame to opravilo **á**, na pr.: *ovca — ovec ali ovác nam. ovc, treska — tresek ali tresák nam. tresk.*
 b) v tvorno-preteklem deležniku, na pr.: *rekel*, v ženskem spolu: *rekla; padel — padla, padlo; nesel — nesla, neslo.* — Tako tudi: *dober* iz *dobr*, žen.: *dobra; ogel*, rod.: *ogla; ogenj*, rod.: *ognja.*

§ 22. IV. Samoglasniki včasih odpadajo ali izpadajo (Abwerfung — Ausstossung), da se prikaže beseda v kračji obliki. Tako se govori: *spod* nam. *izpod*, *spred* nam. *izpred*, *zgubiti* nam. *izgubiti*, *rálo* nam. *orálo*, *tak* nam. *tako*, *bliz* nam. *blizu*, *zarad* nam. *zaradi*, *zavolj* nam. *zavoljo*, *spolniti* nam. *izpolniti*, *bčela* nam. *bučela* itd. V pisavi se naj rabijo popolnejše, prvotne oblike.

B. Menjava soglasnikov.

§ 23. I. Soglasniki se v sorodne pretaplajo (Lautwandel) in sicer:

1. jezikovci	}	l s sledečim i v lj : <i>piljen</i> iz <i>pilien</i> , <i>pili-ti</i> , <i>soljen</i> iz <i>solien</i> , <i>soli-ti</i> , <i>voljen</i> iz <i>volien</i> , <i>voli-ti</i> .
		n s sledečim i v nj : <i>gonjen</i> iz <i>gonien</i> , <i>goni-ti</i> , <i>menjen</i> iz <i>menien</i> , <i>meni-ti</i> , <i>plenjen</i> iz <i>plenien</i> , <i>pleni-ti</i> .
		r s sledečim i v rj : <i>morjen</i> iz <i>morien</i> , <i>mori-ti</i> , <i>storjen</i> iz <i>storien</i> , <i>stori-ti</i> , <i>širjen</i> iz <i>širien</i> , <i>širi-ti</i> .
		n pred ustnikom b v m : <i>bramba</i> iz <i>branba</i> , <i>brani-ti</i> , <i>hlimba</i> iz <i>hlinba</i> , <i>hlini-ti</i> , <i>izpremembra</i> iz <i>izpremenba</i> , <i>izpremeni-ti</i> ,
		d s sledečim j (i) v j : <i>graja</i> , <i>grajen</i> iz <i>gradja</i> , <i>gradjen</i> , <i>gradien</i> , <i>gradi-ti</i> ; <i>klaja</i> iz <i>kladja</i> ; <i>sojen</i> iz <i>sodjen</i> , <i>sodi-ti</i> .
2. zobniki	}	t s sledečim j (i) v č : <i>ječa</i> iz <i>jetja</i> , <i>jetnik</i> ; <i>mačeha</i> iz <i>matjeha</i> , <i>mati</i> ; <i>mlačen</i> iz <i>mlatjen</i> , <i>mlatien</i> , <i>mlati-ti</i> ; <i>piča</i> iz <i>pitja</i> , <i>pi-ti</i> .
		st s sledečim j (i) v šč : <i>puščén</i> iz <i>pustjen</i> , <i>pustien</i> , <i>pusti-ti</i> ; <i>puščáva</i> iz <i>pustjava</i> ; <i>rašča</i> iz <i>rastja</i> , <i>rast-em</i> . — Gorenjščina v tem primerljeju č izpušča in govori: <i>goša</i> nam. <i>gošča</i> , <i>pušava</i> nam. <i>puščava</i> , <i>grobiše</i> nam. <i>grobišče</i> , kar ni, da bi posnemali.
		d pred t v s : <i>jesti</i> iz <i>jedti</i> , <i>presti</i> iz <i>predti</i> , <i>pasti</i> iz <i>padti</i> , <i>vest</i> iz <i>vedt</i> , <i>vlast</i> iz <i>vladt</i> , <i>daste</i> iz <i>dadte</i> .
		t pred t v s : <i>cvesti</i> iz <i>cvetti</i> , <i>plesti</i> iz <i>pletti</i> , <i>mesti</i> iz <i>metti</i> .

Opomba. Včasih nahajamo te izpreminjave na videz tudi pred **l**, na pr.: *gosli* od *godem*, *gosti*; *jasli* od *jem*, *jesti*; *veslo* od *vedem*, *vesti*; *číslo* od *čítejem* — *čit-a-ti*. Ta izprememba pa se tako tolmači, da stoji pritiklina **-lo** nam. prvotnega **-tlo**; tedaj *gosli* iz *gos-tli*, *god-tli*; *číslo* iz *čis-tlo*, *čit-tlo*.

3. ustniki { **b, m, p, v** { *grabljen* iz *grabien*, *ljubljen* iz *ljubien*, *zibljem* iz *zibiem*, *dramljen* iz *dramien*, *dremljem* iz *dremiem*, *mamljen* iz *mamien*; *kripljem* iz *hripiem*, **blj, mlj,** *tipljem* iz *tipiem*, *topljen* iz *topiem*; **plj, vlj:** *devljem* iz *deviem*, *lovljen* iz *lovien*, *opravljen* iz *opravien*.

4. goltniki { **g** pred obrazilom **i v z:** *drag* — *drazi*; *strig* — *strizi*; *pomog* — *pomozí*.
h pred obrazilom **i v s:** *Vlah* — *Vlasi*; *na rjusi* nam. *na rjuhi*, pa le bolj po redkem.
k pred obrazilom **i v e:** *otrok* — *otroci*, *travnik* — *travnici*, *roka* — *na roci*, *pek* — *peci*, *rek* — *reci*.

g s sledečim **j (i) v ž:** *leža* iz *legja*, *Pražan* iz *Pragjan*, *stržem* iz *strgiem*, *teža* iz *tegja*.

h s sledečim **j (i) v š:** *duša* iz *duhja*, *višem* iz *vihiem*, *dišete* iz *dihiete*.

k s sledečim **j (i) v č:** *meča* iz *mekja*, *seča* iz *sekja*, *jočem* iz *jokiem*, *mičem* iz *mikiem*.

V sklanji, spregi in v skladju mehčajo se goltniki pred

sledečim **e in i** { **g** se umehčuje v **ž:** *igo* — *ižesa*; *strižem* — *strigel*, *strigla*; *ubožica* — *ubog*; *družé*, *družeta*, *družica* — *drug*; *blažiti* — *blag*.
k se mehča v **č:** *oko* — *očesa*; *rečem* — *rekó*; *tečem* — *tekel*, *tekla*, *teklo*; *otročé*, *otročeta* — *otrok*; *očit* — *okó*.
h se topí v **š:** *uho* — *ušesa*; *sušiti*, *sušica* — *suh*; *strašiti* — *strah*.
gt in kt prehajata v **č:** *streči* iz *stregti*, *striči* iz *strigti*, *peči* iz *pekti*, *reči* iz *rekti*.

Zaradi lepoglasja se **g** in **k** izpreminjata v **h**, kakor: *lahék* namesto *lagek*, *mehék* nam. *mekek*; *nohet* nam. *noget*; *h kruhu* nam. *k kruhu*; *h gospodu* nam. *k gospodu*.

5. sičniki
- e s sledečim **j (i) v č**: *kličem* iz *kliciem*, *osolnčje* iz *osolncije*.
  - s s sledečim **j (i) v š**: *brišem* iz *brisiem*, *brušen* iz *brusien*, *nošen* iz *nosien*, *pošljem* iz *posliem*, *noša* iz *nosja*.
  - z s sledečim **j (i) v ž**: *režem* iz *reziem*, *vežem* iz *veziem*, *vožen* iz *vozien*, *vožnja* iz *voznja*.
  - sk, st s sledečim **j (i) v šč**: *iščem* iz *iskiem*; *puščen* iz *pustien*, *češčen* iz *čestien*.

§ 24. II. Soglasniki se vstavljajo (Einschiebung), da zév v glasovih (hiatus) zatikajo, ker se izreka dveh zaporednih samoglasnikov (razun v sestavah) ustom sploh upira, lepoglasje pa krha. Zév se na več načinov zatika.

1. Med dva samoglasnika vtikajo se soglasniki: **j, n, v**.

a) **j**: *dajati* nam. *da-ati*; *pijača* nam. *pi-ača*; *vejem* nam. *ve-em*; *Azija* nam. *Azia*; *dijak* iz *diaconus*.

b) **n**, posebno v sestavah s predlogom **s** ali **v** in pri zaimku **i** (on) po vseh odvisnih sklonih, na pr.: *sniti* nam. *s-iti*; *sneti* nam. *s-esti* (*jesti*); *sneti* nam. *s-eti* (*jamem*, *jeti*); *k njemu* nam. *k jemu*.

c) **v**: *devati* nam. *de-ati*; *davati* nam. *da-ati*; *plevem* nam. *ple-em*.

2. Samoglasnik **u** razvežemo v **ov** in **ev**, na pr.: *kovati* nam. *ku-ati*, *kupovati* nam. *kupu-ati*, *sloveti* nam. *slu-eti*, *kraljevati* nam. *kralju-ati*. — V sestavi izpremeni se **u** v **v**, **i** pa v **j**; na pr.: *medved* iz *medu-ed*; *zajdem* iz *za-idem*.

3. V tujkah, kedar jih domačimo, preobrazimo dvoglasniku poslednje pisme v **j** ali **v**; na pr.: *Evropa* iz *Europa*, *Pavel*, *Pavla* — *Paul*, *Lovrenc* — *Laurentius*, *Švajca* — *Schwicz*, *krajcar* — *Kreuzer*.

§ 25. Včasih se vrine kak soglasnik med druge soglasnike, da dela njih trdo zvezo laže izrekljivo in bolj lepoglasno; tako vtikamo:

a) **d** ali **t**, da kak sičnik z **r** v zvezo ne pride, na pr.: *mezdra* iz *mezra* (*Häutchen*); *nozdr* (*Nüstern*) iz *nozri* (*nos*); *oster* iz *oser*; *pester* iz *peser* (od glagola: *pis-ati*);

b) **s** med preokorno zvezo **bt** in **pt** v nedoločniku, na pr.: *dolbsti* nam. *dolbti*, *grebsti* nam. *grebti*, *tepti* nam. *tepti*, *sopsti* nam. *sopti*.

§ 26. III. Soglasniki odpadajo ali izpadajo (Abwerfung — Ausstossung), in sicer:

1. jezikovec **r** izpada za šumniki, pa le na Kranjskem razun Dolenjskega in na Goriškem, drugje se razločno govori in sedaj tudi dosledno piše, na pr.: *čreda* — *čeda*, *črešnja* — *češnja*, *črevo* — *čevo*, *črez* — *čez*, *črevelj* — *čvelj*, *žrebe* — *žebe*, *žrebelj* — *žebelj*.

2. zobnika **d** in **t** izpahujemo:

- a) glagolom II. vrste pred pripono: *-niti*, *-nem*, na pr.: *veniti*, *venem* iz *vedniti*, *vednem*; *vrniti*, *vrnem* iz *vrtniti*, *vrtnem*; *kreniti*, *krenem* iz *kretniti*, *kretnem* (*kretati*); dalje v besedah: *vém* iz *vedm*, *dám* iz *dadm*, *jém* iz *jedm*.
- b) pred obrazilom *-ski* in *-stvo*, na pr.: *gosposki* nam. *gospodski*, *bogastvo* nam. *bogatstvo*, pa tudi v besedah: *brezno* nam. *brezdno*, *prazen* nam. *prazden*, *pozen* nam. *pozden*, *slama* nam. *stlama*.
- c) pred deležnikovo pripono **I**, toda le po vzhodnih in južnih krajih jezikovega obsega, na pr.: *cvel*, *cvela* = *cvetel*, *cvetla*; *pal* = *padel*, *plel* = *pletel*, *bol* = *bodel*, *kral* = *kradel*. — Tako tudi: *moliti* iz *modliti*, *selo* iz *sedlo* (*Ansiedlung*, *Dorf*); **d** ostane v *sedlo* (*Sattel*).

3. ustniki izpadajo ali odpadajo:

- a) glagolom II. vrste pred pripono: *-niti*, *-nem*, na pr.: *treniti*, *trenem* iz *trepniti*, *trepnem* (*utripati*); *zakleniti*, *zaklenem* iz *zaklepniti*, *zaklepnem* (*zaklepati*); *ganiti*, *ganem* (prim. *gib-ati*).
- b) za predlogom *ob*, na pr.: *oblak* nam. *obvlak*, *oblečem* nam. *obvlečem*, *obleka* nam. *obveleka*, *obesiti* nam. *obvesiti*, *oblast* nam. *obvlast* (*vladati*).
- c) včasi pred **t** ali **l**, na pr.: *tica* nam. *ptica*, *last* nam. *vlast* (*vladati*), *las* nam. *vlas*, *lat* nam. *vlat*, *pleti* nam. *plevti*.
- d) včasi v predlogu **vz**, na pr.: *zbuditi* = *vzbuditi*, *zdihniti* = *vzdihniti*, *zglel* = *vzglel*, *zdramiti* = *vzdramiti*.
- e) še v nekterih drugih besedah, kakor: *že* = *vže*, *uže*; *storiti* nam. *stvoriti*, *hoja* nam. *hvoja*, *zagozda* nam. *zagvozda*, *srab* nam. *svrab*, *sraga* nam. *svraga*.

4. goltnik **k** izpada kakor *b*, *d*, *p* in *t* pred pripono: *-niti*, *-nem*, na pr.: *brsniti*, *brsnem* nam. *brskniti*, *brsknem* (*brskati*); *prasniti*, *prasnem* nam. *praskniti*, *prasknem* (*praskati*); *plusniti*, *plusnem* nam. *pluskniti*, *plusknem* (*pluskati*); *stisniti*, *stisnem* nam. *stiskniti*, *stisknem* (*stiskati*).

§ 27. IV. Soglasniki se med seboj menjajo (Lautwechsel):

1. jezikovci med seboj, na pr.: *goltanec* — *grtanec*, *klik* — *krik*, pa tudi z drugimi soglasniki, na pr.: *kora* — *koža*, *poroslo* — *poveslo*, *karati* — *kazen*, *renem* — *ženem*, *uboren* — *ubožen*, *morem* iz *možem* (*mogó* = *morejo*).

2. zobniki med seboj in z drugimi soglasniki, na pr.: *bridek* — *britek*, *kdo* — *kto*, *ped* — *peta*, *kodelja* — *koželj*, *sladčica* — *slaščica*, *teden* — *keden*.

3. ustniki med seboj in z drugimi soglasniki, na pr.: *bramor* — *mramor*, *prača* — *frača*, *drobtina* — *droftina*, *medved* — *medjed*, *svoboda* — *sloboda*.

4. goltniki med seboj, na pr.: *gavran* — *kavran*, *grb* — *hrbet*, *gruška* — *hruška*, *laket* — *lahet*, *gora* — *Pohorje* = *Pogorje*.

Večkrat se čredi **g** z **z**, na pr.: *migati* — *meziti se*, *drgati* — *drzati*, *obsegati* — *obsezati*, *spregati* — *sprezati*, *ustregati* — *ustrezati*.

5. sičnik **z** z **s**, posebno pred **t** in **l**, na pr.: *mazati* — *maslo*, *lezti* — *lestvica*, *vezati* — *poveslo*, *poreslo*; *lezti* = *lesti*, *grizti* = *gristi*, *mlezti* = *mlesti*.

§ 28. V. Soglasniki se prestavljajo (metathesis) vzlasti z ozirom na sorodne besede v drugih jezikih:

1. da se pretrda zveza soglasnikov, posebno jezikovcev pred zobniki, razdruži, na pr.: *brada* — *Bart*, *breg* — *Berg*, *brod* — *Furt*, *grad* — *Garten*, *kratek* — *curtus*, *kriv* — *curvus*, *mramor* — *marmor*, *red* — *ordo*, *rabota* — *Arbeit*, *rama* — *Arm*, *tretji* — *tertius*.

2. še v nekterih drugih besedah, ki so nam v obeh oblikah navadne: *čveteri* iz *četveri*, *gomila* iz *mogila*, *kropiva* iz *kopriva*, *čebela*, *čbela* iz *bučela* itd.

IV. poglavje.

Zlogi in naglaševanje.

A. Zlogi in besede.

§ 29. Iz samoglasnikov in soglasnikov, skladno med seboj zvezanih, priraščajo zlogi in besede.

Zlog ali slovka je glas, ki ga v jedni sapi ali enkrat zinišči izrečemo in kateri še nič ne pomenja, na pr.: *bra, kra, ple, pre* itd. — Zlogu, ki se končava na samoglasnik, pravimo odprt, tistemu, ki ga soglasnik zapira, zaprt zlog.

Besede so glasovi, ki imajo že razločen pomen, na pr.: *vol, hiša, bučela* itd. Besede so jednozložne (jednozložnice), dvozložne (dvozložnice) ali večzložne (večzložnice).

V vsaki besedi se jeden zlog krhkeje izgovarja mimo drugih. Ta zlog ima tedaj naglas ali poudarek.

B. Naglas in naglaski.

§ 30. Naglas ni drugega kakor glavni poudarek ali povzdig kakega samoglasnika v izreki. Nekteri samoglasniki se bolj na dolgo, zategnjeno ali mehko izgovarjajo, drugi zopet bolj urno, krhko ali ostro. Povzdig ali poudarek samoglasnikov je tedaj dvojen: počasen in mehki ali pa nagel in oster. Pri počasni izreki glasove zategujemo, pri nagli pa predtegujemo. Zató pravimo počasni in mehki izreki sploh zateza, nagli in ostri pa predteza.

Samoglasniki so po naravi dolgi (—) ali kratki (⌣). Zatorej se delé z ozirom na naglas ali težo in z ozirom na mero ali dolžino na čvetero. Oni so namreč:

- a) predtegnjeni (ostri) dolgi: grād = gráad, mēd, žīv, lōj;
- b) predtegnjeni (ostri) kratki: rad = rād, kmēt, sīt, krūh;
- c) zategnjeni (mehki) dolgi: kralj = kraálj, križ, rōka, ključ;
- d) zategnjeni (mehki) kratki, ki ne stojé nikdar na koncu, ampak samo v sredi ali iz početka besede: laza = lāza, sklēpa, bōba, kōnja, — ki so roditelji od predtegnjenih kratkih laz, sklēp, bōb, kōnj.

✓ § 31. Kedar hočemo predtezo ali zatezo, dolžino ali kračino posameznih glasov v pisavi zaznamovati, kar je pa le tedaj neogibno potreba, če je pravi pomen brez naglaskov dvomljiv, — onda postavimo nad dotične samoglasnike posebna znamenja, ki jih naglaske imenujemo.

Za natančno zaznamovanje predtegnjenih (ostrih) in zategnjenih (mehkih) glasov so nam potrebni, kakor hrvaščini in srbščini, prav za prav štirje naglaski, namreč:

a) ostrivec ʹ za predtegnjeno-dolge glasove, na pr.: Bóg, brámba, brítva, dóm, dúša, grád, jók, kóst, kúp (kúpiti), mladóst, móst, pást, péti, pót (znoj), róp, strúp, súša, svét, zláto, zvést, žába, želva ;

b) podvojeni krativec ˝ za predtegnjeno-kratke glasove, na pr.: băt, bōb, brăt, drgèt, dnō, kār, kmèt, krōp, kŭp, (gomila), mōj, náš, pēkel, rād, ropōt, sīt, slāb, sōva, srēbro, tvōj, váš ;

c) zavijalec ali strešica ^ za zategnjeno-dolge glasove, na pr.: dām, dōga, gospā, hrást (dob), hvāla, kljūč, krālj, križ, nārod, nāsad, pēta, pōt (via), rōka, sādje, sōsed, zīma.

✓ d) krativec ˘ za zategnjeno-kratke glasove, na pr.: bèrem, gōra, gŭmno, ìgra, jèzik, kōga, mètla, nèsem, pèrem, pšeno, žèna, — mène, tèbe, sèbe, bōba, kmèta, pèkla.

§ 32. Navadni pisavi in tudi pričujoči slovnici služita prav za prav samo dva naglasaka, namreč:

1. ostrivec ʹ kot znamenje predtegnjeno- in zategnjeno-dolghih glasov, na pr.: dúh, grád, méd, živ, — kljūč, krālj, križ, sādje, sténa.

2. krativec ˘ kot znamenje predtegnjeno- in zategnjeno-kratkih glasov, na pr.: kōnj, kmèt, otrōk, rād, slāb, — čelo, ìgra, kōsa, òsa, vòda.

Strešica ali zavijalec ^ hodi ji v rabo samo tedaj, kedar je posebno zaznamovanje zategnjeno-dolghih glasov neogibno potrebno, vzlasti pri globoko-raztegnjenem ê in ô, na pr.: jéča, léča, rōka, med pōtem.

§ 33. Znamenito v naglaševanju slovenskem je odskakanje ali premikanje naglasaka in njegove vsled tega po-uzročene premembe in pa ritem ali mera.

Naglas se premiče od začetka proti koncu ali od konca proti začetku in postaja, čim bliže je koncu, tém ostrejši, in čim dalje je od njega, tem mečji. Tako biva naglasek, ki je na zadnjem zlogu oster (predtegnjen), na predzadnjem mehke (zategnjen) in ki je na predzadnjem oster (predtegnjen), na tretjem od konca mehke (zategnjen). Na pr.: dâjem, dâješ, dâje, ali dajëm, dajëš, dajë. Tako govorimo: gòra, grènka, kòsa, mène, mòje, ròsa, tèbe, ali gorà, grenkà, kosà, menë, mojë, rosà, tebë itd. — Jednako postaja iz zategnjenega naglasa predtegnjen, ako se premakne za jeden zlog proti koncu; tako biva na pr. iz nedoločnikov: pèči, rèči, plèsti, ako končni i odbijemo: pëč, rëč, plëst, in v name-nilniku celó: péč, plést, prést.

Ritem ali ravnomerna izpreminjava dolgih in kratkih zlogov je nekak doglas, ki daje besedam v govoru po pésemskem načinu neko stanovitno glasovno razmerje. V slovenščini imamo dvojen ritem: trohejski in jambijski; prvi stopa pred naglas, drugi pa za-nj. Jambijski ritem se čuje po severno-zahodnih stranéh, najčistejše po gorenjem Kranjskem, trohejski je pa v navadi po južnih in vzhodnih krajih.

Trohejski ritem se od jambijskega loči samo v ostro-kratkih in mehko naglašanih besedah, v ostrih dolgih sta si pa obadva jednaka. Tako na pr.:

a) ostre kratke besede: bútura, délati, lípa izgovarja trohejec, kakor da je: buttara, dellati, lippa; — jambovec pa deva nekak doglas še na sledeči zlog, kakor da je: bútura, délàti, lípà, in zató naglašeni zlog manj ostro izrekuje.

b) V besedah mehko naglašanih, naj so dolge ali kratke, izgovarja trohejec drugo polovico naglašene zloga ostro, kakor da je: glaáva (gláva), greéh (greh); jambovec pa mehko, kakor da je: glaáva, greêh.

c) ostre dolge izgovarjata obá jednako, na pr.: grád, súm, zráven.

§ 34. Po svojem izviru je teža in mera slovenskih besed povsod jednaka; razloček je samo v tem, da naglas, ki odskakuje povsod po istih pravilih, ne odskakuje vsekod v istih besedah. Tako govore neki: pòmóč, pòslal, drugi pa: pomóč, poslál, in večkrat se govori v jednom ter istem kraju oboje.

Kteri zlog se ima v slovenščini naglaševati, to se sploh ne da določiti; slovenski jezik je v tem zelo gibčen in svoboden. V nekih krajih devajo naglas skoro v obče na predzadnji zlog, in lahko bi se z neko pravico reklo, da se jezik temu načinu le malokdaj upira.

§ 35. Sploh naj se pomni o naglasu:

a) Jednozložnice se predtegnjeno ali zategnjeno naglašujejo ali poudarjajo, na pr.: *klín, stròp, díh, strúp, králj, kljúč, lúč*.

b) Dvo- in večzložnice imajo naglas na koreniki ali na obrazilih, na pr.: *grája, úzda, gibati, pokóren, nesréčen, pokórščina, — tečaj, vozník, vezílo, kraljica, obrazílo, milostljív, potrpežljív*.

c) S predlogi: *na-, o-, pre-, pred-, raz-, so-, za-* itd. sestavljeni samostalniki in pridevniki pomikajo naglas radi nad predlog, na pr.: *národ, národen, ógrada, ómota, prélaz, prédmet, prístava, rázred, sòsed, zámet, zástava, závod*; vendar ostaja naglas po mnogih krajih nad koreniko, na pr.: *ográda, omóta, pristáva, sotéska, preláz, zastáva*.

d) Pri sklanji in spregi ostaja naglas sploh ondi, kjer je bil v imenovalniku ali v prvi osebi, če ga splošna raba ne potisne na kak drug zlog, na pr.: *trávník, trávníka; gospód, gospóda; plètem, plèteš, plète, plèteva, plètemo, plètejo — plétó*.

e) Prednost naj se daje tistemu naglasu, ki se opira na najimenitnejši besedni del, na koreniko, kar se tudi najbolj ujema z ostalimi slovanskimi narečji; a vendar le tedaj, kedar splošna ljudska raba ne zahteva naglasa na kakem drugem zlogu. Jako poučno in zanimivo je torej, da se naglaševanje domačega narečja primerja z določenim naglasom pisne slovenščine.

V. poglavje.

Pravopisje.

A. Splošna vodila.

§ 36. Glavno pravopisno vodilo nam bodi: piši po glasu z vednim ozirom na izpeljavo. Kjer ste si izreka in izpeljava navzkriž, ondi naj razsodi izpeljava; pisava po izpeljavi je imenitnejša in stanovitnejša od pisave po sami izreki.

Pomni si še:

1. Kolikor zlogov, toliko samoglasnikov; ne pišitorej ne več, ne manj samoglasnikov, kakor je zlogov, na pr.: *ce-na, tr-ta, si-ro-ta, gra-di-vo, mi-lo-sr-čen*.

2. Na koncu besed se pisme I navadno po domače izrekuje kakor v, piše se pa le l.

Opomba. 1. Ako dvomiš, kaj bi pisal — I ali v, podaljšaj besedo s kakim samoglasnikom, in brž se ti pokaže, kaj je prav. Če si torej na pr. v zadregi pri besedah: vesev, delav, gorev, prav, pritakni jim samoglasnik, na pr.: veseli, delala, gorelo, pravo, in pokaže se ti prava pisava: vesel, delal, gorel, prav.

2. Kedar si pa v zadregi med I in Ij, piši vselej Ij, kedar imá pred drugim soglasnikom ali kot končnik (razun nekterih roditeljskih itd.) med ljudstvom svoj čisti glas, na pr.: *kralj, postelj, zadovoljnost*. Sploh pa se piše Ij:

a) za ustniki: **b, m, p**, v namesto **j (i)**, na pr.: *ljubljenec, spremljevalec, konoplja, lovljen, mravlja*;

b) v končnicah: *-ljam, -ljaj, -ljem, -ljen, -ljiv, -ljej, -elj*, na pr.: *mahljam, streljaj, gibljem, ljubljen, dobrotljiv, migljeje, prijatelj*.

c) še v nekterih drugih besedah, ktere je že stara slovenščina pisala z Ij, na pr.: *ključ, ljub, ljudje, bolj, zemlja* itd.

3. Besedam, vzetim iz drugih slovanskih narečij ali iz grščine in latinščine, dajemo v končnicah po navadi slovensko lice; tujkam iz novejših jezikov pa rajši puščajmo njih obliko in pravopis; samo v bukvah, za prosto ljudstvo namenjenih, kaže je včasih podomačiti. Na pr.: *Hellas = Helada, Cicero = Ciceron, Kragujevac = Kragujevec*; vendar: *Schiller, Goethe, Shakespeare* sploh tudi v slovenščini. Dvoglasnike: **au, ei, eu** itd. pišemo z **av, ej, ev** itd., na pr.: *Eugenius = Evgenij, Aurelius = Avrelij, Paulus = Pavel*.

Opomba. V slovanskih lastnih imenih pišimo za srbski gibljivi **a** naš **e**, za česki **h** naš **g**, za česki in poljski **ch** naš **h**, dalje za poljski **ł** naš **l**, za poljski in česki **rz** in **ř** naš **r**, za poljski **cie** naš **te**, na pr.: *Praha = Praga, Požarevac = Požarevec, Přemysl = Premisel, Cieszyn = Tešin*.

B. Raba velikih pismen.

§ 37. Slovenščini služijo v obče mala pismena. Velika pismena nam rabijo:

1. v začetku govora, na pr.: *Vera je največji zaklad*. (Met.)

2. za piko, pa za klicajem in vprašajem, kedar stavkovo misel sklepata kakor pika, na pr.: *Od Boga izvira jedinost*,

od vruga prepír. Zakaj neki to? Bog je jeden sam, vragov pa veliko. (Bl.)

3. za dvopičjem, kedar svoje lastne ali besede koga drugega neizpremenjene zapišemo, na pr.: *Večni mojster ukazuje: Prid' zidar se les učit.* (Vodn.)

4. iz početka vsake vrstice v pesnih, na pr.:

*Jablane, hruške
In druge cepé
Cepi v mladosti
Za stare zobé.* (Vodn.)

5. za vsa lastna imena, na pr.: *Koseski, Vodnik, Ljubljana, Holm, Dolenjec, Krško.*

Včasi pa dajemo tudi njih pridevnikom veliko začetnico, to pa:

a) kedar pridevnik kot samostalnik lastnemu imenu službo opravlja, na pr.: *Avstrijansko, Gorenjsko, Dolenjsko, na Štajerskem, po Goriškem in Notranjskem;*

b) kedar se končuje njih pridevnik na *-ov, -ova, -ovo* ali *-in, -ina, -ino*, ki določeni osebi ali stvari kaj prisvojuje, na pr.: *Vidova meglica, Vukova pisava, Prešernove pesni, Talvina prestava, Safina mera, Nežina pečá;*

c) kedar se je pridevnik s kakim občnim samostalnikom v zaznambo lastnega imena združil, ker bi bil pravi pomen dvomljiv, če pridevniku velikega pismena ne damo, na pr.: *Novo mesto, Bela cerkev, Zlati rog, Črno morje, Sladka gora, Slovenske gorice.*

6. za besedo „Bog“ in „Gospod“, če se rabi namesto „Bog“.

7. večkrat v listih pri zaimkih in nazivkih, ki jih dajemo osebam, katerim pišemo, na pr.: *Vi, Vaš, Vam* itd.

C. Razzlogovanje.

§ 38. Vsaka beseda ima jeden ali več zlogov. V pisavi je večkrat potreba besede po zlogih deliti.

Prvo pravilo pri razzlogovanju je: loči zloge v pisavi tako, kakor jih ločiš v govoru, namreč:

1. izpeljane ali sestavljene besede deli po njih izpeljavi ali sestavi, na pr.: *iz-i-dem, ko-lo-vrat, ob-last, po-mlad, na-uk.*

2. soglasnik med dvema samoglasnikoma se jemlje k naslednjemu zlogu, na pr.: *go-vor, pi-sa-va, ro-go-vi-la, u-ži-tek.*

3. kedar sta med dvema samoglasnikoma dva ali več soglasnikov, jemlje se prvi (oziroma prva dva) navadno k prvemu, drugi k drugemu zlogu, kakor jih v govoru ločimo; topljencev *lj* in *nj* in skupine *šč* vendar nikdar ne delimo. Na pr.: *meg-la*, *ges-lo*, *is-kra*, *mes-to*, *sed-lo*, *soln-ce*, *voj-vo-da*, *mi-lo-srč-nost*, *mrav-lja*, *deja-nje*, *sa-nje*, *lu-ščina*, *og-nji-šče*. — Vendar si zapomni razzlogovanje v sledečih skupinah: *groz-dje*, *poo-stri-ti*, *bi-strost*, *čvr-stev*, *boga-stvo*, *gospodar-stvo*, *kri-stjan-stvo*, *člove-štvo*.

Opomba. Razzlogovanje po izreki je svojstvu našega jezika primernejše od onega, po tujščini posnetega gledé ločljivosti in neločljivosti soglasnikov, po katerem bi morali gori naznanjene besede razzlogovati: *ge-slo*, *i-skra*, *me-gla*, *me-sto*, ker *sl*, *skr*, *gl*, *st* lahko druge besede začenjajo in se neločljivi imenujejo.

D. Ločila.

§ 39. Ločila so znamenja, ktera stavimo v pisavi, da ločimo stavek od stavka. Ločila nam govor jasnijo in kažejo, kje se je treba dalje ali manj časa oddahniti.

Navadnejša ločila so: a) vejica, b) pika, c) dvopičje, d) podpičje, e) vprašaj in f) klicaj.

§ 40. Vejica (,) nam rabi:

a) kot ločilo več brez veznika priredno-zvezanih besed ali stavkov, na pr.: *Polje, vinograd, gora, morjé, ruda, kupčija tebe redé.* (Vodn.) — *Godba odganja ljudém kalne misli, krotí neugnane njih strasti, povzdiguje potrto dušo proti nebu.* (Ravn.)

b) kot ločilo glavnih in odvisnih stavkov, naj so celotni ali okrajšani, na pr.: *Čas je veter, ki pleve razpihava in le zrno pušča.* (Levst.) — *Koder se nebó razpenja, grad je pevca brez vratarja.* (Preš.) — *Ura, enkrat zamujena, ne pride nobena.* (N. pr.)

c) za zvalnikom sredi stavka namesto klicaja in kedar je več besed, tudi pred njim, na pr.: *Pomisli, človek, da si sad prahú.* (Led.)

§ 41. Pika (.) se stavi:

a) na koncu popolnoma končanega govora, na pr.: *Čič ne da nič.* (N. pr.) — *Potrpljenje žlezne duri prebije.* (N. pr.) — *Okleni se predrage domovine, posveti v blagor srce ji in dušo.* (Cegn.)

b) pri okrajšanih imenih in za vrstilnimi števniki, na pr.: *g. = gospod, gl. = goldinar, itd. = in tako dalje; 1. = prvič; 2. dan = drugi dan; l. 1888. dne 23. mal. trav.*

§ 42. Dvopičje (:) se jemlje v rabo:

a) kedar svoje lastne ali besede koga drugega neizpremenjene zapišemo, na pr.: *To ti povem: kdor materin jezik zaničuje, tudi matere ne spoštuje.* (N. pr.) — *Naš pregovor pravi: Boljši je dober glas kot srebern pas.* (N. pr.)

b) kedar se kaj našteva ali v pojasnilo prejšnjega reka dodaje, na pr.: *Jedna se tebi je želja spolnila: v zemlji domači da truplo leži.* (Preš.) — *Ne hčere, ne sina po meni ne bo; dovolj je spomina: me pesni pojó.* (Vodn.)

c) v sestaviju ali perijodah, da se ločijo naslednji členi od prednjih, na pr.: *Če rije rudar kot krt klaverno v zemlje globočino ne vedé, kdaj bo dan, kdaj noč: tebe, vrti kmetovalec, tiho vzdrami juterna zarja, solnce ti kaže in sveti pri delu, dokler se na večer milo zamakne za gnado božjo.* (Vert.)

§ 43. Podpičje (;) se stavi:

a) med vsemi priredno-zvezanimi stavki, ako so večjega obsega, na pr.: *Mladost živi brez vse skrbi; vsako nedolžno veselje z radostjo in popolnoma uživa; po veselju hrepeni in išče ga pri svoji enakosti; na nje obličju je izobražen mir srcá in up vsega dobrega; mladost le srečne in vesele prihodnosti pričakuje.* (Vert.)

b) med stavki, ki jeden drugega potrjujejo ali jeden drugemu nasprotujejo, na pr.: *Mehkužnost davi mladost in mori starost vsakega stanú in spola; zakaj skoro vse bolezní ona zaraja in jih strašno dalje plodi.* (Vert.) — *Odprta noč in dan so groba vrata; al' dneva ne pové nobena prat'ka.* (Preš.)

§ 44. Vprašaj (?) nam rabi, kedar naravnost kaj poprašujemo, na pr.: *Kje bratoljubja si videl oltarje?* (Preš.) — *Kje iskrena ljubezen gospoduje?* (Čb.)

§ 45. Klicaj (!) se stavi:

a) za medmeti, kedar te besede same stojé, na pr.: *Oh! gorje!*

b) kedar se kdo pokliče ali se kaj prav čvrsto pové, na pr.: *Slovenec! tvoja zemlja je zdrava.* (Vodn.) — *Kaj znancev je zisula že lopata!* (Preš.)

§ 46. Razun teh ločil rabijo slovenščini še naslednja ločilna znamenja:

a) vezaj (- z), ki zloge in besede veže, na pr.: *mo-to-vi-lo*, *slovensko-nemški slovník*;

b) oklepaj ( ), kedar kako besedo ali kak rek vmes vtaknemo, na pr.: *Dober prijatelj (pa prijatelj ni vsak, ki se ponuja) in pa star denar sta veliko vredna.* (Slom.);

c) pomišljaj (—), kedar se beseda ali rek zamolči ali pa kaj nepričakovanega pové, na pr.: *Grob je meni rosnata livada, gaj zeleni — usahnjena puščava.* (Cegn.);

d) opuščaj (°), kedar se kako pisme v pisavi opusti, na pr.: *tak' = tako, bliz' = blizu, al' = ali, č'mu = čemu?*

e) opominjaj (zvezdica * ali križec †), ki kaže na kako opombo, večjidel pod črto postavljeno;

f) narekovaj (,,“), kedar hočemo kake besede, vzlasti od drugod vzete, posebno zaznamovati, na pr.: *Kristus pravi: „Ljubite svoje sovražnike“;*

g) jednačaj ali znamenje enakosti (=), in

h) odstavljaj ali znamenje odstavka (§).

E. Kratice.

§ 47. Včasih se navadno, prav znane besede v pisavi krajšajo, da se hitreje piše ali kaj prostora prihrani.

Najnavadnejše slovenske kratice so:

<i>c. kr.</i> = cesarsko-kraljevi;	<i>p.</i> = postavim;
<i>dr.</i> = doktor;	<i>po Kr.</i> = po Kristu;
<i>g.</i> = gospod;	<i>po Kr. r.</i> = po Krist. rojstvu;
<i>gl.</i> = goldinar;	<i>pred Kr.</i> = pred Kristom;
<i>i. dr.</i> = in drugi;	<i>pred Kr. r.</i> = pred Krist. rojstvom;
<i>itd.</i> = in tako dalje;	<i>str.</i> = stran;
<i>l. l.</i> = lanskega leta;	<i>sv.</i> = svet;
<i>l. r.</i> = lastnoročno;	<i>t. j.</i> = to je;
<i>na pr. (n. pr.)</i> = na primer;	<i>t. l.</i> = tega (tekočega) leta;
<i>nam.</i> = namesto;	<i>t. m.</i> = tega (tek.) meseca.

Jednako se krajšajo krstna imena, na pr.: *A.* = *Anton*, *Jos.* = *Josip*, *Fr.* = *France*. Druge slične kratice so same ob sebi umljive; na pr.: *prof.* = *profesor*, *imen.* = *imenovalnik*.

Drugi del.

O b l i k o s l o v j e.

O govornih razpolih.

§ 48. Besede našega govora ločimo v imena, glagole in členice. Pod imena vrstimo samostalnike, pridevnike, števnike in zaimke; členice pa se ločijo v prislove, predloge, veznike in medmete. Po tem takem služi slovenščini devetero govornih razpolov ali besednih plemen, namreč:

1. samostalnik 2. pridevnik 3. števnik 4. zaimek	}	imena		5. glagol		6. prislov 7. predlog 8. veznik 9. medmet	}	členice.
---	---	-------	--	-----------	--	--	---	----------

Opomba. Spolnika ali člena (Artikel), kakor ga imá nemščina ali grščina, slovenščina nima, pa ga tudi ne pogreša, ker je slovenski samostalnik že sam ob sebi dosti bogat v končnicah za vse raznotere pregibe. Vrh tega ji služi v napoved tanje določnosti oziralni zaimek *i*, ki se pridevniku na koncu dodeva, na pr.: *lep-i, der schöne; dobr-i, der gute*.

§ 49. Imena in glagoli se mnogovrstno pregibljejo v govoru, členice pa ne; zato pravimo imenom in glagolom pregibni, členicam pa nepregibni govorni razpoli.

Imena se sklanjajo, pridevniki se tudi stopnjujejo, glagoli se pa spregajo. Pregibanje je torej trojno:

1. sklanja ali sklanjatev (deklinacija) za imena,
2. stopnjevanje ali primerjatev (komparacija) za pridevnike in pridevne prislove, in
3. sprega ali spregatev (konjugacija) za glagole.

S k l a n j a t e v.

I. poglavje.

A. Samostalnik.

Kaj in kolikér je samostalnik?

§ 50. Samostalno ime ali samostalnik (Substantiv, Hauptwort) imenuje osebe in reči ali pa njih dejanja in lastnosti. Prvo je stvarno (konkretno), to pa pojmovno (abstraktno) ime, na pr.: *Vodnik, pesnik, slavec, gora — lepota, čednost, vodilo, žetev.*

Stvarno samostalno ime je:

1. lastno, ki imenuje posamezne osebe ali reči; le-sem gredó imena oseb, narodov, dežel, mest, rek, gorá itd., na pr.: *Kopitar, Slovenec, Ljubljana, Drava, Triglav;*

2. občno, ki gre vsem stvarém jednega rodú ali razpola, na pr.: *cesar, kmet, vojak, vas, mesto;*

3. skupno, ki že v jednini kaže množico oseb ali rečij, na pr.: *gospoda, deca, otročija, živad, trsje, grmovje;* ali

4. snovno, katero kaže kako snov ali tvarino, ki ohranja tudi v najmanjšem delu svoje ime, na pr.: *mleko, vino, pesek.*

Pri samostalniku je treba gledati: 1. na spol, 2. na število, 3. na sklon in 4. na sklanjavo.

A. Spol.

§ 51. Spol (genus, Geschlecht) je naraven (prirojen) ali slovničen (gramatičen). Naravni spol se razodeva po pomenu, slovnični pa po končaju samostalnih imen.

Naravni spol imá vselej prednost pred slovničnim.

a) Spol po pomenu.

§ 52. Spol po pomenu je že po sami naravi določen. Brez ozira na končnik so:

a) **moškega** spola imena moških oseb in samcev v živalstvu, na pr.: *brat, oče, sin, mož, starešina, vodja, sluga, pastir, golob, orel, oven, vol;*

b) **ženskega** spola imena ženskih oseb in samic v živalstvu, na pr.: *žena, mati, teta, hči, dekla, golobica, kokoš, kobila, košuta*;

Opomba. Mnogim živalim, posebno pticam, ribam in ležerini, lastno je samo jedno ime za obojni spol, na pr.: *slavček, metulj, sova, senica, postrv*. — Pri teh in enakih samostalnikih se določuje spol vselej slovnično po končaju, torej pravimo: *slavček, metulj* itd. so moškega, *sova, senica, postrv* ženskega spola; zato se veli obojni spol takih samostalnikov: občni spol.

c) **srednjega** spola imena večjidel mladih bitij, katerih spola prav za prav še v misel ne jemljemo; končujejo se na **e**, na pr. *dete, jagnje, tele, ščene, žrebe*.

Opomba. Skupna imena, bodi si moških ali ženskih oseb, so slovnično ženskega spola, na pr.: *družina, mladina, živad, deca, kovačija, siromačija*.

b) Spol po končaju.

§ 53. Z ozirom na končnik so:

1. moškega spola:

a) samostalniki na soglasnik, ki privzemajo v roditeljskem **a**, na pr.: *duh, grad, potok, travnik, vinograd, tovor, ponos, um*; v rod.: *duha, grada* itd.;

b) imena posameznih pismen, na pr.: *veliki A, mali e, ostri c, polglasni r*.

2. ženskega spola:

a) samostalniki na **a**, na pr.: *gomila, groza, meča, ruda, zvezda, nedelja, senca, duša, trta, cerkva, setva*. — Samostalniki na **-va** končujejo se lahko tudi na **-ev**, na pr.: *cerkev, setev, britev = britva, breskev = breskva*.

b) oni samostalniki na soglasnik, ki dobivajo v roditeljskem **i**, namreč:

α) dvo- in večzložnice na obrazila: *-ast, -est, -ist, -ost, -ust, -azen, -ezen*, na pr.: *oblast, obrest, posest, korist, modrost, čeljust, kazen, golazen, bolezen*;

β) skupna imena na **-ád**, na pr.: *gnilád, suhljád, črvád*;

γ) mnoge jedno- in dvozložnice na razne soglasne končnike. Najnavadnejše so: *basen, brst, brv, cev, čast, čer, četrt, dlan, druhal, gaz, globel, gnjat, gos, izpoved, jablan, jed, jesen, kad, kal, klet, klop, kokoš, kopel, kost, krv (kri), last, laž, ljubav, luč, mast, méd (ruda), mer, misel, miš, moč, motvoz, nit, noč*,

nrav, os, ost, ostrv, pamet, past, peč, ped, perot, pesen, pest, piščal, polt, pomoč, postelj, postrv, pošast, povodenj, prst (zemljina), praprot, rast, raván, reč, red (vrsta), rez, rž, seč, senožet, skrb, slast, smet, smrt, snov, sol, spomlad, strd, strn, stran, strast, stvar, ščet, uš, vas (selo), vrv, vrzel, vest, vez, vigred, zabel, zapoved, zavist, zel, zev, zibel, zmes, zver, žrd, žival, in še nekaj drugih.

3. **srednjega** spola so samostalniki s končnikom **o** in **e**, ako kake moške osebe ne pomenjajo, na pr.: *bedro, dleto, sito, žito, mesto, lice, solnce, pleme, vreme.*

✓ § 54. Samostalnikom, navadnim le v množini, določuje se spol tudi po končaju.

Končnik **i** kaže sploh na moški, **e** na ženski in **a** na srednji spol, na pr.: *možgani, otrobi, senci* itd. so moškega, *bukve, grablje, toplice* itd. ženskega, *drva, pluča, vrata* itd. srednjega spola.

Med samostalniki na **i** so vendar ženskega spola oni, ki imajo v rodilniku *-ij* (namesto moškega *-ov*), na pr.: *cepi, rod. cepij; duri, rod. duriij; gosli, rod. goslij* itd.

B. Število.

✓ § 55. Število (numerus, Zahl) je v slovenščini trojno, namreč:

1. jedninsko ali jednina (singular, Einzahl), za jedno osebo ali reč, na pr.: *brat, sestra, mesto.*

2. dvojinsko ali dvojina (dual, Zweizahl), za dve osebi ali reči, na pr.: *brata, sestri, mesti.*

3. množinsko ali množina (plural, Mehrzahl), za več oseb ali rečij, na pr.: *bratje, sestre, mesta.*

C. Sklon.

✓ § 56. Sklonov (casus, Biegungsfall) ima slovenščina šestero, namreč:

1. imenovalnik (nominativ) na vprašanje: kdo ali kaj?
2. rodilnik (genitiv) " " koga ali česa?
3. dajalnik (dativ) " " komu ali čemu
4. tožilnik (accusativ) " " koga ali kaj?
5. mestnik (local) na vprašanje: kje ali pri kom (čem)?
6. orodnik (instrumental) na vprašanje: s kom ali s čim?

✓ **Opomba.** 1. Zvalnik (vocativ) je svojo prvotno lastno obliko v sedanji slovenščini izgubil. Ostanke njegovi se nahajajo le še v jednini moškega spola, na pr.: *brate! sine! striče! Bože! človeče! Pavle! Tine! Kriste! Krištofe!* itd. Tudi beseda *oče* je prav za prav zvalnik od besede *otec*. — Sicer nam služi v vsej sklanjativni imenovalnik namesto zvalnika.

2. Poslednja dva sklona mestnik in orodnik se dandanes sama ob sebi, t. j. brez predloga le malokdaj rabita.

D. Sklanjava.

✓ **§ 57.** Sklanjati se pravi imena pregibati po spolu, številu in sklonih. Vse te izpreminjave se godé po posameznih glasnikih ali zlogih, ki jih za razne pregibe deblu pritikamo.

Pri sklanjativni gre tedaj paziti na deblo in na končnice. Deblo (Stamm) je stanovitni, neizpremenljivi del vsake besede, končnice (Endungen) so pa izpremenljiva obrazila, ktera pritikamo deblu za razne sklone; pravimo jim torej sklonila (Casusendungen).

Sklonila se ali naravnost vežejo z deblom, ali pa se mu priklepajo po prirastkih, ki jih devamo med deblo in med sklonila, na pr.: *brat* — *brat-a*, *brat-u* itd., *grad* — *grad-ov-i*, *grad-ov-e* itd.

✓ **§ 58.** Slovenščina imá čvetero sklanjatev:

I. sklanja ženskih samostalnikov na -a (<i>a</i> -debla);	} (<i>o</i> -debla);
II. sklanja moških samostalnikov	
III. sklanja srednjih samostalnikov	
IV. sklanja ženskih <i>i</i> -debel.	

I. Sklanja ženskih samostalnikov na

-a.

	Jednina.	Dvojina.	Množina.
✓ § 59. <i>Im.</i>	<i>rib-a</i> ,	<i>rib-i</i> ,	<i>rib-e</i> ,
<i>rod.</i>	<i>rib-e</i> ,	<i>rib</i> ,	<i>rib</i> ,
<i>daj.</i>	<i>rib-i</i> ,	<i>rib-ama</i> ,	<i>rib-am</i> ,
<i>tož.</i>	<i>rib-o</i> ,	<i>rib-i</i> ,	<i>rib-e</i> ,
<i>mest.</i>	<i>pri rib-i</i> ,	<i>pri rib-ah</i> ,	<i>pri rib-ah</i> ,
<i>orod.</i>	<i>z rib-o</i> ,	<i>z rib-ama</i> ,	<i>z rib-ami</i> .

Splošne opombe.

✓ **§ 60.** Razun ženskih samostalnikov na **-a** ravnaajo se po sklanjalu: *ri ba* tudi:

a) samostalniki, kateri izhajajo po nekterih krajih v imenovalniku na *-ev*, po drugih na *-va*; na pr.: molitev ali molitva, cerkev — cerkva, britev — britva, breskev — breskva, pletev — pletva, setev — setva, žetev — žetva; itd. V sklanji je jedninski tožilnik v prvem primerljeju jednak imenovalniku, orodnik pa dobiva **-ijo** namesto **-o**, namreč: 1. molitev ali molitva, 2. molitve, 3. molitvi, 4. molitev ali molitvo, 5. pri molitvi, 6. z molitvijo, bolj redkoma: z molitvo.

b) skupna imena: gospoda, déca, otročija, kovačija, siromačija in še drugih nekaj, ki se sklanjajo samo v jednini; na pr.: *Gospoda se spogledajo.* (N. ps.) — *Milostljiva mati grintavo deco češe.* (N. pr.) — *Deci se daje mlečnati močnik, težakom pa žganci in močni kruh.* (Slomš.)

c) po gostem moški samostalniki z žensko končnico **-a**, kakor: starešina, vodja, vojvoda, sluga, oproda, vladika, glavina, na pr.: *Vsak vojak ima svojega slugo.* (N. ps.) — *Glej ga no glavino!* (N. r.)

§ 61. a) Beseda *gospá*, okrajšana iz *gospoja*, sklanja se z naglašnim sklonilom takó-le:

Jednina.

1. *gospá*, 2. *gospê*, 3. *gospé*, 4. *gospô*, 5. pri *gospéj*, 6. z *gospô*.

Dvojina.

1. 4. *gospé*, 2. *gospá*, 3. 6. *gospéma*, 5. pri *gospéh*.

Množina.

1. 4. *gospê*, 2. *gospá*, 3. *gospém*, 5. pri *gospéh*, 6. z *gospémi*.

b) Besede ženskega spola, ki imajo po nekterih krajih ostri naglas na korenu, po drugih pa na končnici, kakor: *gòra* — *gorà*, *vòda* — *vodà*, *kòsa* — *kosà*, *kòza* — *kozà*, *nòga* — *nogà*, *òsa* — *osà*, *ròsa* — *rosà* itd., gibljejo se najčešče pravilno po zgledu: *ri ba*; včasih pa se sklanjajo z naglašnim sklonilom, in tedaj tvarjajo množinski rodilnik in mestnik po zgledu: *gospá*. Na pr.: *Debele kapljajo solzé kakor vinske jágode.* (N. ps.) — *Konj je uren ko vrh gorá postojna.* (N. ps.) — *Bog vas ohrani devet sestrá.* (N. ps.) — *Izpod podkvá mu jasna iskra sije.* (N. ps.) — *Na rokéh držati, v nogéh močen biti.* (N. r.) — *V željá bridkosti nobena me ne bo premogla sila.* (Preš.)

§ 62. Besedi: *mati* in *hči* sklanjate se s prirastkom **-er** v množini in dvojini pravilno, kakor: im. matere, hčere, rod. mater, hčer (tudi hčera in hčerij) itd., v jednini pa se ločite v tož. in orod. od navadne sklanje:

Im. mati, hči, rod. matere, hčere, daj. in mest. materi, hčeri, tož. mater, hčer, orod. z materjo, hčerjo.

Na pr.: *Kdor matere ne uboga, tega tepe nadloga.* (N. pr.) — *Ko v beli grad prideta, hčer mrtvo zagledata.* (N. ps.) — *Žlahtni gospod, žlahtna gospá, devet hčera imela sta.* (N. ps.) — *Gospod mlad, mlada gospá imata devet gradov, devet hčerij.* (N. ps.)

Opombe k posameznim sklonom.

§ 63. Goltniki **k, g, h** prehajajo pred **i** v dajalniku in mestniku večkrat v sorodne ščnike **e, z, s**; kakor roka — v roci; knjiga — v knjizi; rjuha — na rjusi, na pr.: *Bog pomozí k naši slozi.* (N. pr.) — *Še prsti na roci si niso jednaki.* (N. pr.)

Opomba. Ti izpreminjavi upirajo se vendar goltniki, ki imajo še drug soglasnik pred seboj, kakor mačka — mački, puška — na puški.

§ 64. Po sklonilu se v pisavi jedninski tožilnik ženskih samostalnikov na **-a** sicer ne loči od orodnika, a razlika je vendar med njima po glasu. Tožilnik samostalnikov s kratkim samoglasnikom v korenu (§ 61. b) se sploh predtezava, orodnik pa za-tezava; samostalnikom z dolgim samoglasnikom pa je ravno nasprotno tožilnik večjidel zategnjen, orodnik predtegnjen, na pr.: gòra, kòza, vòda — kráva, lípa, ríba; tož.: v gòro (redkeje gôro) ali goró, kòso ali kosó, vòdo ali vodó — krávo, lípo, ríbo; — orod.: za gorô, kosô, vodô — krávo, lípo, ríbo.

Opomba. Štajerski Slovenci govoré še dandanes **-oj** v jedninskem orodniku, na pr.: *Z bradoj giblje, z ногоj ziblje.* (N. ps.)

§ 65. O dvojniskem in množinskem rodilniku naj se pomni to-le:

a) ženski samostalniki z dvema ali s tremi končnimi soglasniki vstavljajo, kedar se njih skupna izreka ustom upira, na koncu breznaglasni **e** pred poslednjim soglasnikom, pred **j** pa **i** oživí; če **lj, nj** deblo zatikata, vrine se **e** pred topljenca; kakor: sestra — sester, iskra — isker, naredba — naredeb, kaplja

— kapelj; skorja — skorij (iz skorija); škarje — škarij itd.; na pr.: *Toliko je Turka na terišču, kakor mravelj na mravljišču.* (N. ps.) — *Lepih zarij šest in dva dni.* (Vodn.)

b) neločljive so soglasniške skupine **lj, nj, st, zd, šč** in tudi **sk, nk, mk, jk, mb**; na pr.: želja — želj, sanje — sanj, cesta — cest, zvezda — zvezd, klešče — klešč, vojska — vojsk, znanka — znanck, zanjka — zanjka, zajka — zajk, opomba — opomb; a vendar tudi: goska — gossek, treska — tresek. Oveca ima v rod. ovec, ovác in tudi ovčá (§ 61). *tt.*

II. Sklanja moških samostalnikov.

	Jednina.		Dvojina.	
§ 66. <i>Im.</i>	travnik,	konj,	travnik-a,	konj-a,
<i>rod.</i>	travnik-a,	konj-a,	travnik-ov,	konj-ev,
<i>daj.</i>	travnik-u,	konj-u,	travnik-oma,	konj-ema,
<i>tož.</i>	travnik,	konj-a,	travnik-a,	konj-a,
<i>mest.</i>	pri travnik-u,	konj-u(i),	pri travnik-ih,	konj-ih,
<i>orod.</i>	s travnik-om,	konj-em,	s travnik-oma,	konj-ema,

Množina.

<i>Im.</i>	travnik-i,	konj-i,
<i>rod.</i>	travnik-ov,	konj-ev,
<i>daj.</i>	travnik-om,	konj-em,
<i>tož.</i>	travnik-e,	konj-e,
<i>mest.</i>	pri travnik-ih,	konj-ih,
<i>orod.</i>	s travnik-i,	konj-i.

Splošne opombe.

§ 67. Moška imena oseb in drugih živih ali poosebljenih stvari imajo v jednini tožilnik jednak rodilniku; tožilnik neživih rečij pa je enak imenovalniku. Na pr.: *Lenuha dan straši.* (N. pr.) — *Strežek naznanja snežek.* (N. pr.) — *Denar ima polzek rep.* (N. pr.) — *Glej ga štora!* (N. r.)

§ 68. a) Samostalniki s polglasnim **e** v končnici izpahujejo **e** po vseh sklonih, kedar jim na koncu kak glasnik priraste; pravimo

mu zató gibljivi polglasnik. Na pr.: pevec — pevca, pevcu; mutec — mutca, mutcu; glušec — glušca, glušcu; kupec — kupca; zajec — zajca; orel — orla; oven — ovna; nohet — nohta; semenj — semnja; deček — dečka; ogenj — ognja; sinek — sinka; starček — starčka itd. — Navadno se **e** ne izpahuje v: mesec — meseca, kamen — kamena; nikdar v: človek — človeka, koren — korena, jelen — jelena, kremen — kременa, plamen — plamena.

b) Korenski **e** izpada v besedah: *pes* — *psa*, *psu*, *psom*; *sel* — *sla*; *posel* — *posla*; *sen* — *sna*. Ohrani se pa v besedi: *lev* — *leva*, *meč* — *meča*.

c) Ako bi se po izpahnjem gibljivcu preveč soglasnikov v nesoglasno celoto združilo, ostane polglasnik v besedi. Na pr.: *jazbec* — *jazbeca*; *jezdec* — *jezdeca*; *mrtvec* — *mrtveca*; *ubožček* — *ubožčeka*; *migljej* — *migljeja*; *angelj* — *angelja*; *grižljaj* — *grižljeja*; *golobjek* — *golobjeka*.

Tako ohranijo tudi brez izjeme svoj **e** vse besede na: *-telj*, na pr.: *prijatelj* — *prijateljca* (ne: *prijatlja*); *učitelj* — *učiteljca*; *rešitelj* — *rešiteljca*; *voditelj* — *voditeljca*.

d) Pravilno se **e** izpahuje v domačih in tujih besedah na *-elj*, kakor: *črevelj* — *črevlja*; *kašelj* — *kašlja*; *krhelj* — *krhlja*; *rogelj* — *roglja*; *šapelj* — *šaplja*; *žrebelj* — *žreblja*; *brencelj* — *brenclja*; *rabelj* — *rablja*; *parkelj* — *parklja*; *krempelj* — *kremplja*; *škratelj* — *škratlja*; *tempelj* — *templja* itd.

Opomba. 1. Krivo je govoriti in pisati: *krempelj* — *krempeljna*, *brencelj* — *brenceljna*, *tempelj* — *tempeljna*. Namesto: *apostelj* — *aposteljna* govori in piši *apostelj* — *apostlja* ali *apostol* — *apostola*. Tako tudi: *evangelij* — *evangelija* ali *evangelja* (ne: *evangeljna*).

2. Samoglasnik **i** se nikdar ne izpahuje; zatorej se piše: *ribič* — *ribiča* (ne: *ribča*); *tovariš* — *tovariša* (ne: *tovarša*); *mladenič* — *mladeniča* ali tudi: *mladenec* — *mladenca*.

§ 69. a) Dvo- in večzložni samostalniki na **r** vstavljajo po vsej sklanji **j**, da **r** meče; na pr.: *gospodar*, rod. *gospodarja*, orod. *z gospodarjem*; *cesar* — *cesarja*; *vodir* — *vodirja*; *pastir* — *pastirja*; *dihur* — *dihurja*; *mehur* — *mehurja*; *bramor* — *bramorja*; *doktor* — *doktorja*. Na pr.: *Uma mnogo, denarjev malo*. (N. pr.) — *Brez vinarja ni goldinarja*. (N. pr.)

b) Imena neživih stvari na **-or** ne privzemajo **j**, kakor: *govor, javor, lavor, prapor, prizor, prostor, šator, tabor, tovor, razor* — rod. *govora, javora* itd. — Vendar: *lapor* — *laporja* (Mergel).

Brez mehčalnega **j** sklanjajo se še sledeči samostalniki: *prepir* — *prepira*; *večer* — *večera*; *biser* — *bisera*; *sever* — *severa*; *stožér* — *stožéra* (Thürangel); *ljudožér* — *ljudožéra*. — *Steber, sveder, veter* pa **e** izpahujejo: rod. *stebra, svedra, vetra*.

§ 70. Več jednozložnih samostalnikov dobiva v jedninskem rodilniku zraven **-a** tudi naglašeni **-ú**. Taki samostalniki se preigibljejo v dvojini in množini s pristavkom **-ov**; na pr.: *grad* — *gradú* ali *grada*. Množ. 1. *grad-ov-i*, 2. *grad-óv* (nikdar: *gradovov*), 3. *grad-ov-om*, 4. *grad-ov-e*, 5. *pri grad-ov-ih*, 6. *z grad-ov-i*.

Najčesče dobivajo v jedninskem rodilniku naglašeni **-ú**: *cvet* — *cvetú*, *med* — *medú*, *klas* — *klasú*, *rod* — *rodú*, *tat* — *tatú*, *sin* — *sinú*, *glas* — *glasú*, *dar* — *darú*, *dolg* — *dolgu*, *stan* — *stanú*, *sad* — *sadú*, *zid* — *zidú*, *most* — *mostú*, *val* — *valú*, *zvon* — *zvonú*, in še nekaj drugih. — *Dan*, rod. *dneva*, glasi se v množ. *dnevi* in *dnovi*, rod. *dnevov* in *dnóv* itd.

Na pr.: *Brez potú ni medú*. (N. pr.) — *Iz sadú se drevó spozná*. (Met.) — *Domačega tatú se je težko ubraniti*. (N. pr.) — *Lanovi Slovencem cekine nesó*. (Vodn.) — *Tiha voda mostove pobira*. (N. pr.) — *Suhi panjevi lahko netilo*. (N. pr.) — *Odločeni so roži kratki dnovi, ko v cvetju jo zapadejo snegovi*. (Preš.)

Opomba. V jednini nahaja se prirastek **-ov** le redkoma v rodilniku, daljniki in mestniku (v zadnjih dveh sklonih navadno le z naslednjim **-i**). Na pr.: *Slišat tudi ni zvonova*. (N. ps.) — *Šel je k svojemu tastovi*. (Dalm.) — *Po dnevi, po dnevu*.

§ 71. Po moški sklanji preigiblremo radi v nekterih sklonih moške samostalnike na **-a**, kakor: *oproda, sluga, starešina, vodja, vojvoda* itd., namreč: 1. 2. 4. *sluga, vodja, vojvoda*, 3. *slugu, vodju, vojvodu*, 5. *slugu, vodju, vojvodu*, 6. *s slugom, vodjem, vojvodom* itd. Na pr.: *Zbrani njegovi vojvodi so se potopili*. (Ravn.) — *Idi truma vojvodov junaških*. (Levst.)

Opomba. Boljše in svojstvu našega jezika prikladnejše pa je sklanjati take samostalnike po ženski sklanji, kakor se tu pa tam še sedaj nahaja med ljudstvom (gl. § 60. c); na pr.: *Natoči oči starešini*. (N. ps.)

§ 72. Beseda *oče* sklanja se v pisni slovenščini s pristavkom **-et**, kakor: *oče, očeta, očetu, z očetom*.

Opomba. Mimo imenovalnika: oče je sploh navadna oblika: oča, ki je po Štajerskem popolnoma po ženski sklanji, drugje pa v jednini tako-le pregibljejo: 1. oča, 2. oča, 3. oču, 4. oča, 5. pri oči, 6. z očem. Na pr.: *Nimam oča, matere.* (N. ps.) — *Po sinku, očí; možu jokala.* (N. ps.) — *Vari, kar je po očí.* (N. ps.)

Opombe k posameznim sklonom.

§ 73. Samostalniki s končnim goltnikom izpreminjajo včasí svoj **k** v množinskem imenovalniku in mestniku v sorodni **e**, redkoma **g** v **z** in **h** v **s**. Otrok glasi se vedno v množ. imen. otroci, v mest. pri otrocih ali otrokih, orod. z otroki (ne: z otroci). Na pr.: *Otroci in stari ljudjé kmalu jok stresejo.* (N. pr.) — *Turci so imeli gostí.* (N. ps.) — *Bog pošilja darove pridnim otrokom po angeljih, kteri je prinašajo na zlatih oblacih.* (Ceg.) — Vojaci, rozi, Vlasi so redke oblike zraven navadnih: vojaki, rogi, Vlahi.

Opomba. 1. Redkeje se nahaja v pisavi sičnik namesto goltnika v jedninskem mestniku z naslednjim **-i**; na pr.: *Paša stopa o potoci, groméč boben nosi v roci.* (N. ps.) — *V našem jezici.* (Levst.)

2. Koroški in nekteri dolenski Slovenci govoré v mestniku še dandanes prav po starem: v Belacé, v mracé, na potocé, v ložé.

§ 74. V množinskem imenovalniku dobivajo navadno **-je** namesto **-i** besede, ki izhajajo na **t**, **d**, **b**, **f**, kakor: očetje, bratje, gostje, kmetje, nohtje, svatje, zetje, fantje, tatje; gospodje, sosedje; golobje, zobje, škofje. — Vendar imajo rajši **i**: narodi (redko: narodje), zavodi, gozdi, grozdi, židi, grofi itd. — Volk ima v množ. imen. volki, volkovi in volčjé.

Imena na **-an** (vzlasti ljudska imena) glasijo se na **-i** in **-je**, na pr.: kristjani in kristjanje; Rimljani in Rimljanje; Celjani in Celjanje; vaščani in vaščanje; mestjani in mestjanje.

§ 75. Množinski rodilnik je pri nekterih jedno- in dvozložnih samostalnikih še dandanes, kakor v stari slovenščini, brez sklonila **-ov** ter se loči po dvojni zatezi od jedninskega imenovalnika, na pr.: konj — kônj, las — lâs, lonec — lônec, mož — môž, otrok — otrôk, penez — pênez, stremèn — stremên, voz — vôz, zob — zôb. Na pr.: *Zima je bela ko golob, pa je volčjih zôb.* (N. pr.) — *Polno*

dvorišče je njih kônj, polna hiša črnih môž. (N. ps.) — *To je sapa turških kônj meglena.* (N. ps.) — *Njih je več ko mojih lās na glavi.* (Dalm.)

Opomba. Zraven teh oblik rabi nam tudi navadni roditelj, na pr. konjev, loncev, možev, zobov itd., nikdar pa: otrokov zraven jedino pravilnega rod. otrôk.

§ 76. Stara zvalnikova oblika v jednini na -e ohranila se je še v posameznih izrekih. Na pr.: *Kaj ti pravim, sine ti!* (N. ps.) — *O kaj ti pravim, Krištofe!* (N. ps.) — *Kriste, usliši nas!* — *Aj ti brate!* (Kr. r.) *†*.

III. Sklanja srednjih samostalnikov.

§ 77. Samostalniki srednjega spola se končujejo po trdih soglasnikih na -o, po mehkih na -e. Prvi se sklanjajo po zgledu: mesto, drugi po zgledu: polje.

Jednina.		Dvojina.	
<i>Im.</i> mest-o,	polj-e,	mest-i,	polj-i,
<i>rod.</i> mest-a,	polj-a,	mest,	polj,
<i>daj.</i> mest-u,	polj-u,	mest-oma,	polj-ema,
<i>tož.</i> mest-o,	polj-e,	mest-i,	polj-i,
<i>mest. pri</i> mest-u,	polj-u (<i>i</i>),	pri mest-ih,	polj-ih,
<i>orod. z</i> mest-om,	polj-em,	z mest-oma,	polj-ema,

Množina.

<i>Im.</i> mest-a,	polj-a,
<i>rod.</i> mest,	polj,
<i>daj.</i> mest-om,	polj-em,
<i>tož.</i> mest-a,	polj-a,
<i>mest. pri</i> mest-ih,	polj-ih,
<i>orod. z</i> mest-i,	polj-i.

Splošne opombe.

§ 78. Nekteri srednji samostalniki na -o podaljšujejo deblo po vsej sklanji s prirastkom -es, sicer pa se sklanjajo po zgledu: mesto; kakor: črevó — črev-és-a, drevó — drevésa, koló — kolésa, okó — očésa, peró — perésa, slovó — slovésa, teló — telésa, uhó — ušésa. Na pr.: *Kar je*

ljubo očesu, to je tudi ušesu. (N. pr.) — *On slovesa ne jemlje.* (N. ps.) — *Desno roko brez skrbi daj k prijaznemu slovesu.* (Preš.)

Nebó sklanja se v jednini brez podaljška: rod. neba, mest. na nebu; v množini pa s prirastkom **-es**: im. nebesa, rod. nebes, mest. v nebesih. Na pr.: *Noč na nebu zvezdice prižiga.* (Tom.) — *Bog je v nebesih domá.* (N. r.)

Opomba. Včasih sklanjamo imenovane samostalnike tudi brez prirastka, a tedaj imajo nekteri drugačen pomen; na pr.: kolesa — kola (voz), črevesa — črevo (drobje), drevesa — drva (netivo). Na pr.: *Vi cepite drva, k nam pa treske leté.* (N. pr.) — *Sila kola lomi.* (N. pr.) — *Za kapo je tri pera djál.* (N. ps.) — *On se je dotaknil njegovega uha.* (Dalm.)

§ 79. Srednji samostalniki, ki se končujejo na **-me**, dobivajo po vsej sklanji prirastek **-en**; sicer je njih sklanja pravilna. Taki samostalniki so: breme — bremena, ime — imena, pleme — plemena, rame — ramena, seme — semena, sleme — slemena, teme — temena, vime — vimena, vreme — vremenena. Na pr.: *V prihodnjost svojo seme sejemo.* (Cegn.) — *Ali nisi dobrega semena vsejal na svojo njivo?* (Met.) — *Na temenu cvete prijazna pomlad.* (Vilh.)

Opomba. Krivo je pisati v im. in tož. jedninskem: bremen, plemen, semen itd., kakor se sem ter tja po Slovenskem govori.

§ 80. a) Imena mladih živalij in drugih stvari na **-e** privzemajo razun jedninskega imenovalnika in tožilnika v vseh sklonih prirastek **-et**; sicer se pregibljejo pravilno po sklanjalu: mesto. Taki samostalniki so: dekle, dete, jagnje, junče, kozle, kljuse, mače, pišče, prase, ščene, tele, vnuče, žrebe itd. ter imajo v rod.: dekleta, deteta, jagnjeta, junčeta, kozleta itd. — v daj.: dekletu, detetu, jagnjetu, kozletu itd. — Le-sem spada tudi: kolče — kolčeta, pleče — plečeta, srce — srceta (pogača jednake podobe) in še nekaj zmanjševalnih besed, na pr. otroče, hlapče, človeče.

b) Prirastek **-et** dobivajo tudi nekteri moški samostalniki na **-e**, na pr. oče — očeta (§ 72), družé — družeta, zaspane — zaspaneta, fante — fanteta, lene — leneta, revše — revšeta, Jože — Jožeta. Na pr.: *Družé dični moj, sem nadjala se nujno te.* (N. ps.) — *Kar se fantè naučí, starček še storí.* (N. pr.) — *Lenetu je zatrnjena pot.* (Ravn.)

Tako tudi lastna imena: Vernè — Vernéta, Starè — Staréta, Cigale — Cigaleta. Pri drugih je zopet pravilneje

vtikati **j**, kakor: Šuklje — Šuklje**ja**, Klarke — Klarke**ja**. — Krivo je pisati: Marko — Markota, Jenko — Jenkota, Metelko — Metelkota, Matija — Matijeta, Luka — Luketa, nam. pravilnega rod.: Marka, Jenka itd.

Opomba. 1. Razun pravilnih množin: piščeta, praseta, teleta, ščeneta itd. govorimo in pišemo tudi: piščanci in piške, prasci in prašiči, telei in teliči, ščenci, žrebei itd., ki si jih izposojamo moškim samostalnikom: piščanec, prasec — prašič, telec — telič. Na pr.: *Vsaka koklja pred svoje piške (piščance) brska.* (N. pr.)

2. Besedi: dete rabi namesto množine deteta skupno ime: deca, ki se sklanja le v jednini kakor ženski samostalnik na **a**, na pr.: deca, dece, deci itd. Krive so množinske oblike: deca, dec, decam.

Opombe k posameznim sklonom.

§ 81. Po mehkih soglasnikih izpreminja se kakor v jedn. im. tudi v drugih sklonih **o** v **e**, na pr. mestom — poljem; letoma — srcema. — Krivo se govori tu pa tam: srcem, solncem, nam. srcem, solncem.

V mestniku jedninskem govori in piše se po mehkih soglasnikih tudi **-i** namesto **-u**: na pr.: na polji, na solnci zraven: na polju, na solncu.

Opomba. Na več krajih se v im. množ. krivo govori: lete, meste, telete namesto leta, mesta, teleta. Sliši se tudi večkrat rod. množ. na **-ov**: teletov, prasetov, žrebetov, nam. pravilnih oblik: telet, praset, žrebet, ktere nam jedine smejo rabiti v pisni slovenščini.

§ 82. Stoji li na koncu srednjih samostalnikov več soglasnikov, katerih skupna izreka se ustom upira, vstavlja se v dvojniskem in množinskem rodilniku zavoljo lepoglasja kakor ženskim imenom (§ 65) **e** pred poslednjim soglasnikom, pred **j** jim pa **i** oživi, kakor: bedro — beder, okno — oken, sedlo — sedel, kopje — kopij (iz starega kopije), predmestje (iz predmestije) — predmestij; vendar: mesto — mest, gnezdo gnezd, učilišče — učilišč (glej § 65 b). Na pr.: *Nima oken, nima vrat.* (N. ps.) — *Kolovrat bitij vedno se vrti.* (Led.)

IV. Sklanja ženskih *i*-jevih debel.

§ 83. Ženski samostalniki, na soglasnik se končujoči, dobivajo v jedninskem rodilniku nenaglašen ali naglašen **i**. Prvi se pregibljejo po zgledu *nit*, drugi po zgledu *gos*.

	Jednina.		Dvojina.	
<i>Im.</i>	nit,	gos,	nit-i,	gos-í,
<i>rod.</i>	nit-i,	gos-í,	nit-ij,	gos-íj,
<i>daj.</i>	nit-i,	gos-í,	nit-ima (-ma),	gos-éma,
<i>tož.</i>	nit,	gos,	nit-i,	gos-í,
<i>mest.</i>	pri nit-i,	gos-i,	pri nit-ih,	gos-éh,
<i>orod.</i>	z nit-jo (-ijo),	gos-jó,	z nit-ima (-ma),	gos-éma,

Množina.

<i>Im.</i>	nit-i,	gos-í,
<i>rod.</i>	nit-ij,	gos-íj,
<i>daj.</i>	nit-im,	gos-ém,
<i>tož.</i>	nit-i,	gos-í,
<i>mest.</i>	pri nit-ih,	gos-éh,
<i>orod.</i>	z nit-imi (-mi),	gos-mí.

Splošne opombe.

§ 84. Kakor moškim samostalnikom izpada gibljivi ali polglasni **e** tudi ženskimi **i**-deblom po vseh sklonih, v katerih jim na koncu kak glas priraste, kakor: bolezen — bolezní, prikazen — prikazní, pesen (pesem) — pesní, basen — basní, misel — mislí, povodenj — povodnji, raven — ravní.

Vendar se **e** ne izpahuje v besedah: globel — globeli, jesén — jeséni, kopel — kopeli, pamet — pameti, postelj — postelji, vrzél — vrzéli, zabel — zabeli, zibel — zibeli, senožét — senožéti.

§ 85. a) Samostalniki, ki gibljivi **e** izpuščajo, tvarjajo jedn. orodnik na **-ijo**, na pr.: z boleznijo, s pesnijo. Na pr.: *Žalost in veselje hodi za ljubeznijo.* (Cegn.)

Vsi drugi samostalniki, vzlasti oni na **-ast**, **-est**, **-ist**, **-ost**, **-ust**, dobivajo v orod. sklonilo **-jo**, na pr.: s pametjo, s kopeljo, z zibeljo, z oblastjo, s koristjo, z modrostjo.

Štajerski Slovenci še govorijo dandanes v jedn. orod. **-joj** nam. **-jo**, kakor: *Za mizoj sedijo svatje, In godci séde za pečjoj.* (Gorazd.)

b) Ravno tako se samostalnikom z gibljivim **e** v dvojnem dajalniku (orodniku) in v množinskem orodniku pritika sklonilo **-ima** in **-imi**, drugim deblom pa **-ma** in **-mi**; na pr. s pesn-ima, z misl-imi, z gosl-imi; z oblast-mi, s čeljúst-mi, z žival-mi, s piščal-mi.

§ 86. Samostalniki, ki v jedninskem rodilniku končnico **i** naglašajo, imajo tudi v jedn. orod. in v dvojini in množini naglas na sklonilu in dobivajo namesto **-ima**, **-im**, **-ih** naglašene končnice: **-éma**, **-ém**, **-éh**, kakor: goséma, kostém, v skrbéh.

§ 87. a) Beseda *kri* ali *krv* pregiblje se pravilno: 1. in 4. *kri*, *krv*, 2. *krví*, 3. in 5. *kívi*, 6. s *krvjô*. Na pr.: *Kri*, *življenje mi je dal*. (N. ps.)

b) Samostalnik *beseda* tvarja množinski rodilnik večkrat na **-íj**, na pr.: *Mir besedíj*. (N. r.) — *Od dobrih besedíj se nihče ne zredí*. (N. pr.) — *Kjer je veliko besedíj, ne mine lahko brez greha*. (Ravn.)

c) V ljudskem govoru izpušča se včasih sklonilo v množinskem rodilniku, kar pa ni, da bi se v kujigi posnemalo. Na pr.: *Deset božjih zapoved nam. zapovedíj*. — *Kolikor glav, toliko misel nam. mislíj*. (N. pr.) — *Ne pojte grdih pesen nam. pesníj*. (N. r.) — *Iz misel pusti ga nam. iz mislíj*. (N. r.)

d) Nam. nitij — gosíj piše se tudi niti — gosí. V pisni slovenščini naj nam služijo oblike na **-ij**, ker so prvič jezikoslovno opravičene (imá jih tudi staroslovenščina), drugič pa se ločijo po njih druge jednake oblike, vzlasti rodilnik jedninski; na pr.: vrednost čednosti, der Wert der Tugend, pretium virtutis — vrednost čednostij, der Wert der Tugenden, pretium virtutum.

V. Dostavek k sklanji *i*-jevih debel.

§ 88. V stari slovenščini nahajala se je sklanja moških **i**-debel, katerih ostanki so se še do dandanes ohranili.

a) Beseda: *ljud* (das Volk) pregiblje se v množini, izvzemši imenovalnik, po zgledu: gos, kakor: 1. ljudjé, 2. ljudíj, 3. ljudém, 4. ljudí, 5. pri ljudéh, 6. z ljudmí.

Oblika ljudjé služi namesto nerabljive množine od besede: človek. Na pr.: *Vsi ljudjé vse vedó*. (N. pr.) — *Svet vseh ljudíj dom*. (N. pr.) — *Pri hudobnih ljudéh gre vse na smeh*. (N. pr.) — *Kdor glumi ne ve glas, naj ne hodi ljudém v vas*. (N. pr.)

b) Kakor ljudjé sklanjajo se lahko óni moški samostalniki, ki imajo v jedn. rodilniku naglašen **-ú** ali **-á**; kakor: 1. gradjé, 2. gradíj, 3. gradém, 4. gradí, 5. pri gradéh, 6. z gradmí.

Takih ostankov moških **i**-debel nahajamo mnogo vzlasti v narodnih pesnih in pri starejših pisateljih. Na pr.: *Vaši lasjé na glavi so vsi prešteti.* (Met.) — *Skrb lasí belí.* (N. pr.) — *Na Kranjskem imam tri gradí.* (N. ps.) — *Odklene bele gradí.* (N. ps.) — *Delavcu nese bogate darí.* (Vodn.) — *Delajte mi mostí iz mojih belih kostíj.* (N. ps.) — *Da slednji svoje volí in svoje ovce k meni pripelje.* (Dalm.) — *Na grobéh je tma nocój.* (Pot.)

Navadno se govori in piše: im. tatjé, lasjé, zobjé, možjé; daj. lasém, zobém, možém; mest. v laséh, v zobéh, pri možéh; orod. z lasmí, z zobmí, z možmí. t

§ 89. *Dan* (den) pregiblje se brez prirastka v jedn. orodniku in v dvojini in množini po **i**-jevi sklanji, s prirastkom **-ev** ali **-ov** pa po sklanji moških samostalnikov. Jedninski rod. in mest. glasila se: dne, po dne.

Jednina.		Dvojina.		
<i>Im.</i>	dan (den),	dni,	dneva,	dnova,
<i>rod.</i>	dne, dneva,	dnij,	dnevov,	dnov,
<i>daj.</i>	dnu, dnev (i),	dnéma,	dnevoma,	
<i>tož.</i>	dan (den),	dni,	dneva,	dnova,
<i>mest.</i>	pri dne, dnev (i),	pri dnéh,	dnevih,	dnovih,
<i>orod.</i>	z dnem, dnevom,	z dnéma,	dnevoma.	

Množina.

<i>Im.</i>	—	dnevi,	dnovi,
<i>rod.</i>	dnij,	dnevov,	dnov,
<i>daj.</i>	dném,	dnevom,	dnovom,
<i>tož.</i>	dni,	dneve,	dnove,
<i>mest.</i>	pri dnéh,	dnevih,	dnovih,
<i>orod.</i>	z dnémi,	dnevi,	dnovi.

Na pr.: *Življenja dnevi so kratki.* (Cegn.) — *Kratko je veselih dnij število.* (Preš.) — *Zadosti je dnev (i) njegova lastna težava.* (Met.) — *Čakajte, o mati vi, da danove odzvoní.* (N. ps.) — *Kakor po noči tako po dne.* (N. ps.) — *Po dne je tekel, po noči šel.* (N. ps.) — *Z dnem vred prikaže se zora na nebu.* (N. r.) — *Odločeni so roži kratki dnovi.* (Preš.) — *Od zore do mraka, od mraka do dne.* (Preš.) — *Od dne do dne.* (N. r.) — *Dan za dnevom.* (N. r.)

§ 90. *Pot* je v jednini moškega, pa tudi ženskega spola: *lepi pot* in *lepa pot*. Kot ženski samostalnik sklanja se *pot* po zgledu nit: 1. 4. *pot*, 2. 3. 5. *poti*, 6. *s potjo*, kot moški po zgledu: *travnik*. Na pr.: *Pleti, pleti venčke, brešno poti žalostni*. (N. ps.)

V jedn. orodniku *pôtem* ohranil se je ostanek stare moške *i*-sklanje; na pr.: *gre svojim pôtem; tem istim pôtem; ravnim pôtem sem šel; med pôtem*. (N. r.)

V množini je *pot* moškega spola: *potje*, ali srednjega: *pota*, v rod. le: *potov*. Na pr.: *Razni so potje, po katerih vsevladar narode vodi v zeleno blaženost*. (Napr.) — *Na vso zemljo solnce sije, potov vseh megla ne krije*. (Levst.) — *Razna so pota, po katerih vodi gospod svoja ljudstva*.

§ 91. *Okó, očesa*, pregiblje se v množini, kedar govorimo o človeških ali živalskih očéh, navadno po zgledu: *gos* in je ženskega spola. 1. 4. *lepe oči*, 2. *očij*, 3. *očém*, 5. *pri očéh*, 6. *z očmí*. Na pr.: *Oči več vidijo od očesa*. (N. pr.) — *Resnica oči kolje*. (N. pr.) — *Bolje verjeti svojim očém, ko tujim očesom*. (N. pr.) — *Oči so polne spanja bile*. (Trub.)

§ 92. Beseda *tla*, le v množini navadna, pregiblje se v nekterih sklonih po *i*-sklanji: 1. 4. *tlâ*, 2. *tál* — *tlâ*, 3. *tlém* — *tlom*, 5. *pri tléh*, 6. *s tlémi*. Na pr.: *Ob tla z nogami bje*. (N. ps.) — *Mašni plašč po tleh razgrne*. (N. ps.)

VI. Sklanjava lastnih imen.

§ 93. Lastna imena se ravnajo v sklanji sploh po enakih pravilih kakor drugi samostalniki: imena na soglasnik (razun ženskih *i*-debel) pregiblujemo po moški, imena na *a* po ženski, imena na *o* ali *e* (razun moških) po srednji sklanji; na pr.: *Vodnik* — *Vodnika, Vodniku* itd., *Ravnikar* — *Ravnikarja, Ravnikarju* itd.; *Celovec* — *Celovca, Celovcu* itd.; *Soča* — *Soče, Soči* itd.; *Brdo* — *Brda, Brdu* itd.; *Celje* — *Celja, Celju* itd.

A. Imena ljudij.

§ 94. 1. Priimke moških oseb na *a* pregiblujemo navadno po ženski sklanji, na pr.: *Godina, Robida, Trdina*; — 2. *Godine, Robide, Trdine*; — 3. *Godini, Robidi, Trdini* itd. O imenih na *e* in *o* glej § 80 b.

2. Moška imena na **i** v samostalnikovi obliki pravilno sklanjamo, **j** pristavljaje, na pr.: *Juri* — 2. *Jurija* itd.; *Mali* — 2. *Malija*, 3. *Maliju* itd.; *Žurbi* — 2. *Žurbija*, 3. *Žurbiju* itd.; v pridevnikovi obliki pa se ravnaajo po pridevnikih, na pr.: *Dobrovski* — 2. *Dobrovskega*, 3. *Dobrovskemu* itd.; *Koseski* — 2. *Koseskega*, 3. *Koseskemu* itd. (Krivo je: *Dobrovskita*, *Koseskita*.)

§ 95. 1. Končnice grških in latinskih osebnih imen: **as**, **es**, **is**, **os**, **us**, odpadajo vsaj po ostalih sklonih, če se že v imenovalniku niso opustile; na pr.: *Sokrates* — *Sokrat* — 2. *Sokrata*, 3. *Sokratu* itd.; *Krez* — *Kreza*; *Miltiad* — *Miltiada*; *Patrokel* — *Patrokla*; *Enej* — *Eneja* (*Aeneas*); *Periklej* — *Perikleja*.

Včasih se samo s odpahne, na pr.: *Pelopida* — *Pelopidas*, rod. *Pelopida*, *Leonida* — *Leonidas*, *Jeremija* — *Jeremias*.

2. Lastna imena, ki se v roditeljski obliki podaljšajo, tvorijo svojo obliko s tem, da se roditeljsko sklonilo moškemu imenom odpahne, ženskim pa še povrh končnica **a** dodá; na pr.:

Ajant — *Ajas* (*Ajant-os*);
Ciceron — *Cicero* (*Ciceron-is*);
Ksenofont — *Xenophon* (*-ontos*);
Katon — *Cato* (*Caton-is*);
Cerera — *Ceres* (*Cerer-is*);
Artemida — *Artemis* (*-idos*).

B. Imena krajev, mest, rek, gorá.

§ 96. 1. Imena krajev s staro množinsko obliko na **-ane**, kakor: Goríčane, Svéčane, Póličane, Boróvljane, rabimo tako-le v posameznih sklonih:

1. Svéčane	3. Svéčam, Svéčanom	5. v Svečah
2. Svéčan	4. Svéče, Svéčane	6. s Svečami.

Rodilnik na **-an** je lasten še nekterim drugim množinskim vasnim imenom, na pr.: *Cérklje* — *Cérkljan*, *Gorje* — *Gorjan*, *Duplje* — *Dupljan*, *Zverče* — *Zverčan*.

2. Imena, ki so prav za prav pridevniki, pregibljejo se sploh kakor pridevniki, na pr.: *Trebno* — 2. *Trebnega*, 3. *Trebnemu* itd.; *Sostro* — 2. *Sostrega*, 3. *Sostremu* itd.; — včasih pa kakor samostalniki, na pr.: *Ravno* — 2. *Ravna* in *Ravnega* itd.

Imena s pridevnikovo obliko **-ovo** ali **-sko** sklanjamo vselej kakor pridevnike, na pr.: *Velesovo, Nemško* — 2. *Velesovega, Nemškega*, 3. *Velesovemu, Nemškemu* itd.

§ 97. Pri sestavljenih imenih je treba paziti, so li sestavljena s pridevnikom ali s predlogom in kako:

1. Sestavljenke s pridevnikom, če hrani pridevnik še svojo lastnijo, pregibljejo samostalniki po svoje in pridevnik po svoje, na pr.: *Novo mesto, Vini vrh, Črna gora* — 2. *Novega mesta, Vinega vrha, Črne gore*, 3. *Novemu mestu, Vinemu vrhu, Črni gori* itd.; — ako je pa pridevnik popolnoma zrastel s samostalnikom, izpreminja se le samostalniki, na pr.: *Mokronog* — 2. *Mokronoga*, 3. *Mokronogu* itd.; *Carigrad* — 2. *Carigrada*.

2. Sestavljenke s predlogom, če je predlog poudarek ná-se potegnil, ne delajo razločka v sklanjanju, na pr.: *Zálog, Zástava* — 2. *do Záloga, do Zástave*, 3. *proti Zálogu, proti Zástavi* itd.; — ako je pa ime poudarek ohranilo, ravna se z njim v predlogovih sklonih tako, kakor da bi ne bilo sestavljeno.

Po tem pravilu rabijo nam na pr.: *Podkrnos, Zavrh, Predjama, Nabrežina* tako-le:

Im. Tu je pod Krnosom, za Vrhom, pred Jamo, na Brežini —

pa tudi: tu je Podkrnos, Zavrh, Predjama, Nabrežina;

rod. do Podkrnosa, Zavrha, Predjame, Nabrežine;

daj. proti Podkrnosu, Zavrhu, Predjami, Nabrežini;

tož. grem pod Krnos, za Vrh, pred Jamo, na Brežino;

mest. bivam pod Krnosom, za Vrhom, pred Jamo, na Brežini;

orod. pred Podkrnosom, pred Zavrhom, pred Jamo, pred Nabrežino.

Tako je tudi pri krajevnih imenih, ki jih rabimo samo v množini.

§ 98. Končnice grških in latinskih krajevnih imen odpadajo kakor pri osebnih imenih, na pr.: *Amfipol* — *Amphipolis*; *Neapol* — *Neapolis*; *Tarent* — *Tarentum*; *Brundizij* — *Brundisium*.

Pri imenih, dežele zaznamujočih, pritika se navadno **-a**, na pr.: *Lacija* — *Latium*; *Samnija* — *Samnium*. Tako tudi: *Helada* — *Hellas* (*Hellad-os*).

Imena, samo v množini navadna, sklanjajo se tudi v slovenščini le v množini; na pr.: 1. 4. *Atene*, 2. *Aten*, 3. *Atenam*, 5. *v Atenah*, 6. *z Atenami* — *Athenae, Athenarum*. *Delfi, Delf*, *v Delfih* — *Delphi, Delphorum*.

II. poglavje.

B. P r i d e v n i k.

Kaj in kolikér je pridevnik?

§ 99. Pridevnik ali prilog (adjektiv, Beiwort) je beseda, ktera naznanja, kakošna je oseba ali reč ali pa čegava je. Po pomenu so tedaj pridevniki:

a) kakovostni, ki naznanjajo lastnost ali kakovost osebe ali reči, na pr.: *bel grad, mala koč, lepo vreme;*

b) čegavostni ali svojilni, ki naznanjajo čegavost ali svojost oseb in drugih stvari, na pr.: *kraljev dvor, materina kletev, pastirska palica.*

§ 100. Pridevniki imajo za vsak spol svojo posebno končnico: za moški spol kak soglasnik ali **i**, za ženski **a**, za srednji pa **o** (po mehkih soglasnikih **e**), na pr.: *star mož — stari mož; rumena zarja; dobro polje, ribje okó.*

V jedninskem imenovalniku (in tožilniku) moškega spola nahaja se pri pridevniku nedoločna in določna oblika. Nedoločna oblika, ki se končuje na kak soglasnik: *star mož*, služi nam, kedar govorimo o nedoločni, še neznanu osebi ali stvari, in pa tedaj, kedar stoji pridevek za dopovedek (predikat) v stavku: *mož je star*. Določna oblika na **-i**: *stari mož*, govori o določni, že znani osebi ali stvari. *Priden delavec*, ein guter Arbeiter; *pridni delavec*, der gute Arbeiter. Pri pridevnikih na **-ov (-ev)**, **-in**, **-ji**, **-ski**, in pri stopnjevanih pridevnikih ni tega razločka.

A. Pridevnikova sklanja.

§ 101. Vsi pridevniki, v določni in nedoločni obliki, sklanjajo se po tém-le sklanjalu:

	Moški spol.	Ženski spol.	Srednji spol.
		Jednina.	
<i>Im.</i>	lep, lep- <i>i</i> ,	lep- <i>a</i>	lep- <i>o</i> , rudeč- <i>e</i> ,
<i>rod.</i>	lep- <i>ega</i>	lep- <i>e</i>	lep- <i>ega</i>
<i>daj.</i>	lep- <i>emu</i>	lep- <i>i</i> (- <i>ej</i>)	lep- <i>emu</i>
<i>tož.</i>	lep- <i>ega</i> , lep (- <i>i</i>)	lep- <i>o</i>	lep- <i>o</i> , rudeč- <i>e</i> ,
<i>mest.</i>	lep- <i>em</i>	lep- <i>i</i> (- <i>ej</i>)	lep- <i>em</i>
<i>orod.</i>	lep- <i>im</i>	lep- <i>o</i>	lep- <i>im</i>

Moški spol.	Ženski spol.	Srednji spol.
	Dvojina.	
<i>Im.</i> lep-a	lep-i	lep-i
<i>rod.</i> lep-ih	lep-ih	lep-ih
<i>daj.</i> lep-ima	lep-ima	lep-ima
<i>tož.</i> lep-a	lep-i	lep-i
<i>mest.</i> lep-ih	lep-ih	lep-ih
<i>orod.</i> lep-ima	lep-ima	lep-ima
	Množina.	
<i>Im.</i> lep-i	lep-e	lep-a
<i>rod.</i> lep-ih	lep-ih	lep-ih
<i>daj.</i> lep-im	lep-im	lep-im
<i>tož.</i> lep-e	lep-e	lep-a
<i>mest.</i> lep-ih	lep-ih	lep-ih
<i>orod.</i> lep-imi	lep-imi	lep-imi.

Splošne opombe.

§ 102. Kedar se veže pridevnik z moškim samostalnikom nežive reči, tedaj mu je v jednini tožilnik jednak imenovalniku, pri živih stvaréh pa je jednak rodilniku; na pr.: *Prepovedan pot pelje v prepovedan kot.* (N. pr.) — *Kdor ubogega (človeka) stiska, stvarnika preklinja.* (Ravn.) — *Kdor se mlad belega kruha brani, bode star rad črni hrustal.* (N. pr.)

Opomba. Ako samostalnik in pridevnik nista v tem istem stavku in pridevnik se na samostalnik v prednjem stavku nanaša, ondi sedanja slovenska pisava sploh ne dela razločka med živimi in neživimi stvarmi ter si kroji tožilnik vedno po živih; na pr.: *Mladina novi svet preveč čislá, starega* (nam. *starí*) *pa zanemarja.* (N. pr.) — *Nebeško kraljestvo je podobno kvasu, kterega* (nam. *kterí*) *je žena vzela.* (Met.) — *Drag je travnik, kterega* (nam. *kterí*) *ste kupili.* (Levst.)

§ 103. Gibljivi polglasnik **e** v končnicah: *-ek, -el, -en, -er, -ev* itd. opušča se kakor samostalnikom tudi pridevnikom po vseh sklonih, v katerih na koncu rastejo, na pr.: *bister, bistra, bistro; krepak, krepka, krepko; plitev, plitva, plitvo; bolen, bolna, bolno; svetel, svetla, svetlo.*

Opomba. Jednako je tudi z ostrim **à**, ki v dvožložnicah na *-ek* in *-en* včasih **e** nadomestuje, na pr.: *sladàk, sladka, sladko; temàn, temna, temno; močàn, močna, močno; vendar: bolàn, bolàna, bolàno, zraven bolen, bolna, bolno.*

§ 104. Goltnika **k, g** izpreminjata se za samoglasniki pred naslednjim **i**, v jednini tudi pred **e**, včasih v sorodne sičnike: **e, z**; na pr.: *Ne obračaj od ubozih očij.* (Ravn.) — *Kedar vidiš nãzega, obleci ga.* (Ravn.) — *Z velicimi gospodi ni dobro črešenj zobati.* (N. pr.) — *Skrbí in huda leta moré uboz'ga kmeta.* (Preš.) — *Tac'ga; globoc'ga.* (Preš.)

Opomba. To mehčavanje goltnikov naj se v pisavi sploh opušča, ker je sicer le v jedninskem mestniku moškega in srednjega spola (velicem), v množinskem moškem imenovalniku (velici), v jedn. daj. in mest. ženskega spola (velici ali velicej), in v ženskem in srednjem dvoj. imen. (velici) opravičeno.

§ 105. Stara imenska t. j. samostalniški jednaka sklanja nedoločnih pridevnikov ohranila se je v slovenščini le še za moški spol v jedninskem imenovalniku (§ 100); po ostalih sklonih se gibljejo dandanes vsi slovenski pridevniki po zloženi sklanji, ktera se je iz imenske s tem izobrazila, da se je samostalnikovim sklonom pritikal stari zaimek: *i, ja, je*; na pr.: lep + *i*, 2. lepa + *jega*, 3. lepu + *jemu* itd.; te polne oblike so se vendar s časom obrusile in v današnje skrčile.

Opomba. Ostanke stare imenske sklanje nedoločnih pridevnikov so *a)* rodilniki: z davna, od davna, z lepa, z viša, do mala, dosta (do sita), za prva, zla itd. — *b)* dajalniki: k dobru, kljubu, kmalu itd. — *c)* mestniki: po malu, na nagli itd. Na pr.: *Nočem z lepa se podati.* (N. ps.) — *Z mlada se trn ostri.* (N. pr.) — *Ne reče mu dobra, ne želim ti zla, to ne bo k dobru.* (N. r.) — *Vse bi z nova dobro bilo.* (Valj.)

§ 106. Pridevnika rad in nerad imata le imenovalnike vseh spolov in števil; nekteri pridevniki pa se celó ne sklanjajo, kakor: napak, peš, prav (le kot dopovedek), res, sovraž, všeč (navadno), žal, in še nekaj tujk; na pr.: *Lintek beseda ne preseda.* (N. pr.) — *Vsi drugi svatje so mi všeč.* (N. ps.) — *Solz v nobenem ni očesu, žal besede v ustih ni.* (Preš.) — *Žale misli v srcu ni.* (Preš.) — *Dobil v odgovor laž-besede.* (Valj.) — *Ofertnim so sovraž Bog in ljudje.* (Trub.) — *Luterš-vera.* (N. r.) — *Prav mu je. Ta naloga je prav,* diese Aufgabe ist recht; *ta naloga je prava,* diese Aufgabe ist die rechte.

§ 107. 1. Dajalniku in mestniku ženskih pridevnikov v jednini služite dve obliki: na **-i** in **-ej**. Čeravno je oblika na **-ej** vsega priporočila vredna, ker ne rabi samo mnogim Slovincem, ampak tudi drugim slovanskim narečjem, vsaj za določne pridevnike, vendar se naj piše oblika na **-i**, da se jednotna pisava utrdi.

2. Pravilna imenovalnikova in tožilnikova oblika za srednji spol v množini je na **a**, kakor nam kaže starejša slovenska pisava (16. stoletja) in ostala slovenska narečja; na pr.: *O gospod! kako so tvoja dela velika in mnoga!* (Dalm.) — *Ozka vrata.* (Trub.) — *Svetijo se tam že okna grajska.* (N. ps.)

Prosta ljudska govornica družiti rajši s srednjimi samostalniki v množini pridevnike z ženskim koncem na **e**; na pr.: *velike mesta* nam. *velika mesta*; *dobre dela* nam. *dobra dela*, kar pa ni, da bi se v pisavi posnemalo.

B. Pridevnikovo stopnjevanje.

§ 108. Stopnjevatiti se pravi, pridevnik tako izpreminjati, da ne znani samo lastnosti oseb in rečij, ampak tudi pové, v kateri meri se jim lastnost prilaga. Kakor drugim jezikom služijo tudi slovenščini tri stopnje:

1. prva ali nasebna (nasebnik, pozitiv), ktera kaže lastnost kake osebe ali reči brez vsake primerjave z drugo; na pr.: *zvest prijatelj, dobri učenec, lepa hiša, rodovitno polje.*

2. druga ali primerjalna (primernik, komparativ), ktera lastnost kaki osebi ali reči v večji ali manjši meri prilaga ko drugi; na pr.: *zvestejši prijatelj, lepša hiša, rodovitnejše polje.*

3. tretja ali presežna (presežnik, superlativ), po kateri se kaki osebi ali reči lastnost v najvišji ali najnižji meri prideva; na pr.: *najzvestejši prijatelj, najlepša hiša, najrodovitnejše polje.*

Primerjalna stopnja.

§ 109. Primerjalna stopnja se obrazi, če se deblu pridene primerjalno obrazilo:

1. *ejši, ejša, ejše*, ali 2. *ši, ša, še*, ali 3. *ji, ja, je*.

1. Z obrazilom *ejši, ejša, ejše* stopnjuje se večji del jedno- in dvozložnih, pa vsi večzložni pridevniki; na pr.:

nov : novejši, -a, -e;	priden : pridnejši, -a, -e;
zvest : zvestejši, -a, -e;	rodoviten : rodovitnejši, -a, -e;
bogat : bogatejši, -a, -e;	pameten : pametnejši, -a, -e.

Opomba. a) Pri večzložnih pridevniki se obrazilo *-ejši* večkrat skrči v *-iši*, kakor: prostoren : prostorniši zraven prostornejši; imeniten : imenitniši zraven imenitnejši.

b) Namesto obrazila *-ejši* pritika se včasih (vzlasti v jedninskem moškem in srednjem imenovalniku) *-eji, -eja, -eje*; na pr.: noveji zraven novejši stareji zraven starejši; redkeje zraven redkejše; pozneje, cene e.

2. Obrazilo *ši, ša, še* dobivajo le jednozložni pridevniki, in sicer večjidel óni, ki se na *b, p, d* končujejo; na pr.:

ljub : ljubši, -a, -e; slab : slabši, lep : lepši.

Končuje se li deblo na *d*, tedaj se *d* pred *ši* za samoglasnikom v *j* izpremeni, za soglasnikom pa izpahne, -na pr.:

hud : hujši, -a, -e;   grd : grši, -a, -e;

rad : rajši;   trd : trši;

mlad : mlajši;   slad-ek : slajši.

Na pr.: *Človek je trši od kamena in slabši od jajca.* (N. pr.) — *Poslednja zmota je hujša od prve.* (Met.) — *Slajše reči na svetu ni, kakor je pesen lepa.* (Slom.)

3. Z obrazilom *ji, ja, je* tvarjajo primernik:

a) jednozložni pridevniki na končni *k, g, h*, ki se pred *ji, ja, je* v *č, ž, š* pretapljujejo, na pr.:

jak : jačji, -a, -e,   gluh : glušji,

blag : blažji,   plah : plašji;

b) mnogi dvozložni pridevniki na *-ek, -ok*, ki to končnico odpahujejo, debelni končnik pa obrazilu *-ji* prisposodabljujejo; na pr.:

vis-ok : višji,   krat-ek : kračji,

niz-ok : nižji,   glob-ok : globji,

oz-ok : ožji,   tan-ok : tanji in tanši,

lah-ok (lag-ok) : lažji,   slad-ok : slaji in slajši,

tež-ok : težji,   šir-ok : širji in širši.

Na pr.: *Višjemu prijenjaj, nižjemu prizanesi.* (N. pr.) — *Hišni prag najvišja planina.* (N. pr.)

Nekteri pridevniki na *-ek, -ok* stopnjujejo se tudi s končnico vred, kakor: krep-ek : krepkejši; gren-ek : grenkejši; brh-ek : brhkejši; red-ek : redkejši; brid-ek : bridkejši; glad-ek : gladkejši zraven glajši, glaji; meh-ek : mehkejši zraven mečji (deblo: mek-); glob-ok : globokejši zraven bolj navadnega: globji, tudi: globočji; gorek : gorkejši (heisser) zraven: gorši, gorji (stattlicher).

Opomba. Namesto višji, nižji, kračji itd. piše in govori se tudi viši, nižji, krači itd.

c) Obrazilo *-ji* privzemajo včasih tudi pridevniki na *d*, kakor: mlad : mlaji zraven mlajši; hud : huj — hujši; grd : grji — grši. Na pr.: *Turek je hud, njegova mati še huja.* (N. ps.) — *Ne pečaj se s hujim od sebe.* (N. pr.)

§ 110. Nepravilno se stopnjujejo:

velik — večji, večí, dober — boljši, bolji,
majhen, mal — manjši, manji, dolg — daljši, dalji.

Na pr.: *Bolja pamet, kakor žamet.* (N. pr.) — *Boljša je kratka sprava, ko dolga pravda.* (N. pr.) — *Človek težko čaka boljših časov.* (Slom.)

§ 111. Včasí se obrázi primerjalna stopnja s pripomočjo stopnjevalnega prislova *bolj*, ki se dene pred nestopnjevani pridevnik. Rabi nam pa ta način stopnjevanja sosebo:

1. pri pridevnikih, ki kako barvo pomenjajo,
2. pri pridevnikih na *-č*, ki so prav za prav deležniki sedanjega časa, in
3. pri trpno-preteklih deležnikih na *-en*, *-an*.

Na pr.: *črn — bolj črn; cvetěč — bolj cvetěč; pekóč — bolj pekóč; učèn — bolj učèn; znan — bolj znan* itd. Na pr.: *Če boš pila vinčice rudeče, boš imela lice bolj cveteče.* (N. ps.)

Opomba. Pri pravih pridevnikih je boljše ogibati se te stopnje, ker ni prav slovenska; krivo pa je zopet, ako se kak deležnik pravilno stopnjuje, na pr.: *Matija Čop, Slovenec izmed najučenejših Slovencev.*

Presežna stopnja.

§ 112. Presežna stopnja se obrázi:

1. če se primerjalni stopnji besedica *naj* pridene, kakor: *lepši — najlepši, -a, -e; kračji — najkračji; slajši — najslajši.* Na pr.: *Najboljša luč je Bog.* (N. pr.) — *Največje bogastvo je čisto srce.* (Slom.)

2. če se nestopnjevanemu pridevniku pristavi *najbolj*, vendar večinoma le pri deležnikih, na pr.: *Lice najbolj cveteče, glava najbolj učena.*

§ 113. Visoko stopnjo kake lastnosti izražamo, da pred nestopnjevani pridevnik pridenemo:

1. *zeló, kaj, kar, močno, jako, silno, neznano, prav, ali kako drugo jednako besedico;* na pr.: *zeló bogat, kaj učena glava, neizrečeno velika puščava.*

2. če postavimo pred pridevnik: *pre-, pra-, vele-, vse-* (vsega-), na pr.: *preljub, premoder, prastar* (uralt), *veleučen, vseveden, vsegamogočen.*

Opomba. Zlog pre-pomenja v sestavi tudi preveč; naj se torej previdno jemlje v rabo, na pr.: *Premrzle so v gozdih mi vaših rosé.* (Preš.) — *Previsok, prenizek.*

3. če pridevnik dvakrat zapored postavimo, na pr.: *visoka visoka gora; globoko globoko morje.*

4. s pripomočjo predlogov nad, mimo, od; na pr.: *Bodi še tako dragega kaj, mimo čiste duše ni nič.* (Ravn.) — *Ni mojstra nad potrebo.* (N. pr.)

5. z različnimi primerami, kedar hočemo posebnost ali ime-nitnost kake osebe ali reči nad vse druge povzdigniti, na pr.: *veselo, da je kaj; mlad kakor kaplja; sladek ko med; bistro ko ribje okó; siten kakor griža; raščav kakor hmelj; grenek ko pelin; učen, da se mu čudi mlado in staro* itd.

Sklanjanje stopnjevanih pridevnikov.

§ 114. Stopnjevani pridevniki se sklanjajo kakor nestopnjevani po vseh sklonih in številih, na pr.:

Im. lepši, najlepši grad — lepša, najlepša hiša — lepše, najlepše poslopje;

Rod. lepšega, najlepšega gradú — lepše, najlepše hiše — lepšega, najlepšega poslopja;

Daj. lepšemu, najlepšemu gradu — lepši, najlepši hiši — lepšemu, najlepšemu poslopju itd.

Opomba. Ta sklanjava, ki še dandanes živi med štajerskimi in ogerskim Slovenci in med Dolenjci na Kranjskem, ujema se popolnoma s staro slovenščino (razun ženskega imenovalnika v jednini) in z drugimi slovanskimi narečji, pa tudi s slovensko pisavo 16. stoletja. V pisni slovenščini nam je tedaj jedino pravilo, stopnjevani pridevnik po vseh sklonih in številih sklanjati. Po Kranjskem (razun Dolenjskega), Goriškem in Koroškem končuje se stopnjevani pridevnik v imenovalniku in tožilniku vseh spolov in števil in v jednini ženskega spola na **-i**: lepši; na pr.: *Na svetu lepši rožice ni, kakor je vinska trta.* (N. ps.) — *In je rožice pregledovala, ktera lepši je cvetú.* (N. ps.) — *Za bolji rabo* (nam. za boljšo rabo). (Preš.) — *Hrepenečih src željé najslajji ogasil vse bo zemlje hlad zelene.* (Preš.)

III. poglavje.

C. Š t e v n i k.

Kaj in kolikér je števnik.

§ 115. Števnik (numerales, Zahlwort) naznanja, koliko je oseb ali rečij. Števniki so:

1. določni, kateri natanko kažejo število oseb ali rečij, o katerih se govori, kakor na pr.: pet, šest, sto, desetero itd.

2. nedoločni, kateri naznanjajo samo večjo ali manjšo množico oseb ali rečij, na pr.: *veliko, malo, dosti, precej* itd.

A. Določni števniki.

§ 116. Določni števniki so po svojem opraviilu:

1. glavni;	5. delilni;
2. vrstilni;	6. družilni;
3. ločilni;	7. ponavljalni;
4. množilni;	8. samostalni.

I. Glavni števniki.

§ 117. Glavni števniki ali števcí (cardinalia, Grundzahlen) kažejo na vprašanje: koliko? število jednovrstnih oseb in rečij.

Glavni števniki so tí-le:

1 jeden — en, ena, eno	15 petnajst
2 dva, dve	16 šestnajst
3 trije, tri	17 sedemnajst
4 štirje, štiri	18 osemnajst
5 pet	19 devetnajst
6 šest	20 dvajset (dvadeset)
7 sedem	21 jeden in dvajset
8 osem	22 dva in dvajset
9 devet	23 tri in dvajset
10 deset	24 štiri in dvajset itd.
11 jednajst	30 trideset
12 dvanajst	31 jeden in trideset itd.
13 trinajst	40 štirideset*)
14 štirinajst	50 petdeset

*) Po Koroškem štejejo: 40 = štiriredi, 50 = petred, 60 = šestred, 70 = sedemred itd.

60 šestdeset	300 tri sto
70 sedemdeset	400 štiri sto
80 osemdeset	500 pet sto itd.
90 devetdeset	1.000 tisoč (jezero)
100 sto	2.000 dva tisoč
101 sto in jeden	3.000 tri tisoč itd.
102 sto in dva itd.	10.000 deset tisoč
200 dve sto	1,000.000 milijon.

§ 118. a) Jeden, jedna, jedno — en, ena, eno sklanja se kakor pravi pridevnik in se sklada s svojim imenom v sklonu, številu in spolu, na pr.: *Z jedno roko daje, z dvema jemlje.* (N. pr.) — *Jeden (en) krivičen vinar deset pravičnih sne.* (N. pr.)

Opomba. To velja tudi o besedah: nobeden — nobèn, nobèna, nobèno in nijeden, nijedna, nijedno; na pr.: *Nobeden prijatelj ne pojde z menój.* (Pot.) — *Sreče slaje od le-té ne želim nobene.* (Vilh.)

b) Dva, obá (za moški), dvé, obé (za ženski in srednji spol) sklanjamo v dvojini takó-le:

<i>Im.</i>	dvá, dvé,	obá, obé,
<i>rod.</i>	dvéh,	obéh,
<i>daj.</i>	dvéma,	obéma,
<i>tož.</i>	dvá, dvé,	obá, obé,
<i>mest.</i>	pri dvéh,	obéh,
<i>orod.</i>	z dvéma,	obéma.

Skupek obá dva, obédve, sklanja navadno le drugo besedo, kakor: obadveh ali obedveh, pa tudi: obeh dveh.

Na pr.: *Osedlaj brž dva konjiča, tako hitra ko dva ptiča.* (N. ps.) — *Zdaj dvé zvesti duši žalostna ločitev kruši.* (Virk.) — *Če slepec slepca vodi, obá v jamo padeta.* (N. pr.)

c) Trije, štirje (za moški), tri, štiri (za ženski in srednji spol) sklanja se v množini:

<i>Im.</i>	trije, tri,	štirje, štiri,
<i>rod.</i>	treh,	štirih,
<i>daj.</i>	trem,	štirim,
<i>tož.</i>	tri,	štiri,
<i>mest.</i>	pri treh,	štirih,
<i>orod.</i>	s tremi,	štirimi.

Na pr.: *Kjer sta dva ali kjer so trije v mojem imenu, tam sem jaz v sredi med njimi.* (Met.) — *Žena hiši tri ogle drži, mož le jednega.* (N. pr.) — *Da so ti štirje vrhovi, sam jezik razodeva.* (Vodn.)

§ 119. a) Pet se za vse spole takó-le pregiblje:

Im. pet,
rod. petih (petéh),
daj. petim (petém),
tož. pet,
mest. pri petih (petéh),
orod. s petimi (petémi).

Po sklanjalu: pet ravnajo se vsi višji glavni števniki od pet naprej, izvzemši sto, tisoč in milijon; na pr.: *S šestimi konji ne boš vozú pretegnil, s sedmimi pa poteče.* (Vodn.) — *Jela je slovo jemati od devetih tudi sestrá.* (N. ps.)

Od pet začensí so vsi glavni števniki v imen. in tož. samostalnikih, v ostalih sklonih pa pridevniki.

b) Sto se navadno ne pregiblje; večkrat ga nadomestuje samostalnik stotina. Na pr.: pet sto ali pet stotin; s sto goldinarji ali s stotino goldinarjev.

Tisoč se navadno ne pregiblje; ako pa se izpreminja, je večjidel ženskega spola; na pr.: izmed tisoč ljudij; imá denarjev na tisoče; dve tisoči; s petimi tisoč ali s petimi tisočami. Jezero, ki je tujka madjarska, je vselej srednjega, milijon pa moškega spola.

II. Vrstilni števniki.

§ 120. Vrstilni števniki ali vrstilci (ordinalia, Ordnungszahlen) kažejo vrste ali red posameznih predmetov na vprašanje: koliki, kolika, koliko? Vrstilci so:

1. prvi, -a, -o,	9. deveti, -a, -o,
2. drugi, -a, -o,	10. deseti, -a, -o,
3. tretji, -a, -e,	11. jednajsti, -a, -o,
4. četrti (štrti), -a, o,	12. dvanajsti, -a, -o,
5. peti, -a, -o,	13. trinajsti, -a, -o, itd.
6. šesti, -a, -o,	20. dvajseti, -a, -o,
7. sedmi, -a, -o,	21. jeden in dvajseti, -a, -o,
8. osmi, -a, -o,	22. dva in dvajseti, itd.

30. trideseti, -a, -o,	100. stoti, -a, -o,
40. štirideseti, -a, -o,	101. sto in prvi itd.
50. petdeseti, -a, -o,	1.000. tisoči, -a, -e,
60. šestdeseti, -a, -o, itd.	1.000.000. milijonski, -a, -o.

Vrstilni števniki so po sklanji pravi pridevniki. Za številkami, ki značijo vrstilce, stavlja se pika. Na pr.: *Cesar Franc Jožef I. je dne 2. decembra leta 1848. zasedel avstrijski prestol.*

III. Ločilni števniki.

§ 121. Ločilni števniki ali ločilci (distributiva, Gattungszahlen) znanijo na vprašanje: kolikér, -a, -o? razpole ali plemena oseb in rečij, in so ti-le:

jedin, -a, -o,	deveteri, -a, -o,
dvoji, -a, -e,	deseteri, -a, -o,
oboji, -a, -e,	jednajsteri, -a, -o, itd.
troji, -a, -e,	pet in trideseteri, -a, -o,
čvetéri, -a, -o,	stoteri, -a, -o,
peteri, -a, -o,	dvestoteri, -a, -o, itd.
šesteri, -a, -o,	tisočeri, -a, -o,
sedmeri, -a, -o,	kolikeri, -a, -o,
osmeri, -a, -o,	tolikeri, -a, -o.

§ 122. Mimo gori naštetih rabi slovensčini še druga vrsta ločilnih števnikov, namreč sestavljeni z vrsten, -tna, -o; na pr.: jednovrsten; dvovrsten; trovrsten; čveterovrsten; peterovrsten; kolikovrsten itd.

Vsi ločilni števniki, sestavljeni in nesestavljeni, so po sklanji pridevniki.

IV. Množilni števniki.

§ 123. Množilni števniki ali množilci (multiplicativa, (Vervielfältigungszahlen) kažejo na vprašanje: kolikeren ali kolikojen, -jna, -o? — kolikomnožna je kaka reč. Množilci so:

jednoteren, -rna, -o,	ali	jednojen, -jna, o,
dvojen, -jna, -o,	„	dvojnat, -a, -o,
obojen, -jna, -o,	„	obojnat, -a, -o,
trojen, -jna, -o,	„	trojnat, -a, -o,
čveteren, -a, -o,	„	čvaternat, -a, -o,
peteren, -rna, -o,	„	peternat, -a, -o,

šesteren, -rna, -o,	ali	šesternat, -a, -o, itd.
stoteren, -rna, -o,	„	stoternat, -a, -o,
kolikeren, -rna, -o,	„	kolikernat itd.

Množilci se pregibljejo kakor pridevniki.

V. Delilni števniki.

§ 124. Delilni števniki ali delilci (Vertheilungszahlen) naznanjajo, po koliko je oseb ali rečij. Izražamo jih s tem, da besedico *po* pred glavne ali ločilne števnike stavljamo; na pr.:

po jeden, jedna, -o — po jednega,	po štirje, štiri — po čvetero,
po dva, dve — po dvoje,	po pet — po petero,
po trije, tri — po troje,	po šest — po šestero itd.
po sto — po stotero itd.	

Na pr.: *Orlica izvali po dvoje, po troje mladih in živi po sto let.* (Slom.)

VI. Družilni števniki.

§ 125. Družilni števniki ali družilci (Gesellschaftszahlen) naznanjajo, koliko oseb je v družčini, pa so nam razun prvih dveh le malo v rabi. Družilni števniki so z besedo *samo* sestavljeni vrstilci.

samojedín, -a, -o,	t. j.	brez druga;
samodrug, -a, -o,	„ „	sam z jednim drugom;
samotretji, -a, -e,	„ „	sam z dvema drugoma, tako da je sam tretji;
samopeti, -a, -o,	„ „	sam s štirimi drugovi, tako da je sam peti itd.

Družilci se pregibljejo kakor pridevniki.

VII. Ponavljalni števniki.

§ 126. Ponavljalni ali prislovni števniki (adverbialia, Wiederholungszahlen) odgovarjajo na vprašanje, kolikrat? ali na vprašanje: kolikoč in kterikrat?

1. Prvi se zlagajo iz glavnih in nedoločnih števnikov, če se jim krat pridene; na pr.: *enkrat, dvakrat, trikrat, štirikrat, petkrat, velikrat = velikokrat, mnogokrat, marsikrat* itd.

Besedica *krat* je sem ter tja pregiben samostalník moškega spola, na pr.: *nektere krati* (glej § 88 b); *več kratov*. — *Koliko kratov sem v samoti klicala pomoč Marije.* (Preš.)

2. Drugo vrsto ponavljalcev obrazimo iz vrstilnih in nedoločnih števnikov, če jim na vprašanje: koliko oč? č, na vprašanje: ktere-rikrat? pa krat ali pot pritaknemo.

Na pr.: prvič, drugič, tretjič, četrtič, petič, šestič, mnogič, samoč itd., ali: prvikrat — prvo pot (jedn. tož.), drugikrat — drugo pot (drugi pot), tretjikrat — tretjo pot (tretji pot), malokrat, velikrat itd.

VIII. Samostalni števniki.

§ 127. Iz pridevnih števnikov se tvarja množica samostalnikov. Taki samostalniki so:

1. imena posameznih števil: *samica, dvojka, trojka, čveterka, peterka, šesterka, sedmerka, osmerka*, ali tudi: *petka* ali *petica*, *šestka* ali *šestica*, *sedmica*, *osmica*, *stotica*. Iz nič je ničla = 0.

2. imena takih stvari, ktere dve ali več samic v sebi imajo, kakor: *dvojica, trojica*.

Včasih rabimo tudi imena: *čveterica, petorica, šestorica* itd., pa le tedaj, kedar so vse osebe moškega spola.

3. Imena, ktera kažejo dele kake celote, kakor *dvojina* ali *polovica, tretjina, čvrt* ali *čvrtina, petina, šestina, osmina*, itd. Na pr.: *tri desetine* = $\frac{3}{10}$. *Pet osmin* = $\frac{5}{8}$.

Samostalnik *čvrt*, rod. *čvrti*, služi nam osobito pri meri časa in drugih rečij. Na pr.: *čvrt ure; čvrt litra vode; tri čvrti kile mesa*.

4. imena denarjev, a) kovanih: *dvojača, petica, desetica, dvajsetica*. — b) papirnatih: *dvoják, peták, deseták, stoták, tisočák*.

5. imena vojaških predstojnikov: *desetnik, stotnik* itd. in samostalniki: *dvojčič — dvojček; trojčič — trojček*.

6. imena papirjeve velikosti (samega na sebi ali v bukvah): *čvrtinka, osminka* (osmerka), *dvanajstinka* (dvanajsterka), *šestnajstinka* (šestnajsterka).

Opomba. Pol je prav za prav samostalnik, pa se v številbi in sestavah po navadi ne izpreminja; na pr.: *o pol jedni, o pol dveh, do poldne*, pa tudi: *o polu jedne, o polu dveh, do polu dne*. — *Do pol dneva nosi angelj vodo za človekom*. (N. pr.)

Pol se sestavlja z vrstilo, prilogi in samostalniki; na pr.: *poldrugi* (*jeden in pol*), *poltretji, polčvrti, poldan, polnoč, poldneven, polnočen* itd.

B. Nedoločni števniki.

§ 128. Nedoločni ali splošni števniki so:

1. pregibni, in sicer po svoji naravi:

a) samostalniki, kakor: tema (najvišje nedoločno število), sila, množica, mnoštvo, obilica, truma, trop, krdelo itd.

b) pridevniki, kakor: mnogi, noben, ves, vsak; mnogoteri, velikoteri, raznoteri, nekteri, -a, -o itd.

V nekterih sklonih se pregibljeta tudi malo in dosti, na pr.: *V dostih (malih) besedah imamo jednakost.* (Vodn.)

2. nepregibni: mnogo, veliko, malo, več, manj, nekaj, nekoliko, nič; preveč, premalo, dosti, precej, obilo, obilno; na pr.: *Kdor preveč misli, ne stori veliko.* (N. pr.) — *Med dosti kmeti je malo kmetovalcev.* (N. pr.)

IV. poglavje.

D. Z a i m e k.

Kaj in kolikér je zaimek.

§ 129. Zaimek ali zaima (pronomen, Fürwort) služi nam kot namestnik samostalnih imen, da jih ni treba vedno ponavljati.

Zaimki so po svojem opravilu:

1. osebni,	4. vprašalni,
2. svojilni,	5. oziralni,
3. kazalni,	6. nedoločni.

I. Osebni zaimki.

§ 130. Osebni (personalni) zaimki so:

- a) jaz, za prvo osebo, koja govori;
 b) ti, za drugo osebo, koji se govori;
 c) òn, òna, òno za tretjo osebo, o koji se govori;
 d) sebe, povratno-osebni zaimek za vse tri osebe.

Sklanja osebnih zaimkov.

a) Prva oseba.

b) Druga oseba.

Jednina.

<i>Im.</i>	jaz,	ti,
<i>rod.</i>	mene, me,	tebe, te,
<i>daj.</i>	meni, mi,	tebi, ti,
<i>tož.</i>	mene, me,	tebe, te,
<i>mest.</i>	pri meni,	pri tebi,
<i>orod.</i>	z menój,	s tebój.

Dvojina.

<i>Im.</i>	mi-dva, mi-dve,	vi-dva, vi-dve,
<i>rod.</i>	naju,	vaju,
<i>daj.</i>	nama,	vama,
<i>tož.</i>	naju,	vaju,
<i>mest.</i>	pri naju,	pri vaju,
<i>orod.</i>	z nama,	z vama.

Množina.

<i>Im.</i>	mi,	vi,
<i>rod.</i>	nas,	vas,
<i>daj.</i>	nam,	vam,
<i>tož.</i>	nas,	vas,
<i>mest.</i>	pri nas,	pri vas,
<i>orod.</i>	z nami,	z vami.

c) Tretja oseba.

Zaimek tretje osebe: òn, òna, òno, er, sie, es, obrazi vse sklone razun imenovalnika vseh treh števil od zastarelega: *i, ja, je.*

Moški spol.

Ženski spol.

Srednji spol.

Jednina.

<i>Im.</i>	on, (ù)	ona, (ja)	ono, (je)
<i>rod.</i>	njega, ga,	nje, je,	njega, ga,
<i>daj.</i>	njemu, mu,	nji, ji (njej, jej),	njemu, mu,
<i>tož.</i>	njega, ga,	njo, jo,	njega, ga (je),
<i>mest.</i>	pri njem,	pri nji (njej),	pri njem,
<i>orod.</i>	z njim,	z njo,	z njim.

Dvojina.

<i>Im.</i>	ona (-dva),	oni (-dve),	oni (-dve),
<i>rod.</i>	nju (njiju), ju,		
<i>daj.</i>	njima, jima,		
<i>tož.</i>	nju (njiju), ju,		
<i>mest.</i>	pri njih (njiju),		
<i>orod.</i>	z njima.		

Množina.

<i>Im.</i>	oni,	one,	ona,
<i>rod.</i>	njih, jih,		
<i>daj.</i>	njim, jim,		
<i>tož.</i>	njih, jih (nje, je),		
<i>mest.</i>	pri njih,		
<i>orod.</i>	z njimi.		

d) Povratno-osebni zaimek.

Povratni zaimek se be sklanja se za vse spole in števila takó-le:

<i>Im.</i>	—
<i>rod.</i>	sebe, se,
<i>daj.</i>	sebi, si,
<i>tož.</i>	sebe, se,
<i>mest.</i>	pri sebi,
<i>orod.</i>	s sebjó.

Splošne opombe.

§ 131. a) Jaz in ti sta brezspolna osebna zaimka, t. j. za moški, ženski in srednji spol rabi jima jednoista oblika; na pr.: *mi žene gremo; vidve pojdete na polje; pojte vi dekleta.*

Le v nekterih krajih na zapadu slovenskega ozemlja govori se za ženski spol namesto *mi, vi, midve, vidve* tudi *me, ve, medve, vedve*; na pr.: *Smo poštene me Kranjice.* (Preš.) — *Hudobe turške ve grdé.* (N. ps.)

b) Kratke oblike v jedninskem rod., *daj.* in *tož.* imenujemo naslonjene (enklitične) in jih rabimo, kedar se zaimek ne poudarja. Prvotna tožilnikova oblika v jednini: *me, te, se, ki* je sedaj enklitična, ohranila se je še za predlogi; na pr.: *Ti za mé, jaz za té, Bog za vse.* (N. pr.) — *Le na sé sme zanašati se človek.* (Cegn.)

c) Namesto orodnika: menó j, tebó j, sebó j nahajajo se tudi oblike: màno, tàbo, sàbo ali menô, tebô, sebô; na pr.: *Nad mano, pod mano, krog mene je Bog.* (Vilh.) — *Ti ga nimaš pod sebô, da bi skusil se z menô.* (N. ps.)

d) Namesto dvojninske oblike: naju, vaju služi nam, ali prav redkoma, oblika: naji, vaji (naj, vaj); na pr.: *Sem odpovedala se zvezi naji.* (Preš.) — *Šel náj (naju) vsak sam bo skoz življenja zmede.* (Preš.)

§ 132. O tretji osebi treba je pomniti:

a) Na mesto staroslovenske oblike *i* (= jî), *ja*, *je* v imenovalniku (vseh treh števil) stopil je v novoslovenščini kazalni: òn, òna, òno. Ostali skloni so ohranili stare oblike do današnjega dne s to majhno razliko, da jim je stara slovenščina soglasnik *n* samo za predlogi vstavljala, dočim ga nova vselej pritika, kedar zaimek poudarjamo. Prvotne oblike: jega, jemu, itd. živé samo štajerskim in ogerskim Slovencem in nekterim Dolenjcem, v pisni slovenščini pa jih ne rabimo več.

b) Namesto prvotnega moškega tožilnika *i* in srednjega *je* v jednini služi nam sploh roditeljska oblika: njega, ga. Le za predlogi se je stari *i* ohranil, na pr.: zá-nj = za njega; pó-nj, ná-nj, vá-nj, prédenj.

Isto tako rabimo v množini namesto prvotnega tožilnika: nje, je skoro izključljivo roditeljski: njih, jih. Le za predlogi še govorimo in pišemo vseskozi prvotno obliko, na pr.: *med nje; po nje; čez nje; za nje* (nikdar: *za njih*).

c) Namesto prvotnega dvoj. rod. in tož. njiju služi nam sedaj navadno skrčena oblika: nju. Nam. mestnika njiju piše se rajši množ. mestnik: pri njih. Na pr.: *Potlej njiju je poročil grajski pater.* (Preš.) — *Jok si briše, ko vidi v tako žalost nju vtopljena.* (Preš.)

§ 133. Kedar hočemo na kako osebo z večjo določnostjo pokazati, rabi nam zaimek: sam, sama, samo, ki ima v slovenščini sosebno to opravilo, da zaimke in druga imena na pomenu okrepljuje; sklanja se kakor pridevnik. Na pr.: *Lenuh s a m sebi čas krade.* (N. pr.) — *Kdor se z ošabnikom pajdaši, ta se s a m poošabi.* (Ravn.)

II. Svojlilni zaimki.

§ 134. Svojlilni (posesivni, posestni) zaimki kažejo, čegava je oseba ali stvar, o kateri govorimo. Obrazijo se od osebnih zaimkov in so ti-le:

a) prve osebe:

moj, moja, moje,
najin, najina, najino,
naš, naša, naše,

b) druge osebe:

tvoj, tvoja, tvoje,
vajin, vajina, vajino,
vaš, vaša, vaše,

c) tretje osebe:

njegov, njegova, njegovo,
njen, njena, njeno,
njun (njijin), njuna, njuno,
njihov, njihova, njihovo,

d) povratni za vse osebe:

svoj, svoja, svoje,

e) vprašalni:

čegav, -a, -o, ali čij, -a, -e.

Opomba. Svojlilniki so po svoji sklanji pravi pridevniki; ali v jedninskem imen. moškega spola ne privzamejo nikdar *i*, ker imajo že sami na sebi določen pomen. Krivo je tedaj njeni nam. njen; njegovi nam. njegov; najni nam. najin itd.

III. Kazalni zaimki.

§ 135. Kazalni (demonstrativni) zaimki kažejo na osebe in reči, o katerih je, je bila ali bode govornica, in so ti-le:

tà, tá, tó (v sestavi: tà-le, tá-le, tó-le, ali le-tà, le-tá, le-tó, ali tòti, tòta, tòto);

óni, óna, óno, jener, jene, jenes (v sestavi: óni-le, óna-le, óno-le, ali le-óni, le-óna, le-óno);

isti, ista, isto (v sestavi: taisti, taista, taisto, ali tisti, tista, tisto, ali tudi vsak zá-se: ta isti, ta ista, to isto);

tak, taka, tako, ali takov, -a, -o, ali takošen, -šna, -o;

tolik, -a, -o, ali tolikošén, -šna, -o, ali tolikér, -a, -o;

ov, ova, ovo; ovak, ovaka, ovako, in onak, onaka, onako, rabijo Slovincem le ob hrvatski meji.

§ 136. Kazalni zaimki se sklanjajo kakor pridevniki, na pr.: óni, óna, óno; rod. ónega, óne, ónega; daj. ónemu, óni, ónemu itd. — isti, ista, isto; istega, istemu, pri istem, z istim itd. — toti, totega, totemu itd.

Samo tà, tá, tó se razločuje od pridevniške sklanje v tem, da imá nam. sklonila *i* naglašen *é*.

Pregiblje se tedaj takó-le :

	Moški spol.	Ženski spol.	Srednji spol.
	Jednina.		
<i>Im.</i>	tà,	tá,	tó,
<i>rod.</i>	tega,	te,	tega,
<i>daj.</i>	temu,	ti (tej),	temu,
<i>tož.</i>	tega, tà,	to,	tó,
<i>mest.</i>	pri tem,	pri ti (tej),	pri tem,
<i>orod.</i>	s tem,	s tô,	s tem.

	Dvojina.		
<i>Im.</i>	ta,	té,	té,
<i>rod.</i>	téh,		
<i>daj.</i>	téma,		
<i>tož.</i>	ta,	té,	té,
<i>mest.</i>	pri téh,		
<i>orod.</i>	s téma.		

	Množina.		
<i>Im.</i>	ti,	té,	tá,
<i>rod.</i>	téh,		
<i>daj.</i>	tém,		
<i>tož.</i>	té,	té,	tá,
<i>mest.</i>	pri téh,		
<i>orod.</i>	s témi.		

Splošne opombe.

§ 137. 1. Imenovalnik *tà* se glasi po severni strani jeziko-vega obsega navadno *tè*, po vzhodni pa *ti*, ki je drugje v rabi samo v sestavah: *toti*, *tisti*.

2. Sestavljenka: *taisti*, -a, -o, pregiblje v novi slovenščini sploh le drugo besedo (*taistega*, s *taistim*), v starejših slovenskih spisih pa izpreminja obé, kakor: 1. *ta isti* — *ta ista* — *to isto*; 2. *tega istega* — *te iste* — *tega istega*; 3. *temu istemu* — *tej isti* itd., kar se sme tudi v sedanji pisavi posnemati. Na pr.: *V tem istem času.* (Dalm.)

3. Staroslovenski zaimek *sī, si, se, dieser, diese, dieses, živi dandanes samo*:

a) v nekterih sklonih, v jednini: 2. *sega — se, 3. semu — sej, 5. sem — sej*, in v množini 2. 5. *sih*; na pr.: *Na sem svetu.* (Krelj.) — *Po sem životu.* conf. gen. — *O sej (si) dobi, dosihdob, posihmal, do se dobe, do sega mal.*

b) v nekterih sestavah, kakor: *danes, sinoči, letos.*

IV. Vprašalni zaimki.

§ 138. Vprašalni (interrogativni) zaimki vprašujejo po osebah in rečéh in so:

1. samostalni: *kdo in kaj*;
2. pridevni: *kteri, ktera, ktero, ali koji, koja, koje; čegav, -a, -o, ali čegavšen, -šna, -o, ali čij, -a, -e; kak, kakov, -a, -o, ali kakošen, -šna, -o; kolik, -a, -o, kolikošen, -šna, -o, ali kolikér, -a, -o.*

§ 139. Pridevni vprašalni zaimki se pregibljejo kakor pridevniki, samostalna *kdo in kaj* pa *takó-le*:

<i>Im.</i>	<i>kdo,</i>	<i>kaj,</i>
<i>rod.</i>	<i>koga (čega),</i>	<i>česa,</i>
<i>daj.</i>	<i>komu,</i>	<i>čemu,</i>
<i>tož.</i>	<i>koga,</i>	<i>kaj,</i>
<i>mest.</i>	<i>pri kom,</i>	<i>pri čem,</i>
<i>orod.</i>	<i>s kom,</i>	<i>s čim.</i>

V. Oziralni zaimki.

§ 140. Oziralni (relativni) zaimki se ozirajo ali nanašajo na osebo ali reč, o kateri se govori v drugem stavku. Oziralniki so:

1. samostalni: *kdor in kar*;
2. pridevni: *kteri, ktera, ktero; koji, koja, koje; nepregibni ki za vse spole in sklone; kak, -a, -o; kakoršen, -šna, -o; kolik, -a, -o; kolikoršen, -šna, -o.*

§ 141. Pridevni oziralniki se ravnajo po sklanjalu pridevnih imen, kdor in kar pa sklanjamo takó-le:

<i>Im.</i>	kdor,	kar,
<i>rod.</i>	kogar (čegar),	česar,
<i>daj.</i>	komur,	čemur,
<i>tož.</i>	kogar,	kar,
<i>mest.</i>	pri kom-ur (-er),	pri čem-ur (-er),
<i>orod.</i>	s kom-ur (-er),	s čim-ur (-er).

VI. Nedoločni zaimki.

§ 142. Nedoločni zaimki kažejo na kako osebo ali reč, ktere nočemo ali ne moremo imenovati. Nedoločni zaimki so:

1. samostalni: kdo, nekdo, nikdo ali nihče, malo-kdo, marsikdo, vsakdo; kaj, nekaj, nič;

2. pridevni: kateri, kak, neki (nikdar: nek), nekteri, marsikteri, marsikak, marsikakošen, vsak (ne: vsaki), vsakteri, raznoteri, -a, -o; vès, vsá, vsè.

§ 143. Samostalne nedoločne zaimke pregiblremo:

a) kdo, nekdo, nikdo, nihče, malokdo, marsikdo, vsakdo po sklanjalu: kdo ali tudi po oziralnem kdor; kakor: nihče, rod. in tož. nikoga(r), daj. nikomu(r), mest. in orod. nikom (-ur, -er). Na pr.: *Bog ne dá nikomur vsega.* (N. pr.)

b) kaj in nekaj po sklanjalu: kaj, na pr.: *Vsem posamez néčesa manjka.* (N. pr.)

c) nič pa takó-le:

<i>Im.</i>	nič,
<i>rod.</i>	ničesa(r),
<i>daj.</i>	ničemu(r),
<i>tož.</i>	nič,
<i>mest.</i>	pri ničem (-ur, -er),
<i>orod.</i>	z ničim (-ur, -er).

Na pr.: *Smrt si v ničem ne prebira.* (N. pr.) — *Bog je moj pastir, ničesar mi ne manjka.* (Ravn.)

§ 144. Pridevni nedoločniki se ravnajo v sklanji po pridevnih; samo vès, vsá, vsè pregiblje se v jednini in množini kakor kazalni zaimek: tà, tá, tó.

	Moški spol.	Ženski spol.	Srednji spol.
		Jednina.	
<i>Im.</i>	vès,	vsá,	vsè,
<i>rod.</i>	vsega,	vse,	vsega,
<i>daj.</i>	vsemu,	vsej (vsi),	vsemu,
<i>tož.</i>	vsega, vès,	vso,	vsè,
<i>mest.</i>	pri vsem,	pri vsej (vsi),	pri vsem,
<i>orod.</i>	z vsém,	z vsô,	z vsém.
		Množina.	
<i>Im.</i>	vsi,	vse,	vsa,
<i>rod.</i>		vseh,	
<i>daj.</i>		vsem,	
<i>tož.</i>	vse,	vse,	vsa,
<i>mest.</i>		pri vseh,	
<i>orod.</i>		z vsemi.	

Na pr.: *Na vsem svetu se vse dobi.* (N. pr.) — *Vseh del mojster, vseh rev gospodar.* (N. pr.) — *Svet vseh ljudij dom.* (N. pr.)

S p r e g a t e v.

V. poglavje.

Glagol.

Kaj in kolikér je glagol.

§ 145. Glagol (verbum, Zeitwort), v katerem se razodeva vsa moč in krasota slovenskega jezika, imenuje se vsaka beseda, ktera dopoveduje, kaj oseba ali stvar dela ali trpi, ali v katerem stanu se nahaja. Na pr.: *Kdor seje, ta žanje.* (N. pr.) — *Visoko leta, nizko obsedi.* (N. pr.) — *Brez glave storjeno, gotovo skaženo.* (N. pr.)

1. Glagoli so po svojem pomenu:

a) prehajalni (transitivni), če prehaja njih dejanje na predmet, ki ga imajo v tožilniku pri sebi; na pr.: *Tuja zemlja ubija človeka.* (N. pr.) — *Kdor koprivo pozná, nagec skrije.* (N. pr.)

b) neprehajalni (intransitivni), če njih dejanje na samem osebkku ostaja, neprehajaje na kak drug predmet, kakor: spim, sedim, skačem, ristem itd., ali pa če se druží s predmetom v kakem drugem odvisnem sklonu kot tožilniku, kakor: služim tebi, kažem mu itd. Prvi so osebkovi (subjektivni), ti predmetni (objektivni) neprehajalniki. Na pr.: *Veliko drevje dolgo raste.* (N. pr.) — *Ne vprašaj, kje mačka spi, da le miši loví.* (N. pr.) — *Rajše dobrim služim, ko hudim zapovedujem.* (N. pr.)

c) brezosebni (impersonalni), ki nam rabijo samo v 3. jedninski osebi, na pr.: *Bliska se, grní in treska.*

d) povratni (refleksivni), ki naznanjajo kako povratno dejanje v zvezi s povratnim zaimkom *se*. Nekteri povratni glagoli nam nikdar ne služijo brez povratnega zaimka, kakor: čuditi se, bati se, nadejati se itd.; drugi so sami ob sebi prehajalnega pomena, namreč: učiti — učiti se, voziti — voziti se, motiti — motiti se itd. Na pr.: *Boj se Boga.* — *Varuj se greha!*

2. Po kakovosti dejanja t. j. z ozirom na njega čas ali trpež so glagoli:

a) dovršni (perfektivni), ki znanijo po vsej spregi nastop, dovršenje ali konec kakega dejanja ali stanja; na pr.: sestí, lečí, izgubiti, drkniti — zablisniti, zagrmeti — do-gnati, dokraljevati.

b) nedovršni (imperfektivni), ki kažejo po vsej spregi trpeče dejanje ali stanje brez ozira na njega začetek, konec ali uspeh; na pr.: sédati, légati, delati, gubiti, grmeti, kraljevati.

Osebe, števila, časi, nakloni in doba glagolov.

§ 146. Glagol se izpreminja po osebah, številih, časih, naklonih in dobi t. j. glagol se sprega. Pri spregi (konjugaciji) glagolov je treba paziti:

- a) na osebe in števila,
- b) na čase (tempus),
- c) na naklone (modus) in
- d) na dobo (genus).

A. Osebe in števila.

§ 147. Osebe so tri; prva, koja govori, druga, koji se govori, in tretja, o koji se govori.

Število je trojno, kakor pri imenu: jednina, dvojina, množina.

B. Časi.

§ 148. Slovenščini rabijo štirje časi:

a) sedanji čas ali sedanjik (praesens), ki naznanja v sedanjosti trpeče ali v sedanjosti dovršeno dejanje, na pr.: *Kar na svetu živi, vse kmet preredi.* (N. pr.)

b) prihodnji čas ali prihodnjik (futurum), ki izraža v prihodnjosti trpeče ali v prihodnjosti dovršeno dejanje, na pr.: *V zeleno goro poletim, in tamkaj bom prepevala, v zeleni travnik gledala.* (N. ps.)

c) pretekli čas (perfectum), ki kaže v preteklosti trpeče ali v preteklosti dovršeno dejanje; na pr.: *Izkušnja je pregovore rodila, potrdila in ohranila.* (N. pr.)

d) predpretekli čas (plusquamperfectum), ki zaznamuje dovršeno dejanje ali stanje z ozirom na drugo preteklost; na pr.: *Ko se je bila naša armada prikazala, zdajci so se razkropile sovražne trume.*

C. Nakloni.

§ 149. Nakloni so štirje:

a) določni naklon ali določnik (indikativ), ki naravnost in brezpogojno naznanja, kaj kdo dela ali kaj se godi; na pr.: *Smrt pobrati pod lopato, kar rodil je beli dan.* (Cegn.)

b) pogojni naklon ali pogojnik (kondicional), koji kaj kot negotovo in pogojno naznanja; na pr.: *Ko bi sreča kramo razgrnila, prva bi se blaga iznebila.* (N. pr.)

c) želevni naklon ali želevnik (optativ), po kterem se razodeva kaka želja ali voščilo; na pr.: *Mojstru pevcev na zdravico naj mi teče ta požir!* (Vodn.)

Opomba. Kedar se naznanja po želevniku kako dopuščenje, tedaj mu pravimo dopustni naklon ali dopustnik (koneesiv); na pr.: *Hodim naj tudi po dragah smrtnega mraka, bal se huđe ne bom.* (Ravn.)

d) velevni naklon ali velevnik, s katerim se kaj veleva, opominja ali prepoveduje; na pr.: *Kruh, sol jej, pravico govori.* (N. pr.) — *Ne zabi, da si praha sin.* (Led.)

§ 150. V širjem pomenu prištevamo naklonom tudi deležja (participialia), namreč:

a) nedoločnik (infinitiv), na pr.: *Dajati slajše, ko jemati.* (N. pr.)

b) namenilnik (supin), na pr.: *Ne razvezovat, ampak dopolnit sem prišel postave.* (Met.)

c) deležnik (particip), in sicer:

1. tvorno-sedanji { I. t. j. prislovni, na pr.: *delaje, stojé, molcé;*
II. t. j. pridevni, na pr.: *delajóč, stojéč, molcéč (-a, -e);*

2. tvorno-pretekli { I. t. j. pravi glagolni, na pr.: *pozabivši, skrivši, rekši;*
II. t. j. opisovalni, na pr.: *pozabil, skríl, rekel (-a, -o);*

3. trpno-pretekli, na pr.: *pozabljen, skrit, rečen (-a, -o).*

Opomba. Trpni deležnik sedanjega časa se je v slovenščini že davno izgubil; ostanki so mu na pr.: *znam, lakom, pitom (pitomec), vedom-ec.*

d) glagolni samostalniki ali glagolniki, na pr.: *po-hajkovanje, odpuščanje, pitje, hrepenenje.*

D. Doba.

§ 151. Doba ali oblika je dvojna:

a) tvorna (aktivna), ktera naznanja, da oseba ali reč, o kateri se govori, sama kaj dela; na pr.: *Čas vse zgrudi.* (N. pr.)

b) trpna (pasivna), ktera kaže, da oseba trpi ali da se z njo kaj godi; na pr.: *Kar je skrito, vse bode očito.* (N. pr.)

Pomen srednje (medialne) dobe daje slovenščina glagolom s povratnim zaimkom, na pr.: *Trata se je hipoma vsušila, hipoma se skala razvalila.* (N. ps.)

O tvorbi časov in naklonov.

§ 152. Pri tvorbi časov in naklonov treba je paziti:

- a) na osebila ali končnice za posamezne osebe;
- b) na naklonila ali končnice za posamezne naklone;
- c) na končnice deležij t. j. nedoločnika, namenilnika, deležnikov in glagolnika, in
- d) na deblo ali osnovo.

A. Osebila.

§ 153. Osebila ali končnice, ki zaznamujejo posamezne osebe na glagolu, so sledeče:

a) v jednini	{	1. osebe: -m , na pr.: dela- <i>m</i> , bere- <i>m</i> , časti- <i>m</i> . Stara slovenščina ima nam. tega osebila nosni <i>ō</i> , čegar ostanke nahajamo v starejših slovenskih spisih, zlasti v 16. stol., na pr.: hoč <i>o</i> (hoč <i>u</i>), mog <i>o</i> , veruj <i>o</i> .
		2. osebe: -š , na pr.: dela- <i>š</i> , bere- <i>š</i> , časti- <i>š</i> . Prvotno obrazilo si (ši) se je ohranilo samo v pomožniku: si.
		3. osebe: — , na pr.: dela, bere, časti. Prvotni <i>t</i> (<i>tū</i>) je odpadel in se ohranil samo na vzhodu v pomožnikovi obliki: jest (= je).
b) v dvojini	{	1. osebe: -va za moški, -ve za ženski in srednji spol, na pr.: dela- <i>va</i> — dela- <i>ve</i> , bere- <i>va</i> — bere- <i>ve</i> , časti- <i>va</i> — časti- <i>ve</i> . ¹
		2. osebe: -ta za moški, -te za ženski in srednji spol, na pr.: dela- <i>ta</i> — dela- <i>te</i> , bere- <i>ta</i> — bere- <i>te</i> , časti- <i>ta</i> — časti- <i>te</i> .
		3. osebe: -ta , -te kakor v drugi, na pr.: dela- <i>ta</i> — dela- <i>te</i> , bere- <i>ta</i> — bere- <i>te</i> , časti- <i>ta</i> — časti- <i>te</i> .

Opomba. Nekterim Slovincem rabi osebito **-va**, **-ta** tudi za ženski in srednji spol.

¹ Namesto *-va*, *-ve* rabi nekterim Slovincem v domači govorici: *-ma*, *-me*, na pr.: *Sedma v senčico, da si pogledama semenj lep.* (N. ps.)

- c) v množini
1. osebe: -mo , na pr.: dela- <i>mo</i> , beré- <i>mo</i> , časti- <i>mo</i> .
2. osebe: -te , na pr.: dela- <i>te</i> , bere- <i>te</i> , ča- sti- <i>te</i> .
3. osebe: -jo ali -ó in -é , na pr.: dela- <i>jo</i> , bere- <i>jo</i> , častí- <i>jo</i> , zraven prvotnega in starejšega: ber- ó , čast- é .

Spregalo sedanjega časa.

Jednina.

1. dela- <i>m</i> ,	bere- <i>m</i> ,	časti- <i>m</i> ,
2. dela- <i>š</i> ,	bere- <i>š</i> ,	časti- <i>š</i> ,
3. dela,	bere,	časti.

Dvojina.

1. dela- <i>va</i> , ž. sr. - <i>ve</i> ,	bere- <i>va</i> , ž. sr. - <i>ve</i> ,	časti- <i>va</i> , ž. sr. - <i>ve</i> ,
2. dela- <i>ta</i> , - <i>te</i> ,	bere- <i>ta</i> , - <i>te</i> ,	časti- <i>ta</i> , - <i>te</i> ,
3. dela- <i>ta</i> , - <i>te</i> ,	bere- <i>ta</i> , - <i>te</i> ,	časti- <i>ta</i> , - <i>te</i> .

Množina.

1. dela- <i>mo</i> ,	bere- <i>mo</i> ,	časti- <i>mo</i> ,
2. dela- <i>te</i> ,	bere- <i>te</i> ,	časti- <i>te</i> ,
3. dela- <i>jo</i> ,	bere- <i>jo</i> , ber- ó (ó),	časti- <i>jo</i> , čast- é (é).

B. Naklonila.

§ 154. Določni naklon sedanjega časa nima nobenega posebnega znanila.

Znanilo velevnega naklona (velevnikovo naklonilo) je **i**, ki prehaja za samoglasniki v **j**.

Spregalo velevnega naklona.

Jednina.

1. —	—	—
2. dela- <i>j</i> ,	ber- <i>i</i> ,	čast- <i>i</i> ,
3. dela- <i>j</i> ,	ber- <i>i</i> ,	čast- <i>i</i> .

Dvojina.

1. dela- <i>j-va</i> , ž. sr. - <i>ve</i> ,	ber- <i>i-va</i> , ž. sr. - <i>ve</i> ,	čast- <i>i-va</i> , ž. sr. - <i>ve</i> ,
2. dela- <i>j-ta</i> , - <i>te</i> ,	ber- <i>i-ta</i> , - <i>te</i> ,	čast- <i>i-ta</i> , - <i>te</i> .
3. —	—	—

Množina.

1. dela- <i>j-mo</i> ,	ber- <i>i-mo</i> ,	čast- <i>i-mo</i> ,
2. dela- <i>j-te</i> ,	ber- <i>i-te</i> ,	čast- <i>i-te</i> .
3. —	—	—

C. Priponke deležij.

§ 155. Priponke deležij so:

a) nedoločnega naklona **-ti**:dela-*ti*, bra-*ti*, časti-*ti*,b) namenilnega naklona **-t**:dela-*t*, bra-*t*, časti-*t*,

c) deležnikov in sicer:

tvorno - seda- njega	}	I. -é pri glagolih vseh vrst, -je pri glagolih poslednjih dveh vrst: dela- <i>je</i> , ber- <i>é</i> , čast- <i>é</i> ,
		II. -ě , ki se pritika kračji obliki 3. množinske osebe: dela- <i>jó-ě</i> , ber- <i>ó-ě</i> , čast- <i>é-ě</i> (-a, -e).
tvorno - pre- teklega	}	I. -ši, -vši , ki se deblu po odpahnjeni nedoločnikovi končnici dodeva, in sicer za soglasnikom -ši : pad- <i>ši</i> , rek- <i>ši</i> , vrg- <i>ši</i> , za samoglasnikom -vši : izgubi- <i>vši</i> , prebra- <i>vši</i> , pretrpe- <i>vši</i> (-a, -e); jako redko se nahaja tudi sam v , na pr.: sezida <i>v</i> , izgubi <i>v</i> , nam. sezida <i>vši</i> itd.
		II. -l, -la, -lo , ki se deblu po odpahnjeni nedoločnikovi končnici dostavlja, na pr.: dela- <i>l</i> , bra- <i>l</i> , časti- <i>l</i> (-a, -o); pad- <i>el</i> (za soglasnikom z gibljivim e), pad- <i>la</i> , pad- <i>lo</i> ; rek- <i>el</i> , rek- <i>la</i> , rek- <i>lo</i> .
trpno - pretek- lega	{	-n, -en, { dela- <i>n</i> , dela- <i>na</i> , dela- <i>no</i> ; bra- <i>n</i> ; pas- <i>en</i> , pas- <i>ena</i> , pas- <i>eno</i> ; -t, { reč- <i>en</i> ; bi- <i>t</i> , bi- <i>ta</i> , bi- <i>to</i> ; skri- <i>t</i> .

D. Deblo ali osnova.

§ 156. Pri glagolskih oblikah razločujemo sedanjikovo in nedoločnikovo deblo. V obliki: nese-*mo*, dvigne-*mo* je nese-, dvigne- sedanjikovo, v obliki: nes-*ti*, dvigni-*ti* je

nes-, dvigni-nedoločnikovo deblo. Deblo nes- je prvotno, t. j. ono je ob enem koren, deblo dvigni- pa sestaje iz korena dvig in vrstne spona -ni, ki veže koren z nedoločnikovo končnico -ti: dvig-ni-ti.

Sedanjikovo deblo se tvarja z nastavkom **e** (**o**) ali **je** (**jo**), ki se navadno nedoločnikovemu deblu pritika; na pr.: nes-e-m, nes-ó:nes-ti, umé-je-m, umé-jo : umé-ti; ber-e-m, ber-ó:bra-ti. Ta nastavek se imenuje osnovni samoglasnik (thematischer Vocal).

Sedanjikovo deblo brez osnovnega samoglasnika ali nastavka **e** imajo le še glagoli: dam, vém, jém in sem.

Vrstna razdelitev glagolov.

§ 157. Na podlagi nedoločnikovega debela deli se slovenski glagol v šest vrst.

I.	korenska vrsta brez vrstne spona:	nes-ti, pi-ti;
II.	nedol. deblo z vrstno spono ni :	dvig-ni-ti;
III.	" " " " " "	é: gor-é-ti;
IV.	" " " " " "	i: hval-i-ti;
V.	" " " " " "	a: del-a-ti;
VI.	" " " " " "	ova: kup-ova-ti.

Opomba. Nedoločnikovo deblo je ali glagolski koren sam kakor v I. vrsti, ali pa se z vrstnimi sponami iz korena ali iz imenskega in glagolskega debela izvaja. Glagole iz korena izpeljane imenujemo prvotne, izimenske in izglagolske pa drugotne glagole; na pr.: dvig-ni-ti se izvaja iz korena dvig, hval-i-ti iz imena hval-a, poznav-a-ti iz glagola: po-zna-m.

I. Sprega po glagolskih vrstah.

§ 158. Vse glagolske oblike se tvarjajo:

a) iz sedanjikovega in b) iz nedoločnikovega debela, s priponkami, ki izražajo osebe, značijo naklon ali znamenjujejo čas in deležja.

Iz sedanjikovega debela imamo 1. sedanjik, 2. velevnik in 3. deležnik tvorno-sedanji (prislovni in pridevni.)

Iz nedoločnikovega debela tvarjajo se 1. nedoločnik, 2. namerilnik, 3. deležnik tvorno-pretekli I. in II., 4. deležnik trpno-pretekli, in 5. glagolnik.

I. Korenska vrsta.

§ 159. Nedoločnikovo deblo je v prvi vrsti jednako glagolskemu korenu. Po končnem korenskem glasniku deli se prva vrsta v sedem razredov. Koren ali deblo se končuje na soglasnik:

1. s, z; 2. d, t; 3. b, p, v; 4. k, g; 5. m, n; 6. r, l; in 7. na samoglasnik a, é, i, u.

Prvi razred. *sličniški*

§ 160. V prvi razred vrstimo glagole, katerim se končuje koren ali deblo na s ali z. V tem razredu se pregibljejo na pr.:

a) s končnikom s: *nese-m, nes-ti; pase-m, pas-ti; trese-m, tres-ti;*

b) s končnikom z: *grize-m, griz-ti; leze-m, lez-ti; molze-m, molz-ti; veze-m, vez-ti.*

osnova

Spregalo: nes.

Sedanjk. deblo *nese-*.

Nedoloč. deblo *nes-*.

Število	oseba	sedanjik	velevnik	deležniki
Jednina	1.	nèse-m	—	a) <i>tvorno-sedanji</i> :
	2.	nese-š	nès-i	I. nesé
	3.	nese	nes-i	II. nesóč (-a, -e),
Dvojina	1.	nese-va, -ve	nes-i-va, -ve	b) <i>tvorno-pretekli</i> :
	2.	nese-ta, -te	nes-i-ta, -te	I. pri-nes-ši
	3.	nese-ta, -te	—	II. nes-e-l, nes-la, -o,
Množina	1.	nese-mo	nes-i-mo	c) <i>trpno pretekli</i> :
	2.	nese-te	nes-i-te	nes-en (-a, -o),
	3.	nese-jo, nesó	—	d) <i>glagolnik</i> : nes-en-je.

Nedoločnik: nes-ti. — *Namenilnik*: nés-t.

Opomba. 1. Molze-m ima v nedoločniku molz-ti ali mlés-ti.

2. Zraven jedino pravilnega deležnika nesen, grizen, molzen govori se sem ter tja, toda krivo: nešen, grižen, molžen itd.

Drugi razred. *zobniški*

§ 161. V drugem razredu se spregajo glagoli, katerim zatika koren **d** ali **t**, kakor:

a) na **d**: *bode-m, bos-ti* (iz *bod-ti*, gl. § 23. 2); *brede-m, bres-ti*; *gode-m, gos-ti*; *krade-m, kras-ti*; *pade-m pas-ti*; *prede-m, pres-ti*; *vede-m, ves-ti*.

b) na **t**: *cvete-m, cves-ti* (iz *cvet-ti*); *gnete-m, gnes-ti*; *po-mete-m, po-mes-ti* (*z-mede-m, z-mes-ti*, kjer stoji **d** nam. **t**); *plete-m, ples-ti*; *raste-m, ras-ti* (iz *rast-ti*).

Da se okorna zveza dveh zobnikov v nedoločniku prigljajša, izpreminjata se **d** in **t** pred končnico **-ti** v **s**, na pr.: *bled* — *blesti* nam. *bledti*; *pred* — *presti* nam. *predti*; *cvet* — *cvesti* nam. *cvetti*.

Spregalo: **plet.**

Sedanj. deblo **plete-**.

Nedoloč. deblo **plet-**.

Število	osebja	sedanjik	velevnik	deležniki
Jednina	1.	plète-m	—	a) <i>tvorno-sedanji</i> :
	2.	plete-š	plèt-i	I. pleté
	3.	plete	plet-i	II. pletóč (-a, -e),
Dvojina	1.	plete-va, -ve	plet-i-va, -ve	b) <i>tvorno-pretekli</i> :
	2.	plete-ta, -te	plet-i-ta, -te	I. s-plet-ši
	3.	plete-ta, -te	—	II. plet-e-l in ple-l, -a, -o,
Množina	1.	plete-mo	plet-i-mo	c) <i>tvorno-pretekli</i> :
	2.	plète-te	plet-i-te	plet-en (-a, -o),
	3.	plete-jo, pletó	—	d) <i>glagolnik</i> : plet-en-je.

Nedoločnik: ples-ti. — *Namenilnik*: plés-t.

Opombe.

§ 162. 1. Po južnih in vzhodnih straneh jezikovega obsega izpahujeta se redno zobnika **t** in **d** pred **-l**, kakor: *cvel, cvela, cvelo; plel, kral, pal*. Na pr.: *Čegar prejo prela, tega kruh jela*. (N. pr.)

V pisni slovenščini rabijo se naj polne oblike, vsaj v jedn. imenovalniku moškega spola; na pr.: *cvetel, pletel, kradel, godel* nam. *cvel, plel, kral, gol*. Tako tudi: *kradla, godla, gnetla, bredla, rastla, vedla* itd.

2. Pomožni glagol *bodem*, ich werde sein, tvarja le sedanjik (*bodem, bodeš* itd.), velevnik (*bodi*) in tvorno-sedanji deležnik (*bodóč*). Zraven *bodem* imamo skrčene oblike: *bom, boš, bo; bova, bosta (bota); bomo, boste (bote), bojo* zraven bolj navadnega: *bodo* ali *bodejo*. — Namesto *dobodem, dobodeš* itd. govorimo in pišemo skoro izključljivo: *dobím, dobiš* itd.

3. Glagolski koreni *gred, id, šed* se med sebjó dopolnjujejo. *Gredem, gredeš, grede* itd. ali sedaj navadna skrčena oblika *grem, greš, gre* itd. ima le sedanjik in deležnik: *gredé, gredóč*. — *Idem, ideš, ide* itd. tvarja sedanjik, deležnik *idóč* in nedoločnik *iti*. — V tvorno-preteklem deležniku I. in II. zastopa ju koren *šed*, na pr.: *pri-šed-ši; šel* (iz *šed-l*), *šla, šlo*. Zatorej: *na-šel, na-šla, na-šlo* (ne: *najdel*) od *sed. najdem (na-idem)*, kakor: *pri-šel, pri-šla, pri-šlo* od *pridem (iz pri-idem)*. Tako: *došel, izšel, pošel, prešel, sešel, zašel*.

4. Zraven *rastem* govori se često *rasem, raseš, rase* itd. in v delež. nam. *rastel, rastla, rastlo* tudi *rasel, rasla, raslo*, kar pa ni za pisno slovenščino. — Trpno-pretekli deležnik: *raščen* je od glagola *rastiti* po IV. vrsti, *rasten* (krivo je: *rasen*) pa od *rasti* iz I. vrste.

5. Namesto pravilnega tvorno-sedanjega deležnika: *bodóč* (od *bode-m, bos-ti, stechen*) govori in piše se navadno: *bodéč, -a, -e*; na pr.: *bodeče trnje*.

T r e t j i r a z r e d. *ustniški*

§ 163. V tretji razred spadajo glagoli, katerim **b, p** ali **v** deblo zapira. Spregajo se v tem razredu:

a) s končnikom **b**: *dolbe-m, dolb-s-ti* (iz *dolb-ti*, gl. § 25. b); *grebe-m greb-s-ti; skube-m, skub-s-ti; zebe-m, zeb-s-ti*.

b) s končnikom **p**: *hrope-m, hrop-s-ti; sope-m, sop-s-ti; tepe-m, tep-s-ti*.

c) s končnikom **v**: *pleve-m, ple-ti* (iz *plev-ti* § 26. 3).

Spregalo: **tep.**Sedanj. deblo **tepe-**.Nedoloč. **tep-**.

Število	oseba	sedanjik	velevnik	deležniki
Jednina	1.	tèpe-m	—	a) <i>tvorno - sedanji</i> : I. tepé II. tepóč (-a, -e),
	2.	tepe-š	tèp-i	
	3.	tepe	tep-i	
Dvojina	1.	tepe-va, -ve	tep-i-va, -ve	b) <i>tvorno - pretekli</i> : I. o-tep-ši II. tep-e-l (-pla, -o),
	2.	tepe-ta, -te	tep-i-ta, -te	
	3.	tepe-ta, -te	—	
Množina	1.	tepe-mo	tep-i-mo	c) <i>trpno - pretekli</i> : tep-en (-a, -o),
	2.	tepe-te	tep-i-te	d) <i>glagolnik</i> : tep-en-je.
	3.	tepe-jo, tepó	—	

Nedoločnik: tep-s-ti. — Namenilnik: tep-s-t.

Opomba. 1. Nam. *plevem* govori se tudi *pleje-m*. Od nedoločnika *ži-ti* (iz *živ-ti*) imamo deležnika: *živóč*, *u-žil*; sicer ga navadno nadomestuje: *živim*, *živeti* po III. vrsti. Tudi nedol. *ši-ti* je nastal iz *šiv-ti*, kakor kaže *šivam*, *šivati* po V. vrsti, toda sedaj le *za-šije-m*, *za-ši-ti*.

2. Napačne so oblike *o-skubljen*, *za-grebljen* nam. pravih: *o-skuben*, *za-greben*.

Četrty razred. *goltniški*

§ 164. V četrti razred vrstimo glagole, katerim kak goltnik deblo zatika. Spregajo se v tem razredu:

a) na **g**: *leže-m*, *leči* (iz *leg-ti*, gl. § 23. 4), *more-m* (iz *može-m*), *moči*; *v-preže-m*, *v-preči*; *seže-m*, *seči*; *streže-m*, *streči*; *striže-m*, *striči*; *vrže-m*, *vreči* (iz *vrg-ti*, *vreg-ti*).

b) na **k**: *peče-m*, *peči* (iz *pek-ti*); *reče-m*, *reči*; *seče-m*, *seči*; *teče-m*, *teči*; *tolče-m*, *tolči* in *tléči*.

1. Zveza **gt** in **kt** v nedoločniku topí se v **č**: *moči* iz *mog-ti*, *reči* iz *rek-ti*. Krive so tedaj oblike: *lečti*, *rečti* nam. *leči* *reči*.

2. Pred **e** v sedanjiku in v trpnem deležniku prehajajo goltniki v šumevce: *ležem*, *rečem*, *pečem*.

3. Pred velevnikovim naklonilom **i** prehajajo goltniki v sorodne sičnike: *sezi*, *strezi*, *vrzi*, *peci*, *reci*, *teci*. Na pr.: *Vrzi torbico čez rame*. (N. ps.) — *Vsak po svojo smojko v ogenj sezi*. (N. pr.) — *Teci, teci srca vir krvavi!* (N. ps.)

Spregalo: pek.

Sedanj. deblo peče-.

Nedoloč. deblo pek-.

Število	oseba	sedanjik	velevnik	deležniki
Jednina	1.	pèče-m	—	a) <i>tvorno - sedanji</i> :
	2.	peče-š	pèc-i	I. —
	3.	peče	pec-i	II. pekóč (-a, -e),
Dvojina	1.	peče-va, -ve	pec-i-va, -ve	b) <i>tvorno - pretekli</i> :
	2.	peče-ta, -te	pec-i-ta, -te	I. o-pek-ši
	3.	peče-ta, -te	—	II. pek-e-l (-kla, -o),
Množina	1.	peče-mo	pec-i-mo	c) <i>trpno - pretekli</i> :
	2.	peče-te	pec-i-te	peč-en (-a, -o),
	3.	peče-jo, pekó	—	d) <i>glagolnik</i> :
				peč-en-je.

Nedoločnik: peč-i. — Namenilnik: péč.

Opombe.

1. Glagoli s končnikom g so v 3. množinski osebi sedanjega časa sploh izgubili v sedanji pisavi prvotno kračjo obliko: *stregó, segó, mogó* itd., ki se bere še pri pisateljih 16. stoletja in jo govoré še dandanes ogerski Slovenci; v sedanjem deležniku pa se je popolnoma ohranilo: *mogóč, stregóč* itd.

2. Glagolu *morem* — *moči* (können) se je v sedanjiku prvotni g v ž in ta v r izpremenil (oblika *možem* je med Slovenci le ob hrvatski meji še navadna); v ostalih časih in naklonih se vendar pravilno pregiblje: *mogóč, po-mozi, mogel*; na pr.: *Pomozi vsakemu, kolikor utрпиš.* (Ravn.)

Od glagola: *morem, moči, mogel* (können) naj se natanko loči: *moram, morati, moral* (müssen), ki se med ljudstvom sploh *morem, mogel* glasi. Na pr.: *Mlad more, star mora umreti.* (N. pr.)

3. Glagol: *vržem* — *vreči* imá v preteklih deležnikih: *vrgši, vrgel, vržen*, čeravno se je v nedoločniku (e)r v re izprevrgel: *vreči* nam. *vrči*.

Peti razred. *nosniški*

§ 165. Pod peti razred štejemo glagole, katerim se končuje koren na **m** ali **n**, na pr.: *žim-*, *pīn-*.

V nedoločnikovem deblu prehaja **m** in **n** pred končnicami **-ti**, **-t**, **-l**, s predstoječim polglasnim **ī** v globoki (nosni) **ê**, torej *o-žê-ti*, *raz-pê-ti* iz *o-žim-ti*, *raz-pīn-ti*.

V sedanjikovem deblu izpade polglasnik: *raz-pne-m* (iz *raz-pīne-m*), ali pa se krepí v **a** in **e**: *mane-m* in *mene-m*, nedol. *mê-ti*.

V tem razredu se spregajo glagoli:

čne-m, *čê-ti* (iz *čine-m*, *čin-ti*), le v sestavah: *po-čne-m*, *po-čê-ti*; *pri-čne-m*, *pri-čê-ti*; *za-čne-m*, *za-čê-ti*; *na-čne-m*, *na-čê-ti*.

Iz korena **īm** imamo skoro le sestavljene glagole: *prime-m*, *pri-jê-ti*; *najme-m*, *na-jê-ti*; *zajme-m*, *za-jê-ti*; *otme-m*, *ot-ê-ti*; *sname-m*, *sn-ê-ti*; *vzame-m*, *vz-ê-ti*; *jame-m*, *jê-ti*; *objame-m*, *ob-jê-ti*; *vname-m*, *vn-ê-ti*; *verjame-m*, *ver-jê-ti* (iz *vero-jê-ti*).

Kolne-m, *klê-ti*; *mane-m*, *mê-ti*; *pne-m*, *pê-ti*, *za-tne-m*, *za-tê-ti*; *o-žme-m*, *o-žê-ti*; *žanje-m*, *žê-ti*.

Spregalo: **pīn**.

Sedanĵ. deblo **pne-**.

Nedoloč. deblo **pīn-**, **pê-**.

Število	osoba	sedanjik	velevnik	deležniki
Jednina	1.	pne-m	—	a) <i>tvorno-sedanĵi</i> :
	2.	pne-š	pn-i	I. —
	3.	pne	pn-i	II. menóč (-a, -e),
Dvojina	1.	pne-va, -ve	pn-i-va, -ve	b) <i>tvorno-pretekli</i> :
	2.	pne-ta, -te	pn-i-ta, -te	I. raz-pen-ši, z-me-vši
	3.	pne-ta, -te	—	II. raz-pê-l (-a, -o),
Množina	1.	pne-mo	pn-i-mo	c) <i>trpno-pretekli</i> :
	2.	pne-te	pn-i-te	raz-pê-t (-a, -o),
	3.	pne-jo, pnó	—	d) <i>glagolnik</i> :
				raz-pê-t-je.

Nedoločnik: *pê-ti*. — Namenilnik: *pê-t*.

Šesti razred. *jezičniški*

§ 166. V šesti razred vrstimo glagole s korenem na l ali r: *měl-, mīr- (mr)*.

V nedoločniku in v trpno-preteklem deležniku na -n krepi se el in ĩr (r) v lé in ré: *mlé-ti, mré-ti* (tudi: *u-mr-ti*), *mlé-n, za-tré-n*.

V sedanjiku se pred r polglasni ĩ krepí v e (celó v a), ali pa izpade: *dere-m, dré-ti; tare-m (tere-m), tré-ti; zrè-m, zré-ti*.

V V. vrsti se polglasni ĩ zopet ojači v i, kakor: *pro-dĳira-m, pro-dĳira-ti; za-tĳira-m, za-tĳira-ti; pre-zĳira-m, pre-zĳira-ti; u-mĳira-m, u-mĳira-ti*.

Glagoli te vrste so:

cvre-m, cvre-ti; dere-m, dre-ti; mre-m ali *merje-m, mré-ti; pre-m, pré-ti* v sestavah *od-pre-m, od-pre-ti, za-pre-m, za-pre-ti* itd.; *tare-m (tere-m)* in *tre-m, tre-ti; vre-m, vre-ti (za-vre-m, za-vre-ti, das Rad sperren); zre-m, zre-ti; žre-m, žre-ti; — melje-m, mle-ti*.

Spregalo: **mĳr (mr)**.

Sedanĳ. deblo: *mre-, dere-*. Nedoloč. deblo: **mr-, mré-**.

Števílo	oseba	sedanjik	velevnik	deležniki
Jednina	1.	mre-m	—	a) <i>tvorno-sedanĳi</i> :
	2.	mre-š	mr-i	I. —
	3.	mre	mr-i	II. <i>deróč (-a, -e)</i> ,
Dvojina	1.	mre-va, -ve	mr-i-va, -ve	b) <i>tvorno-pretekli</i> :
	2.	mre-ta, -te	mr-i-ta, -te	I. <i>u-mr-ši, za-mle-vši</i>
	3.	mre-ta, -te	—	II. <i>mr-l, mle-l (-a, -o)</i> ,
Množina	1.	mre-mo	mr-i-mo	c) <i>trpno-pretekli</i> :
	2.	mre-te	mr-i-te	<i>cvr-t, cvr-en (-a, -o)</i> ,
	3.	mre-jo, mró	—	d) <i>glagolnik</i> :
				<i>cvr-t-je, cvr-en-je</i> .

Nedoločnik: mre-ti. — Namenilnik: tre-t.

Opomba. 1. Zraven *cvréti*, *dréti* imamo tudi nedoločnike: *cvti*, *drti*, *trti*, *žrti*, *zavrti* itd. brez ojačenega glasú, kterega tudi pretekli deležniki na **-l**, **-t** in na **-ši** ne trpé, kakor *zatrí*, *zatrí*, *zatrši*. — *Melje-m* ima v nedoločnikovih oblikah vedno ojačen glas: *mlé-ti*, *mlé-t*; *za-mlé-vši*, *mlé-l*, *mlé-t* in *mlé-n*.

2. Glagol *mreti* ima v sedanjem deležniku večjidel: *merjóč* od *merjem*, *derem* pa zraven pravilne oblike *deróč* tudi *deréč* kakor pravi pridevnik, na pr.: *V globočini pod seboj sem slišal šumeti derečo Pivko.* (Cegn.)

Sedmi razred. *zauoglasniški*

§ 167. V sedmi razred spadajo glagoli z odprtim deblom, t. j. z deblom, ki ga samoglasnik zatika: *bi-ti*, sed. *bije-m*.

Glagoli tega razreda so:

a) s končnikom **a**: *zna-m* (skrčeno iz *znaje-m*, ki ni več v rabi), nedol. *zna-ti*; *stane-m* (v sedanjiku po II. vrsti), *sta-ti*; in deloma *da-m*, *da-ti*.

b) s končnikom **é**: *déje-m* ali skrčeno *dé-m* (machen, sagen) in *déne-m* (po II. vrsti v pomenu: ich werde legen) imajo v nedol. *dé-ti* ali *deja-ti*, *dja-ti* po V. vrsti; — *greje-m*, *gré-ti*; *poje-m*, *pé-ti*; *smeje-m* ali *sme-m* (skrčena oblika je sedaj v pisavi navadna), *smé-ti*; *spe-m* (skrčeno iz *speje-m*), *spe-ti* (*do-spe-m*, *pri-spe-m*); *veje-m*, *ve-ti*; *vreje-m* ali skrčeno *vre-m* (kar je v pisavi navadno), *vre-ti* v pomenu: sieden.

c) s končnikom **i**: *bije-m*, *bi-ti*; *brije-m*, *bri-ti*; *po-čije-m*, *po-či-ti*; *gnije-m*, *gni-ti*; *klije-m*, *kli-ti*; *krije-m*, *kri-ti*; *lije-m*, *li-ti*; *u-mije-m*, *u-mi-ti*; *pije-m*, *pi-ti*; *rije-m*, *ri-ti*; *za-šije-m*, *za-ši-ti* (gl. § 163. 1); *vije-m*, *vi-ti*; *vpije-m*, *vpi-ti*, in pomožni glagol *bi-ti* (*sem*).

d) s končnikom **u**: *čuje-m*, *ču-ti*; *hruje-m*, *hru-ti*; *pluje-m*, *plu-ti*; *rjuje-m* ali *rjove-m*, *rju-ti* (tudi *rjové-ti* po III. vrsti); *sluje-m* ali *slove-m*, *slu-ti*; *snuje-m*, *snu-ti* (tudi *snova-ti* po V. vrsti); *suje-m* ali *spém* (po 3. razredu), *su-ti*; *ščuje-m*, *šču-ti*; *ob-uje-m*, *ob-u-ti* (*iz-uje-m*, *iz-u-ti*).

Spregalo: **bi**.Sedanj. deblo **bije-**.Nedol. deblo **bi-**.

Število	oseba	sedanjik	velevnik	deležniki
Jednina	1.	bije-m	—	a) <i>tvorno-sedanji</i> :
	2.	bije-š	bí-j	I. bijé
	3.	bije	bí-j	II. bijóč (-a, -e),
Dvojina	1.	bije-va, -ve	bi-j-va, -ve	b) <i>tvorno-pretekli</i> :
	2.	bije-ta, -te	bi-j-ta, -te	I. u-bi-vši
	3.	bije-ta, -te	—	II. bí-l (-a, -o),
Množina	1.	bije-mo	bi-j-mo	c) <i>trpno-pretekli</i> :
	2.	bije-te	bi-j-te	bi-t (-a, -o),
	3.	bije-jo, bijó	—	d) <i>glagolnik</i> :
				u-bi-t-je.

Nedoločnik: bi-ti. — Namenilnik: bí-t.

Opombe.

1. Trpno-pretekli deležnik se tvarja a) navadno s končnico **t**: *bit, brit, posut, razodet, skrit, zašit* itd.,

b) redkoma s končnico **n**: *znan, neobriven, nečuven, obuven, skriven, umiven, povijen, ubijen*; glagolnik: *rjovenje*.

2. Gledé na trpež dejanja so glagoli I. vrste nedovršni, t. j. oni značijo trpeče dejanje, kakor: *nesti, gosti, pleti, peči, kleti, dreti, biti*.

Dovršni glagoli te vrste so: *dati, deti* ali *dejati* (legen), *leči, pasti, reči, seči, sestiti, vreči*.

II. vrsta.

Glagoli z vrstno spono **ni**.

§ 168. V drugo vrsto spadajo glagoli, ki imajo pred nedoločnikovo končnico vrstno spono **ni**, kakor: *dvig-ni-ti, gas-ni-ti*.

Opomba. Spona *ni* se je preobrazila iz prvotne spone *no*, kakor še danes ogerski in nekteri štajerski Slovenci (ob Muri in Dravi) govore: *dvigno-ti, gasno-ti*. Namesto *no* govori se med ljudstvom večidel *nu*: *trenu-ti, vrnu-ti*; zató tudi v pisni slovensčini: *trenutek, trenutje*, in navadno *minul* nam. *minil*. — V slovenski pisavi se je spona *ni* skoro popolnoma udomačila in naj tedaj tudi ostane jedina v rabi.

Spregalo: **dvigni.**Sedan. deblo **dvigne-.**Nedol. deblo **dvigni-.**

Število	oseba	sedanjik	velevnik	deležniki
Jednina	1.	dvigne-m	—	a) <i>tvorno-sedanji</i> : I. vené
	2.	dvigne-š	dvign-i	II. venóč (-a, -e),
	3.	dvigne	dvign-i	
Dvojina	1.	dvigne-va, -ve	dvign-i-va, -ve	b) <i>tvorno-pretekli</i> : I. dvigni-vši
	2.	dvigne-ta, -te	dvign-i-ta, -te	II. dvigni-l (-a, -o),
	3.	dvigne-ta, -te	—	
Množina	1.	dvigne-mo	dvign-i-mo	c) <i>trpno-pretekli</i> : dvignj-en (-a, -o),
	2.	dvigne-te	dvign-i-te	d) <i>glagolnik</i> : dvignj-en-je.
	3.	dvigne-jo	—	

Nedoločnik: dvigni-ti. — *Namenilnik*: dvigni-t.

Opomba. Prvotna oblika trpno-pretekelega deležnika se glasi: *dvignen, zaklenen, natisnen, nagnen* itd. Po uplivu nedoločnikove oblike: *-niti*, ki se je namesto prvotnega *-noti* v pisavi udomačila, pa se *n* kakor pri glagolih IV. vrste umehčuje: *dvignj-en, zaklenj-en, nategnj-en, nagnj-en* itd.

§ 169. Nekaj glagolov po II. vrsti.

po-begnem, -begniti	kanem, kaniti	poknem, pokniti
brsnem, brsniti	krhnem, krhniti	puhnem, puhniti
blisknem, bliskniti	kihnem, kihniti	rinem, riniti
buhnem, buhniti	kliknem, klikniti	sunem, suniti
butnem, butniti,	krenem, kreniti	pre-šinem, -šiniti
dahnem, dahniti	mahnem, mahniti	švignem, švigniti
drgnem, drgniti	pre-maknem, -niti	trknem, trkniti
drsnem, drsniti	z-mrznem, z-mrzniti	u-trnem, u-trniti
drznem, drzniti se	mignem, migniti	s-tisnem, s-tisniti
dregnem, dregniti	minem, miniti	u-tonem, u-toniti
gasnem, gasniti	umolknem, umolkniti	trenem, treniti
ganem, ganiti	nagnem, nagniti	tresnem, tresniti
ginem, giniti	pahnem, pahniti	venem, veniti
po-goltnem, -goltniti	pihnem, pihniti	vrnem, vrniti
hlastnem, hlastniti	piknem, pikniti	zinem, ziniti.

Opombe.

1. Glagoli druge vrste so večidel prvotni, le nekaj jih je drugotnih, t. j. izglagolskih in izimenskih. Spona **ni** se pritika a) korenu, b) glagolskemu in c) imenskemu deblu.

Na pr.: a) *dvig-ni-ti* : *dvig*; *gas-ni-ti* : *gas*; *vr-ni-ti* (iz *vt-ni-ti*) : *vrt*; *s-tis-niti* : *tisk*; *to-ni-ti* : *top* itd. — Pred spono **ni** izpadajo korenski končniki **b**, **p**, **k** in **t**, kakor *gi-ni-ti* iz *gib-ni-ti*; *o-gni-ti* iz *o-gib-ni-ti* (prim. *o-gib-a-ti*); *tre-ni-ti* iz *trep-ni-ti*; *ka-ni-ti* iz *kap-ni-ti* (prim. *kapa-ti*);

b) *mig-ni-ti* iz *mig-a-ti*; *zéh-ni-ti* iz *zéh-a-ti*; *pih-ni-ti* iz *pih-a-ti*;

c) *u-sah-ni-ti* iz *suh*; *o-trp-ni-ti* iz *trp-ek*; *po-tih-ni-ti* iz *tih*.

2. Glagoli druge vrste so gledé na trpež dejanja dovršni, kakor *dvigniti*, *migniti*, *pihniti*, *treniti* itd.

Trpežni (in sicer začetno-trpežni) glagoli so sledeči: *ve-niti*, *sahniti*, *mrzniti*, *gasniti*, *tekniti*, *giniti*.

3. Glagoli, ki pomenjajo trpnost ali kako stanje, ne tvarjajo radi trpno-preteklega deležnika; zatorej pišimo: *usahel grm*, *zmrazil človek*; *osúpel*, *uvél* nam. *usahnjen*, *zmrznjen* itd.

III. vrsta.

Glagoli z vrstno spono **é**.

§ 170. V tretjo vrsto štejemo glagole, katerim se končuje nedoločnikova osnova na **-é**, za šumniki na **-a**; na pr.: *doné-ti*, *goré-ti*, *grmé-ti*, *kipé-ti*, *slové-ti*; *beža-ti*, *buča-ti*, *kriča-ti*, *tiča-ti*; samo nekaj glagolov, kakor *o-glušé-ti*, *pršé-ti*, *vršé-ti*, ohranilo je prvotni **é** tudi za šumniki.

Gledé na nedoločnik in sedanjik krojimo glagole III. vrste na dva razreda.

Prvi razred.

§ 171. V prvi razred spada v sedanji slovenščini le še troje glagolov, namreč: *štéje-m*, *šté-ti* (iz *čité-ti*, prim. *čita-ti*); *uméje-m* ali navadno: *umé-m*, *umé-ti*; *imá-m*, *imé-ti*.

Vsi drugi, vzlásti začetni (inchoativni) glagoli, ki so se v stari slovenščini po prvem razredu III. vrste pregibali, prestopili so v sledeči (drugi) razred. Nekdanja sedanjikova oblika: *želéje-m*, *letéje-m*, *slabéje-m*, *bogatéje-m*, skrčila se je v *želé-m*, *želé-š* itd. in potem prestopila v obliko drugega razreda: *želi-m*, *leti-m*, *slabi-m*, *bogati-m*.

Spregalo: šté.

Sedanj. deblo štéje-.

Nedoloč. deblo šté-.

Število	oseba	sedanjik	velevnik	deležniki
Jednina	1.	štéje-m	—	a) <i>tvorno - sedanji</i> :
	2.	štéje-š	šté-j	I. šteje
	3.	štéje	šté-j	II. štejóč (-a, -e),
Dvojina	1.	štéje-va, -ve	šté-j-va, -ve	b) <i>tvorno - pretekli</i> :
	2.	štéje-ta, -te	šté-j-ta, -te	I. pre-šté-vši
	3.	štéje-ta, -te	—	II. šté-l (-a, -o),
Množina	1.	štéje-mo	šté-j-mo	c) <i>trpno - pretekli</i> :
	2.	štéje-te	šté-j-te	šté-t ali šté-v-en,
	3.	štéje-jo, štejó	—	d) <i>glagolnik</i> :
				šté-t-je ali šté-v-en-je.

Nedoločnik: šté-ti. — *Namenilnik*: šté-t.

Opombe.

1. Pripona trpno-preteklega deležnika je sploh **-t** ali **-n**, kakor kažejo glagolniki: *šetje*, *imetje*, *umetje* — *števenje*, *imenje*, *umenje*.

2. Glagol *imé-ti* ima sedanjik po V. vrsti: *imá-m*, *imá-š* itd.

Velevnik se glasi pravilno: *iměj*, *imějva* itd. Delež. sedanji: *imajóč* ali *imejóč*. Delež. tvorno-pretekli II.: *imé-l*. — V zvezi z nikalnico *ne* glasi se: *nímam*, *ne iměj*, *ne imajóč*, *ne iméti* itd.

3. Glagol *raz-ume-m*, *raz-umé-ti* sprega se dandanes tudi po drugem razredu: *raz-umi-m*, *raz-umé-ti*, ali tudi po IV. vrsti: *raz-umi-m*, *raz-umi-ti*.

Drugi razred.

§ 172. V drugi razred štejemo vse glagole, katerih nedoločnikovo deblo se končuje na *-é* (za šumniki na *-a*), sedanjikovo pa na *-i*; na pr.: *gorí-m*, *goré-ti*; *sedí-m*, *sedé-ti*; *živí-m*, *živé-ti*; *beží-m*, *béža-ti*; *molčí-m*, *mólča-ti*.

Spregalo: **goré.**

Sedanj. deblo **gori-**.

Nedoloč. deblo **goré-**.

Število	oseba	sedanjik	velevnik	deležniki
Jednina	1.	gorí-m	—	a) <i>tvorno-sedanji</i> :
	2.	gorí-š	gòr-i	I. goré
	3.	gorí	gor-i	II. goréc (-a, -e),
Dvojina	1.	gorí-va, -ve	gor-i-va, -ve	b) <i>tvorno-pretekli</i> :
	2.	gorí-ta, -te	gor-i-ta, -te	I. po-goré-vši
	3.	gorí-ta, -te	—	II. gorél (-a, -o),
Množina	1.	gorí-mo	gor-i-mo	c) <i>trpno-pretekli</i> :
	2.	gorí-te	gor-i-te	po-goré-n (-a, -o),
	3.	gorí-jo, goré	—	d) <i>glagolnik</i> : goré-n-je.

Nedoločnik: goré-ti. — *Namenilnik*: goré-t.

O p o m b e.

1. Pravilna je oblika glagolnikov: *grménje*, *hrepénenje*, *koprnénje*, *poželénje*, *kipénje* itd. nam. *grmljenje*, *hrepjenje*, *poželjenje* itd.

Vendar pa se je v govoru in pisavi udomačila oblika z vrinjenim **lj**: *življenje*, *trpljenje* nam. prvotnega: *živjenje*, *trpenje*.

2. Glagol *hoté-ti* ima v sedanjiku: *hoče-m*, *hoče-š*, *hoče*; 3. oseba množ. *hoté* in *hočejo*. — Vel. *hoti*, del. sedanji *hoté*, *hotéc*. — Večkrat, vzlasti v pesnih beremo skrčeni: *hčem*, *hčesh*, *hče* itd.

V zvezi z nikalnico *ne* glasi se: *nočem* (redkoma *nečem* iz *nehčem*), *ne hotéti*, *ne hoti*, *nehoté* itd. Na pr.: *Zavreči v jezi ga, moj Bog, ne hoti*. (Preš.)

3. *Spí-m* imá v nedol. *spa-ti*. Deležnik sed. *spěč* (ne: *spijóč*).
Bojí-m se, stojí-m glasita se v nedol. *ba-ti se, sta-ti* (kar je skrženo
 iz *boja-ti, stoja-ti*). Vel. *bój se, stój*. Del. pret. *bal, stal*.

§ 173. Nekaj glagolov po drugem razredu III. vrste.

bledím, bleděti	rjovím, rjoveti	živím, živeti
bobním, bobneti	sedím, sedeti	_____
bogatím, bogateti	srbím, srbeti	bežím, bežati
bolím, boleti	skrbím, skrbeti	bliščím, bliščati
dihtím, dihteti	sloním, sloneti	brenčím, brenčati
doním, doneti	slovím, sloveti	bučím, bučati
grmím, grmeti	strmím, strmeti	diším, dišati
hrepéním, hrepeneti	ščemím, ščemeti	drčím, drčati
hrumím, hrumeti	štrlím, štrleti	držím, držati
hrupím, hrupeti	šumím, šumeti	ječím, ječati
kipím, kipeti	temním, temneti	klečím, klečati
koprním, koprneti	trpím, trpeti	kričím, kričati
krvavím, krvaveti	trohním, trohneti	ležím, ležáti
letím, leteti	velím, veleti	mežím, mežati
medlím, medleti	vrším, vršeti	molčím, molčati
mrzím, mrzeti	vrtím, vrteti	sliším, slišati
molím, moleti	vidim, videti	smejím, smejáti se
norím, noreti	visim, viseti	spim, spati
prším, pršeti	zdim, zděti se	tiščím, tiščati
puhtím, puhteti	zelením, zeleneti	tičím, tičati
rohním, rohneti	želím, želeti	vriščím, vriščati.

O p o m b e.

1. Glagoli III. vrste so prvotni in drugotni, in ti zopet izgla-
 golski in izimenski. Vrstna spona -é se pritika tedaj a) korenem,
 b) glagolskim in c) imenskim deblom.

Na pr.: a) *bdí-m, bdě-ti* : kor. : *b ů d*; *štěje-m, štěti* (iz *čítě-ti*) :
čít; *trpí-m, trpě-ti* : *trp*; *gorí-m, gorě-ti* : *gor*; *kričí-m, kriča-ti* :
krik (prim. *krik-ni-ti*); *leží-m, leža-ti* : *leg* (prim. *leg-a-ti*).

b) *ima-m, imě-ti* iz kor. *im* (*jame-m, jě-ti*, gl. § 165.).

c) *bobní-m, bobné-ti* : *bob en*; *ume-m, umě-ti* : *u m*; *o-sirotí-m,*
o-siroté-ti : *s i r o t a*; *bledí-m, bleděti* : *bled*; *bogatí-m, bogaté-ti* :
bogat; *krvaví-m, krvavě-ti* : *kr v a v* itd.

2. Glagoli III. vrste so gledé na trpež dejanja nedovršni, in sicer trpežni in začetno-trpežni.

a) Prvotni glagoli pomenjajo večjidel nekako stanje, na pr.: *bdé-ti*, *trpé-ti*, *beža-ti*, *kleča-ti*.

b) Izimenski glagoli izražajo začetek in postanek tega, kar znači ime, na pr.: *slabí-m*, *slabé-ti* = *slab postajati*; *bledí-m*, *bledé-ti* = *bled postajati*; *kopní-m*, *kopné-ti* = *kopno postajati*.

Glagoli, ki značijo trpnost ali kako stanje, nimajo trpno-preteklega deležnika, zatorej le: *obledél*, *ozelenél*, *ogorél*, *osivél*, *zastarél*, s trpnim pomenom: *blass geworden* itd.

3. Po vnanji obliki se glagoli III. vrste nekako ujemajo z glagoli IV. vrste, ali v pomenu je velika razlika med njimi. Prvi so neprehajalni, drugi prehajalni; na pr.: *živi-m*, *živé-ti*, *leben* — *živi-m*, *živi-ti*, *ernähren*; *o-slepí-m*, *o-slepé-ti* — *o-slépi-m*, *o-slépi-ti*; *bdí-m*, *bdé-ti* — *budí-m*, *budí-ti*; *o-zdraví-m*, *o-zdravé-ti* — *o-zdrávi-m*, *o-zdrávi-ti*.

IV. vrsta.

Glagoli z vrstno spono i.

§ 174. Po četrti vrsti pregiblujemo glagole, katerih nedoločnikovo in sedanjikovo deblo se končuje na **-i**, na pr.: *hvali-ti*, *sed. hvali-m*; *nosi-ti* — *nosi-m*; *sodi-ti* — *sodi-m*; *uči-ti* — *uči-m*.

surva

Spregalo: **hvali**.

Sedanj. deblo: **hvali-**.

Nedoloč. deblo: **hvali-**.

Število	oseba	sedanjik	velevnik	deležniki
Jednina	1.	hvali-m	—	a) <i>tvorno-sedanjik</i> : I. hvalé
	2.	hvali-š	hvali	II. hvaléč (-a, -e),
	3.	hvali	hvali	
Dvojina	1.	hvali-va, -ve	hvali-va, -ve	b) <i>tvorno-pretekli</i> : I. po-hvali-vši
	2.	hvali-ta, -te	hvali-ta, -te	II. hvali-l (-a, -o),
	3.	hvali-ta, -te	—	
Množina	1.	hvali-mo	hvali-mo	c) <i>trpno-pretekli</i> : hvalj-en (-a, -o),
	2.	hvali-te	hvali-te	d) <i>glagolnik</i> : hvalj-en-je.
	3.	hvali-jo, učé	—	

Nedoločnik: *hvali-ti*. — Namenilnik: *hvali-t*.

O p o m b e.

§ 175. 1. Prvotna kračja oblika na -é v sedanjiku 3. množinske osebe ohranila se je skoro le pri tistih glagolih, ki pred osebilom **i** naglašajo; na pr.: *uči-m* — *učé*, *lovi-m* — *lové*, *sramoti-m* — *sramoté*, *pokori-m* — *pokoré*.

2. Pri glagolih z naglašenim vrstnim samoglasnikom preskoči v velevniku jedninskega stavila naglas na koren, na pr.: sed. *učí* — vel. *ùci*; sed. *pustí* — vel. *pùsti*; sed. *tají* — vel. *tàji*.

V dvojini in množini velevnega naklona pa je pri glagolih III. in IV. vrste v naglaševanju velika razlika med koroško-štajerskimi in med kranjskimi Slovenci: ti naglašajo po navadi velevnikovo naklonilo, óni pa rajši korenski samoglasnik poudarjajo. Kranjski Slovenci govoré tedaj: *učíva*, *učíta*, *učímo*, *učíte*; *tajíva*, *tajíta*, *tajímo*, *tajíte*; *vabíva*, *vabíta*, *vabímo*, *vabíte*; — koroško-štajerski Slovenci pa sploh: *ùciva*, *ùcíta*, *ùcimo*, *ùcíte*; *tàjiva*, *tàjíta*, *tàjimo*, *tàjíte*; *vàbiva*, *vàbíta*, *vàbimo*, *vàbíte*. — Pisatelji se držé zdaj tega, zdaj onega naglasa, kakor lepoglasje in potreba nanese, na pr.: *Ne búдите v brlogu svade, dokler spí*. (Kos.) — *Kri mlada pravi: skočíva*, in *stara: posedíva*. (N. pr.) — *Moje ptičke, izletíte, prepevaje se glasíte čez planjave in čez vrte*. (Levst.)

3. V trpno-preteklem deležniku se pretvarja vrstni samoglasnik **i** pred priponko -en v **j** in se topi s predstoječimi soglasniki (gl. § 23), in sicer:

a) z **l**, **n**, **r** v topljence **lj**, **nj**, **rj**: *hvaljen*, *branjen*, *udarjen* (iz *hvali-en* itd.). — Po **r** s predstoječim soglasnikom opušča se **j**, na pr.: *ohrabren*, *odobren*, *poostren*, *posrebren* (nam. *ohrabrjen* iz *ohrabri-en*, ned. *ohrabri-ti*). — *Misli-ti* ima obliko: *mišljen*.

b) z **d** in **t** mehča se v **j** in **č**: *rojen* (iz *rodjen*, *rodi-en*, ned. *rodi-ti*); *omlačén* (iz *omlatjen*, *omlati-en*, ned. *omlati-ti*). Tako: *sodi-ti* — *sojen*, *vadi-ti* — *vajen*, *urédi-ti* — *uréjen*, *redí-ti* — *rejèn*, *spridi-ti* — *sprijen*, *gladi-ti* — *glajen*; — *ukroti-ti* — *ukročén*, *osramoti-ti* — *osramočén*, *nasiti-ti* — *nasičén*, *strati-ti* — *stračén*; *zmoti-ti* — *zmôčén*, *pusti-ti* — *puščén*, *časti-ti* (*čestí-ti*) — *češčèn* (v molitvi), sicer *častèn*; *oprosti-ti* — *oproščén*, *zapečati-ti* — *zapečáčén*.

Vendar se **dj** in **tj** ne topita pri sledečih glagolih: *čuti-ti* — *čutjen*; *začudi-ti* — *začudjen*; *neti-ti* — *netjen*; *posti-ti* — glagolnik: *postenje*; *razsveti-ti* — *razsvetljen*; *vodi-ti* — *vodjen*, *napoti-ti* — *napotjen*, *usmrti-ti* — *usmrtjen*.

Večkrat nahajamo oblike kakor: *ukroten*, *oprosten*, *nasiten*, *zapečaten*, *zmoten*, *spriden* itd., kar pa ni, da bi v pisni slovenščini posnemali.

c) po **p**, **b**, **v**, **m** vriva se pred **j** mehki **l**, na pr.: *kropi-ti* — *kropljen* (iz *kropj-en*, *kropi-en*); *pogubi-ti* — *pogubljen*; *ozdravi-ti* — *ozdravljen*; *zlomi-ti* — *zlomljen*.

d) **s** in **z** prehajata z **j** v **š** in **ž**; na pr.: *nosi-ti* — *nošen*; *vozi-ti* — *vožen* (iz *vozz-en*, *vozi-en*).

e) Po šumnikih **č**, **ž**, **š** in **j** se **j** opušča: *uči-ti* — *učen*; *toži-ti* — *tožen*; *posuši-ti* — *posušen*, *doji-ti* — *dojen*.

§ 176. Nekaj glagolov po IV. vrsti.

Branim, braniti	lomim, lomiti	rojím, rojiti
budím, buditi	lovím, loviti	sadím, saditi
cenim, ceniti	ljubim, ljubiti	služim, služiti
častím, častiti	ménim, méniti	sodim, soditi
činim, činiti	merim, meriti	stavim, staviti
čutím, čutiti	mesim, mesiti,	stvarim, stvariti
davim, daviti	mislim, misliti	svarím, svariti
delím, deliti	molim, moliti	svetim, svetiti
dojím, dojiti	morím, moriti	tajím, tajiti
dramim, dramiti	motim, motiti	tolažim, tolažiti
dražim, dražiti	mudím, muditi	topím, topiti
gonim, goniti	netim, netiti	tožim, tožiti
govorím, govoriti	palim, paliti	tratim, tratiti
grabim, grabiti	pazim, paziti	trobim, trobiti
gradím, graditi	plavim, plaviti	učim, učiti
hvalim, hvaliti	plenim, pleniti	vabim, vabiti
jezdím, jezditi	pomnim, pomniti	valím, valiti
krmim, krmiti	postím, postiti se	varím, variti
kosim, kositi	pravim, praviti	vodim, voditi
krotím, krotiti	prosim, prositi	volim, voliti
kupim, kupiti	rabim, rabiti	voščim, voščiti
kurim, kuriti	redím, rediti	vozim, voziti
lazim, laziti	rodím, roditi	žalim, žaliti.

Opombe.

a) Četrta vrsta obsega le izimenske glagole. V podstavo služi tem glagolom samostalnik ali prilog, na čegar deblo se vrstna spona **i** pritika; na pr.: *del* : *deli-ti*; *govor* : *govori-ti*; *uk* : *uči-ti*; *hvala* : *hvali-ti*; *stvar* : *stvari-ti*; *žal* : *žali-ti*; *poln* : *polni-ti*; *krot-ek* : *kroti-ti*; *dolg* : *dolži-ti*.

b) Glagoli četrte vrste so:

1. prehajalni: *braniti*, *častiti*, *staviti*, *dolžiti*, *zlatiti* itd.

2. neprehajalni: *bloditi*, *dežiti*, *dvomiti*, *grešiti*, *ribariti*, *rojiti*, *snežiti*, *vedriti*.

c) Gledé na trpež dejanja so skoro vsi glagoli četrte vrste nedovršni, in sicer trpežni; kakor: *hvaliti*, *častiti*, *učiti*, *govoriti*.

Opetovalni t. j. večkratno dejanje izražujoči glagoli so: *vlačiti*, *voditi*, *voziti*, *goniti*, *laziti*, *nositi*, *hoditi*.

Dovršni glagoli te vrste so sledeči: *kupiti*, *lotiti se*, *pičiti*, *počiti*, *pustiti*, *raniti*, *rešiti*, *skočiti*, *stopiti*, *storiti*, *stvariti*, *streliti*, *trčiti*.

V. vrsta.

Glagoli z vrstno spono **a**.

§ 177. Ta vrsta obsega glagole, katerim izhaja nedoločnikova osnova na **-a**, na pr.: *dela-ti*, *laja-ti*; *pisa-ti*, *meta-ti*; *bra-ti*; *seja-ti*.

Peta vrsta se deli na podlagi sedanjikovega debela v štiri razrede.

Prvi razred.

§ 178. V prvi razred spadajo glagoli, katerim se nedoločnikovo in sedanjikovo deblo končuje na **-a**, kakor: *dela-ti* — *dela-m*; *seka-ti* — *seka-m*; *igrá-ti* — *igrá-m*. — Velevníkovo naklonilo **i** prehaja za samoglasnikom vselej v **j**.

Spregalo: **dela.**Sedanaj. deblo **dela-**.Nedol. deblo **dela-**.

Število	oseba	sedanjik	velevnik	deležniki
Jednina	1.	dela-m	—	a) <i>tvorno-sedanji</i> : I. dela-je
	2.	dela-š	dela-j	II. dela-jóč (-a, -e),
	3.	dela	dela-j	
Dvojina	1.	dela-va, -ve	dela-j-va, -ve	b) <i>tvorno-pretekli</i> : I. pri-dela-vši
	2.	dela-ta, -te	dela-j-ta, -te	II. dela-l (-a, -o),
	3.	dela-ta, -te	—	
Množina	1.	dela-mo	dela-j-mo	c) <i>trpno-pretekli</i> : dela-n (-a, -o),
	2.	dela-te	dela-j-te	d) <i>glagolnik</i> : dela-n-je.
	3.	dela-jo	—	

Nedoločnik: dela-ti. — *Namenilnik*: dela-t.

Opomba. *Gledati* ima v velevniku: *gledaj* ali *glej* (*lej*), v sestavah pa tudi *gledi*. Na pr.: *Pogledi solnca nebeškega kras.* (Levst.) — V sedanjikovem deležniku je zraven *gledaje* tudi oblika *gledé* v rabi, a navadno le kot prislovni predlog. Na pr.: *Gledé na to*, mit Rücksicht darauf. — *Gledé tvojega zdravja*, bezüglich deiner Gesundheit.

D r u g i r a z r e d.

§ 179. V drugem razredu se spregajo glagoli, katerih nedoločnikovo deblo izhaja na **-a**, sedanjikovo pa na **-je** (prvotno **-ie**), na pr.: *ora-ti* — *orje-m*; *kla-ti* — *kolje-m*; *stla-ti* — *stelje-m*.

Pred osnovnim zlogom **-je** topijo se predstoječi soglasniki tako kakor v trpno-preteklem deležniku IV. vrste (§ 175. 3.), in sicer:

a) jezikovci **l, n, r** v **lj, nj, rj**, kakor: *kla-ti* — *kolje-m*; *pla-ti* — *polje-m*; *stla-ti* — *stelje-m*; *po-sla-ti* — *po-šlje-m*; *ora-ti* — *orje-m* (iz prvotnega *kolie-m*, *polie-m*, *steli-em*, *po-slie-m*, *orie-m*).

b) zobnik **d** v **j** — **t** v **č**, kakor: *glodati* — *glojem*; *metati* — *mečem*; *ropotati* — *ropočem* (iz *glodjem*, *metjem*, *ropotjem*).

c) goltniki **k, h, g** v sorodne šumnike **č, š, ž**, dalje **sk** v **šč**, kakor: *mikati* — *mičem*, *tikati* — *tičem*, *lagati* — *lažem*, *strgati*

— *stržem, dihati* — *dišem, pihati* — *pišem, iskati* — *iščem* (iz *mikje-m, lagje-m, dihje-m, pihje-m, iskje-m*).

d) sičniki **e, s, z** v sorodne šumnike, kakor: *klicati* — *kličem, pisati* — *pišem, vezati* — *vežem* (iz *klicje-m, pisje-m, vezje-m*).

e) za ustniki **b, p, v, m** vriva se mehki **l**, kakor: *gibati* — *gibljem; kopati* — *kopljem; sipati* — *sipljem; devati* — *devljem; dremati* — *dremljem* (iz *gibje-m, kopje-m* itd.).

Spregalo: **pisa.**

Sedanj. deblo **piše-**.

Nedoloč. deblo **pisa-**.

Število	oseba	sedanjik	velevnik	deležniki
Jednina	1.	piše-m	—	a) <i>tvorno-sedanji</i> :
	2.	piše-š	piš-i	I. pišé ali pisa-je
	3.	piše	piš-i	II. pišóč ali pisajóč,
Dvojina	1.	piše-va, -ve	piš-i-va, -ve	b) <i>tvorno-pretekli</i> :
	2.	piše-ta, -te	piš-i-ta, -te	I. na-pisa-vši
	3.	piše-ta, -te	—	II. pisa-l (-a, -o),
Množina	1.	piše-mo	piš-i-mo	c) <i>trpno-pretekli</i> :
	2.	piše-te	piš-i-te	pisa-n (-a, -o),
	3.	piše-jo, pišó	—	d) <i>glagolnik</i> : pisa-n-je.

Nedoločnik: pisa-ti. — *Namenilnik*: pisa-t.

Opombe.

1. Nekteri glagoli drugega razreda, katerim koren zapira kak zobnik, goltnik ali ustnik, pregibljejo se v sedanjiku in v njegovih odrastkih radi (vzlasti na zapadu slovenskega ozemlja) v prvem razredu V. vrste. Na pr.: *glodati* — *glojem* ali *glodam; dihati* — *dišem* ali *diham; devati* — *devljem* ali *devam; drgetati* — *drgečem* ali *drgetám; klepati* — *klepljem* ali *klepám; mikati* — *mičem* ali *mikam; sukati* — *sučem* ali *sukam; šetati* — *ščem* ali *šetam; sipati* — *sipljem* ali *sipam; šivati* — *šivljem* ali *šivam; tipati* — *tipljem* ali *tipam* itd. Tudi *peljati* imá *peljem* in *peljám*.

Pri drugih korenskih končnikih rabijo le oblike: *orjem*, *st-ljem*, *koljem*; *pišem*, *vežem*, *kličem* itd. Tako tudi le: *iščem*, *iskati*; *lažem*, *lagati*; *mečem*, *metati*.

2. Spomina vredno je tudi, da obrazijo v sedanji slovenščini ti in malo da ne vsi glagoli tega razreda svoje deležnike sedanjega časa rajši po 1. razredu V. vrste, na pr.: *dihaje* — *dihajóč*; *dremaje* — *dremajóč*; *gibaje* — *gibajóč* nam. *dišé* — *dišóč*; *dremlje* — *dremljóč*; *giblje* — *gibljóč*.

Krivo je pisati: *kazóč*, *pisóč*, *klicóč*, nam. jedino pravilnega: *kažóč*, *pišóč*, *kličóč*.

T r e t j i r a z r e d.

§ 180. Pri glagolih tretjega razreda pritika se vrstna spona **-a** na koren z izpadlim samoglasnikom; sedanjikovo deblo pa se tvarja iz korena z osnovnim nastavkom **-e** kakor v I. vrsti: *bere-m*, *bra-ti*.

Semkaj spadajo le glagoli, katerih koren se na soglasnik končuje, in so sledeči: *bere-m*, *bra-ti*; *pere-m*, *pra-ti*; *žene-m* (iz *gene-m*), *gna-ti*; *zove-m*, *zva-ti*; *tke-m* (tudi *tka-m*), *tka-ti*; *žge-m*, *žga-ti*; *pše-m* (navadno *pha-m* po 1. razredu), *pha-ti*. — V zadnjih treh glagolih je korenski samoglasnik tudi v sedanjikovem deblu izpadel; prim. *za-žiga-ti*.

Spregalo: **bra**.

Sedanij. deblo **bere-**.

Nedoloč. deblo **bra-**.

Število	oseba	sedanjik	velevnik	deležniki
Jednina	1.	bère-m	—	a) <i>tvorno-sedanji</i> :
	2.	bere-š	ber-i	I. beré
	3.	bere	ber-i	II. beróč (-a, -e),
Dvojina	1.	bere-va, -ve	ber-i-va, -ve	b) <i>tvorno-pretekli</i> :
	2.	bere-ta, -te	ber-i-ta, -te	I. pre-bra-vši
	3.	bere-ta, -te	—	II. bra-l (-a, -o),
Množina	1.	bere-mo	ber-i-mo	c) <i>trpno pretkli</i> :
	2.	bere-te	ber-i-te	bra-n (-a, -o),
	3.	bere-jo, beró	—	d) <i>glagolnik</i> : bra-n-je.

Nedoločnik: bra-ti. — *Namenilnik*: bra-t.

Četrti razred.

§ 181. Pri glagolih četrtega razreda tvarja se sedanjikovo deblo iz korena z nastavkom **-je**, nedoločnikovo pa z vrstno spono **-a**, pred katero se zaradi zevi **j** ali **v** vtika.

Semkaj spadajo le glagoli, katerim se koren na samoglasnik končuje, in sicer so sledeči: *se-je-m*, *se-ja-ti*; *sije-m*, *sija-ti*; *smeje-m*, *smeja-ti se*; *veje-m*, *veja-ti*; *lije-m*, *lija-ti*; *deje-m*, *deja-ti*; *daje-m*, *daja-ti*;

bljuje-m, *bljuva-ti*; *kljuje-m*, *kljuva-ti*; *pljuje-m*, *pljuva-ti*; *suje-m*, *suva-ti*; *ščuje-m*, *ščuva-ti*.

V sledečih glagolih se korenski **u** pred vrstno spono razveže v **ov**, kakor: *ku-je-m*, *kova-ti*; *ruje-m*, *rova-ti*; *snuje-m*, *snova-ti*; *o-truje-m*, *o-trova-ti*.

Spregalo: **seja**.

Sedanj. deblo **seje-**.

Nedoloč. deblo **seja-**.

Število	oseba	sedanjik	velevnik	deležniki
Jednina	1.	seje-m	—	a) <i>tvorno-sedanji</i> : I. sejé
	2.	seje-š	se-j	II. sejóč (-a, -e),
	3.	seje	se-j	
Dvojina	1.	seje-va, -ve	se-j-va, -ve	b) <i>tvorno-pretekli</i> : I. po-seja-vši
	2.	seje-ta, -te	se-j-ta, -te	II. seja-l (-a, -o),
	3.	seje-ta, -te	—	
Množina	1.	seje-mo	se-j-mo	c) <i>trpno-pretekli</i> : seja-n (-a, -o),
	2.	seje-te	se-j-te	d) <i>glagolnik</i> : seja-n-je.
	3.	seje-jo, sejó	—	

Nedoločnik: *seja-ti*. — Namenilnik: *seja-t*.

Opombe.

1. Večina teh glagolov se sprega pogostoma po prvem razredu V. vrste, na pr.: *bljuvati* — *bljujem* ali *bljuvam*, *bljuvaje* itd.; *pljuvati* — *pljujem* ali *pljuvam*; *kljuvati* — *kljujem* ali *kljuvam*; *sijati* — *sijem* ali *sijam*; *dajati* — *dajem* ali *dajam*; *lajati* — *lajem* ali *lajam* itd.

2. Glagoli *bljuvati*, *pljuvati*, *rovati*, *snovati*, *suвати*, *ščuvati* niso drugega kot podaljšek prvotnih glagolov I. vrste: *blju-ti*, *plju-ti*, *ru-ti*, *snu-ti*, *su-ti*, *šču-ti*.

3. Glagol: *smejati se* pregibljejo sem pa tja v sedanjiku tudi po III. vrsti: *smejím*, *smejíš*, *smejí se* itd.

§ 182. Nekaj glagolov po V. vrsti.

	I. razred.		
Bivam, bivati	cvetévam, cvetévati	šepečem, šepetati	
brigam, brigati se	hojévam, hojévati	šečem, šetati se	
drdrám, drdrati	košévam, košévati		
drzam, drzati	nošévam, nošévati	dišem, dihati	
po-grešam, -grešati	obražávam, -žávati	iščem, iskati	
igrám, igráti	trgavam, trgavati	jočem, jokati	
kalam, kalati	vidévam, vidévati	kišem, kihati	
kidam, kidati	vojévam, vojévati.	lažem, lagati	
kobacam, kobacati		mičem, mikati	
korakam, korakati	II. razred.	pišem, pihati	
maham, mahati	koljem, klati	skačem, skakati	
manjšam, manjšati	orjem, orati	stržem, strgati	
maram, marati	poljem, plati	sučem, sukati	
moram, morati	po-šljem po-slati	tičem, tikati se	
motam, motati	steljem, stlati	vičem, vikati	
padam, padati			
paham, pahati	bekečem, beketati	češem, česati	
pitam, pitati	bliskečem, blisketati	kažem, kazati	
plavam, plavati	drgečem, drgetati	kličem, klicati	
ploskam, ploskati	glojem, glodati	krešem, kresati	
prašam, prašati	gogočem, gogotati	ližem, lizati	
sekam, sekati	grohočem, grohotati	mažem, mazati	
slušam, slušati	klepečem, klepetati	pišem, pisati	
srečam, srečati	klopočem, klopotati	plešem, plesati	
trgam, trgati	kokočem, kokotati	prežem, prezati se	
treskam, treskati	leskečem, lesketati se	režem, rezati	
veksám, vekšati	mekečem, meketati	tešem, tesati	
vladam, vladati	mečem, metati	vežem, vezati	
voham, vohati	rezgečem, rezgetati		
zidam, zidati	ropočem, ropotati	črepljem, črepati	
	trepečem, trepetati	devljem, devati	
	šegečem, šegetati	dremljem, dremati	

gibljem, gibati	kopljem, kopáti	šivljem, šivati
hripljem, hripati	kôpljem, kôpati se	škripljem, škripati
jemljem, jemati	pipljem, pipati	tipljem, tipati
kapljem, kapati	sipljem, sipati	tripljem, tripati
kimljem, kimati	snemljem, snemati	zibljem, zibati
klepljem, klepati	ščipljem, ščipati	zobljem, zobati.

O p o m b e.

a) Glagoli pete vrste so prvotni, izimenski in izglagolski.

1. Prvotni ali korenski so vsi glagoli tretjega razreda, več jih je v drugem, malo pa v 1. in 4. razredu; na pr.: *stla-ti*, *posla-ti*, *kla-ti*, *pla-ti*, *ora-ti*, *laja-ti*, *lija-ti*, *kova-ti*, *česa-ti*, *gloda-ti*, *kaza-ti*, *kôpa-ti se*, *klepa-ti*, *liza-ti*, *lagá-ti*, *maza-ti*, *pisa-ti*, *reza-ti*, *tesa-ti*.

2. Izimenski glagoli so na pr.: *bobna-ti* : *boben*; *brzda-ti* : *brzda*; *čara-ti* : *čar*; *dela-ti* : *delo*; *gneva-ti* : *gnev*; *igra-ti* : *igra*. Tako: *južina-ti*, *kesa-ti se*, *konča-ti*, *križa-ti*, *priča-ti*, *sanja-ti*, *voha-ti*, *obeta-ti*, *večerja-ti*, *drgeta-ti*, *klopota-ti*, *ropota-ti*.

3. Izglagolski glagoli se izvajajo iz prvotnih (korenskih) in drugotnih glagolov.

a) Koren prvotnega glagola se podaljšuje ali krepi pred vrstno spono **-a**; na pr.: *daja-ti* in *dava-ti* — *da-ti*; *vstaja-ti* — *sta-ti*; *po-znava-ti* — *zna-ti*; *u-bija-ti* — *bí-ti*; *po-čiva-ti* — *po-či-ti*; *iz-liva-ti* — *li-ti*; *po-piva-ti* — *pi-ti*; *raz-vija-ti* — *vi-ti*; *do-biva-ti* — *bi-ti*, *skriva-ti* — *kri-ti*; *iz-miva-ti* — *mi-ti*; *ob-uva-ti* — *ob-u-ti*; *suva-ti* — *su-ti*;

z-bira-ti — *ber* (*bír*), tako: *po-dira-ti*, *pre-pira-ti*, *pod-pira-ti*, *za-tira-ti*, *u-mira-ti*, *iz-vira-ti*, *o-zira-ti*, *po-žirati* (gl. § 166.);

déva-ti, *po-péva-ti*, *do-spéva-ti*; — *o-gréba-ti*, *za-klépa-ti*, *po-léga-ti*, *léta-ti*, *po-méta-ti*, *spléta-ti* itd.

β) Iz drugotnih glagolov so na pr.:

iz III. vrste: *sedéva-ti* od *sedé-ti*, in ta glagol od *ses-ti*; *o-bledéva-ti* — *bledé-ti* — *bled*; *po-staja-ti* — *sta-ti* = *stoja-ti* — *stane-m*, *sta-ti*; *raz-cvetéva-ti* — *cveté-ti* — *cves-ti* itd.

iz IV. vrste: *za-ganja-ti* od *goni-ti*, in ta glagol od *ženem, gnati*; *spre-vaja-ti* — *vodi-ti* — *ves-ti*; *do-haja-ti* — *hoditi* — *šel* (iz *šed-l*); *po-navlja-ti* — *po-novi-ti* — *nov* itd.

iz V. vrste: *vz-dihava-ti* od *dihati*, in ta od *dehni-ti*; *iz-mišljava-ti* — *iz-mišlja-ti* — *misli-ti* — *misel*; *po-kopava-ti* — *po-kapa-ti* — *kopa-ti*; *zapo-vedava-ti* — *zapo-veda-ti* — *ve-m, vede-ti*; *iz-pričava-ti* — *priča-ti* — *priča* itd.

b) Glagoli V. vrste so nedovršni; in sicer so glagoli 2., 3. in 4. razreda trpežni, kakor: *pisa-ti, bra-ti, seja-ti*. Glagoli 1. razreda so trpežni, če so izimenski, na pr.: *dela-ti, igra-ti*; opetovalni pa, ako so izglagolski, na pr.: *leta-ti, skaka-ti*.

Dovršni so le: *končati, nehati, jenjati, plačati, srečati*.

VI. vrsta.

Glagoli z vrstno spono **ova**.

§ 183. V šesto vrsto štejemo glagole, katerih nedoločnikova osnova izhaja na **-ova** (za mehкими soglasniki na **-eva**), sedanjikova pa na **-uje**, na pr.: *kupuje-m, kupova-ti*. — Deblo *kupu-* se je v sedanjikovi osnovi podaljšalo z osnovnim zlogom **-je**, v nedoločniku pa se je pred **-a** končni **u** razvezal v **-ov (-ev)**: *kupu-je-m, kupov-a-ti* iz *kupu-a-ti*; *boju-je-m* — *bojev-a-ti* iz *boju-a-ti*.

osnova Spregalo: **kupova**.

Sedanj. deblo **kupuje-**.

Nedol. deblo **kupova-**.

Število	oseba	sedanjik	velevnik	deležniki
Jednina	1.	kupuje-m	—	a) <i>tvorno-sedanji</i> :
	2.	kupuje-š	kupu-j	I. kupujé, kupovaje
	3.	kupuje	kupu-j	II. kupujóč (-a, -e),
Dvojina	1.	kupuje-va, -ve	kupu-j-va, -ve	b) <i>tvorno-pretekli</i> :
	2.	kupuje-ta, -te	kupu-j-ta, -te	I. na-kupova-vši
	3.	kupuje-ta, -te	—	II. kupova-l (-a, -o),
Množina	1.	kupuje-mo	kupu-j-mo	c) <i>trpno-pretekli</i> :
	2.	kupuje-te	kupu-j-te	kupova-n (-a, -o),
	3.	kupuje-jo, -ujo	—	d) <i>glagolnik</i> : kupova-n-je.

Nedoločnik: *kupova-ti*. — Namenilnik: *kupova-t*.

Opombe.

1. Kračja oblika 3. množinske osebe sedanjega časa: *kupujo*, ki se nahaja še pri starejših slovenskih pisateljih, izginila je v novi slovenščini iz splošne rabe. Jednako se je tudi deležnik sedanjega časa na *-é* večjidel deležniku na *-aje* umaknil; zato se rado govori in piše: *kupovaje, gospodovaje, spričevaje* namesto prvotnih oblik: *kupujé, gospodujé, spričujé*. Ogerski in nekteri štajerski Slovenci so si ohranili še prvotne stare oblike na *-é*.

2. Včasi korenika poudarek na-se potegne, da je *u* le malo slišati v izreki, na pr.: *várujem, vérujem, škódujem* itd.; izpuščati se pa nikakor ne sme, ker je potreben pri izpeljavi nedoločnika in njegovih odrastkov. Krivo je tedaj: *vérjem, várjem, škódjem*. Vendar pa nam pogostoma rabi velevnik: *vári, várite se* (= *varji, varjite se*) nam. *varúj, varújte se*; na pr.: *Noč in dan se vari greha.* (Jer.) — *Bog te obvari!*

3. Iz nedoločnika *verova-ti* izcimil se je sedanjik *vérovam, véruvam*, in iz tega: *vérvam*. Tako tudi: *kmetvam, obedvam, nasledvam, škodvam* itd., kar pa ni, da bi v pisavi posnemali.

§ 184. Nekaj glagolov po VI. vrsti.

Bojujem, bojevati	potujem, potovati
darujem, darovati	praznujem, praznovati
gospodujem, gospodovati	premišljujem, premišljevati
gostujem, gostovati	spričujem, spričevati
imenujem, imenovati	pripovedujem, pripovedovati
kljubujem, kljubovati	prorokujem, prorokovati
kmetujem, kmetovati	radujem, radovati se
kraljujem, kraljevati	spoštujem, spoštovati
kupujem, kupovati	sramujem, sramovati se
mirujem, mirovati	stanujem, stanovati
modrujem, modrovati	strahujem, strahovati
moledujem, moledovati	škodujem, škodovati
namestujem, namestovati	varujem, varovati
napredujem, napredovati	vojskujem, vojskovati
obedujem, obedovati	vzdigujem, vzdigovati
obražujem, obraževati	vzdihujem, vzdihovati
ogledujem, ogledovati	zaničujem, zaničevati
potrebujem, potrebovati	žrtvujem, žrtvovati.

Opombe.

a) Glagoli šeste vrste so vsi drugotni, in sicer izimenski in izglagolski.

Izimenski so na pr.: *darova-ti* : dar; *dolgova-ti* : dolg (dolžen biti); *gladova-ti* : glad; *kmetova-ti* : kmet; *potova-ti* : pot; *praznova-ti* : prazen; *verovati* : vera.

Izglagolski se izvajajo večjidel le iz IV. in V. vrste, na pr.: *kupova-ti* : *kupi-ti*; *krščeva-ti* : *krsti-ti*; *reševa-ti* : *rešiti*; *podučeva-ti* : *uči-ti*; *oznanova-ti* : *oznani-ti*; *škodova-ti* : *škodi-ti*; — *objedova-ti* : *objeda-ti*; *premetova-ti* : *meta-ti*; *poskakova-ti* : *skaka-ti*; *izpraševa-ti* : *praša-ti*; *srečeva-ti* : *sreča-ti*; *zapovedova-ti* : *zapoveda-ti*.

b) Gledé na trpež dejanja so glagoli šeste vrste nedovršni, in sicer zaznamujejo izimenski glagoli trpeče, izglagolski pa opetovalno dejanje. Tako so na pr.:

trpežni: *bojevati*, *darovati*, *verovati*, *kaznovati* itd.;

opetovalni pa: *kupovati*, *reševati*, *krščevati*, *plačevati* itd.

Vrstno stopnjevanje glagolov.

§ 185. Slovenski glagol naznanja dejanje ne samo z ozirom na čas, v katerem se godi, ampak tudi z ozirom na trpež ali konec. Da mu je pa samemu ob sebi mogoče izražati vse razmere dejanja ali stanja, premika se glagol iz nižjih v višje vrste. Pri tem prestopu ojačuje se korenski samoglasnik, ali pa prvotno deblo za jeden ali dva zloga narašča. Vsled svoje tehtnejše oblike zaznamuje glagol dalje trpeče dejanje ali pa dobiva drug pomen.

Najrajši se stopnjujejo prvotni glagoli, na pr.:

kor. <i>nes-</i>	v vrsti	I. nes-ti,	IV. nosi-ti,	V. pre-naša-ti;
kor. <i>leg-</i>	—	I. leči,	III. leža-ti,	V. po-lega-ti;
kor. <i>sed-</i>	—	I. ses-ti,	III. sede-ti,	V. po-seda-ti;
kor. <i>ved-</i>	—	I. ves-ti,	IV. vodi-ti,	V. pre-vaja-ti;
kor. <i>vrt-</i>	—	II. vr-ni-ti,	V. vrača-ti,	VI. vračeva-ti;
kor. <i>zven-</i>	—	III. zvené-ti,	IV. zvoni-ti,	V. po-zvanja-ti.

a) Glagoli I. vrste se pomikajo najrajši v IV. in V. vrsto.

Na pr. :

I. vrsta:	IV. vrsta:	V. vrsta:
greb-s-ti,	grabi-ti,	po-greba-ti ;
leči,	loži-ti,	po-lega-ti ;
lez-ti,	lazi-ti,	po-lezáva-ti ;
mre-ti,	mori-ti,	u-mira-ti ;
pi-ti,	poji-ti,	po-piva-ti ;
ses-ti,	sadi-ti,	po-seda-ti ;
streči,	straži-ti,	u-streza-ti ;
teči,	toči-ti,	od-teka-ti ;
tres-ti,	trosi-ti,	o-tresa-ti ;
vez-ti,	vozi-ti,	pre-važá-ti.

b) Iz II. vrste prestopajo glagoli v V. vrsto in postanejo nedovršni. Na pr. :

II. vrsta:	V. vrsta:
bliskni-ti,	bliska-ti ;
brsni-ti,	brska-ti ;
vz-digni-ti,	vz-diga-ti ;
dihni-ti,	diha-ti ;
na-gni-ti,	na-giba-ti ;
s-tisni-ti,	s-tiska-ti.

c) Mnogi neprehajalni glagoli III. vrste postanejo stopivši v IV. vrsto prehajalni; na pr. :

III. vrsta:	IV. vrsta:
sedé-ti,	sadí-ti ;
o-slepé-ti,	o-slépi-ti ;
slové-ti,	slávi-ti ;
visé-ti,	vési-ti ;
o-zdravé-ti,	o-zdrávi-ti ;
zvené-ti,	zvoní-ti ;
živé-ti,	žívi-ti.

d) Glagoli IV. vrste prehajajo radi v V. in VI. vrsto. Na pr. :

IV. vrsta:	V. vrsta:	VI. vrsta:
gasi-ti,	po-gaša-ti,	po-gáseva-ti ;
goni-ti,	pre-ganja-ti,	pre-gánjeva-ti ;
misli-ti,	pre-mišlja-ti,	pre-mišljeva-ti ;
obrazi-ti,	iz-obražá-ti,	iz-obráževa-ti ;

sadi-ti,	pre-saja-ti,	pre-sajeva-ti;
slavi-ti,	pre-slavlja-ti,	pre-slavljeva-ti;
sodi-ti,	pre-soja-ti,	pre-sojeva-ti;
vesi-ti,	po-veša-ti,	po-veševa-ti.

e) Sestavljeni dovršniki V. vrste postanejo nedovršni, če jih pomaknemo v VI. vrsto; na pr.:

V. vrsta:	VI. vrsta:
za-dela-ti,	za-delova-ti;
ob-iska-ti,	ob-iskova-ti;
iz-plača-ti,	iz-plačeva-ti;
po-praša-ti,	po-praševa-ti;
sreča-ti,	srečeva-ti.

f) Malo je glagolov, ki se po štirih ali celó več vrstah stopnjujejo. Na pr.:

cves-ti, cveté-ti, raz-cveta-ti, pre-cvetova-ti;
 greb-s-ti, o-gre-ni-ti, grabi-ti, o-greba-ti, o-grebova-ti;
 leči, leža-ti, loži-ti, po-lega-ti, po-legova-ti;
 ses-ti, sedé-ti, sadi-ti, po-seda-ti, po-sedova-ti;
 s-tis-ni-ti, tišča-ti, tiskati, na-tiskova-ti.

Znamenje dovršnih in nedovršnih glagolov. //

§ 186. V svoji nesestavljeni obliki so glagoli vseh vrst razun druge z malimi izjemami nedovršni.

O obraževanju dovršnih in nedovršnih glagolov imamo pomniti:

1. Hočeš-li iz nedovršnika napraviti dovršen glagol:

a) postavi ga, če je mogoče, v II. vrsto, na pr.: *dregati* — *dregniti*, *stiskati* — *stisniti*, *suvati* — *suniti*;

b) sestavi ga v izvorni obliki s kakim predlogom, na pr.: *brati* — *prebrati*, *nesti* — *prinesti*, *plesti* — *oplesti*, *seči* — *poseči*, *giniti* — *poginiti*, *voliti* — *izvoliti*, *živeti* — *doživeti*.

Dovršnik ostane dovršnik tudi po sestavi s predlogom, na pr.: *kupiti* — *odkupiti*, *leči* — *odleči*, *pustiti* — *prepustiti*, *skočiti* — *poskočiti*.

2. Če pa želiš dovršniku dati nedovršni pomen, pomakni ga v višji razred, da ti na glasu ojači in večjidel tudi za jeden

ali dva zloga naraste. Tako postanejo iz dovršnikov: *deti, kupiti, pasti* — *odbrati, prenesti, pozdraviti* itd. nedovršniki: *devati, kupovati, padati* — *odbirati, prenašati, pozdravljati*.

Nedovršniki so v obče trpežnega, ako si jih pa na glasu povikšal, pa opetovalnega pomena. Ponavljalni so glagoli V. vrste s prirastkom **-éva** in pa mnogi s predlogi sestavljeni glagoli, ki smo jih stopnjevaje v VI. vrsto pomaknili. Na pr.:

<i>trpežni:</i>	<i>opetovalni:</i>	<i>ponavljalni:</i>
iti	hoditi	hojévati
leteti	letati	letévati
nesti	nositi	nošévati
piti	pivati	pijévati
vesti	voditi	vojévati
vezti	voziti	vozévati itd.

Glagoli na **-évati** so posebno na Notranjskem v navadi; na pr.: *Po letu košévam planine, dolí, in srpe brušévam, ko žito zorí.* (Vilh.) — *Poezija, dar nebeški, komur v srcu ti cve-tévaš, v mrzli zimi ga ogrévaš.* (Vilh.)

3. Dovršni in nedovršni glagoli se večkrat iz raznih debel izvajajo, na pr.: *storiti* — *delati*; *ujeti* — *loviti*; *vreči* — *metati*; *obljubiti* — *obetati* (tudi *obljubovati*); *reči* — *praviti*.

II. Sprega brez osnovnega samoglasnika.

§ 187. Prvotno so se osebne končnice v sedanjikovih oblikah tudi brez osnovnega samoglasnika ali nastavka korenu pritikale. Ostanke te sprege so v sedanji slovenščini le še glagoli *dam, vem, jem* in pomožni glagol *sem*.

1. *dam, dati.*

Sedanjikovo deblo glagolu *dam, dati* je *dad-*, nedoločnikovo brez vrstne spona *da-*. Končni *d* od *dad-* izpada pred sledečim *m, š, v*, pred *t* pa se izpreminja v *s*. Oblike od nedoločnikovega debela se tvarjajo po 7. razredu I. vrste.

Število	oseba	sedanjik	velevnik	deležniki
Jednina	1.	da-m	—	a) <i>tvorno-sedanji</i> :
	2.	da-š	daj	I. —
	3.	da	daj	II. —
Dvojina	1.	da-va, -ve	daj-va, -ve	b) <i>tvorno-pretekli</i> :
	2.	das-ta, -te	daj-ta, -te	I. da-vši
	3.	das-ta, -te	—	II. da-l (-a, -o),
Množina	1.	da-mo	daj-mo	c) <i>trpno-pretekli</i> :
	2.	das-te	daj-te	da-n (-a, -o),
	3.	dadó, dad-é	—	d) <i>glagolnik</i> : da-n-je.

Nedoločnik: da-ti. — *Namenilnik*: da-t.

Opomba. 1. Oblika *da-m*, *da-va* je nastala iz *dad-m*, *dad-va*; *das-ta*, *das-te* iz *dad-ta*, *dad-te*. Nam. prvotnega *dadé* rabi se navadno *dadó* in tudi *dajo*, in nam. *dasta*, *daste* služite tudi obliki *data*, *date*.

2. Včasi se prikazuje *dam* v svoji polni obliki z osnovnim samoglasnikom: *dadem*, *dadeš*, *dade* itd., na pr.: *Kedar sam ne bom imel, da de drug*. (Cegn.)

2. vem, vedeti.

Sedanjikovo deblo glagolu *vem*, *vedeti* je koren *ved-*, nedoločnikovo z vrstno spono *é*: *vede-* po III. vrsti. Končni *d* od *ved-* izpada pred *m*, *š*, *v*, pred *t* pa se izpreminja v *s*, kakor pri *dam*.

Število	oseba	sedanjik	velevnik	deležniki
Jednina	1.	vé-m	—	a) <i>tvorno-sedanji</i> :
	2.	vé-š	ved-i	I. vedé
	3.	vé	ved-i	II. vedóč (-a, -e),
Dvojina	1.	vé-va, -ve	ved-i-va, -ve	b) <i>tvorno-pretekli</i> :
	2.	vés-ta, -te	ved-i-ta, -te	I. z-vede-vši
	3.	vés-ta, -te	—	II. vede-l (-a, -o),
Množina	1.	vé-mo	ved-i-mo	c) <i>trpno-pretekli</i> :
	2.	vés-te	ved-i-te	vede-n (-a, -o).
	3.	ved-ó, véjo	—	

Nedoločnik: vede-ti. — *Namenilnik*: vede-t.

Opomba. 1. Včasih se prikaže ta glagol, posebno v narodnih pesnih, z osnovnim samoglasnikom, na pr.: *Kar po zemlji leze ino grede, o hudobi tvoji pravit' vede.* (N. ps.)

2. Namesto *vedó* govori in piše se tudi: *véjo*, nam. *vésta*, *véste*, tudi *véta*, *véte*. Na pr.: *Kedar vesta dva, tedaj se še zarigljá; kedar vejo trije, vejo vsi ljudjé.* (N. pr.)

3. V sestavah stoji v velevniku rajši: *vej* (-va, -ta, -mo, -te); na pr.: *Zapovej morju in vetrovom!* (Ravn.) — Tako tudi: *povej*, *povejte*, zraven *povedi*, *povedite* od *povém*, čegar nedoločnik se glasi *povédati*.

3. jem, jesti.

Sedanjikovo deblo glagolu *jem*, *jesti* je koren *jed-*, čegar končni *d* se pred *m*, *š*, *v* izpušča, pred *t* pa v *s* izpreminja. — Nedoločnikovo deblo *jed-* je brez vrstne spona po 2. razredu I. vrste.

Število	osoba	sedanjik	velevnik	deležniki
Jednina	1.	jé-m	—	a) <i>tvorno - sedanji</i> :
	2.	jé-š	jej	I. jedé
	3.	jé	jej	II. jedóč (-a, -e),
Dvojina	1.	jé-va, -ve	jej-va, -ve	b) <i>tvorno - pretekli</i> :
	2.	jés-ta, -te	jej-ta, -te	I. po-jed-ši
	3.	jés-ta, -te	—	II. jede-l, jed-la, -o,
Množina	1.	jé-mo	jej-mo	c) <i>trpno - pretekli</i> :
	2.	jés-te	jej-te	jed-e-n, (-a, -o).
	3.	jed-ó, jéjo	—	

Nedoločnik: jés-ti. — *Namenilnik*: jés-t.

Opomba. Kakor *vedem* in *dadem*, prikazuje se posebno v narodnih pesnih tudi: *jedem*, *znadem*, *imadem* (nam. *znam*, *imam*). Na pr.: *Orožje imade vsaka božja stvar na svetu.* (Cegn.)

4. sem, biti.

Pomožni glagol *sem* se dopolnjuje po glagolih *bodem* in *biti*.

a) *Sem* nam služi le v sedanjiku;

b) *bodem* rabi v sedanjiku s pomenom prihodnjega časa: *ich werde sein*, v velevniku in v sedanjem deležniku; sprega se po 2. razredu I. vrste.

c) *biti* tvarja oblike, ki se iz nedoločnikovega debela izvajajo; sprega se po 7. razredu I. vrste.

Število	oseba	sedanjik	prihodnjik	velevnik	deležniki
Jednina	1.	sem	bode-m	—	a) <i>tv.-sedanji</i> : bodóč (-a, -e), b) <i>tv.-pretekli</i> : I. bi-vši II. bi-l (-a, -o), c) <i>trpno-pret.</i> : bi-t (v sestavah), d) <i>glagolnik</i> : bit-je.
	2.	si	bode-š	bod-i	
	3.	je	bode	bod-i	
Dvojina	1.	sva, sve	bode-va, -ve	bod-i-va,-ve	I. bi-vši II. bi-l (-a, -o), c) <i>trpno-pret.</i> : bi-t (v sestavah), d) <i>glagolnik</i> : bit-je.
	2.	sta, ste	bode-ta, -te	bod-i-ta,-te	
	3.	sta, ste	bode-ta, -te	—	
Množina	1.	smo	bode-mo	bod-i-mo	I. bi-vši II. bi-l (-a, -o), c) <i>trpno-pret.</i> : bi-t (v sestavah), d) <i>glagolnik</i> : bit-je.
	2.	ste	bode-te	bod-i-te	
	3.	so	bode-jo, bôdo	—	

Nedoločnik: bi-ti. — *Namenilnik*: bi-t (v sestavah).

Opomba. 1. V zvezi z nikalnico *ne* glasi se pomožnik *sem* v sedanjiku *nisem* (redkoma *nésem*). Razun 3. jedninske osebe sprega se kakor *sem*: *nisem*, *nisi*, *ni* (nam. *nije*, *ne-je*), *nisva*, *nista*; *nismo*, *niste*, *niso*.

2. Pomožnika *bodem* in *biti* imata v sestavah s predlogi tvoren pomen, na pr.: *dobim* ali *dobodem*, *dobiti* (velevnik: *dobodi*); *iznehim*, *iznebiti se*; *prebijem*, *prebiti* (aushalten); *pozabim*, *pozabiti*. — Njih sprega se navadno ravna po IV. vrsti; zelo redke so oblike: *iznebôdem*, *iznebôdi*, *prebôdem*, *prebôdi*.

III. Zloženi časi in nakloni.

§ 188. Slovenski glagol sam ob sebi ni tako bogat v pregibih, da bi mogel vse razmere časa in naklona brez tuje pomoči s samorastlimi oblikami izražati. Od kar sta se nam izgubila nedovršilnik in dovršilnik (imperfektum in aorist), ima slovenščina

razun deležij (t. j. nedoločnika, namenilnika in deležnikov) le jeden nezložen čas in naklon: sedanjik in velevnik; vse druge čase in naklone moramo s pomožniki opisovati.

Zloženi časi so tedaj: prihodnji, pretekli in predpretekli čas; zloženi nakloni pa: pogojnik in želevnik.

I. Prihodnji čas.

§ 189. Prihodnji čas ali prihodnjik se obrazi, če zvežemo II. tvorno-pretekli deležnik z dovršnim pomožnikom *bodem* ali *bom*.

<i>Jednina.</i>	<i>Dvojina.</i>	<i>Množina.</i>
1. Jaz bodem	midva bodeva, -e	mi bodemo
2. ti bodeš	vidva bodeta, -e	vi bodete
3. on bode	onadva bodeta, -e	oni bodo

}
}
}

}
}
}

}
}
}

}
}
}

Pomožni glagol *bodem* ne stoji rad na prvem mestu v stavku. Govori se tedaj: *jaz se bodem veselil* ali *veselil se bodem*. Namesto *bodem* rabi se tekom govora rajši skrčena oblika: *bom*, *boš*, *bo* itd.

Na pr.: *Strupa mi bo v vinu napivala, ga v pogači mi bo ponujala.* (N. ps.) — *Spominjal se boš tihega pristana, od ktereга si odplul.* (Cegn.)

Opomba. 1. Kakor glagoli: *bodem*, *pojdem*, *poletim*, *po-tečem*, *pojezdim* in še več takih s predlogom *po* sestavljenih, imajo tudi drugi dovršniki že v sedanjikovi obliki sploh prihodnji pomen; na pr.: *Ko dorastete, pridete v svet, spoznate zlo in dobro, zapeljevali bodo vas, pridete v skušnjava.* (Cegn.) — *Vse veselje v kratkem mine.* — *Življenje ti vzamem, ako me izdaš.*

2. Včasi se opisuje prihodnjik s sedanjikom *hočem*, *hočeš* (*čem*, *češ*) ali *imam*, *imaš* itd., na pr.: *Iz njih sadov imate nje spoznati.* (Trub.) — *Tako če zdrav biti moj hlapčič.* (Krelj.)

II. Pretekli čas.

§ 190. Pretekli čas izobrazimo, če II. tvorno-pretekli deležnik s sedanjim pomožnikom: *sem*, *si*, *je* itd. zložimo, kakor kaže sklanjalo:

<i>Jednina.</i>	<i>Dvojina.</i>	<i>Množina.</i>		
1. jaz sem	midva sva, sve	mi smo		
2. ti si			vidva sta, ste	vi ste
3. on je				

Pomožnik *sem, si, je* itd. ne stavlja se nikdar na prvo mesto v stavku. Govori in piše se tedaj: *jaz sem se učil* ali *učil sem se*; *on se je veselil* ali *veselil se je*.

Sem se veže z nikalnico *ne* v *nisem, nisi, ni* itd., ki stoji tudi na prvem mestu: *nisem se učil* ali *učil se nisem*.

Na pr.: *Lenčica se je hitro zasuknila, na konjiča urno je smuknila.* (N. ps.) — *Luč resnice mi je zasvetila, steze prave sreče se odkrile.* (Cegn.) — *Pripodil s sabo je Valjahun srditi divje roje.* (Preš.)

III. Predpretekli čas.

§ 191. Predpretekli čas se opisuje z II. tvorno-preteklim deležnikom in s pomožnikom preteklega časa: *jaz sem bil* ali *bil sem*.

<i>Jednina.</i>	<i>Dvojina.</i>	
1. jaz sem	midva sva, sve	
2. ti si		vidva sta, ste
3. on je		

<i>Množina.</i>
mi smo
vi ste
oni so

Predpretekli čas tvarjamo večinoma le od dovršnih glagolov, na pr.: *jaz sem bil storil, prebral, izdelal*.

V govoru postavljamo besede v sledečem redu: *jaz sem se bil naučil* ali *naučil sem se bil* ali *bil sem se naučil*.

Na pr.: *Čop, velikan učenosti, ti si zaklade duhá Krezove bil si nabral.* (Preš.) — *Ko so bili domovino oteli nevarnosti, vrnil se je vsak vojak na svoj dom.*

IV. Pogojni naklon.

§ 192. Pogojni naklon ali pogojnik se obrazi z II. tvorno-preteklim deležnikom, in sicer

a) za sedanji in prihodnji čas s pomožnikom *bi* za vse osebe in števila,

b) za pretekli čas s pomožnim pogojnikiem: *bi bil*, kakor ka-
žeta sledeča obrazca:

a) sedanjega in prihodnjega časa:

Jednina.	Dvojina.	Množina.
1. jaz bi	midva bi	mi bi
2. ti bi	vidva bi	vi bi
3. on bi	onadva bi	oni bi
} delal, -a, -o	} delala, -i, -i	} delali, -e, -a.

Na pr.: *Na svetu ni človeka, da bi ustregel vsem ljudem.*
(N. pr.) — *Ko solnce ne bi peklo iz višine, kakó zorela bi poljá
kraljica!* (Cegn.)

b) preteklega časa:

Jednina.	Dvojina.	Množina.
1. jaz bi	midva bi	mi bi
2. ti bi	vidva bi	vi bi
3. on bi	onadva bi	oni bi
} bil, -a, -o } delal, -a, -o	} bila, -i, -i } delala, -i, -i	} bili, -e, -a } delali, -e, -a.

Na pr.: *Ko bi ne bilo nebó deža postalo, vse na zemlji bi
bilo kruha stradalo.* — *Prenesla pričujoče ure teže bi ne bila let
poznih glava siva.* (Preš.) — *Prišli bi že bili Slovencem zlati časi,
ako klasik bil bi vsak pisar, kdor nam kaj kvasi.* (Preš.)

Opomba. V govoru stavimo besede takó-le: a) *Jaz bi se učil* ali *učil bi se*. *Jaz bi se ne veselil* ali *ne veselil bi se* ali *ne bi se veselil*. — b) *jaz bi se bil učil* ali *učil bi se bil* ali *bil bi se učil*. *Jaz bi se ne bil veselil* ali *veselil bi se ne bil* ali *ne bil bi se veselil*.

V. Želevnik.

§ 193. Želevni naklon ali želevnik (dopustnik) se tvarja, če postavimo besedico *naj* pred določni ali pogojni naklon. Tako se na pr. glasi želevnik:

a) sedanjega časa: 1. *naj delam*, 3. *naj dela*, ali *delam naj*, *dela naj* itd. Druga oseba manjka.

b) pogojnega naklona: α) *naj bi (jaz, ti, on) delal* (-a, -o), ali *delal naj bi (jaz, ti, on)* itd.

β) *naj bi bil (jaz, ti, on) delal* (-a, -o), ali *delal bi bil naj (jaz, ti, on)* itd.

Na pr.: *Kdor hoče živeti in srečo imeti, naj dela veselo in moli naj vmes.* (Pot.) — *Naj nas celi svet zapušča, srčno trpi — draga duša!* (Olib.) — *Šel naj vsak sam bo skoz življenja zmede.* (Preš.) — *Naj bi bilo grmelo in bliskalo, da bi le toča ne bila prihrula!*

Opomba. Pomožnik *sem*, *biti* glasi se v želevniku: *naj bom* (*bodem*), *naj bo* (*bode*) ali včasih tudi: *naj sem*, *naj je* itd.

IV. Trpna doba.

§ 194. Za trpno dobo nima slovenščina lastne oblike in jo zamenjava s tvorno dobo, kjer koli je mogoče. Daje se pa glagolu trpni pomen:

1. če se tvornemu glagolu (razun povratnikov) povratni zaimek se pridene, na pr.: *Kakor se mi streže, tako mi kosa reže.* (N. pr.) — *Koder solnce teče, povsod se kruh peče.* (N. pr.)

2. če se trpno-preteklemu deležniku dotični pomožnik pridene, namreč:

a) za sedanjik *sem*, *si*, *je* itd. *Kdor je h kruhu rojen, nikdar hleba ne doseže.* (N. pr.)

b) za prihodnjik *bom*, *boš*, *bo* itd. *Ne sodite, da ne bote sojeni.* (Met.)

c) za pretekli čas *bil* (*-a*, *-o*) *sem*, *si* itd. *Slaba sekira še nikoli ni bila s tnala ukradena.* (N. pr.)

d) za pogojnik *bi* (*-a*, *-o*) *bi* itd. *Solnce čisto sijje, kakor bi bilo skópano.* (Valj.)

e) za želevnik *naj bom*, *bo* itd. *Naj bo češčen vekomaj!*

f) za velevnik *bodi* itd. *Bodi pohvaljena, večna dobrota!* (Ravn.)

g) za nedoločnik *biti*. *Pohvaljenemu biti nikomur ne pre-seda.* (N. pr.)

Č l e n i c e.

VI. poglavje.

A. P r i s l o v.

Kaj in kolikér je prislov?

§ 195. Prislovi (adverbia) so nepregibne besede, prvotne ali izpeljane, ki pojasnjujejo dejanja in tudi lastnosti z ozirom na kraj, čas, način ali vzrok; na pr.: *Povsod dobro, domá najbolje.* (N. pr.) — *Smrt povsod za nami hodi.* (Slom.)

S prislovi je slovenščina zeló bogata; po njih pomenu ločijo se na čvetero:

I. Prislovi, ki znanijo kraj.

§ 196. Krajevni prislovi naznanjajo:

1. na vprašanje *kje?* mesto, kje se kaj godí ali kaj biva;
2. na vprašanje *kam?* pomikanje ali mer dejavnosti; in
3. na vprašanje *kod?* (odkod, dokod?) kraj, kod se kaj vrši.

vpraš.: <i>kje?</i> ozir.: <i>kjer</i>	vpraš.: <i>kam?</i> ozir.: <i>kamor</i>	vpraš.: <i>kod (od-, do-)?</i> ozir.: <i>koder (od-, do-).</i>
tu, tukaj, tu-le	sem, sem-kaj, sem-le	tod, odtod, dotod
tam, tamkaj, tam-le	tja, tja-le, tjakaj	—
tu pa tam, tam pa tam	sem ter tja, sem pa tja	—
ondi, ondukaj	onam	ondod; od-, do-
drugje, drugej	drugam	drugod; od-, do-
kje	kam	kod; od-, do-
nekje	nekam	nekod; od-, do-
kjer koli	kamor koli	koder koli;
kjer si bodi	kamor si bodi	koder si bodi;
nikjer	nikamor	nikod, nikoder; od-, do-
vnè, zvunaj	vèn, vùn, venkaj	povsod, vsekod.

doli, zdolaj	dol, navzdol	Na vpraš.: <i>kje?</i> — <i>kam?</i> na desni — na desno, na levi — na levo, pri roci, od rok; na samem, na samini; —v breg, v kreber; —pod se, med se itd.
domá	domú	
gori, zgoraj	gor	Na pr. <i>Jabelko ne pade daleč od jablane.</i> (N. pr.) — <i>Zvunaj lep, znotraj slep.</i> (N. pr.) — <i>Kjer truplo, tam orli.</i> (N. pr.) — <i>Kar se domá skvasi, ne razglasi.</i> (N. pr.) — <i>Na svetu je lice večkrat daleč od resnice.</i> (Cegn.) — <i>Vsaka pot ne drži domú.</i> (N. pr.)
notri, znotraj	noter	
predi, spredaj	naprėj	
spodi, spodaj	spodaj	
sredi, nasredi	sred, na sred	
vzadi,	nazáj	
zraven	zraven	
blizu	blizu	
daleč	daleč	
krog, okrog, okoli	kvišku	
mimo	proč	
poleg	poleg	
takraj — onkraj	naproti	
vmes	vmes	
vprek	na vprek	
vpričo	v kraj, spoti	
zvrh, vrh	na vrh.	

II. Prislovi, ki značijo čas.

§ 197. Časovni prislovi naznanjajo:

1. na vprašanje: *kdaj?* čas, o katerem se kaj godí ali biva, in so ti-le:

vpraš.: *kdaj?* — ozir.: *kedar*

sedanjosti	prihodnosti	preteklosti	raznega pomena
sedaj, zdaj	kdaj (kedaj)	nekdaj, svoje dni	kedarkoli, -si boði
takoj, kar, zdajci	skoro (skoraj)	jednók, nekóč	marsikdaj, malo-
še	še le	že (uže)	vsekdar, vselej
tačas	potém, potlej	tedaj, onda	nikdar, nikoli
danes	jutri (jutre)	včera	zjutraj
nocój	drevi (dreve)	davi (dave)	zvečer
ravnokar	zajtre, za jutra	sinoči	zgodaj, rano
letos	k letu, ob letu	lani	pozno
hkratu, precej	kmalu	prej, poprej	sicer (scer)
pri ti priči	sčasoma	davno, zdavna	prezgodaj.

Na hip, hipoma; ko bi trenil, ko bi pihnil; po dne, po noči; spomladi, po letu, jeseni, po zimi; za dne; z nočjó; dopoldne, predpoldnem; opoldne, popoldne; do polnoči, po polnoči; čez leto dnij; predvčeraj, predvčerajšnjim, predvčeranjim, po jutrešnjem, po jutrenjem; predsinoči; predlani, predlanskim; predletošnjim; dosihdob, posihdob; nedavno; neutegoma, spotoma, mahoma; v curku; s časom, na zadnje, poslédnjič, napósled; s početka, iz konca itd. Na pr.: *Rajši danes pečenega škrjanca, ko jutri kokoš.* (N. pr.) — *Najprej štalica in potlej kravica.* (N. pr.) — *Spomladi vsaka bučelica krajcar.* (N. pr.) — *Drevi utegne marsikaj drugače biti, kakor je davi bilo.* (Ravn.)

vpraš.: <i>obkorej?</i>	vpraš.: <i>dokorej?</i>	vpraš.: <i>doklej?</i> ozir.: <i>dokler</i>	vpraš.: <i>odklej?</i> ozir.: <i>odkar.</i>
obsorej, osoréj obtoréj	dosorej dotorej	doslèj, doslè dotlèj, dotlè	odslèj, odslè odsihdob.

Na pr.: *Ne prodaj kože, dokler medved v brlogu tiči.* (N. pr.) — *Dokler prosi, zlata usta nosi; kedar vrača, hrbet obrača.* (N. pr.)

2. na vprašanje: *kolikokrat (kolikrat)? koliko časa? doklej?* itd. nadaljevanje ali ponavljanje kakega dejanja:

vpraš.: *kolikokrat? koliko časa?* — ozir.: *kolikokrat, kolikor časa:*

tolikokrat, tolikrat	včasi, včasih	po redko, redkoma
marsikrat	često, na često, češče	zopet (spet)
dostikrat	dalje, delj	skoz in skoz
nekikrat	drugóč, v drugo, drugič	večjidel, većinoma
malokrat	neprenehoma	vedno, v jedno mér
velikokrat, velikrat	neprestano	zmirom, vselej
večkrat, čestokrat.	pogostoma, pogoje.	z nova, vnovič.

Na pr.: *Večkrat bit kakor sit.* (N. pr.) — *Mojstrov sin dostikrat ni imena vreden.* (N. pr.)

III. Prislovi, ki določajo način.

§ 198. Načinovni prislovi so:

1. kolikostni, ki kažejo na vprašanje: *koliko?* kolikost ali silo;

2. kakovostni, ki kažejo na vprašanje: kako? kakovost ali kakšnost, in

3. trdilni ali nikalni, s katerimi odgovarjamo na vprašanja: ali? -li? je-li? anti? mar? mar ne? kaj ne? itd., in

4. pojasnjevalni.

vpraš.: <i>koliko?</i> ozir.: <i>kolikor</i>	vpraš.: <i>kako?</i> ozir.: <i>kakor</i>	<i>trdilni — nikalni — pojasnjevalni</i>
toliko tolikaj — kolikaj onoliko nekaj, nekoliko, kaj nič, nikaj marsikaj kolikor koli kolikor si bodi kolikor — toliko kolikanj — tolikanj količkaj — toličkaj kolikor mogoče.	tako, tak takisto onako nekako, po nekakem nikako marsikako kakor koli kakor si bodi kakor tako inako, inače drugače jednako.	<i>a) trdilni:</i> dà, kaj pa, kaj pa da; to je, to je da to se vé, sevéda vsekako gotovo; po vsaki ceni le, le le pač; dro (= dobro) prav rés, zarés, pač res.
celó čim dalje bolj čisto dokaj dosti (dosta), zadosti dovolj jako, silno, močno kaj kajsi komaj, toliko da kupoma, na kupe k večjemu le malo, majhno manj (menj) meroma mnogo, sila najmanj	bolj (magis) jež — peš križem, navzkriž lahkoma, z lahka nagloma, nanagloma navlašč naopak, napačno naravnost narazen narobe nenadoma, iznenada počasi polagoma po malem posamič, samši posebej, posebič po vrhu, površno prenehoma, ne-	<i>b) nikalni:</i> ne, nak nič nikar, nikar ne kratko in malo ne celó ne, nikakor ne na noben način po nobeni ceni v noben kup zamàn zastónj.
		<i>c) dvomno - trdilni:</i> blizu bajè, prè, bojda brž ko ne, bržčas menda (= menim da) lahko da morda

pol	samotež	morebiti, znabiti
popolnoma	skrivaj, skrivši	neki
posebno, sosebnó	sproti	nemara
prav	tešč, na tešče	kakor se kaže
precej	tik, tikoma	po vsej priliki
premalo — preveč	vedoma, ne-	po videzu
sceloma	vidoma, ne-	javelne
skoro (skoraj)	kljubu	jedva, komaj
več, više (plus)	vkup, skupaj	težko, težko da.
veliko	vsaksebi, razsebe	
vsaj	všeč, povšeči	d) <i>pojasnjevalni</i> :
vse	zapored, zaporedoma	kratkoma, na kratko
zeló (zlo)	zastónj	namreč
zevsema	zmirom	vzlasti
zgolj (zgoli)	vznak	prav za prav
črez nemoč.	zoper	sploh, v obče.

Za načinovne prislove služijo nam tudi vsi pridevniki v jedninskem tožilniku srednjega spola, na pr.: *lepo, dobro, visoko, glasno, vroče, rudeče* itd.

Nekteri pridevniki na *-ski* imajo prislovni pomen, kakor: *slovenski, nemški, latinski, francoski, dejanski, bratski*. — Krivo je: *po slovenski, po laški govorimo* nam. *po slovensko, po laško* ali *slovenski, laški govorimo*.

Sem spadajo tudi samostalniški prislovi, kakor: *mahom, mahoma; križem, križema; skokoma, curkoma, stopoma, strahom, strahoma, sparoma, vekoma* (od *vekomaj* do *vekomaj*) itd.

Na pr.: *Mnogo psov zajčja smrt*. (N. pr.) — *Kar je preveč, še s kruhom ni dobro*. (N. pr.) — *Veliko še imajo ljudjé, le dosta nikoli*. (N. pr.) — *Visoko letal, nizko padel*. (N. pr.) — *Majhen lonček hitro skipi*. (N. pr.) — *Ali verujeta?* — *To je da*. (Ravn.)

IV. Prislovi, ki znanijo uzrok.

§ 199. Uzročni prislovi izražajo uzrok kakega dejanja in so tí-le:

vpraš.: *zakaj? pokaj? čemú?* — ozir.: *zaradi česar*.

zató, zatorej, torej
tedaj

zategavoljo, zaraditega
zategadelj.

Na pr.: *Bog nam ne pošilja tug in nadlog vselej le zató, da bi nas ponižal, ampak dostikrat zató, da nas povzdigne.* (Bl.)

Stopnjevanje prislovov.

§ 200. Prislovi se ne pregibljejo v govoru, kakor imena in glagoli, po sklonih, osebah, številih ali časih. Ker pa določujejo prislovi tudi kakovosti, ki jih same ob sebi ali v višji ali nižji meri pridevamo stvarjem ali dejanjem, zató je kakovostnim prislovom lastna tudi stopnjava, kakor pravim pridevnikom za srednji spol; na pr.: *lepo* — *lepše*, *najlepše*; *visoko* — *više*, *najviše*, *vseviše*; *lahko* — *laže*; *dobro* — *bolje* (*boljše*), *najbolje* (besser, am besten); *bolj* — *najbolj* (mehr, am meisten); *mehko* — *meče*, *mehkeje*; *često* — *češče* itd.

Vrh tega si še pomni:

blizu : bliže, najbliže;	kmalu : prej, poprej;
daleč : dalje, najdalje;	malo, majhno : manj, najmanj;
brž : prej, najprej;	veliko : več, više; največ, najviše.

Na pr.: *Kdor je zadovoljen, najmanj potrebuje.* (N. pr.) — *Bratje in sestre se daleč narazen najbolj ljubijo.* (N. pr.) — *Dvema pastirjema volk laže ovco ukrade kot jednemu.* (N. pr.) — *Sam najbolje veš, kje se ti je treba praskati.* (N. pr.)

VII. poglavje.

B. P r e d l o g.

Kaj in kolikér je predlog.

§ 201. Predlogi (Präpositionen, Vorwörter) kažejo razmere, v katerih so osebe ali stvari med seboj; zató jim pravimo tudi razmerniki. Predlogi so v obče krajevne pomena in tolike moči, da devajo svoje ime vselej v kak odvisen sklon.

Po svojem izvirku so predlogi:

a) pravi ali pristni, ki jih vedno kot predloge v rabo jemljemo, kakor: *do*, *iz*, *od*, *k*, *pri* itd.,

b) nepravi ali nepristni, t. j. oni so prislovi ali samostalniki z močjó pravih predlogov, kakor: *blizu*, *okoli*, *vpričo*, *konec*, *vrh* itd.

Predlogi se vežejo z jednim, z dvema ali s tremi skloni.

Predlogi z roditelnikom.

a) Pristni predlogi.

§ 202. Z roditelnikom se vežejo :

1. *brez, do, iz, od, s* (*z* pred samoglasniki in zvonečimi so-glasniki), redkoma *za* (na vprašanje *kdaj*);

2. sestavljeni predlogi *izmed, iznad, izpod, izpred, izza*.

1. **Brez**: *Brez potú ni medú.* (N. pr.)

do: *Prava snaga ne sega samo do praga.* (N. pr.)

iz: *Novo življenje klije iz groba.* (Cegn.)

od: *Naduha spravi človeka od kruha.* (N. pr.)

s: *S starega drevja sadje samo pada.* (N. pr.)

z: *Prazno je delo brez sreče z nebes.* (Pot.)

za: *Za časa začne žgati, kar hoče kopriva postati.* (N. pr.)

Za dne se moraš učiti, ne po noči.

2. **izmed**: *Jeden izmed vas me bode izdal.* (Met.)

iznad: *Iznad glave greš mi v zimo lastovka.* (Vodn.)

izpod: *Izpod strupa bolečine kal veselja poženo.* (Čb.)

izpred: *Izpred očij, iz misli.* (N. pr.)

izza: *Izza pasa izdere svetli meč.* (N. ps.)

b) Nepristni predlogi.

Izmed prislovnih in samostalniških predlogov, ki se vežejo z roditelnikom, so sledeči najnavadnejši:

blizu: *Stare vrane ne pobirajo črvov blizu brane.* (N. pr.)

dno (na dno): *Dno morja gomazi prečudna gamád* (Ungeziefer).

gledé: *Gledé cene se ne bova sprla.*

konec: *Konec vasí stoji za potom stara jablan.*

kraj: *Kraj suhega drevesa tudi surovo gorí.* (N. pr.)

mimo: *Krepost bo seboj vzel mimo smrti star in mlad.* (Led.)

namesto, mesto: *Namesto cirilice nam rabi zdaj latinica.*

okoli: *Okoli zlatega teleta svet na sapo raja.* (N. pr.)

okrog, krog: *Skleplje okrog glave bele roke.* (N. ps.) — *Vsem*

ogenj se krog glave sveti. (N. ps.)

poleg: *Bog živi tudi vas poleg nas!* (N. pr.)

prek: *Burja prek logov letí in drevje šibi.* (Slom.)

razun: *Razun tebe nimam pomočnika.*

sredi: *Tabor stal je sredi goščave.* (Vilh.)

- takraj, onstran:** *Slaven svet se giblje onstran naših gor.* (Cegn.)
tik: *Tik sreče nesreča preži.* (N. pr.)
vpričo: *Obličje stare mamke se vpričo cveteče mladine vedno pomladi.* (Vert.)
vrh: *Vrh hriba so jo nesli.* (N. ps.)
vsled: *Vsled lanske uime je cena močno poskočila.*
vštric: *Vštric poslopja stoji nova cerkev.*
zavoljo, zaradi, zbog, zastran: *Liban je slovel zastran krasnih cedrov.* (Vernè.) — *Ni tresla se zbog smrti, ampak zbog rešitelja.* (Cegn.)
znotraj — zvanaj: *Znotraj — zvanaj mestnega okoliša.*
zraven: *Ležala je klada s črnim prtom in zraven nje blazina.* (Cegn.)

Predlogi z dajalnikom.

§ 203. Z dajalnikom se vežejo *k, proti, kljubu*, redkoma *zoper*.

- K** (h pred g in k): *Slabo orodje cesta k zamudi.* (N. pr.)
proti: *Kedar se proti jugu prevedri, potegni voz pod streho.* (N. pr.)
kljubu: *Kljubu vsem opoviram domača omika vendar le napreduje.*
zoper: *Ta človek vse meni zoper dela.*

Predlogi s tožilnikom.

§ 204. S tožilnikom se vežejo:

1. na vprašanje *kam?* predlogi: *na, ob, po, v* in *med, nad, pod, pred, za*;

2. *čez (čez), raz, skoz, zoper*.

1. **Na:** *Drevó se na drevo naslanja, človek na človeka.* (N. pr.)
ob: *Kdor za tuje prime, ob svoje pride.* (N. pr.)
po: *Pošlji mi po sv. olje.* (N. ps.)
v: *Od vsake hiše pot v Rim.* (N. pr.)
med: *Gorjé golobu, ko med orle zajde.* (N. pr.)
nad: *Nad tvoje grem kostí.* (N. ps.)
pod: *Lavdon dene vse pod meč.* (N. ps.)
pred: *Vsaka koklja pred svoje piške brska.* (N. pr.)
za: *Trdovratnemu takrat v uho počí, ko mu smrt za tilnik skoči.* (N. pr.)

2. **črez**: *Življenje je cesta črez plan, črez goré.* (Pot.)
raz: *Zdaj so Turki prijahali in raz konje poskakali.* (N. ps.)
skoz: *Gre skoz les, ne vidi dreves.* (N. pr.)
zoper: *Kdor ni z menoj, ta je zoper mene.* (Met.)

Predlogi z mestnikom.

§ 205. Z mestnikom se vežejo:

1. vselej *o* in *pri*,
2. na vprašanje *kje?* predlogi: *na, ob, po, v.*
1. **O**: *O kresi se dan obesi.* (N. pr.) — *O božiču.*
pri: *Krava pri gobcu molze.* (N. pr.)
2. **na**: *Na razvalinah novina oživi.* (N. pr.)
ob: *Ob vodi zeleni lovec hodi.* (Levst.)
po: *Človek po svetu ko bučela po cvetu.* (N. pr.)
v: *V hlevu je dosti živinice, v kleti pa sladko vinčice, denarja v skrinji je lepó, v hiši pa pivcev vse polno.* (N. ps.)

Predlogi z orodnikom.

§ 206. Z orodnikom se vežejo:

1. na vprašanje *s kom* ali *s čim* predlog *s (z)*,
2. na vprašanje *kje?* predlogi: *med, nad, pod, pred, za.*
1. **S (z)**: *Kdor s tujim denarjem hišo zida, kamenje na svoj grob nosi.* (N. pr.) — *Bolezen gre z vozom v človeka, iz človeka po niti.* (N. pr.)
2. **med**: *Med dobrimi sosedi je dobro živeti, dobro umreti.* (N. pr.)
nad: *Nad mano, pod mano, krog mene je Bog.* (Vilh.)
pod: *Kdor ima pod palcem groš, ta je mož.* (N. pr.)
pred: *Slovenci radi zakrivajo svoje stare navade pred tujimi ljudmi.* (Vodn.)
za: *Krivica se za mizo smeje, pravica pa za vrati joče.* (N. pr.)

VIII. poglavje.

C. V e z n i k.

Kaj in kolikér je veznik.

§ 207. Vezniki so členice, ktere vežejo posamezne besede in cele stavke v lepoglasne celote. Po njihovi rabi v priredno- in podredno-zloženih stavkih ločimo jih v priredne (priređovalne) in podredne (podređovalne) veznike.

a) Priredni vezniki.

Po svojem pomenu so priredni vezniki:

a) <i>vezalni:</i>	kakor, kot, ko	e) <i>ločilni:</i>
i, in, ino	namreč	ali
pa	vzlasti.	ali — ali
ter		bodi (si) — bodi (si).
tudi, i	b) <i>protivni:</i>	d) <i>uzročni:</i>
i — i	a	zakaj
ne le — ampak tudi	ali	kajti
nesamo — temveč tudi	pa, pak	saj
ne-ne, ni-ni, niti-niti	toda	sicer (scer)
tako — kakor	le, le da	drugače
dalje	samo	inače.
potem, potlej	samo da	
k temu, nató, vrh tega	vendar	e) <i>sklepalni:</i>
naposled. —	vendar le, pa vendar	zató, zatorej, torej
včasi — včasi	pri vsem tem. —	zategadelj, zategavoljo,
zdaj — zdaj	ne — ampak	zaradi tega
nekaj — nekaj	ne — temveč	vsled tega
nekoliko — nekoliko	ne — marveč	po takem, po tem takem
deloma — deloma. —	ne kar, ni pa kar.	tedaj.

Na pr.: *Mera in vaga v nebesa pomaga.* (N. pr.) — *Slovenščino váruje Kras, burja pa Čič.* (Čb.) — *Sanja je laž, a Bog je istina.* (N. pr.) — *Žetev je sicer velika, ali delavcev je malo.* (Met.) — *Molči, molči, mlada Breda, saj že nama turn nasproti gleda.* (N. ps.) — *Delajte pokoro, zakaj nebeško kraljestvo se je približalo.* (Met.)

b) Podredni vezniki.

Podredni vezniki so:

a) <i>krajevni</i> :	c) <i>primerjalni</i> :	d) <i>uzročni</i> :
kjer, kjer koli	kakor — tako	ki, ko, ker.
koder, koder koli	kolikor — toliko	e) <i>pogojni</i> :
kamor, kamor koli	ko, kot	če, ako, ko.
od koder itd.	negó	f) <i>dopustni</i> :
b) <i>časovni</i> :	kar	samo da, da le
kedar	čim (več, manj) —	dasi, dasi tudi, če
ko	tem (več, bolj, manj)	tudi, akoravno, če-
dokler, do kar	kolikor (više itd.) —	ravno, da ravno, če
kar, odkar	toliko (nižé)	prav.
predno, prej ko	več ko, manj ko —	g) <i>namerni in po-</i>
kakor, s čim, komaj,	toliko več	<i>sledični</i> :
brž ko, kakor hitro.	kakor bi.	da, da bi.

Na pr.: *Koder solnce teče, povsod se kruh peče.* (N. pr.) — *Bridke sape ne pozabi, ko te pomlad v svate vabi.* (Kos.) — *Kakor mati prede, tako hči tke.* (N. pr.) — *Ko človeka smrt ugrabi, s seboj celó nič ne nese ko pravična dela svoja.* (Cegn.) — *Med se liže, ker je sladek.* (N. pr.) — *Ako ne teče, pa kaplje.* (N. pr.) — *Bog nam pošilja križe in nadloge, da ne bi na-nj pozabili.*

IX. poglavje.

D. M e d m e t.

Kaj in kolikér je medmet.

§ 208. Medmeti so besedice, ki naznanjajo dušne občutke (na pr. žalost, radost itd.) ali posnemajo naravne glasove, pa ne stojé v nobeni slovnični zvezi z drugim govorom.

A. Medmeti za dušne občutke:

a) glasovi radosti in veselja: a! ha ha! ala! juhe! hura! hopsasa! blagor!

b) glasovi žalosti: ah! oh! jo! oj! joj! o joj! jojmene! bogme! gorjé! za božjo voljo! za božji čas!

c) glasovi gnušenja in nepovoljnosti: bá! fej! fej te bodi! čaj čaj! bes te plentaj! bes te lopi!

d) glasovi hude bolečine: as! oh! božji križ!

e) glasovi zamolklega klicanja: st! pst! he! čaj! čajte!

f) glasovi v vzpodbujajo: alá! no! nuj! nujmo! nujte! udri! udrimo!

g) glasovi začudjenja: oho! dète! dète vendar! hencaj! kaj pa še! primaruha! ni mogoče! raca na vodi!

h) glasovi za opominjevanje: čuj, čujta, čujte! tiho! tiho bodi! lej, lejta, lejte no! viž, viž no! hajdi, hajdimo! nujmo! nujte! nikari, nikarte! z mirom!

i) razni izreki in voščila: za Boga! pri moji veri! možbeseda! — Bog! Bog da je! hvala Bogu! Bog bodi zahvaljen! z Bogom! srečno! Bog daj! Bog pomози (pomagaj)! Bog hotel! Bog te (vas) živi! Bog te sprimi! slava! živio! živel (-a, -o)! živeli! — Bog ne daj! Bog ne zadeni! Bog prenesi! glava te bolela! zemlja te požrla! — in še več enakih narodnih rekov.

k) glasovi, s katerimi kličemo ali odganjamo domače živali: (kokoši) nu nu! vššš; — (race) put put! rac rac! — (pse, mačke) ps ps! tò tò! muc muc! — (ovce, koze) bic bic! kez kez! — (vole, konje) ná ná! hejs, stija! hijo! itd.

B. Medmeti za naravne glasove: klip! klap! pik! pok! pika pok! rsk! tresk! pif! paf! puf! huš! frk! cin! pač! itd.

To je prebrati!

Tretji del.

S k l a d j e.

U v o d.

§ 209. Prečudni so potje in mnogovrstne postave, po katerih se razvija in izrašča slovensko besedišče. Besede nastajajo:

a) po izpeljavi, ako tvarjamo besede s posameznimi obrazili; na pr.: *brod-nik, brod-nina, brod-išče*;

b) po sestavi, če vežemo posamezne besede v nove besedne celote, na pr.: *kolo-vrat, hudo-urnik, sto-letje*.

Velika večina besed se izpeljuje in sestavlja iz pristno slovenskih korenov, ki služijo tudi drugim slovanskim jezikom v podstavo. Le majhno število slovenskih besed ni vzrastlo na domačih tleh, temveč je tujega t. j. neslovanskega izvira.

I. poglavje.

I. Izpeljava.

§ 210. Pri izpeljavi gre paziti na koren, na deblo in na obrazila (*priravnice, Suffige*)

Koren je prvotni ali temeljni jezikov del, iz kterega priraščajo besede. Različno od korena je deblo.

Deblo je zlog ali beseda, ki je prirastla po glasovni vikšavi naravnost iz korena.

Obrazila so pritikline, ki priraščajo, same ob sebi še temne in nedoločne, korenu ali deblu za nove pomene.

Tako so na pr. v besedah: brodnina, travnik, grobišče, mrazota,

koreni: *bred, tru, greb, merz*,

debla: *brod-, trav-, grob-, mraz-*,

obrazila: *-nina, -nik, -išče, -ota*.

Debla: *brod, grob, mraz* so ob enem tudi samostojne besede; ali njih pritiklina *-ŭ* se je pri moških samostalnikih v slovenščini obrusila, dočim še pri ženskih in srednjih samostalnikih v končnicah *-a* in *-o* živi; na pr.: *brod* (nam. *brod-ŭ*), *trav-a, sel-o*.

Samostalniki brez vidnega obrazila kažejo navadno le še ojačen korenski samoglasnik (§ 19.), na pr.: *bred* — *brod*, *greb* — *grob*, *tek* — *tok*, *rek* — *pro-rok*, *ber* — *z-bor*, *ku* — *kov*, *snu* — *snov*, *bi* — *boj*, *vi* — *za-voj*, *mer* — *po-mor* itd.

V obrazilih je slovenščina zelo bogata; v njih se razodeva prečudna moč in gibčnost našega kakor vseh slovanskih jezikov.

A. Izpeljava samostalnikov.

§ 211. Pri obraževanju samostalnih imen služijo nam posebno tá-le obrazila:

I. Za osebe po njih rodu, opraviilu in lastnosti:

[-*áč* pomenja, če se pritakne deblu nedovršnih glagolov, moške osebe, ki se pečajo s tém, kar glagol razodeva, na pr.: *baháč, beráč, jaháč, kopáč, kováč, krojáč, oráč, vezáč*. — Za ženske osebe se dodeva še *-ica*, na pr.: *beračica, kovačica, krojačica*.

-áj se pritika najrajši glagolom, redkeje imenom, in kaže:

a) na služeeče ali delajoče osebe, na pr.: *čuváj, kričáj, točáj, ščuváj, strežáj*;

b) na ločila v slovnici, na pr.: *klicáj, oklepáj, vezáj, vprašáj*;

c) na daljavo med dvema ali več stvarmi, na pr.: *lučáj, skokáj, stežáj, streljáj, tečáj*;

d) z imenom vzrasten pomenja razne osebe in reči moškega spola, na pr.: *naročáj, otročáj, prhljáj, vršáj*.

[-*ák* (za ženski spol se pritakne *-inja*), lasten samostalnikom in pridevnikom, pomenja:

a) moške osebe po njih stanu ali veljavi v človeški družbi, na pr.: *divják, gvajščák, junák, korenják, možák, poštenják, prosták, roják, siromák, velják, voják*; — *grajščákinja, junákinja, rojákinja* itd.

b) samce v živalstvu, na pr.: *gosják, lesják, srnják*.

c) papirnati denar, pa tudi snoví, na pr.: *peták, deseták, stoták*; — *belják, rumenják*.

-án (za ženski spol se pridene *-ka*) prirašča imenom in zaznamuje:

a) moške osebe po njih domovanju in službi sploh za obraževanje domovinskih imen, na pr.: *Aziján, Egipčán, Celján, Celovčán, Goričán, Pražán, Rimlján; mestján, tržán, vaščán, gorján*; — *Celjanka, Goričanka; mestjanka, tržanka*.

Opomba. Imena *Dunajčán, Ljubljánčan, Mariborčán, Zagrebčan* itd. niso izpeljana iz prvotnih imen, ampak iz: *Dunajec, Ljubljaneec, Mariborec, Zagrebec* itd., ktera oblika nam pa je redkoma v rabi.

b) moške osebe po njih veri, opravilih ali lastnostih, na pr.: *kristjan, luteran, mohamedan; modrijan, tlačán*.

-ar (za ženske osebe pristopi *-ica*). Ta rodovitna končnica prirašča najrajši samostalnikom, pa tudi pridevnikom in glagolom, in pomenja moške osebe z ozirom na njih opravilo ali rokodelstvo; na pr.: *drvár, goslár, kamenár, knjigár, mesár, mešetár, mlinar, ovčár, volár, vratár, zlatár, zvonár, žličár, vrtnár, pisár, tesár, tiskár, zidár*; — *klobučarica, kravarica, mesarica, mlinarica, vrtnarica, rómarica*.

Po natiki obrazil *-ija, -ina, -iti, -nica* in *-stvo* prirašča po obrazilu *-ar* slovenščini mnogo novih besed. Končnica *-ija* kaže na rokodelstvo ali obrt: *mesarija, mešetarija, vrtnarija*; *-ina* na plačilo za delo: *mešetarina, pisarina, vrtnarina*; *-iti* pomenja, kaj biti ali se s čim pečati: *mešetariti, pisariti, suknariti, vozariti, žitariti*; *-nica* znamekuje kraje ali prostore, v katerih kaj biva ali se kaj opravlja: *drvarnica, knjigarnica, pisarnica, tiskarnica*; in *-stvo* kaže na rokodelstvo ali obrt kot umetnost: *jeklarstvo, knjigarstvo, tesarstvo, vrtnarstvo, zidarstvo*.

-áš kaže na človeka, ki je to ali se pečá s tem, kar samostalnik ali pridevnik razodeva, na pr.: *banderáš, kočijáš, mejáš, plemenitáš, velikáš*.

-ec (za ženske osebe *-ka* ali *-ica*). To končnico jemlje slovensčina zelo rada v rabo in jo pritika raznim govornim razpolom.

a) Kedar hočemo imenovati moško osebo po nje domovanju, rodu ali opraviilu, pritisnemo jo imenom naravnost na koreniko ali na druga obrazila, posebno na *-án* in *-ár*, na pr.: *Afrikanec, Avstrijanec, gorjanec; Kranjec, Korošec, Slovenec, Nmec; samotarec, životarec; — Afrikanka, gorjanka; Kranjica, Korošica, Slovenka, Nemka.*

b) Za zaznambo moških oseb po njih lastnostih pritisne se obrazilo nedoločni obliki pridevnikov, zaimkov ali števnikov, na pr.: *bleec, črniec, gologlavec, grbec, glušec, krivec, kruljavec, lažnjivec, mutec, pešec, prednamec, slepec, svojec, vdovec; — belka, gologlavka, lažnjivka, slepica.*

c) Kedar se hoče imenovati delajoča oseba, prideva se to obrazilo glagolski koreniki ali tvorno-preteklemu deležniku; na pr.: *brivec, godec, jedec, jezdec, kosec, kupec, pevec, pivec, plevec, ženjec; delavec (nam. delalec), igravec, morilec, pisalec, plesalec, poslušalec, svetovalec, tkalec; — pevka, plevica, ženjica, delavka, igralka, morilka, plesalka.*

d) Trpno-preteklemu deležniku pritaknjena zaznamuje ta končnica trpeče osebe, na pr.: *dojenec, poslanec, rejnec, učenec, utopljenec, znanec; — dojenka, poslanka, rejenka, učenska.*

-telj (za ženski spol se dodaje *-ica*). Ta lepoglasna končnica pri-rašča nedoločnikovemu deblu nedovršnih glagolov ter imenuje moške osebe po njih opraviilih; na pr.: *činitelj, krstitelj, miritelj, mučitelj, pisatelj, reditelj, roditelj, učitelj, vršitelj, voditelj, prijatelj, neprijatelj; — mučiteljica, pisateljica, učiteljica.*

-ež kaže na osornega, sitnega ali samogoltnega človeka, na pr.: *derež, grabež, gulež, hudobnež, klatež, lakomnež, prevzetnež, revež, sitnež, snedež.*

-ič, po svoji naravi manjšalna pritiklina, zaznamuje osebe po njih rodu, lastnostih in opraviilih. To obrazilo nam služi:

a) pritaknjeno lastnim imenom ali svojilnim pridevnikom, v zaznamovanje rodovinskih imen, na pr.: *cesarjevič,*

kraljevič, Gregorič, Petrič, Župančič; Gregorovič, Ivanovič, Nikolajevič, Petrovič.

b) pridevnikom dodano, pomenja mladino sploh, na pr.: *mladič, mladenič, kraljič, otročič, vnučič, gospodič, bratič.*

-ik (za ženske osebe *-ica*) zaznamuje:

a) pritaknjena pridevnikom na *-en*, osebe po njih dejanju ali stanu, na pr.: *bolnik, dolžnik, govornik, pomočnik, rednik, tožnik, vodnik, voznik, zapovednik; desétnik, grešnik, duhóvnik, glásnik, naméstnik, pesnik, popotnik, puščavnik; — besednica, bolnica, pesnica, pomočnica, rednica, zapovednica; desétnica, gréšnica, naméstnica, popotnica.*

b) trpnemu deležniku dodana, imenuje trpeče moške osebe, na pr.: *jetnik, mučénik, otetnik, poslanik, rešenik; tvornega pomena so vendar v slovenščini: učenik in odrešenik*

Opomba. Hoče li Slovenec kako posebno veliko in zaničljivo osebo imenovati, poslužuje se zraven vekšalnih obrazil *-ač, -ak, -ež* tudi še naslednjih končnic, skoz in skoz z grdilnim pomenom, kakor: *-avs, -iha, -in, -on, -uh, -un*; na pr.: *kmetavs, pavliha, capín, hlačón, lenúh, potepúh, grdún.*

II. Za dejanja z ozirom ali brez ozira na način ali učinek:

§ 212. Samostalniki, ki značijo dejanje, so večinoma izpeljani iz glagolskih osnov z naslednjimi obrazili:

-ava, ki se pritika nedoločnikovi osnovi nedovršnih glagolov in kaže na dejanja z ozirom na način delavnosti, na pr.: *pisava, sklanjava, izpreminjava, stopnjava, veljava.*

-ba prirašča nedovršnim in dovršnim glagolom in zaznamuje:

a) če se pritakne koreniki nedovršnih glagolov, dejanje ali stanje, ki se ravno kar vrši ali biva; na pr.: *dražba, služba, sodba, tolažba, tožba, vadba, vodba;*

b) če se zveže s koreniko dovršnega glagola, pa pomenja že dovršeno dejanje ali stanje; na pr.: *naredba, obramba, opomba, pogodba, ponudba, postrežba, izpremema, uredba.*

-ek pomenja:

a) če se glagolski koreniki pridene, dovršeno dejanje ali nasledek dotičnega dejanja; na pr.: *dogodek, dohodek, ovirek, pridelek, prilepek, obrodek, učinek, navržek, ogrizek, nameček, zaslužek.*

b) trpnemu deležniku dodana, pomenja ta končnica učinek kakega dejanja, na pr.: *dobitek (dobiček), osnutek, ostanek, razvitek, začetek, izgubitek.*

-tev, -tva zaznamuje dejanje ali opravilo, ki se ravno kar ali dalje časa vrši; na pr.: *bratev — bratva, kletev — kletva, kositev — kositva, molitev — molitva, pletev — pletva, setev — setva, sklanjatev — sklanjatva, trgatev — trgatva, volitev — volitva, žetev — žetva*; pa tudi razne priprave: *britev, obutev* itd.

-je (prvotno **-ije**) tvori po natiki na trpno-pretekli deležnik nedovršnih glagolov pojmovne samostalnice (glagolnike), na pr.: *darovanje, povzdigovanje, premišljevanje, sedenje, pletenje, učenje — kritje, pitje, vretje.*

-ljej, glagolski koreniki dodana, kaže na dejanje v hipu dovršeno ali na pojmovne predmete, na pr.: *grišljej, mahljeje, migljeje, občutljeje, primerljeje, vzdihljeje.*

-ija prirašča glagolom in imenom ter izraža:

a) trpnemu deležniku dodana, učinek kakega dejanja, na pr.: *podrtija, prevzetija, razprtija*;

b) po natiki na samostalnice in pridevnike razne urade in stanja, na pr.: *namestnija, oblastnija, sodnija, škofija; kmetija, hudobija, prekucija.*

Opomba. 1. Obrazilo **-ija** se rado pritika samostalnikom na **-ar** ter pomenja rokodelstvo ali obrt, na pr.: *kolarija, pisarija, sleparija* itd. Glej § 211. obrazilo **-ar**.

2. Obrazilo **-ija** je tujega izvira in odgovarja nemškemu **-ei** (iz **-eie**), ki se je zopet iz romanskega **-ia** razvil; na pr.: *Bettelei = beračija, Schreiberei = pisarija.*

-nja prirašča glagolski koreniki in pomenja dejanja z ozirom na dovršek, na pr.: *blodnja, košnja, nošnja, prošnja, skušnja, vožnja.*

§ 213. III. Za shrambe, prostore in planišča:

-ava, če se pritisne samostalniku ali pridevniku, kaže:

a) obširna planišča ali prostore; na pr.: *daljava, država, dobrava, goličava, goščava, nižava, planjava, puščava, širjava, višava*;

b) tudi na umišljene čine in stanja velike obsežnosti, na pr.: *grenjava, lajšava, smešnjava, težava, zmešnjava, zmotnjava*.

-ica prirašča pridevnikom na *-en* in pomenja razne hrambe in delavnice, na pr.: *čitalnica, drvárnica, bolnišnica, kolnica, kováčnica, ledenica, mesnica, pisarnica, pivnica, predívnica, spalnica, sušíllica, žitnica*.

-išče. Ta končnica prirašča samostalnikom in II. tvorno-preteklemu deležniku, pomenja pa:

a) kraj, kjer kaj raste, biva ali se kaj godi, na pr.: *ajdišče, bojišče, dvorišče, gnojišče, igrališče, kopališče, pokopališče, prebivališče, pribežališče, stanovališče, tekališče*;

b) dele raznih orodij, na pr.: *grabljišče, kosišče, platišče, posteljišče, ratišče, ročišče, toporišče*.

Opomba. Namesto *-išče* govore kranjski (razun dolenskih) in goriški Slovenci sploh *-iše*, na pr. *bojiše, dvoriše, gnojiše* itd., kar pa ni, da bi v pisavi posnemali.

-jak prirašča samostalnikom in pridevnikom na *-en* ter znači hleve, shrambe in druge priprave; na pr.: *bučelnjak, cvetnjak, golobnjak, konjak, kravjak, kurnjak, ovčjak, pesnjak, sadovnjak, ulnjak, vodnjak, žličnjak*.

-je (prvotno *-ije*). Ta bogata končnica obrazi mnogo besed in pomenja:

a) če jo prideneš samostalnikom, zloženim s predlogi, kraje in njih lego, na pr.: *medgorje, nagorje, podgorje, pogorje, predgorje, prigorje, zagorje; medpotje, napotje, razpotje; predmestje, primestje; medmorje, primorje; vzglavje, vzhodje; nadstropje, podstrešje, pritličje*.

b) stan, v katerem se kaj nahaja, na pr.: *brezumje, brezglasje, dvoglasje, lepoglasje, malodušje*.

§ 214. IV. Za snovi, iz katerih, ter orodja in sredstva, s katerimi se kaj dela:

-ača (*-ák*) kaže sploh na orodja, včasih pa tudi na snovi; na pr.: *brisača, gorjača, igrača, kopača, kozača, pokrivača, terača, vejača*; — *obuvák, vinjak, rezák; pijača, ugrizača*.

-ava zaznamuje snovi in zaloge, na pr.: *dišava, kresava, kurjava, meljava, svečava*.

-ec, če se pritakne svojilnim pridevnikom, pomenja:

a) sploh žgane in druge tekočine in dišave, na pr.: *brinjec, hrušavec, pelinovec, slivovec, tepkovec*; — včasih znači tudi drevesne dele, na pr.: *bezeg — bezgovec, gaber — gabrovec, brin — brinovec, jesen — jesenovec*;

b) samostalnikom ali pridevnikom dodana, kaže na kemijske prvine in snovi, na pr.: *beljakec, grenec, kislec, voglenec, okisanec, vlečec, žlezec*; nekaj samostalnikov s tem pomenom pa je izobraženih s končnico *-ik*, na pr.: *kisik, ogljik, vodik*.

-íca. Ta bogata končnica prirašča vzlasti pridevnikom in števnikom ter služi za:

a) bolezni, ktere razodeva že sam pridevnik, na pr.: *gorečica, mrzlica, padavica, pljučnica, vročica, zlatica*.

b) vode, na pr.: *deževnica, kapnica, potóčnica, snežnica, studenčnica, zeljnica, žveplenica*;

c) razne posode, orodja in druge priprave, na pr.: *latvica, nogavica, rokavica, perotnica, pletenica, polica, ročica, sevnica, slamnica, spovednica, trlica, véternica*;

d) če se števniku pritakne, števila oseb ali rečij, na pr.: *dvojica, trojica, četverica*, ali denarje po njih veljavi in številke, na pr.: *desetica, dvajsetica, petica, šestica*; — *létnica, stoletnica, tisočletnica*.

-ílo (*-alo, -élo, -lo*) prirašča posebno glagolski koreniki in pomenja sploh orodja in sredstva, ktera nam služijo v to, da dosežemo ali izvršimo kako dejanje ali namen; na pr.: *belilo, črnilo, gladilo, gnojilo, hladilo, krmilo, mazilo, mlatilo, obrazilo, rezilo, sklonilo, šilo, vetrilo, zelenilo*; — *držalo, kazalo, ogledalo, oralo, pisalo, stojalo, zrcalo*; — *omelo, vrtelo, vršelo*; — *maslo, sedlo, teslo, veslo*.

-ina se zrašča s samostalniki in pridevniki ter pomenja:

a) mesenino in kože živalske; na pr.: *bravina, glavina, govedina, kozletina, svinjina; kožuhovina, kravina*;

b) plačila in davke; na pr.: *brodnina, cestnina, desetina, mostnina, pisarina, voznina*;

c) razne jezike; na pr.: *češčina, francoščina, grščina, latinščina, nemščina, slovenščina, srbščina, ruščina*;

d) razne lesovine in druge snovi, na pr.: *búkovina, krastovina, hruščevina, kislina, lojevina, medenina, srebernina, zlatnina*.

e) mnogotere druge reči raznega pomena, na pr.: *novina, starina, prвина; dolina, planina, ravnina, višina*.

-ivo zaznamuje snovi in priprave za kako delo, na pr.: *belivo, cestivo, gnojivo, gradivo, jestivo, mlezivo, mlativo, netivo, pecivo, pletivo, predivo, rezivo, strelivo*.

-jek (celó različna od končnice *-jak* v § 213.) kaže na živalsko blato ali živaljek; na pr.: *golobjek, kravjek, kurjek, mišjek, ptičjek*.

-oba znani snov ali zapopadek, ki jo imajo v sebi reči in lastnosti, na pr.: *gniloba, grenkoba, kisloba, sladkoba, svetloba, trdoba, trohnoba*.

§ 215. V. Za kakovost in čegavost, družbe in stanove:

-ina pomenja, svojilnim pridevnikom dodana, čegava je dežela ali kaka druga reč; na pr.: *banovina, carovina, kneževina, kraljevina, vojvodina; domovina, gotovina, trgovina; cestovina, mostovina*.

-ost se zrašča le s pridevniki in z drugimi pridevnimi besedami ter pomenja telesne ali dušne lastnosti ali kakovosti, po katerih se razodeva reč ali oseba. Na pr.: *hvaležnost, hitrost, hromost, mladost, modrost, naglost, nemarnost, pobožnost, pohlevnost, prevzetnost, samogoltnost, skopost, učenost, vernost, zvestost*.

-ota kaže vselej na kako svojstvo in je nekaj bolj stvarnega (konkretnega) pomena kakor *-ost*. Na pr.: *čistota, gluhotata, gorkota, kislota, lahkota, mehкота, nagota, sladkota, slepota, suhotata, togota, toplota*.

-oba stoji v nekterih besedah namesto *-ota* ali *-oča*, na pr.: *hudooba, grdoba, lenoba, zvestoba*; sicer pa glej § 214.

-oča je jednakega pomena kakor *-ota*, s katero končnico se pogostem premenjava; na pr.: *čistoča — čistota, nagoča — nagota, samoča — samota, sladkoča — sladkota, sramoča — sramota*.

-stvo, v stari slovenščini sploh jednakega pomena kakor *-ost*, pomenja:

a) samostalniku pritaknjena, poseben stan ali občestvo, na pr.: *cesarstvo, človeštvo, duhovništvo, gospodstvo, krščanstvo, ljudstvo, poganstvo, poljedelstvo, sosedstvo, učiteljstvo, vojaštvo, vojvodstvo*; — včasih z vstavljanim *-ov (-ev)*, na pr.: *duhovstvo, kraljestvo*;

b) po natiki te končnice na *-ar* kak urad ali umetnost; na pr.: *glavarstvo, mornarstvo; vrtnarstvo* (glej § 211.).

c) s pridevnikom zvezana, lastnost ali stanje, na pr.: *bogastvo* (nam. *bogatstvo*), *lakomstvo, pijanstvo, pregnanstvo, siromaštvo, svojstvo, uboštvo, veličanstvo* (*veličastvo*).

§ 216. VI. Za množnine ali skupne obilnosti:

-ád pomenja množico enakih stvari ali rečij, na pr.: *črvád, telád, živád*, ali s pritaklino *-ina*: *črvádina, teládina; prhljád, suhljád, zelenjád*.

-ava kaže na skupne obilnosti, na pr.: *goščava, kurjava* (glej § 214.).

-ija, samostalniku pritaknjena, kaže na množico živočih stvari, na pr.: *beračija, dečarija, kovačija, otročija*.

-ina pomenja zbir stvari ali rečij istega plemena; na pr.: *družina, laznina, manjšina, množina, perotnina, večina, živina; lesenina, mesovina, prtenina, železnina*.

-je pomenja skupnost ali množino enakih rečij in se zrašča:

a) s samostalniki, na pr.: *bičje, cvetje, drevje, grozdje, kamenje, kolje, korenje, ličje, listje, perje, protje, sadje, snopje, šibje, trsje, zelenje*;

b) z njih svojilniki in naznanja sploh še večjo množino enakih rečij; na pr.: *borovje, deževje, dobovje, grmovje, skalovje, snopovje, valovje, vodovje*.

VII. Obraževanje tujih lastnih imen.

§ 217. Lastnim imenom novejših evropskih jezikov, ki nimajo korena v starodavni grščini in latinščini ali pa v slovanščini, puščamo njih lastno obliko tudi v slovenski pisavi. Druga pa je z Slovnica.

lastnimi imeni grškimi in latinskimi in pa s tistimi tujkami sedanjih narodov, ki so si jih prvotno iz starih klasičnih jezikov ali pa iz slovanščine zajeli in s časom po svoje prikrojili. Tem le dajajmo brez skrbi domače lice, ker se grščina in latinščina z našo domačo besedo veliko bolj ujema kot nemščina. Tako na pr. sezimo pri besedah: *München, Po, Trient*, k prvotni latinski, pri besedah: *Leipzig, Lübeck, Rügen*, itd. k slovanski obliki in recimo: *Monakovo (Mnihov), Pad, Trident — Lipsko, Lubek, Rujana*.

Opomba. Nekaj nemških imen je že poslovenjenih prišlo v splošno rabo; tu je pač najboljša, da jih v ti obliki še dalje rabimo, vzlasti ker se nemška oblika le malo prilega slovenskemu govoru; na pr.: *Frankfurt — Frankobrod, Marburg — Maribor, Salzburg — Solni grad, Innsbruck — Inomost* itd. Predaleč segati pa vendar ne kaže; lastnih imen nikarte toliko pačiti, da bi se komaj dala spoznati. Pišimo tedaj *Judenburg*, a ne: *Judov grad* itd.

§ 218. Da se grška in latinska lastna imena do dobra priležejo domači pisavi, treba jim je večkrat že v sredi tuje glasove na domače preravnati; na pr.: *Aetna = Etna, Augustus = Avgust*. Posebno pa gre paziti na končnice, da jih prav slovenski preobrazimo. V ti zadevi veljajo sledeča pravila:

1. Grška in latinska moška imena na soglasnik sklanjajo se sploh po moški, ženska na η in α po ženski sklanji; na pr.: *Caesar = Cezar, Penelope = Penelopa, Aurora = Avrora*.

2. Z imeni oseb in krajev na *-as, -es, -is, -on, -os* ali *-us* gre takó-le obrniti:

a) če imajo soglasnik pred končnico, odpahni jim končnico brez vsake pritikline, na pr.: *Adranon = Adran, Amphipolis = Amphipol, Demosthenes = Demosten, Orestes = Orest, Aeschylus (Aischylos) = Eshil, Probus = Prob*.

Da se preveč trdih soglasnikov na koncu ne druží, deva se med nje gibljivi *e*, na pr.: *Alexandros = Aleksander, Patroklos = Patrokel; Cipros = Ciper, Patmos = Patem*. — *Markus* ima *Marko — Marka*.

Besede na *-as* ali *-ias* odvržejo rade samo *s*, na pr.: *Barnabas = Barnaba, Jeremias = Jeremija, Lukas = Luka, Matthias = Matija, Tobias = Tobija*. — *Thomas* imá *Tomaž*.

b) če stoji *a, e* ali *i* pred končnico, odpahni jo in pristavi *j*, na pr.: *Andreas = Andrej, Aeneas = Eněj, Achilleus = Ahilej, Menelaos = Menelaj, Thimotheus = Timotej; Aloisius = Alojzij*.

Opomba. Imena: *Ambrosius, Alexius, Antonius, Blasius, Matthäus* se glasé v slovenščini: *Ambrož, Aleš, Anton, Blaž, Matevž*.

3. Imenom, ki v rodilniku sklonilo **-os** ali **-is** privzemajo, daje se slovenska oblika s tem, da se rodilniku tujega imena sklonilo odbije, za ženski spol pa še **-a** pritakne; na pr.: *Ajas (Ajant-os) = Ajant, Cicero (Ciceron-is) = Ciceron, Drakon (Drakont-os) = Drakont, Xenophon (Xenophont-os) = Ksenofont, Hellas (Hellad-os) = Helada, Ceres (Cerer-is) = Cerera, Pallas = Palada, Venus = Venera*.

4. Imena dežel in krajev s končnico **-um** izpreminjajo ta zlog v **-ja**, na pr.: *Latium = Lacija, Regium = Regija, Samnium = Samnija*. — Vendar *Brundisium = Brundizij*.

5. Množniki latinski (pluralia tantum) s končnico **ae** in **i** ter grški s končnico **ai** in **oi** rabijo se zopet v množini s sklonilom **e** in **i**, na pr.: *Athenae = Atene, Delfoi = Delfi*.

B. Izpeljava pridevnikov.

§ 219. Pridevnike tvarja slovenščina večinoma po pritiklinah od drugih besed. Obrazila so mnogovrstna po obliki in po pomenu in se natikajo posebno imenskim, pa tudi glagolskim in prislovnim osnovam, da jim služijo za znanila raznih lastnostij in razmer. Da se pomen pridevnikovih obrazil laže zapomni, preglejmo jih tu v sledečih razredih:

§ 220. I. Svojlina obrazila:

-in (*-ina, -ino*). Glavni pomen te končnice je last in čegavost posamezne določene (ženske) osebe. Svojlne pridevnike na **-in, -ina, -ino** obrazimo prav za prav le od ženskih imen; na pr.: *Ana — Anin (Anina, Anino); dekla — deklin, gospodinja — gospodinjin, nevesta — nevestin, Neža — Nežin, Olga — Olgin, Palada — Paladin, sestra — sestrin, teta — tetin, vdova — vdovin, Venera — Venerin, žena — ženin*. — Besede: *gospá, hči, mati* imajo pridevnike: *gospéjin, hčerin, materin*.

Glasnik **e** prehaja pred obrazilom vselej v **č**, na pr.: *cesarica — cesaričin, kraljica — kraljičin, predica — predičin*.

Opomba. Ta končnica se daje včasih tudi moškim samostalnikom na **-a**, ki jih sem ter tja še dandanes po ženski sklanji pregiblujemo, ter imajo razun oblik: *očetov, starešinov, vodjev, vojvodov* itd. še pogostoma: *očin, starešinin, vodjin, vojvodin* itd.

Včasih prirašča ta končnica tudi:

a) drevesnim in travnim imenom, seosebno tistim, ki se končujejo na *-ica*; na pr.: *breskva* — *breskvin cvet*; *trava* — *travino seme*; *jagodica* — *jagodičin sok*; *marelica* — *mareličino sadje*.

b) nekterim drugim rečem, na pr.: *izba* — *izbina vrata*, *veža* — *vežine duri*, *britva* — *britvina ostrina*, *grablje* — *grabljini zobje*.

-ji (*-ja*, *-je*). Ta končnica prirašča seosebno živalskim imenom, redkoma osebam, in pomenja splošno last ali svojstvo vsega razpola ali plemena, ne pa kake posamezne stvari kakor *-in*. Na pr.: *gad* — *gadja zalega*, *govedo* — *goveje meso*, *koza* — *kozja brada*, *krava* — *kravje mleko*, *kura* — *kurja mašča*, *ovca* — *ovčji sir*, *pes* — *pesja noga*, *riba* — *ribje okó*, *volk* — *volčji zob*.

Končnica *-ji* služi tudi nekterim osebam, na pr.: *Bog* — *božji*, *človek* — *človečji* (*človeški*), *knez* — *knežji*, *otrok* — *otročji*, *dete* — *detečji* ali *detinji*, *Sloven* — *slovenji* (*slovenski*); *baba* — *babji*, *vrag* — *vražji*.

Opomba. Namesto končnice *-ji* rabi nekterim živalskim imenom rajši *-ov* z enakim pomenom, na pr.: *bik* — *bikova moč*, *jazbec* — *jazbečeva mast*; *krt* — *krtova deželca*; *medved* — *medvedov brlog* pa *medvedji dol*; *oven* — *ovnov rog*; *slon* — *slonova kost*; — ali *-ski*, na pr.: *svinja* — *svinjsko mesó*, *konj* — *konjska griva*.

-ov (*-ova*, *-ovo*), za mehкими soglasniki *-ev* (*-eva*, *-evo*).

1. Ta rodovitna končnica nam rabi seosebno pri izpeljavi svojilnih pridevnikov od določenih moških oseb in se ujema v pomenu z obrazilom *-in*, *-ina*, *-ino*; na pr.: *brat* — *bratov* (*bratova*, *bratovo*); *fant* — *fantov*, *knez* — *knezov*, *sosed* — *sosedov*, *sin* — *sinov*, *vojak* — *vojakov*; *cesar* — *cesarjev*, *kralj* — *kraljev*, *pastir* — *pastirjev*, *prijatelj* — *prijateljjev*, *učitelj* — *učiteljjev*; *Anton* — *Antonov*, *Janežič* — *Janežičev*, *Ksenofont* — *Ksenofontov*, *Temistoklej* — *Temistoklejev*, *Schiller* — *Schillerjev*.

Končnik *e* prehaja v *ě*, na pr.: *pevec* — *pevečev*, *strelce* — *strelčev*, *strič* — *stričev*.

2. Ta končnica se tudi dodeva:

a) imenom dreves, grmov, trav in drugih rastlin brez ozira na samostalnikov spol; na pr.: *ajda* — *ajdov kruh*,

bukva — bukov les, črešnja — črešnjeva vejica, hruška — hruškov pecelj, korenje — korenjevo seme, leska — leskov grm, lipa — lipov cvet, luk — lukov duh, mak — makovo zrno, smreka — smrekov storž, želod — želodova skledica.

b) nekterim pojmovnim in drugim rečem, posebno tistim, ki nam služijo, kakor bi bile žive; na pr.: *Glasnik — Glasnikova pisava, vevnik — vevnikovo obrazilo, rodilnik — rodilnikovo sklonilo, zaimek — zaimkov pomen*; pravimo pa tudi: *jarmova kamba, kolovratovo vreteno, kruhova skorja, ključeva brada, mečeva nožnica* itd.

-ski (*-ska, -sko*). Ta jako rodovitna končnica prirašča brez ozira na spol imenom narodov, stanov, krajev in časa. Ona tvori tako imenovane splošne svojilne pridevnike, kateri kažejo, kar je lastno več osebam in stvarém skupaj ali vsem ljudém kakega naroda ali stanú, ali pa vsemu kraju, vsemu času. Na pr.: *cesar — cesarski (cesarska, cesarsko); dvor — dvorski, Hrvat — hrvatski, kmet — kmetski, ljud — ljudski, morje — morski, obrtnija — obrtnijski, pastir — pastirski, planina — planinski, Sava — savski, Slovan — slovanski.*

Pri izpeljavi gre pomniti:

a) jednozložnice, včasih tudi dvozáložnice, privzemajo rade pred obrazilom *-ov* ali *-ev*; na pr.: *brat — bratovski* (tudi: *bratski*), *fant — fantovski, kralj — kraljevski, Rus — ruski in rusovski, žid — židovski, osel — oslovski; hlapec — hlapčevski, godec — godčevski. Tat* imá *tatinski, dete — detinski.*

b) gibljivi polglasnik *e* se ohrani, ko bi preveč soglasnikov zapored sledilo; na pr.: *Ciper — ciperski, Oger — ogerski, mojster — mojsterski, Zader — zaderski.*

c) pred končnico *-ski* prehajajo goltniki in šumniki z obrazilnim *s v š*; na pr.: *kovač — kovaški (nam. kovački); Prag — praški; Čeh — česki in češki; Lah — laški; človek — človeški; pesnik — pesniški; Amerika — ameriški; Anglež — angleški; mož — moški.*

Ta izpreminjava je lastna tudi sičnikom *e, s, z*; na pr.: *Celovec — celovski; deklica — dekliški; Kras — kraški; nebesa — nebeški; Pariz — pariški; vitez — viteški; vendar Francoz — francoski.*

Gradec imá *graški*. Večkrat pa tudi samostalnikova končnica *-ec* odpade, na pr.: *dolenjec* — *dolenjski*, *gorenjec* — *gorenjski*, *pevec* — *pevski*, *rokodelec* — *rokodelski*.

Zobnik **d** se včasih izpahne, včasih ne; navadno se pa v sorodni **j** prelije; na pr.: *gospod* — *gosposki*; *sosed* — *soseski*, vendar *ljud* — *ljudski*; *vojvoda* — *vojvodski*; *Rhod* — *rhodski*. *Bled* — *blejski*, *grad* — *grajski*, *Carigrad* — *cari-grajski*, *Solni grad* pa *solnograški*.

d) Kedar tvarjamo pridevnike imenom ali prebivalcem tistih mest, trgov ali vasij, ki imajo pridevnik in samostalnik v sebi, vzamemo obé besedi v pridevnik; na pr.: *Črna gora* — *črnogorski*, *Beli grad* — *belograjski*, *Novo mesto* — *novomeški* (nam. *novomestski*), *Slovenji gradec* — *slovenjegraški*, *Sveti križ* — *svetokriški* itd.

e) Po teh pravilih obrazimo pridevnike tudi tujim imenom, če imajo iste končnice kakor v slovenščini; na pr.: *Azija* — *azijski*, *Antiohija* — *antiohijski*, *Egipet* — *egiptovski*, *Evropa* — *evropski*, *Grk* — *grški*, *Korcira* — *korcirski*, *Delfi* — *delfski* (ali *delfiški* od *Δελφικός*), *Peloponez* — *peloponeški*.

Če pa imajo tujke še svoje prvotne končnice, treba jih je prej v samostalnike po domače preravnati (§ 219.) ter jim potem še le dati pridevnikovo obliko; na pr.: *Aegeus* — *Egej* — *egejski*; *Elisium* — *elizij* — *elizijski*; *Alcaeus* — *Alkej* — *alkejski*; *Narbo* — *Narbona* — *narbonski*; *Salamis* — *Salamina* — *salaminski*; *Hellas* — *Helada* — *heladski*; *Athenae* — *Atene* — *atenski*.

§ 221. II. Lastilna ali kakovostna obrazila:

-ast (*-asta*, *-asto*), jednaka nemškim sestavljenkam s pridevnikom *-förmig*, prirašča moškim, ženskim in srednjim samostalnikom, redkeje pridevnikom, ter pomenja kakor *podobnost*; na pr.: *cév* — *cévast*, *črta* — *črtast*, *dim* — *dimat*, *grba* — *grbast*, *jajce* — *jajčast*, *igla* — *iglast*, *klin* — *klinast*, *lisa* — *lisast*, *srce* — *srčast*, *srp* — *srpast*.

-av (*-ava*, *-avo*), če se pritisne koreniki samostalnega imena, opetuje samostalnikov pomen in kaže zvanje svojstvo, ki se komu ali čemu vidi; na pr.: *cunjá* — *cunjav*, *dlaka* — *dlakav*, *grba* — *grbav*, *grčá* — *grčav*, *guba* — *gubav*,

krasta — krastav, krv — krvav, luska — luskav, rast — raščav, snet — snetjav.

Opomba. Včasih stoji *-ast* namesto *-av*, na pr.: *cunjast = cunjav, dlakast = dlakav, pegast = pegav, žilast = žilav, žlezast = žlezav.*

-en (*-na, -no*, polglasni *e* moškega spola se odpahuje). Ta rodovitna končnica, osnovi neživočih ali brezživotnih imen pritaknjena (včasih z *-ov* ali *-ev*), izražuje sploh samostalnikov pomen v pridevnikovi obliki in pomenja, kakošno ali od česa je kaj. Takih pridevnikov ima slovenščina veliko od vseh treh spolov:

a) od moškega, na pr.: *dolg — dolžen (dolžna, dolžno), dež — deževen, glad — gladen in gladoven, gnoj — gnojen, greh — grešen, kras — krasen, prah — prašen, praznik — prazničen, smeh — smešen, sok — sočen, strah — strašen.*

b) od ženskega, na pr.: *hvala — hvalen, hudoba — hudoben, kuga — kužen, mlaka — mlačen, moč — močen, pokora — pokoren, rosa — rosen, snaga — snažen, sprava — spraven, sreča — srečen, vera — veren, voda — voden.*

c) od srednjega, na pr.: *blato — blaten, čudo — čuden, kresilo — kresilen, lice — ličen, mleko — mlečen, železo — železen.*

Opomba. 1. Nekaj jih je navadnih samo z določno obliko, na pr.: *božični, grobni, nočni, poljni, zimni* in še več drugih, posebno takih, ki zaznamujejo čas.

2. Po odpahnjem polglasniku snideta se včasih dva *n*, na pr.: *ime — imenen, imenna, imenno*; namesto takih oblik tvarjamo oblike na *-ski*, na pr.: *imenski, zaimenski, korenski, sponski, semenski, plemenski* itd.

Obrazilo *-ski* se v obče rado pritika, na pr.: *poljski, zimski, verski, ženski, jedninski, množinski* itd.

-iv (*-iva, -ivo*), samostalniku dodano, pomenja kako zvananje svojstvo kakor *-av* ali kako dušno lastnost; na pr.: *črv — črvív, laž — lažnjív, ljubezen — ljubeznív, milost — milostljiv in milostív, plesen — plesnív, pleša — plešív, prah — prašív in prašljív, snet — snetív, šala — šaljív, škoda — škodljív.*

-nji (*-nja, -nje*) tvori pridevnike od prislovov in predlogov, redkeje od drugih besed, in kaže sploh razmere kraja, časa ali načina; na pr.: *danes — današnji; doli — dolnji, gori — gornji, jutro — jutranji, letos — letošnji, nekdaž —*

nekdanji; notri — notranji, pred — prednji; sedaj — sedanji; sinoči — sinočnji, sredi — srednji, tedaj — tedanji, zvonaj — zvonanji, vsekda — vsekdanji.

§ 222. III. Množilna in snovna obrazila:

-at (*-ata, -ato*), samostalnikovi koreniki pritaknjeno, kaže na imetje ali na obilico tega, kar pomenja ime; na pr.: *brada — bradat, gora — gorat, kamen — kamenat (kamnat), kosem — kosmat, krilo — krilat, las — lasat, mož — možat, noga — nogat, pleča — plečat, plošča — ploščat, rog — rogat, uho — uhat.*

Pritika se ta končnica tudi rada pridevnikom na *-en*, na pr.: *krven — krvnat, listen — listnat, ljuden — ljudnat, mesen mesnat, močen — močnat, peren — pernat, skalen — skalnat, traven — travnat.*

-én (*-éna, -éno*), samostalniku dodano, kaže snov, iz ktere je kaj; na pr.: *apno — apné, jeklo — jeklé, kamen — kamené, kost — kočén, lan — lanén, led — ledén, les — lesén, med — medén, ogenj — ognjén, platno — platné, prst — prstén, proso — prosén, steklo — steklé, sukno — suknén, volna — volné. Srebro* imá sedaj navadno: *srebern* nam. *srebrén.*

-ít (*-ita, -ito*) je jednakega pomena kakor *-at*; pridevnike na *-ít* podaljšujemo radi s končnico *-en*, na pr.: *ime — imenít ali imeniten (-tna, -o); kamen — kamenít ali kameniten; pleme — plemenít ali plemeniten; oko, oči — očit ali očiten; srd — srdít ali srditen; tudi z vstavljenim prirastkom -ov: brdo — brdovít ali brdoviten, glas — glasovít ali glasoviten, skala — skalovít ali skaloviten, strah — strahovít ali strahoviten, val — valovít ali valoviten.*

§ 223. IV. Dejanje ali stanje znanilna obrazila:

-av (*-ava, -avo*), glagolski osnovi dodano, pomenja nagnjenje h kakemu dejanju; na pr.: *bahati se — bahav* (t. j. ki se rad bahá); *gizdati se — gizdav, igrati — igrav, kujati se — kujav, lišpati se — lišpav, opotikati se — opotikav, vjedati — vjedav.*

-en (*-na, -no* z gibljivim *e*). Ta končnica se pritika glagolom na koren ali pa na deležnike; torej je različna po pomenu:

a) tvorno-preteklemu deležniku nedovršnih glagolov pritaknjena, je vselej tvornega pomena; na pr.: *dajal* — *dajalen* (*dajalna, dajalno*), *kazal* — *kazalen*, *obetal* — *obetalen*, *ponavljal* — *ponavljalen*, *prehajal* — *prehajalen*; *redil* — *redilen*; *hladil* — *hladilen*, *mečil* — *mečilen*, *svojil* — *svojilen*, *zmagal* — *zmagalen*.

Opomba. Namesto *-l* govori in piše se večkrat *v*, kakor: *delaven*, *trpeven*, *piven*.

b) trpnemu deležniku na *-t* pritisnjena, daje pridevnikom trpni pomen kakor *-ljiv*; na pr.: *pit* — *piten*, *razdrt* — *razdrten*, *nerazdrten*.

c) tvornega ali trpnega pomena so pridevniki, če se pritakne končnica glagolski koreniki, in sicer večjidel:

α) tvornega, če jo prideneš dovršnim glagolom, na pr.: *obseg* — *obsežen*, *postreg* — *postrežen*, *poduk* — *podučen*, *sned* — *snéden* (*snéden človek*).

β) trpnega, če jo prideneš nedovršnikom, na pr.: *jed* — *jeden*, *grez* — *grezen*, *kov* — *koven*, *sek* — *sečen*, *uk* — *účen*, *vid* — *viden* (*neviden*).

-ív (*-iva, -ivo*) je jednakega pomena z obrazilom *-av*; na pr.: *nagajati* — *nagajív*, *snesti* — *sneđív*; — večjidel privzemajo *-lj*, na pr.: *bosti* — *bodljiv*, *dremati* — *dremljív*, *krasti* — *kradljiv*, *plašiti* — *plašljív*, *postreči* — *postrežljív*, *pozabiti* — *pozabljív*, *prepirati se* — *prepirljív*, *sumiti* — *sumljív*, *zabavljati* — *zabavljív*, *zapravljati* — *zapravljív*.

-ljív (*-ljiva, -ljivo*) prirašča glagolski koreniki in pomenja, da se more kaj zgoditi; torej je vselej trpnega pomena in jednaka nemškim obrazilom: *-bar, -lich, -fähig*; na pr.: *doseči* — *dosegljív*, *dovršiti* — *dovršljív*, *izreči* — *neizrekljív*, *miniti* — *minljív*, *premagati* — *premagljív*, *slišati* — *slišljív*, *topiti* — *topljív*, *videti* — *vidljív*; *neizpremenljív*, *neizprosljív*, *nespravljív*.

Opomba. Včasí imá obrazilo *-en* trpni pomen in stoji namesto *-ljív*, kakor: *nedosežen* = *kar se ne da doseči*; *neizvršen*, *neizbrisen*, *neslišen*, *neviden*, *neizprosen*, *nestrpen*, *nepopisen*, *neizbrisen*.

C. Manjšalna obrazila.

§ 224. V manjšalnih besedah je slovenščina zelo bogata ter jih prav po gostem jemlje v rabo, češče nego se to godi v drugih jezikih. Manjšamo pa v govoru ne samo stvari, v resnici majhne in drobne, ampak tudi take, ki so nam mile, ljube in za oko prijetne. Najnavadnejša manjšalna obrazila so:

I. moških imen:

- ec**, na pr.: *brat — bratec, golob — golobec, grad — gradec, hleb — hlebec, kos — kosec, kot — kotec, kruh — hruhec, vrt — vrtec, zvon — zvonec.*
- ek**, na pr.: *člen — členek, kruh — kruhek, nož — nožek, klobuk — klobuček, sin — sinek, stric — striček, vol — volek.*
- ič**, na pr.: *črv — črvič, grad — gradič, grozd — grozdič, kralj — kraljič, nož — nožič, snop — snopič, vrh — vršič.*

II. ženskih imen:

- ica**, na pr.: *cerkev — cerkvica, glava — glavica, hči — hčERICA, hiša — hišICA, izba — izbICA, kaplja — kapljICA, megla — meglica, muha — mušICA, noga — nožICA, ptica — ptičICA, roka — ročICA, steza — stezICA, zvezda — zvezdICA.*

Pri ženskih imenih na soglasnik se *i* večkrat izpušča, kakor: *stvarICA* in *stvarCA*, *živalICA* in *živalCA*; *krv — krvCA*, *brv — brvCA* ali *brvICA*.

- ka**, na pr.: *mama — mamICA, mamKA; slama — slamICA, slamKA; žena — ženICA, ženKA; hči — hčERICA, hčERKA; miš — mišKA; nit — nitKA; piščal — piščalkA.*

III. srednjih imen:

- ee**, na pr.: *krilo — krilce, vino — vince; drevó — drévece, drévésee; jedro — jederce; kolo — kolesee; peró — pérce, perésece.*

Zavoljo lepoglasja se vrine včasih **i** ali **e**, na pr.: *mesto — mestece, gnezdo — gnezdice; steblo — steblice* (tudi *stebelce*).

- iče**, katero končnico privzemajo skupna imena na *-je*, na pr.: *grozdje — grozdjiče, perje — perjiče, snopje — snopjiče.*

Opomba. Množinski samostalniki (pluralia tantum) se manjšajo pravilno v množini, na pr.: *hlače — hlačice, škarje — škarjice, vile — vilice; vrata — vratICA.*

Ženski samostalniki s soglasniškim končnikom (*i*-debla) prehajajo v *a*-sklanjo, na pr.: *gostli — goslice, jastli — jastlice, svistli — svistlice.*

IV. V otroškem milovalnem in prilizovalnem govoru pomanjšane besede v drugo pomanjšujemo, ako lepoglasje tega ne brani. V ta namen se pritisne:

- ek** za moški spol, na pr.: *hlebec — hlebček, kosec — košček, sinek — sinček, kraljič — kraljiček, nožič — nožiček, volič — voliček.*
- ica** za ženski spol, na pr.: *cerkvica — cerkvičica; glavica — glavičica; mamka — mamčica; jelka — jelčica; stvarca — stvarčica; živalca — živalčica, kostka — koščica.*
- ice** za srednji spol, na pr.: *gnezdice — gnezdičice; jajce — jajčice, solnce — solničice, vince — vinčice.*

V. Pridevniki se manjšajo t. j. njih pomen se omejuje navadno z obrazilom:

- kast**, na pr.: *bel — belkast (-a, -o), weisslich, etwas weiss; črn — črnkast, rumen — rumenkast, rudeč — rudečkast, siv — sivkast.*
- kljat**, na pr.: *bel — belkljat, črn — črnkljat, siv — sivkljat, in's Graue spielend.*

Opomba. 1. Razun teh imamo še več manjšalnih obrazil, ki se pa redkoma rabijo, na pr.: *malehen, bolehen; drobecen; staričen, mrtvičen, maličken, majčken* itd.

2. Ako hočemo večjo obilnost ali silo kake lastnosti povedati, podaljšamo deblo s prirastkom *-ov*, na pr.: *gladen — gladoven; skalen — skalovnat; voden — vodoven.*

VI. Glagoli se manjšajo s prirastki:

- ka**, na pr.: *čičati — čičkati, čiv — čivkati, spati — spančkati, stopati — stopkati, zibati — zibkati.*
- lja**, na pr.: *drgati — drgljati, jecati — jecljati, mahati — mahljati, migati — migljati, pihati — pihljati, rezati — rezljati, skakati — skakljati, šumeti — šumljati.*

Opomba. 1. Ako hočemo dejanje glagolovo povekšati, podaljšamo osnovo s končnico *-astiti* ali *-ihati*, na pr.: *lomiti — lomastiti, mikati — mikastiti; sopsti — sopihati; udriti (udariti) — udrihati.*

2. O tvorbi glagolov, ki se izpeljujejo s pomočjo vrstnih spon iz korenov, glagolov in imen, glej § 157—187.

II. poglavje.

II. S e s t a v a.

§ 225. Tvorina moč slovenskega jezika se razodeva posebno v izpeljavi, ktera je prebogata v obrazilih za razne pomene; včasih pa je vendar treba novim rečem iskati potrebnih izrazov v sestavi, akoravno se ta slovenščini sploh le malo podaja, izvzemši sestavljenke s predlogi in z glagolskimi koreniki.

Med besedi, iz katerih narejamo sestavo, deva se po trdih so-glasnikih veznik **o**, po mehkih **e**, na pr.: *bos-o-nog*, *golorók*, *listo-pad*, *vodotok*, *kolovrat*, — *lic-e-mér*, *rudečeličen*, *svojeglaven*; brez veznika sestavljenih besed imá slovenščina ubogo malo, na pr.: *medved*, *poldne*, *polglasnik*.

Prva beseda v sestavljenkah je ločilna, druga glavna, ki jo prva določuje ali pojasnjuje; tako na pr. so v sestavljenkah: *kolodvor*, *Triglav*, *vinograd* — besede *dvor*, *glav*, *grad* glavne, *kolo*, *tri*, *vino* pa ločilne.

Kedar slovenimo tuje sestavljenke, pa jim ne moremo ubrati pravega imena ne po izpeljavi, ne po sestavi, tedaj si pomagamo:

a) da vzamemo namesto ločilne samostalniške besede njen pridevnik, na pr.: *brusni kamen* — *Schleifstein*; *hišna vrata* — *Haus-thor*; *kravje mleko* — *Kuhmilch*; *kuhinjska sol* — *Küchensalz*; *mlinsko kolo* — *Mühlrad*; *pavje pero* — *Pfauenfeder*; *strelni prah* — *Schiesspulver*; *žitna cena* — *Getreidepreis*;

b) da pomen sestavljenke z več besedami povemo, na pr.: *bukve za ljudstvo* — *Volksbuch*; *konj za ježo* — *Reitpferd*; *mlin na sapo* — *Windmühle*; *oklep za na prsi* — *Brustharnisch*; *pero za pisanje* — *Schreibfeder*; *ruta okoli vratú* — *Halstuch*.

A. Sestava samostalnikov.

§ 226. Samostalnik se sestavlja:

a) z neglagolskim samostalnikom, pa le bolj po redkem, ker se sestava neglagolskega samostalnika s samostalnikom slovenščini upira; na pr.: *drevored*, *kolodvor*, *strahopetec*, *verozakon*, *volkodlak*.

b) z glagolskim samostalnikom ali z glagolsko koreniko, na pr.: *blagodar*, *bogoljub*, *bogotaj*, *čaroděj*, *časopis*, *delopust*,

krvolok, krvotok, letopis, listopad, rodoljub, rokopis, senožet, vinar, vodomet, vodotok.

c) s pridevnikom, na pr.: *golobradec, gostosevci, hudodelec, hudournik, krivoverec, staroverec, tihotapec.*

d) s števnikom ali zaimkom, na pr.: *jednook, stoklas (Trespe), stoletje, stonoga (Assel), šestopér, trinog, trinoga, trizob, — samorog, samostan, samouk.*

e) z glagolom, na pr.: *kažipot, tresorepka, Tresoglav, Vladimir, Vladislav.*

f) s členicami, na pr.: *brezdno, križempot, nesreča, prelaz, prevod, soglasnik, zapeček.*

B. Sestava pridevnikov.

§ 227. V pridevnik se druži:

a) samostalnik s samostalnikom, na pr.: *kozorog, pesoglav, srebropén, zlatolas, zlatoust.*

b) samostalnik s pridevnikom, sosebnó pri telesnih udih, na pr.: *beloglav, belolas, bolnoglav, bosonog, gologlav, krivogled, praznorok, prostolas, širokopleč, strmoglav, svojeglav, — s prirastkom -en, na pr.: krivogleden, širokoplečen.*

c) samostalnik z glagolsko koreniko ali z deležnikom, na pr.: *tresoglav, vrtoglav — vitorog, zvitorep.*

d) samostalnik s števnikom, zaimkom ali kako členico, na pr.: *jednolik, samouk, samorog, brezzob, razoglav.*

e) pridevnik s samostalnikom, na pr.: *bogoslužén, čudotvoren, glavobolen, gromonosén, krvoločen, mlekodajén, vratolomen.*

f) pridevnik s pridevnikom, na pr.: *blagoglasén, hudomušen, kratkočásén, lahkoživen, okrogloličén, ostroumen, prostovoljen, radodaren, sladkosneden, sladkoustén, zlovoljen.*

g) pridevnik s števnikom ali zaimkom, na pr.: *čveteronožen, samokolen, samorašč, svojeglaven.*

h) pridevnik s členicami, na pr.: *brezbožen, nedolžen, neroden, predrzen, priletén, soglasén.*

C. Sestava s predlogi.

§ 228. Glagole, pa tudi samostalnike in pridevnike, obravimo in preobražamo radi po sestavi s predlogi. Glagolov z drugimi

besednimi razpoli zloženih imá slovenščina le malo, na pr.: *blagosloviti, blagodariti, blagovoliti, rogoviliti, tihotapiti, vrtoglaviti*, in še nekaj drugih, ki so pa naravnost od sestavljenih imen izpeljani.

Po sestavi s predlogom dobivajo glagoli drugačen pomen; posebno trpni glagoli prehajajo v tvorne, nedovršniki pa v dovršnike itd. Po navadi se sestavljajo glagoli z jednim predlogom, na pr.: *na-lomiti, u-krotiti, za-ložiti*, — včasi z dvema, na pr.: *iz-pod-nesti, po-raz-deliti, pre-ob-seči* — včasi pa s tremi, na pr.: *spreobrniti = iz-pre-ob-vrniti*. — V takih sestavah je združen pomen vsakega predloga posebej.

Gledé na samostojno rabo in zvezo z drugimi besedami delimo predloge:

a) v ločljive, t. j. samostojne, ktere tudi same zá-se v rabo jemljemo, in

b) v neločljive, kteri le še v sestavi z drugimi besedami živé. Neločljivi predlogi so *pa-, pra-, pre (pro)-, u-, vz-*, drugi so samostojni.

I. Sestava z ločljivimi predlogi.

§ 229. Ločljivi predlogi ohranjajo svoj prvotni pomén sploh tudi v sestavah in so ti-le:

brez (odgovarja nemškemu *-los, ohne*) véže se le s samostalnikom ali pridevnikom in kaže na kak pomanjkljej ali odvzetek: *brezdno, brezpamet, brezrokavnik, brezum, brezvetrije, brezzakonje* — *brezbožen, brezimén, brezkončen, breztelesen, brezvétern, brezvésten, brezzób*. Na pr.: *Svetla cesta je razpeta črez nebá brezkončni zid*. (Jarn.) — *Hudoba dela v brezposlenih urah*. (Cegn.)

do kaže:

a) da se raztegne ali dožene dejanje do svojega smotra ali konca (= *bis zu*, lat. *usque ad*): *dobresti* (do srede potoka); *domlatiti* (do pol nasada); *domésti* (smetí do klopí); *dopleti* (do mejnika); *dopresti* (do pol koželja); *doseči* (do srede travnika); *dožeti* (do prvega ogona). Na pr.: *Dorastli ste do vrh cerkve, tam gori ste sklenili se*. (N. ps.) — *Njegove bridkosti so do konca dokipele* (Vert.)

b) da se kako dejanje ali stanje dovede do svojega gotovega konca, za vselej ali pa za nekaj časa: *dorabit*,

dodélati, dogotoviti, dokončati, dohiteti, doiti, dograbiti, domlatiti, dosejati, dovršiti, dozidati, dozoriti, dožeti. Na pr.: *Kdor zna, kmalu dokončá.* (N. pr.) — *Brada dorastla, pamet ne dozorela.* (N. pr.) — *Kdor rad pleše, kmalu dopleše.* (N. pr.) — *Pratikarja tudi včasi kaj doletí.* (Vodn.) — *Lepota kmalu dočvetí.*

c) da se toliko dodá ali dostavi, da potém nič več ne manjka k popolnosti (= zu, hinzu-, lat. ad-); dodejati, dokupiti, doliti, donesti, dosoliti, dosuti, dostaviti, dotegniti, dovreči. Na pr.: *Pomanjkljivi grški abecedi so toliko črk dostavili, da je imel jezik vse glasove.* (Valj.) — *Še malo mrve volom dokladi, detelje donesi, pezdírja dostelji, pa še kaj žita dovrzi.* (Valj.)

Opomba. 1. Predlog *do-* v sestavah se ujema nekoliko na pomenu s predlogom *pri-*; vendar je med njima ta razlika, da zaznamuje *do-* dokončno dopolnjenje ali dostavo tega, kar je manjkalo, *pri-* pa kaže sploh na kako pridajo ali priklado; na pr.: dokupiti (da nič ne bo manjkalo) — prikupiti (k čemu kaj); dodati (kar je še manjkalo) — pridati (k čemu kaj).

2. Imena in členice: dobiček, dodevek, dohod, doklada, določilo, dosega, dostavek, dozorek — dolóčen, dosegljiv, dovoljen — dokláj, dokler, doslej, dosorej, dotorej, dotod, dovolj, dosti.

iz (= aus, heraus, lat. ex-) pomenja:

a) da prihaja dejanje iz znotraj, iz srede na vèn; izbrati, izdolbsti, izgnati, izgrebsti, izgubiti, izkopati. Na pr.: *Volk že vé, s čim si zobé iztrebí.* (N. pr.) — *Kdor dolgo izbira, ostane mu izbirek.* (N. pr.) — *Desetkrat obrni besedo na jeziku, predno jo izrečeš.* (N. pr.)

b) da se kaj dovrši ali pa neha biti: izpeljati, izvesti, iznebiti se, izhoditi se, izvedriti se. Na pr.: *Dokler živi, nikdar se človek ne izučí!* (N. pr.) — *Ko bi sreča kramo razgrnila, prva bi se blagá iznebila.* (N. pr.) — *Kedar se proti jutru izvedrí, potegni voz pod streho.* (N. pr.)

Opomba. 1. Imena in členice: izbirek, izbornik, izdaja, izdajalec, izgovor, izhod, izpisek, izvolja — izbirčen, izboren, izvedljiv — iznenada, izpred, izmed, iznad, izpod, izza.

2. Med ljudstvom se je predlogu *iz-* v sestavah sprednik **i** po gostem obrusil, z pred nemimi soglasniki pa v s prestopil. Zató se govori in piše dandanes tudi na pr.: znebiti se, spodlezovati, spovedovati, spremeniti, spreobrniti, sprevreči, namesto popolnih oblik: iznebiti se, izpodlezovati, izpovedovati, izpremeniti, izpreobrniti, izprevreči. Popolnim oblikam naj se v pisavi kolikor mogoče prednost daje.

med (= zwischen-, lat. inter-) zлага se s samostalnikom, včasih s pridevnikom, in pomenja prostor med dvema ali več rečmi ali pa oddelek časa. Na pr.: medgorje, medmorje, mednožje, medpotje, medplečje — medmet, — medmašen, medgospojen, mednaroden, medzoben.

na (se ujema z nemškim an-, auf-, in-, z lat. ad-, in-) ter pomenja:

a) da se godi dejanje na površju kakega mesta, ktereга se tudi dotika; da se tja kaj deva ali nabira, da se kaj vrhovati ali pridobiva: nabrati, nadevati, nadrobiti, nakladati, nakositi, nalagati, nametati, namlezi, nanositi. Na pr.: *Vsak na svoj mlin vodo navrača.* (N. pr.) — *Pojte, kolo narejajte, z britvami ga naperjajte.* (N. ps.) — *Za sladko vince dajata, Alenčico napajata.* (N. ps.) — *Na puh tvojega srda so se nakopičile vode.* (Ravn.)

b) da se mera, bodi si naravna ali dušna, napolni; da se kdo česa naveliča, kar se posebno s povratnim glagolom dopoveduje: naigrati se, najesti se, najezditi se, najuzinati se, nakositi se, naklečati se, naležati se. Na pr.: *Kdor se veliko po kolenih driča, ta se kmalu dela naveliča.* (N. pr.) — *Da se človek dima nadimi, ognja se ne bode nagrel.* (N. pr.) — *O zarji se zelja nakosim, podmeta pa kaše najém.* (Čb.)

c) da se kaj proti čemu nagiblje, bodi si v dušnem ali telesnem oziru: naganjati, nagibati, nagniti, nakloniti. Na pr.: *Človek namerja, Bog naredí.* (N. pr.) — *Drevo se na drevo naslanja, človek na človeka.* (N. pr.) — *Hitro, hitro mi vstajajte, na vojsko se napravljajte.* (N. ps.) — *Niže se solnce nagiba v zaglavje visokega hriba.* (Slom.)

d) začetek premembe, ki na kaki reči s časom nastopi: načesniti, načeti, nakužiti, nalomiti, navrtati. Na pr.: *Nabrušen nož rad reže.* (N. pr.) — *Nastreljen pes se strelbe bojí.* (N. pr.)

Opomba. Imena in členice: načelo, načrt, nagib, nakovalo, naloga, namestnik, napor, narod, nasad — nabojen, nagnil, národen — naprej, naproti, nazaj, navprek, navdol, naposled, narobe, narazen, navlašč, navskriž, nanagloma.

nad (= über-, ober-, lat. supra) družih se samostalnikom, redkeje pridevnikom in glagolom, ter pomenja, da je kaj više

ali mogočnejše mimo drugega: nadlega, nadležen, nadlegovati; nadloga, nadložen; nadpis, nadstropje, nadstrešje, nadškof, nadzemlje; nadzornik, nadzorovati.

o (= um-, lat. circum-, de-), s predlogom *ob* v rodu, za-znamuje:

a) dejanje, ki se razodeva o več (ne vseh) krajih kake reči: obeliti, obrati, obrisati, ogreti, olupiti, omiti, opečti, opikati, ostriči. Na pr.: *Veselo se solnce ozira in žarke o gorah opira.* (Slom.) — *Dosti ozine, malo požre.* (N. pr.) — *Kovač ima klešče, da rok ne opeče.* (N. pr.)

b) dejanje ali lastnost, ki ne nastopi na enkrat, ampak polagoma: obledeti, odreveneti, ognojiti se, omladiti — omladeti, omočiti, onečediti, oprostiti, oslabeti, osušiti, osvójiti si. Na pr.: *Kar se omili, ne omrzne.* (N. pr.) — *Nebo se po malem ocejja.* (Slom.) — *Osuša mi lice kmetija.* (Čb.) — *Belin se odmiče, otravi snežnik.* (Čb.)

c) ob kaj priti ali dejati, iznebiti se česa, ločiti se od česa: ociganiti, ogoljufati, okmetovati, okupiti se, oporeči, oteliti se. Na pr.: *Kar reče, ne oporeče.* (N. pr.)

Opomba. Imena in členice: obok, oklep, omah, omet, omota opora, oseba, osrčje — omoten, oporen, oseben — okoli, okrog, osorej, opoldne.

ob (= um-, lat. circum-) se ujema nekoliko s predlogom **o**, vendar pomenja:

a) popolno obdajo ali zajetje kakega predmeta ali dejanje, ki se godi o vseh stranéh: obdati, obdelati, obhoditi, objeti, obleteti, oblezti, obseči, obsejati, obstopiti, obsuti, obteči, obvezati.

Zaradi blagoglasja **b** večkrat odpade, ravno tako tudi **v**, če se snide z **b**: opasati, opeti, opisati, osedlati, otesati, obleči, obrniti, namesto: obpasati, obpeti itd. Na pr.: *Bog oblači, Bog prevedri.* (N. pr.) — *Groza jo je obhajala, na črni grob se zgreznila.* (N. ps.) — *Slast objema celi svet.* (Čb.) — *Samec je obletal domače dobrane, samec obhodil snežene goré.* (Cegn.) — *Kraljič opaše sabljico.* (N. ps.) — *Opne ga z lastnim oklepom in z lastnim mečem ga opaše.* (Ravn.)

b) dejanje, ki se popolnoma dovrši, ali pa kako izgubo ali oviro: obglaviti, obsedeti, obsoditi — obnemagati, obne-

moči, obupati, obviseti. Na pr.: *Budalasta moč brž obnemaga.* (N. pr.) — *Kdor na moči sloví, večkrat iztepen na dragi obleži.* (N. pr.)

Opomba. Imena in členice: obéd, obist, obhajilo, obhod, oblak, oblast, oblega, obleka, obličje, oblika — oblačen, oblasten — obkorej, obsorej.

od (= ab-, ent-, weg-, lat. ab-, abs-) zaznamuje:

a) oddaljenje ali ločitev kakega predmeta od drugega: odbiti, oddati, oddirjati, odgrizniti, odjahati, odkrhniti, odkriti, odkupiti, odliti, odmakniti itd. Na pr.: *Dan dan odrine, leto pa leto.* (N. pr.) — *Pod lipico se zavrtí, da lip'ci vršič odletí.* (N. ps.) — *Bog že vé, zakaj kozi rog odbije.* (N. pr.) — *Bogastro človeku smrti ne odpravi.* (N. pr.)

b) nehanje ali končanje kakega dejanja ali stanja in se loči od predloga *do* v sestavah s tem, da pomenjajo glagoli z *do* sestavljeni popolno dognanje: odbučati, odjužinati, odkipeti, odkositi, odmoliti, odpeti (pojem), odrasti, odslužiti, odvečerjati. Na pr.: *Potrpíte, da odmolimo.* (N. ps.) — *Še danes boste odškrleli, vi nadležni pevci, dejal je kmet, ki je štuvo za šurke domú prinesel.* (Valj.)

c) neko uzajemnost ali ponavljanje glagolovega pomena: odgovoriti — odgovarjati, odmevati, odpévati, odpisati — odpisovati, odpovédati, odzdraviti — odzdravljati. Na pr.: *Kakor se pozdravlja, tako se odzdravlja.* (N. pr.) — *Zalo odseda se vsako mi delo.* (Čb.)

Opomba. Imena in členice: odglas, odgovor, odlog, odlok, odpadek, odpoved, odveza — odlegel, odročén, — odklej, odslej, odkod, odtod.

po (= herum-, be- itd.) daje skoro vsem sestavljenkam svoj prvotni pomen razširjanja in kaže:

a) dejanje z ozirom na razširjanje v kraju ali času, posebno pri opetovalnih in ponavljalnih glagolih: pobirati, počivati, poganjati, pogašati, pohajati, pojedati, pokladati, polagati, polegati, pomakati. Na pr.: *Ribice po morju plavajo, glavice na suho pokladajo.* (N. ps.) — *Stare vrane ne pobirajo črvov blizu brane.* (N. pr.) — *S črno nitko ga bom povijala.* (N. ps.)

b) dovršenje dejanja, ki je polagoma nastopilo ali se raztegnilo čez vse ali čez več predmetov, kar velja posebno

o dovršnih glagolih: povesiti, podaviti, pogoreti, pohoditi, pokrasti, pokupiti, poloviti, pomoriti, posekati, posvariti, povoziti, pozebsti, požeti. Na pr.: *Kdor se preveč poniža, njega pohodijo.* (N. pr.) — *Kopriva ne pozebe.* (N. pr.) — *Smrt stare pokosi, mlade postreli.* (N. pr.) — *Smrt vse poravná (pobota).* (N. pr.) — *Trava se bo posušila, skala se bo razpočila.* (N. ps.) — *Vse glaseče stvari so trudne pozaspale.* (Vodn.) — *Nekteri so ostali domá, pomožili se in poženili.* (Cegn.)

c) nadaljevanje kakega dejanja ali stanja še za nekaj časa: poigrati, pokašljati, poklečati, pomazati, popiliti, posedeti, potrpeti. Na pr.: *Naj delo poleží, dokler se duh ne ohladi.* (Slom.) — *Dobro s brinjem me pokadi.* (N. ps.) — *Moram po otroke, da bi malo posedeli.* (Cegn.)

d) pokrivanje česa s čim ali devanje česa na kaj, jednako nemškemu be-: pobeliti, pokopati, pokriti, posrebiti, posuti, potresti, pozlatiti. Na pr.: *Smrt pokoplje vse sovraštvo.* (N. pr.) — *Starost vsem lasé pobeli.* (N. pr.)

e) preméno kakega stanja: podomačiti, pokristjaniti, potujčiti, posloveniti, poturčiti se, poživiniti. Na pr.: *Med živadjo človek sam poživini.*

f) daje nekterim glagolom že v sedanjiku prihodnji pomen, kakor: pobežim, podirjam, pojaham, pojdem, polezem, ponesem, popeljem, porečem, potečem, povlečem, poženem, poživžgam. Na pr.: *Romarji se vkup zbirajo in črez jezero popeljejo.* (N. ps.)

Opomba. Imena in členice: pogodba, pogum, pokoj, pokora, pomlad, pomoč, popotnik, porok, potok, polom, posip, potrata, potuha, povodenj, povoj — pogumen, pomladen, popoten, potreben — potém, posihdob, poprej, posebej, počasi, polagoma.

pod (= unter-, lat. sub-) kaže na delo pod kakim predmetom, včasi s pomenom skrivnega dejanja: podjarmiti, podkopati, podkovati, podkupiti, podložiti, podnetiti, podorati, podstaviti. Na pr.: *Čas vse podorje.* (N. pr.) — *Komu peté podkurniti.* (N. r.)

Opomba. Imena: podboj, podjéd, podkev, podklada, podmet, podlaga, podnožje, podpora, podzemlje — podložen, podsolnčen, podstopen.

pred (= vor-) se le po redkem sestavlja in sicer s samostalnikom ter kaže na prednje mesto ali na čas: predgorje, pred-

mestje, predgovor; predmet, predlog; predlanskim, predvčeranjim. — Z glagoli se ta predlog prav malo druží, na pr.: prednašati, predložiti, predpisati, predstaviti.

pri (= bei-, hinzu, lat. ad-) kaže:

a) da se kaj h kaki reči primakne, pridá, pristavi, pritrđi ali pridobi: pridejati, pridružiti, prikleniti, prikupiti, priložiti, pripeti, prisloniti, privezati, prizidati. Na pr.: *Pripaše svetlo sabljico.* (N. ps.) — *Prisiljena reč ni dobra.* (N. pr.) — *Kdor sam sebi ne privošči, drugim tudi ne.* (N. pr.) — *Iz dobre šole prirastejo boljši časi.* (Slom.)

b) način, kako kdo ali kaj dohaja: priběžati, pribrenčati, prijadrati, prijezditi, prilajati, prilezti, pripeti, priplavati, prisopihati, prišumeti. Na pr.: *Času pustimo čas, da pride mož s strdjo.* (N. pr.) — *Skrbna mati urno prispešila.* (N. ps.) — *Ko je vinjena glava, marsikaj iz srca priplava.* (N. pr.) — *Muha, ktera priletí, hujše piči.* (N. pr.)

c) način, kako se je kaj pridobilo: priberačiti, pridelati, prigospodariti, prigospodinjiti, prihraniti, prikoledovati, prislužiti, privojskovati. Na pr.: *Kar priprosiš, lahko nosiš.* (N. pr.) — *Če Bog roke ne stegne, vsi svetniki ne prikoledujejo.* (N. pr.)

d) umanjšanje ali odvzetje kakega dela: prikrojiti, prirezati, pristriči, prižeti. Na pr.: *Dobro orodje delo prikrajša.* (N. pr.)

Opomba. Imena in členice: priboljšek, pridelek, prijatelj, prikuha, priklad, prilika, priloga, primorje, priprava, prisad, prisega, pristava, pritlikovec, privada, prizemlje — prijeten, prikladen, primeren, pripraven, priročen.

raz (= zer-, auseinander-, lat. dis-) pomenja:

a) razširjanje ali ločitev tega, kar je prej skupaj bilo: razbiti, razdeliti, razdejati, razdreti, razglasiti, razgrniti, raziti se, razkropiti, razložiti, raznesti, razodeti, razorati, razpustiti, razrezati. Na pr.: *Povsod je vrag nevoščljivost raznesel.* (N. pr.) — *Senca visokih dreves se daleč razteguje.* (N. pr.) — *Bogastvo iz odrtije se nenadoma razbije.* (N. pr.) — *Tjakaj gori se ozrimo, tam verige se razspó.* (Čb.)

b) premembo v kak boljši ali slabši stan: razbeliti, razcvesti se, razjeziti, razjokati se, razsrditi, razvedriti, razžaliti. Na pr.: *Solnce razvedri oko.* (Čb.)

Opomba. 1. Nekterim sestavam ste se v ljudskem govoru prvi črki odbrusili, z pa je pred nemimi soglasniki v s prestopil: spreti, stegniti, strgati itd. namesto: razpreti, raztegniti, raztrgati. Na pr.: *Kdor ima strgano slame, prosi vedno za lepo vreme.* (N. pr.) — *Svečan stegne dan.* (N. pr.)

2. Imena in členice: razboj, razglas, razlaga, razpelo, razpetje, razpis, razrečje, razsip, razum, razvada, razvoj, — različen, razoglav, razumen.

s (pred samoglasniki in zvenéčimi soglasniki **z**, pred sičniki in šumniki **se-**) je v sestavi dvojnega pomena, kakor v samostojni rabi, in kaže:

a) (= *zusammen-*, lat. *cum-*, odgovarjaje predlogu z rodnikom) kako zvezo ali družbo predmetov: zbrati, združiti, zjediniti se, sesekati, sestaviti, sešteti, sezidati, seznaniti, zgnati, zlagati, zložiti, zmesti, znesti, znositi, spisati, stopíti, stlačiti, streti, zvezati, zviti. Na pr.: *Kakor se znosi, tako se raztroši.* (N. pr.) — *Zlo spredeno, lahko zmedeno.* (N. pr.) — *Ko stari hrast pade, zruši dostikrat mlade.* (N. pr.) — *Kar sezidajo skrbni stariši, razdenó slabi otroci.* (N. pr.) — *Pod haljo skrrije šmarni križ.* (N. ps.)

b) (= *herab-*, lat. *de-*, odgovarjaje predlogu z rodnikom) kako ločitev ali razdruženje od zgoraj navzdol: zbrisati, sezuti, sklatiti, sleči — slačiti, zmakniti, zmetati, sneti — snemati, znositi, spustiti, zvrniti. Na pr.: *Lisica se dlake zlevi, zvijač se ne iznebi.* (N. pr.) — *Dota se zmota.* (N. pr.) — *Sezula sta brž coklice, obula črne škornjice.* (N. ps.) — *Brž konja zbossi, preobuj.* (N. ps.)

Opomba. 1. Imena in členice: zbor, semenj, shod, slog (Stil), zlog (Silbe), zmes, smetana, sestavek, spis, splavina, stok, zveza — zložen, sogoren, soparen — skupaj, zgoraj, spodaj, zgolj, stikoma, sploh, zraven.

2. V nekterih sestavah nahaja se še prvotni *so-*, kakor: sodrga, somrak, sopar, sosed, soteska, součeneec, sovèt, sovražnik, — soroden, zoper, zopet.

v (= *ein-*, *hinein-*, lat. *in-*) pomenja devanje ali predstavlanje iz kraja v kraj, posebno v njegov notranji del in se loči od neločljivih predlogov *u-* in *vz-*, kakor: vbadati, vdlati, vdeti, vdihniti, vdolbsti, vkuhati se, viliti, vložiti, vpeljati, vpisati, vplesti, vrezati, vriniti, vsaditi, vsesti se, vsiliti se, vstaviti, vstopiti, vtakniti, vtisniti. — Namesto *v* pišemo navadno *u*, kedar mu sledí več soglasnikov ali *v*, na pr.: ugnati, ugrizniti, ugnezditi se, uvesti. — Tudi sicer se po

uplivu srbsko-hrvatskega jezika češče piše *u* nam. *v*, na pr.: uživati, ukoreniniti se, udomačiti se, urediti, udati se itd. — Na pr.: *Čas vse v kozji rog užene.* (N. pr.) — *Kar vsem dopade, to se ne uživa brez zbade.* (N. pr.) — *Sama radost v taplja na zemlji se v neslast.* (Led.)

Opomba. 1. Dandanes se v obče v pisavi **u** nam. **v** čim dalje tem bolj v rabo jemlje. Vendar pa se mora vselej pisati v tam, kjer se po pomenu natanko loči od predloga **u**. Sestave z **v** pomenjajo sploh devanje v kako reč, sestave z **u** pa zaznamujejo izpolnitev ali dovršenje kakega dejanja; na pr.: *vnesti* — *unesti* (hineinragen — davontragen); *vpirati se v kaj* — *upirati se komu* — *opirati se na kaj*; *vrezati* — *urezati* (hineinschneiden — abschneiden), *vstaviti*, *vstavljati* — *ustaviti* (hineinstellen — einstellen); *vstreliti* — *ustreliti* (hineinschiessen — erschiessen); *vlomiti* — *ulomiti* (einbrechen — abbrechen); *vsekati* — *usekati*; *všteti* — *ušteti se* (einzählen — sih verzählen) itd. Prim. predlog *u* v § 230.

2. Imena in členice: vhod, vprega, vstop, uvod, užitek — vnet — vkup, vselej, vprek, vsled, vmes, vnemar, vkraj, vstran, vedno.

za se po gostem zлага z imeni, glagoli in členicami ter daje zloženkam zeló različen pomen. V sestavi zaznamuje ta predlog:

a) da se kaj očém umakne in za drugo rečjó prikrije, ali od svoje namenjene poti ali svojega konca odstopi. V tem pomenu se ujema z nemškim ver-: zabíti, zabresti, zagovoriti se, zaiti, zakleniti, zakopati, zakriti, založiti, zapustiti, zarasti, zasuti, zatajiti, zatemneti, zavoziti. Na pr.: *Sladko veselje zataplja ves svet.* (Čb.) — *Solz potok oči zaliva.* (Pot.) — *Ne zapiraj srca pravicam svetim drage domovine.* (Cegn.)

b) da to v izgubo pride ali konec vzame, kar nesestavljene glagol pomenja: zagospodariti, zaigrati, zajesti, zakmetovati, zamuditi, zapiti, zapravdati, zapraviti, zavojkovati. Na pr.: *Kdor zamudí, naj gloje kosti.* (N. pr.) — *Lenuh dostikrat kosilo zaleží.* (N. pr.) — *V jednom hipu mora zameniti časno z večnim.* (Cegn.) — *Blago se po niti nabira, pa po vrvi zapravlja.* (N. pr.)

c) da se dejanje v hipu prične ali nagloma nastopi (= lat. začinjalnim glagolom na -sco): zablisniti, zaboliti, začeti, zadržati, zadoneti, zagledati, zagrmeti, zakipeti, zakričati, zapeti, zapiskati, zaslišati, zasvetiti se, zavpiti, zazvoniti, zažvižgati. Na pr.: *Zasede belca brzega, zaškrtne*

podkev, zapraší. (N. ps.) — *Zaraja z njo, jo zavrtí, da glavica jo zabolí.* (N. ps.) — *Marko za mizo tam sedí in z zobmi zaškrpentí.* (N. ps.) — *Meč rabelj prvič zavíhtí, ali meč med pleči ostrmí; ko drugič se zabliska meč, vrtnarju pade glava preč.* (N. ps.) — *Voda je huda šiba, kedar z a d i v j á.* (Cegn.)

Opomba. Imena in členice: začimba, zagreb, zahod, zaklep, zaloga, zalogaj, zamuda, zapah, zarod, zaroka, zastava, zátika, závora, — zapaden, zamuden, zapomljiv, — zakaj, zató, zatorej zategavoljo, zares, zastonj, zapored, zarana, zaradi, zastran.

II. Sestava z neločljivimi predlogi.

§ 230. Samo v sestavi nam rabijo sledeči predlogi:

- pa** se prikazuje le v besedah: paglavec, pajdaš, pamet, paberki (paberkovati), panoga, parobek, patoka.
- pra** (= ur-) kaže na prvotni početek, na pr.: prababica, praded, pramati, praotec, pravnik, prastar, pradaven, in se ujema na pomenu s predlogom *pred*, s katerim se navadno zamenjava: predbabica, predded, predstariši.
- pre** (= über-, um-, lat. trans-, super-) zaznamuje:

a) mér dejavnosti čez ali skoz kak predmet do svojega konca: prebiti, preboleti, prebosti, prečuti, preglo-dati, pregniti, preleteti, premeriti, prelomiti, preložiti, pre-nočiti, preplavati, preslišati, prestati, pretrpeti, preživeti. Na pr.: *Potrpljenje železne duri prebije.* (N. pr.) — *Kakor prišlo, tako prešlo.* (N. pr.) — *Prepovedana pot drži v prepovedan kot.* (N. pr.) — *Kraljič tako prežvižguje, da se jezero stresuje.* (N. ps.) — *Ako je Bog človeku namenil življenje, prebolí brez zdravnika.* (Cegn.) — *Pijanec se preobrne, kedar se v jamo zvrne.* (N. pr.)

b) premembo kakega stanú ali prenauredbo: prebu-diti se, predelati, predrugačiti, prekovati, prekrstiti, preme-niti, prenarediti, preobleči, preobuti, preobrniti, prestaviti, prestvariti, prezidati. Na pr.: *Kar ni mogoče prenarediti, to je najboljše pozabiti.* (N. pr.) — *Temu se moraš pritožiti, ki ti more preložiti.* (N. pr.) — *Kaj tak' prebleduje ti rumeno lice?* (N. ps.)

c) prestop ali presego naravne ali druge določene mere ali meje: preceniti, pregovoriti, prehiteti, prehvaliti, prenapolniti, prenasoliti, preobjesti se, preplačati, preseči, preteči, prevpiti. Na pr.: *Ovenk večkrat pravico prevpije.* (N. pr.) — *Želodca ni mogoče pregovoriti ali prevpiti.* (N. pr.)

Opomba. Imena in členice: prebitek, precep, predel, predor, prehod, prelaz, premah, prepoved, prestava, prestop, pretep, pretveza — premožen, premrl, prešeren, prevzeten — prezlo, preveč, premalo, preveliko, neprenehoma.

pro (v slovenščini jednakega pomena kakor pre-) nahaja se le v nekterih besedah, na pr.: prodati, prostreti, prodreti, progmati; prodaja, prorok, prostor, prognanstvo, proizvod, proračun, prospeh, prošlost, prostran.

u (popolnoma različen od predloga v v sestavah) naznanja sploh izpolnitev kakega dejanja, bodi si odvezetje ali umanjšanje, ubeg ali ustavljenje ali pa kak drug učinek. Ujema se z nemškimi prednicami ab-, ent-, er-, ver-, von-, a z latinskimi ab-, de-, per-: učesniti, ubogati, ukrotiti, ulomiti, umanjšati, unesti, ustaviti, uteči — učakati, ubiti, ubrati, ugasniti, ugoditi, ugonobiti, ujasniti se, ukrotiti, umreti, upehati, uprašiti, usahniti, ustrašiti se, ustreliti, uštetiti se, utolažiti, utoniti, utruditi. Na pr.: *Počasna voda več brega udere (unesi), ko dereča.* (N. pr.) — *Človek vodi celó na konju ne uteče.* (Cegn.) — *Vsaka povodenj se uteče.* (N. pr.) — *Kar se zgodaj ne ukroti, zdivjá in zagovední.* (N. pr.) — *Kdo bi vsemu svetu pogače umesil.* (N. pr.) — *Vsem ljudém ni ustreči.* (N. pr.) — *Prevelika sila se sama ujé.* (N. pr.) — *Jezik nam se utegne ubrisati kakor božja kapljica.* (Nap.) — *Komur sreča ubeží, ta si zastonj za njo pete brusi.* (N. pr.)

Opomba. 1. Zastran pisave v in u prim. predlog v v § 229. Sicer pa še primerjaj sledeče zglede: Vreži mi tri križce v palico — ureži mi kruha; tatje so v hišo vlomili — ulomi mi vejico; v nogo se je vsekali — usekaj mi palico; vstej mu stari dolg — uštel sem se; počakaj, da se voda v sod vteče — da se voda uteče; za župana so ga vstavili — nabiro so ustavili; v kot se vmakni — umakni se sovražniku itd.

2. Imena: uboj, ubeg, uboštvo, uima, ujeda, umor, urok — ubežen, ubog, ugoden.

vz (= empor-, auf-, lat. ex-) pomenja vselej mérv dejavnosti na kvišku: vzbuditi, vzhajati, vzdigniti, vzdivjati, vzdržati, vzgojiti, vzkipeti, vzeti, vstati (nam. vzstati). —

Večkrat se je v obrusil, kakor: zrasti nam. vzrasti, zleteti nam. vzleteti, zrediti nam. vzrediti. — Na pr.: *Solnce vzhaja in zahaja dobrim in zlim.* — *Kdor rano vstaja, temu kruha ostaja.* (N. pr.) — *Drobna ptica v tir zletí in z velikim zvoncem pozvoni, da mežnarja vzbudi.* (N. ps.) — *Čuvajev meč, zapah ga vzdržal ni.* (Cegn.)

Opomba. Imena in členice: vzglavje, vzgoja, vzožje, vzhod, podvzetje — vzhoden, podvzeten — vzlasti, navzkriž.

III. poglavje.

III. Besede tujega izvira.

§ 231. Kakor vsak drugi jezik ima tudi slovenščina nekaj tujih t. j. takih besed, ki niso vzrastle na podstavi domačega korena, temveč se iz drugih jezikov presadile na slovenska tla.

1. Prve tujke so prejeli Slovani že v prvih stoletjih po Kristu, in sicer v vzhodni Evropi od raznih turških plemen, na zapadu pa od Germanov, vzlasti od Gotov. Take prastare, v prvi dobi izposojene tujke poznavamo po tem, da se skoro v vseh slovanskih jezikih nahajajo in da so se po lastnih slovanskih jezikovnih zakonih predrušile; na pr. iz turškega jezika so: *klobuk, topor, telege, tovor, tolmač*; iz germanskega (gotskega): *hiša, hleb, hlev, hotel, kupiti, lek, meč, ocet, osel, šlem, velblod, vpiti.*

2. Največ tujih besed je došlo v jezik slovenski v drugi t. j. óni dobi, ko so nemški verski oznanovalci začeli med korotanskimi in panonskimi Sloveni razširjati vero kristjansko. Po uplivu nemških veroučiteljev nastala so razna poznamenovanja za cerkvene obrede in praznike, na pr.: *angelj, cerkev, binkošti, jagnje, križ, krst, menih, nuna, oltar, sobota* itd.

Upliv frankovske države, vzlasti Karola Velikega (768—814) na politično življenje zapadnih Slovanov se kaže v besedah, ki smo jih za te dobe prejeli za poznamenovanja raznih državnih uredob, na pr.: *cesar, kralj, vitez, knez, žlahta, penez* itd.

Tujke v ti dobi izhajajo iz starovisokonemškega jezika nekako od 8—12. stoletja. Mnogo teh besed ni seveda nemškega korena, temveč so latinsko-grškega izvira, na pr.: *križ* — stvn. chrūzi — lat. crux (crucis); *cerkev* — stvn. chirihha — grški: *κρηκόν*.

3. Mnogo tujih izrazov je sprejela slovenščina v srednjevisokonemški dobi (od 13—16. stol.) in za dolgotrajnih turških bojev, začeniši okoli sredine 14. stoletja, ko so se jeli Turki v Evropi stalno nameščati. Iz te dobe izhaja i več tujk iz laškega in ogerskega jezika.

4. Tudi v zadnjih stoletjih smo si za razne pojme izposojevali tujih besed; vzlasti so prvi naši književniki od sredine 16. do 19. stoletja bogatili naš jezik z nemškimi tujkami. A novejšim tujkam se takoj na prvi pogled pozna njih tuji izvir in oblika, in zatorej se jim po pravici zapira vhod v sedanjo pisno slovenščino.

5. Tujke iz starejših dob so dobile popolnoma domačo obliko na temelju slovanskih jezikovnih zakonov, tako da jih ne smatramo več za tuje besede; na pr.: *klobuk* iz kalpak, *meč* iz mēki, *ocet* iz akit, *rakev* iz arka; *cerkev* iz chirihha, *breskev* iz pfersich-persicum, *kralj* iz Karl-Charal; *trôbiti* iz trumba, *truma* iz turma, *črešnja* iz chersa-cerasus itd.

6. S tujimi besedami prejeli smo ob enem tudi pojme o raznih novih, ljudstvu neznanih stvari. Po dotiki s sosednimi narodi prihajala je med nas večja omika in z njo nove besede. S kristjansko vero dobili smo izraze za cerkveni obred; po vojski prejeli smo poznamenovanja za bojno orodje in za državne uredbe; po kupčiji došla so imena za razna oblačila, za živali, za drevje, rastline, žito in rude; tuji delavci in obrtniki pa so prinašali izraze za stavbe, za domače orodje itd., s kratka z rastočo omiko uvajali so se novi pojmi in z njimi tudi tuja poznamenovanja.

Opomba. 1. V primeri z drugimi jeziki poslužuje se pisna slovenščina jako malo tujih besed. Češče jih rabi prosto, neuko ljudstvo, ali večinoma iz novejše in sedanje dobe, tako da se jim tuja oblika na čelu pozna.

2. Sledeča zbirka podaje navadnejše, starejše tujke v slovenščini, kažoč njih prvotno domovino in pot, po katerem so došle v jezik slovenski. Gore navedene točke 2—6 naj se gledé na razne dobe in stvarno vsebino na podlagi te zbirke razpravljajo in v razne skupine združijo. Izpuščenih je več tujih besed, katerim se nemški izvir dobro pozna, kakor *cilj*, *gmajna*, *gratati*, *lojtra*, *ranla*, *roža*, *šolni* (Sohle), *špan*, *štibra*, *štirna* itd. Število takih tujk lahko vsak sam iz svojega narečja pomnoži.

§ 232. Tuje besede v slovenščini.

<i>Amati</i> (ein Fass visieren) — stvn.	<i>anež</i> , <i>janež</i> — srvn. anīz, lat.
àma.	anisum.

- angelj* — stvn. angil, gr. ἄγγελος.
antvela — srvn. hantwehele.
armada — it. armata.
Bajta — it. baita.
baker — tur. baker.
baklja — stvn. facchula, lat. facula.
bala (za nevesto) — it. balla.
bandero — it. bandiera.
barantati — it. barattare.
barem (wenigstens) — tur. bari, og. bár.
bariglica — it. barile, srlat. barrillus.
barka — it. barca, srlat. barca.
baršun (Sammt) — og. bársony.
barva — stvn. varawa, srvn. varwe.
baža, prim. stvn. fasal in fasa (= Faser).
beber — stvn. bibar, lat. fiber.
bedenj (grosse Kufe) — stvn. butinna.
beležnik, beležiti — tur. bilgü, mongolski: belge (Zeichen, Merkmal).
beteg (Krankheit), betežen, — og. beteg.
bičje, bičevje (Binsen) — stvn. binuz, srvn. binz.
bile pl. (officium mortuorum) — lat. vigiliae.
binkošti — stvn. finchustī, gr. πεντηκοστή (ἡμέρα).
birič — it. birro (Amtdiener).
birma, birmati — stvn. firmōn, lat. confirmatio.
bisaga — it. bisaccia, lat. bisaccium.
bivol — gr. βούβαλος.
- u-bogati* — stvn. volgan.
boh (Speck) — stvn. bahho.
boja (Farbe) — tur. boja.
bokal — it. boccale, srlat. buccalis.
boter, botra — lat. computat; prim. kum.
brhek — srvn. brëhen (glänzen).
brajda (Weingeländer) — srlat. braida.
branjevec — nvisn. Fragner.
breguše — it. brachesse.
brenta — it. brenta.
breskev — srvn. pfersich, lat. persicum.
bron, Erz, bronec, Bronze — srlat. bronzium.
brumen — stvn. fruma (Nutzen), srvn. vrum (tüchtig, gut).
budalast — tur. budala.
bukva; *bukve* — stvn. buohha, die Buche; buoh, das Buch.
burja, prim. gr. βορέας, it. bora.
butara — og. bútor (Einrichtung).
Canja — stvn. zeinja, got. tainjō.
cekín — it. zecchino.
cer — it. cerro, lat. cerrus.
cerkev — stvn. chirihha, gr. χερκίον.
cesar, skrčeno car — got. kaisara, stvn. keisar, lat. Caesar.
cima, cimiti — stvn. chīmo (Keim).
coklja, — srvn. zockel, it. zoccolo.
copernik — stvn. zoupar.
Čavelj — it. chiave (lat. clavus).
čeber, čebriča — stvn. zubar, zwibar (Gefäss mit zwei Handhaben).

čebula, čebul, — it. cipolla, lat. caepulla, srvn. zibolle (Zwiebel).

čelada — it. celata (lat. cassia caelata).

čep, prim. stvn. zapfo, nem. Zapfen.

češplja, — v nemškem narečju: Zweschpe (Zwetschke).

čižme — tur. čižmé, og. csizma.

čorba — tur. čorba, og. csorba.

črešnja — stvn. chirsa (iz chersa; prim. lat. cerasus, gr. κεράσιον).

čumnata (Kammer) — srlat. caminata, t. j. izbica z ognjiščem (komenom: caminus), stvn. chaminata.

čutara — tur. čotura, og. csutura.

Dacija, *dacar* — it. dacio (datio).

dekan (tehant) — lat. decanus.

denar — it. denaro, lat. denarius.

deska — prim. gr. δίσκος, lat. discus, od tega stvn. tisk, nem. Tisch.

dijak — lat. diaconus.

dila (Brett) — stvn. dilla, nem. Diele.

dota — it. dote.

dreta — srvn. drât, nem. Draht.

duhan — srb. duhan, tur. duhan.

Facanetel — it. fazzoletto.

falat (Stück) — og. falat.

faliti — srvn. vëlen iz frane. faillir, it. fallire, lat. fallere.

fant — nem. bav. Fant, it. fante.

fara — stvn. pfarra, lat. parochia, gr. παροικία.

fažolj — srvn. phasol, lat. phaseolus.

figa — stvn. fîga, lat. ficus.

fin — stvn. fîn, nem. fein, it. fino, lat. finitus.

fleten — srvn. vlât, Sauberkeit.

forint — it. fiorino (florentinski denar z lilijo — fiore).

fužina — it. fucina, lat. focus.

Gajba — it. gabbia (iz lat. cavea).

gazda (Hauswirt) — og. gazda.

gerob (Vormund) — nem. bav. Gerhab.

goldinar — srvn. guldin, der Goldene.

golida — stvn. gellita (Gelte), srlat. galeta.

goljuf — it. gaglioffo.

grévati, *grivati*, *grivinga* — stvn. hriuwa, riuwa, nem. Reue.

Mlajša tujka od iste besede je reva, reven.

grinta, *grintav* — stvn. grint.

groš — srvn. gros, it. grosso (dick).

gumb — og. gomb.

Hajda, *hajdina* — stvn. heidan.

To žito je došlo iz mohamedanskih dežel od „hajdov“ (Heiden) t. j. nekristjanov.

ham (Kummet) — og. hám (Pferdegeschirr), stvn. chāmo. Prava slovanska beseda je homôt, iz ktere so Nemci dobili svoj: „Kummet“ (srvn. komat, kar so si Slovenci zopet nazaj izposodili: komát).

hasen — og. haszon.

hiša — got. stvn. hūs (Haus).

hlače — srlat. calcia, srvn. kolzo.

hleb — got. hlaihs, stvn. hlaib.

- hlev* — got. hlija, srvn. liewe (Laube).
- hmelj* — ta slovanska beseda je najbrže iz finskega humala.
- Irha* (Weissleder) — stvn. irah, srvn. irch, lat. hircus.
- izba* (iz istüba) — stvn. stuba (Stube); gl. soba.
- jablan*, jabelko, kakor nemški Apfel najbrže iz lat. malum abellanum (Abella v Kampalniji).
- jagnje* — lat. agnus.
- jambor*, jarbolo — it. albero (arbor).
- janičar* — tur. jéničéri (neue Miliz).
- janjka* — nem. Jacke.
- jarek* — tur. jaruk, og. árok.
- jeklo* — stvn. ecchil, lat. acuale; gl. ocel.
- jermen* — stvn. riumo, gl. remen.
- jesih* — stvn. ezzih (iz atëcum nam. acetum); gl. ocet.
- jetika* — lat. hectica, gr. ἑκτική.
- jezero* (tisoč) — og. ezer. Ogrji so prejeli to besedo po Turkih od Perzov (hezār).
- Kad*, prim. lat. cadus, gr. κάδος.
- kafra* — lat. camphora, srvn. Gaffer.
- kajha* (Kerker) — nem. bav. Keiche.
- kalúp* (Gussform) — srb. kalúp, tur. kaleb.
- kant*, na kant priti, — dejati, — srvn. gant, it. incanto (Versteigerung).
- kapus* — stvn. chapuz (iz lat. caput).
- kašta*, kašča (Getreidekasten) — stvn. chasto.
- kaštigati* — stvn. chastigōn, lat. castigare.
- kelih* — stvn. chelich (iz lat. calix).
- ketina* — stvn. chetina, lat. catena.
- kihra* — stvn. chichura, lat. cicer.
- kinč* — og. kincs.
- kip* — og. kúp, najbrž tur. izvira.
- klobuk* — v prvi dobi iz tur. kalpak.
- knez* — stvn. chuning.
- kolajna*, srb. kolajna, — it. collana.
- koleda* (Weihnachtslied), koledovati — iz gr. καλάνδα ali lat. calendae. Po uplivu besede koleda nastal je sedanji koledár, — srvn. kalender, lat. calendarium.
- koliba* — tur. kaliba iz gr. καλύβη. Turki so to besedo med Slovani razširili.
- komad* — srb. komad, gr. κομμάτιον.
- komaj* — stvn. chumo, srvn. kúme.
- kopun* — stvn. chappho, srvn. kapūn, lat. capo, gr. κάππον.
- kositer* (Zinn) — gr. κασίτερος.
- kostanj* — lat. castanea, gr. καστανέα, it. castagna, po mestu Κάστανια v Pontu.
- koštrun* — it. castrone, nem. bav. Kastraun.
- kotel* — got. katils, stvn. chezzil Kessel).
- kovčeg* — gr. καυχίον, lat. caucis, s pritiklino -eg, ki se le tujim deblom pritika.

iz-krcati — it. caricare (beladen).
kragulj — tur. karagu.
kralj — slovanska oblika od imena Karola Velikega (768—814). — Karl-Charal — čegar mo-gočno vladarstvo so občutili tudi zapadni Slovani. Prim. cesar, Kaiser — Caesar.
krempelj — srvn. Krämpel od Krampe (Hacken).
kristjan, iz tega: krščan — lat. christianus; gr. *χριστιανός*. — Krščeni-k je od krstiti in to od krst (Taufe) — Christus.
križ — stvn. chrūzi; nemška be-seda je v 8. ali 9. stol. nastala iz lat. crux, cruci-s. Panonski Slovani so križ v 9. stoletju sprejeli. Križ je le pri ka-toliških Slovanih v rabi in kaže, da se je začelo med njimi raz-širjati kristjanstvo od nemške strani. Grškim Slovanom služi nam. križ v istem pomenu beseda krst (od gr. *χριστός*, Christus crucifixus), ki je tudi v 9. stol. po posredovanju stvn. jezika med panonskimi Slovani nastala. — Krstiti je Pa-noncem pomenjalo taufen (t. j. prekrižati, zum „Christen“ machen), kakor še sedaj pri Slovencih.
krampir — v nem. narečju Grum-bire.
krošnja — prim. nem. bav. Krachse.
kuhinja — stvn. chühhina, lat. coquina. — *Kuhati* — stvn. chohhōn, lat. coquere.

kum, kuma — lat. compater; gl. boter.
kumara — v nem. narečju Gug-kumer, lat. cucumis.
kumina — stvn. chumin (Kümmel).
kupa — stvn. chuofa, srlat. cūpa.
kupiti — got. koupōn, stvn. choufōn.
kuruza iz kukuruza — tur. ko-koros. Po drugih krajih tur-ščica, der Türken, kar kaže, da se je to žito iz vzhodnih in južnih dežel dovažalo k nam.
kutina — stvn. chutina, gr. *ζωδόνιον*, lat. cotonea; od tega je tudi dunja, tunja.

Lah iz vlah — stvn. walh (Ro-mane), sedaj welsch.
lagev, lagvica — nem. bav. Läge (Fässchen); stvn. lagella, lat. lagena, gr. *λάγνος*.
lajhati — srvn. leichen (betrügen).
lanec — srvn. Lañe (Kette).
lavor — lat. laurus, gr. *λαῦρος*.
leca (Kanzel) — stvn. lēcza (iz lat. lectio).
legar — stvn. lëgar (Lager).
lek (medicina) — got. lēkeis (Arzt).
leščerba — srvn. liechtscherben.
lev — stvn. lewo, lat. leo, gr. *λέων* (je semitsko - egiptskega izvira).
lihva, lihvar — got. leihvan (leihen).
likof — srvn. līt kouf (līt, Obst-wein).
lim — stvn. srvn. līm (Leim).

lina — stvn. hlina, srvn. line (Balkon).

livada — gr. λιβάδιον.

ljuljka — srvn. lulche (Lolch), lat. lolium.

lopa — stvn. louba (Laube, Vorhalle).

lopov — og. lopó (Dieb).

lug (Lauge) — stvn. louga.

luk — stvn. louh, srvn. louck (Lauch).

luknja — stvn. luccha (Lücke).

lunek (Achselnagel) — stvn. lun, luning.

luštek (Liebstöckel) — stvn. lube-stöcco, lat. levisticum, gr. λιβιστίον.

Maj, majiti (vrba se maji) — stvn. meio, srvn. meie (grüner Zweig), iz lat. Majus (majnik).

majolika — it. majolika, tako imenovana po otoku Majorca (Majolica); stvn. mīol (Pokal).

majoran — it. majorana, lat. amaracus ali majoracus (naslanjaje se na major) iz gr. ἀμάρακον.

malha (Tasche) — stvn. malha.

malik (Götze, Waldgeist) — stvn. māl (Zierat).

k-malu — srvn. ze mālē (zugleich, auf einmal): māl, Zeitpunkt. — Do sega mal, do sih mal.

manjkati — it. mancare; manco.

mar: mar biti, marati, v nemar pustiti; maren, nemaren, marljiv, marsikaj itd. — stvn. māri (wichtig, wert).

marenj, marnjati — stvn. māri (Kunde, Märchen).

marjetica (bellis perennis) — it. margherita iz gr. μαργαρίτης.

maša, meša — stvn. mēssa, lat. missa.

mavra (schwarzgestreifte Kuh), mavrica (Regenbogen) — lat. maurus, morus, gr. μαῦρος. Pomen se je tako razvijal: schwarz, (schwarz)-gestreift, vielfärbig — Regenbogen. S to besedo v zvezi je stvn. mōr (Mohr), in od tega slov. zamorec, Neger. Prim. še maroga, Fleck, Streif, marogast in muren, murček (črn gril).

meč — got. mēki.

menih — stvn. munich iz monachus.

mešetar (Unterhändler) — ngr. μεσίτης, Vermittler.

mir (v pomenu Mauer) — stvn. mūra, lat. murus.

mititi, pod- — stvn. mūta (Mauth, Zoll).

miza — stvn. mias, it. mensa.

mlin — stvn. mulin iz it. mulino.

mlinar — stvn. mulināri, it. mulinaro.

mornar — srvn. marnaere, lat. marinarius.

mostovž (iz musovž) — v nem. narečju Musshaus za Vorhaus. Prim. farovž, rotovž.

mošnja — nem. bav. Mosche (Hängekorb).

- mošt* — stvn. most iz lat. *mu-stum*.
- možar*, možnar — stvn. *morzāri*, lat. *mortarium*.
- mrha* — stvn. *meriha*, *marha*.
- mrkovca* — nem. *Meerkatze*.
- mramor*, marbelj — stvn. *marmul*, srvn. *marmel*, lat. *marmor*, gr. *μάρμαρον*.
- mrena* — lat. *membrana*.
- muren*, murček, gl. *mavra*.
- murka* — v nem. narečju *Umurke*, gr. *ἀγγούριον*.
- murva* (*Maulbeere*) — stvn. *mūr*, *mūrboum*, lat. *mōrum*, gr. *μόρον*.
- mustače* (*Bart*) — it. *mostaccio*, gr. *μόσταξ*.
- mutec*, mutast — lat. *mutus*, v nem. narečju *mut*.
- Nesplja* — stvn. *mespil*, lat. *mespilum*, gr. *μέσπιλον*.
- ničke*, niške (*Backtrog*) — stvn. *nuosk*.
- nor*, norec — stvn. *narro*.
- nuna* — stvn. *nunna*, srlat. *nonna* (izraz spoštljivosti vzlasi proti starejšim osebam); *nonnus*, *Mönch*.
- Ober* (*Riese*) — po imenu turških *Avarov*.
- ocel* — stvn. *ecchil*, srvn. *eckel*, iz lat. *acuale*, gl. *jeklo*.
- ocet* — got. *akeit*, lat. *acetum*; gl. *jesih*.
- očali* — it. *occhiale*.
- olej* (*Oel*), *ol* (*Bier*) — stvn. *olei*, *oli*, lat. *oleum*, gr. *έλαιον*.
- oltár* — stvn. *altāri*, lat. *altare*.
- omara* — lat. *armarium*, nem. *Almer*.
- omrela*, *morela* — it. *ombrello*.
- opát* — stvn. *abbāt*, lat. *abbas*, -tis.
- opica* — srvn. *affo*, *angsak*. *apa*.
- oproda* — og. *apród*.
- orjak*, orjaš — og. *oriás*.
- orodje* — stvn. *arunti* (*Botschaft*).
Gledé pojmovnega prehoda prim. *posel*.
- oroslan* — og. *oroszlán*, tur. *ar-slan*.
- osel* — got. *asilus*, lat. *asellus*.
- oštir*, oštarija — it. *ostiere*, *osteria*.
- oštriga* (*Auster*) — stvn. *ūster*, lat. *ostreum*.
- Pajdaš* — og. *pajtás*, tur. *padaš* iz *perz*.
- palača* — stvn. *pfalanza*, lat. *palatium*.
- papež* — stvn. *pabes* iz *papas*, lat. *papa*.
- parma* (*Heuboden*) — stvn. *parno*, nem. *Barm*.
- patka* (*Ente*) — tur. *bat*.
- pav* — stvn. *pfāwo*, lat. *pavo*.
- pavola* — nem. *Baumwolle*.
- pecelj* — it. *picciuolo*, lat. *petiolus*.
- peča* — it. *pezza* (*Stück*, *Zeug*).
- pečati se* — it. *pacciare*.
- peljati* — it. *pigliare* (*nehmen*).
- penez* — stvn. *pfenning*.
- peper* — stvn. *pfēffar*, lat. *piper*.
- pesa* (*rothe Rübe*) — stvn. *pieza*, lat. *beta*.
- peza*, *pezati* — it. *pesa* (*Last*).

pipa — srlat. pipa, stvn. pīfā.
pladenj (Teller) — it. piadena,
 lat. patina v zvezi z it. piatto
 (Teller), nem. Platte.
plan, planjava — srvn. plān, lat.
 planus.
plav pomenja prvotno weiss, blass,
 plavec = weisser Ochs, in je
 sorodno s stvn. falo (fahl, falb),
 lat. flavus, gr. *πολιός*. Po uplivu
 stvn. blāw pa ima sedaj pomen
 blau; plavica, Kornblume.
ploh — srvn. bloch, nem. Block.
podgana — it. ben. pantegana,
 lat. pantex (Dickbauch).
pogača — it. focaccia, Kuchen,
 (lat. focacius).
pogán — lat. paganus (ländlich,
 bäurisch). Pomen Heide se
 razlaga iz tega, da se je po-
 ganstvo najdalje na kmetih
 izvèn mest ohranilo. Pogan
 je redek kristjanski izraz, kte-
 rega so panonski Slovenci ne-
 posredno iz latinščine sprejeli.
 Ljudstvu služi češče nemški
 hajd, ki je goli prevod lat.
 paganus, Landbewohner.
ponva — stvn. pīanna.
post, postiti — stvn. fasta, fastēn.
prhtra baba (pošast, o kateri se
 na Koroškem pripoveduje) —
 srvn. bērhtha.
pratika — srvn. praktik, gr. *πρακ-
 τική*.
pridiga — stvn. prediga, predi-
 gōn: lat. praedicare. Priž-
 nica iz predižnica.

punt, spuntati se — srvn. bunt.
puška — stvn. buhsa iz gr. *πυξίς*
 (Büchse aus Buchsbaumholz —
πύξος — Arzneibüchse). V
 srednjem veku je bilo grško
 zdravilstvo pri vseh evropskih
 narodih na dobrem glasu, in
 od tod prihaja tudi nekaj iz-
 razov; prim. nemški Arzt iz
ἀρχιατρός in Pflaster iz *ἐμ-
 πλαστορον*.
putrh (Handfässchen) — srvn.
 puterich.

Rabelj — prim. nem. raffēn (ra-
 ben).

raca, reca — prim. nem. Retsch-
 ente.

račun — it. razione.

raj (Tanz) — srvn. reie (Reigen).

rajtati — srvn. reiten.

raka, rakev — got. stvn. archa,
 lat. arca.

remen — stvn. riumo, srvn. rieme,
 gl. jermen.

repa — prim. lat. rapa, stvn.
 raba.

Rim, rimska cesta — iz rum,
 stvn. rūma. Mlajša tujka je
 roma ti, roma r — it. Roma,
 romero.

risati — stvn. rīzan (reissen, ein-
 ritzen).

roba (Ware) — it. roba (iz germ.
 roub (erbeutetes Kleid). Slo-
 vanskega korena pa so rob,
 Saum, narobe, robec, ro-
 bača itd.

robida (Brombeere) — prim. lat. rubus.

rop, *ropati* — stvn. roub, srvn. roup.

ros (röthlich), *rosa* glava, *roso* vince — it. rosso (roth), lat. russus, gr. *ρόύσιος*.

route (Gereut) — stvn. riuti (Reute).

rubiti (pfänden) — stvn. roubōn.

Sablja, pri vseh slovanskih, romanskih in nemškem narodu znana beseda, a tujega, nepoznatega izvira.

sak (Netz), *zasačiti* — lat. saccus, gr. *σάκκος*. Iz tega je tudi stvn. sac, Sack, in od tod slov. žakelj.

sátan — stvn. satanās, gr. *σατανᾶς*.

sidro — gr. *σίδηρος*.

siguren — lat. securus, it. sicuro; stvn. sihhur, srvn. sicher, in iz tega slov. žiher.

skedenj — stvn. scugin (Scheune).

skleda (iz skodela) — it. scodella, stvn. skuzzila (Schüssel); lat. scutella.

skodla — stvn. scindala (Schindel), lat. scandula.

soba — og. szoba, iz stvn. stuba, od koder je tudi izba.

sobota — stvn. sambaz (iz sambat). Besedo so Panonci v 9. stol. sprejeli.

skrinja — stvn. scrīni (Schrein), lat. scrinium.

steklo — got. stikls, stvn. stēchal.

stih (Vers) — gr. *στίχος*.

stopa (Stampfe) — stvn. stampf.

Šator — og. sátor, tur. çader.

šajka — og. sajka, tur. šajka.

šantati, šantav — og. sánta.

šapelj — srvn. schapël, lat. cappa; stvn. chappa, od tod slov. kapa.

šema (Maske) — srvn. schēme, (Schatten).

šent: Šentvid, Šmarjeta, Škocjan (Sanctus Cantianus); šent (hudi duh), šentati, šentovati (lästern), šentano — vse iz stvn. sancti, srvn. sancte, sante, sant.

šibre (Steinsplitter) — stvn. scivero (Schiefer).

šipa — stvn. scība, srvn. schībe.

škaf — stvn. scaf (Schaff).

škan (Stuhl) — srlat. scamnum, srvn. scamal (Schemel)

škatlja — it. scatola.

škilec, škiliti (schielen) — stvn. scēlah; srvn. schēl.

škoda — stvn. scado.

škof — stvn. biscof, gr. *ἐπίσκοπος*.

škrlat — it. scarlatto, tur. is-kérlét.

škrat, škratelj — stvn. scrat (Waldgeist).

škric (Rockzipfel) — stvn. scurz (Schurz).

šlar, šlarast — prim. srvn. sleier (Schleier).

šlem — got. hilms, stvn. helm.

- špilja* (Höhle), srb. spilja — gr. σπηλιά.
- štepik* (Brunnen) — nem. bav. Stübich.
- štimati se* — it. stimare (schätzen).
- štor* — nem. bav. Storren (Baumstumpf).
- šuntati* — stvn. scuntan.
- Tabor* — tur. tabor.
- tarča* — nem. Tartsche iz franc. targe.
- télege* pl. t. — tur. taligha (Gespann).
- temelj*, rod. temelja — gr. θεμέλιον.
- tercijalka* — srlat. tertiaria.
- tis* (Eibe) — lat. taxus.
- tolmač* — v prvi dobi iz tur. tilmadž. V nemški jezik prešla je beseda Dolmetsch že v 13. stol. iz slovanščine.
- tolovaj* — og. tolvaj, tur. tulvaj.
- top* — tur. top (Kugel, Kanone).
- topor* — tur. teber (iz perzij. tabar).
- torba* — tur. torba, og. turba.
- tovor* (Last) — tur. tovar, og. tár. Z besedo *to vor* (tovar) v pomenu Lager je najbrže v zvezi tovariš (og. társ), kar bi prvotno pomenjalo: Lagergenosse.
- trata* — srvn. tratte, bav. Trat (Viehtrieb).
- trobiti*, tromba, trobenta — stvn. trumba. Iz nem. Trompete (kar je iz franc. trompette) je slov. trobenta.
- trop*, tropa — it. truppa.
- truma* — it. turma.
- turoben* (betrübt) — prim. it. lat. turbare (trübe machen).
- Ura*: huda ura, uren, uriti se — nem. bav. Or, it. ora, lat. hora.
- uta*, utica — stvn. hutta, srvn. hutte; od tod je tudi huta, Wagenschupfe.
- Varati*, prevara, prevariti, varovati, varuh, varen, nevaren — got. vars (behutsam), stvn. wara (wara nēman, beachten, wahr nehmen). V zvezi je vardenem, vardjati, vardevati — got. vards, vardja (Wärter); stvn. wartēn (sorgen), angsak. wardōn; vendar se v drugem delu naslanja na glagol denem, dejati, devati.
- velblôd* iz velbôd (že v 13. stol. velblôd, naslanjaje se na blôditi) — got. ulbandus iz elephantus.
- veljati* — it. vaglia (Tapferkeit).
- vice*, pl. t. — stvn. wīzi, srvn. wīze (poena, purgatorium).
- vinar* — nem. Wiener (geld).
- vino* — lat. vinum; stvn. wīn.
- vitez* — germ. witing; prim. pleme Vithungi.

voščiti, všeč iz voščeč — stvn.

wunsken.

vrč — got. aurkeis, lat. urceus.

vrt — got. aurts (Kraut), waurts (Wurzel); vrtograd = got. aurtigards.

vreden, za vred imeti — stvn. vërd.

vpiti — got. vopjan.

Zamorec, gl. mavra in muren.

Žalik - žene — stvn. sālīg: Saliige Frauen.

žehatar — stvn. sehtāri, lat. sextarius. Nem. bav. sechteln, in s tem v zvezi žehata (Laugenwäsche), žehtati.

žep — tur. džéb.

žid, stsrb. žudij — lat. Judaeus.

žida — stvn. sīda, lat. sēta.

žlahta — stvn. slahta (Geschlecht, Familie).

žmaganje, veržmagati — stvn. smāhen (ver-schmāhen).

žolnir — srvn. solt, soldenaere, iz franc. solde (Lohn), lat. solidus.

žrebelj — stvn. grebil.

žugati — stvn. sciuhen, srvn. schūhen, schūgen (scheu machen, verscheuchen).

žveplo — got. svibls, stvn. swēbal.

žvegla — stvn. suegala.

Četrty del. *je tudi samostojna*
S k l a d n j a. *probiti*

U v o d.

O stavku sploh.

§ 233. Beseda sama ob sebi je mrtva in nedoločna; v zvezi z drugimi besedami še le oživi in postane znanilka naših mislij in čutov. To se zgodi v stavku, ki združi besede v umevno celoto; stavek je torej vsaka z besedami razodeta misel.

Svoje misli in čute razodevamo, trdilno ali nikalno, na štiri načine, in sicer:

1. naznanjevaje, na pr.: *Sloga je od Boga.* (N. pr.) — *Pohlep oslepí.* (Kos.) — *Leža ne bogatí.* (N. pr.)

2. vpraševaje, na pr.: *Kdo užiga grome treskovite?* (Vilh.) — *Ali ni rana ura zlata ura?*

3. velevaje, na pr.: *Govori resnico.* — *Moli in delaj!* — *Ne skušaj vojsk lažnjivega malika.* (Kos.)

4. želevaje, na pr.: *Da bi vam polje plodilo in rodilo!* (N. r.) — *Bog ne daj!*

Stavki so tedaj trdilno ali nikalno naznanjevalni, vprašalni, velevni in želevni.

§ 234. Vsak stavek, bodi si še tako kratek, imá dva glavna člena: osebek (subjekt) in dopovedek (praedikat).

Osebek je oseba ali reč, o kateri se v stavku govori; kar se pa o osebkú dopoveduje, to je dopovedek. — Dopovedek se ali neposredno veže z osebkom, ali pa ju sklepa pomožni glagol *biti* kot vezilo (kopula).

Stavek, kateri ima le osebek in dopovedek, imenuje se gol stavek, na pr.: *Človek obrača. — Bog obrne.* (N. pr.) — *Nesreča ne spi.* (N. pr.) — *Lenoba je gnusoba.* (N. pr.) — *Kri ni voda.* (N. pr.)

§ 235. Z golim stavkom se ne dá vsaka misel določno razodeti; zato obsegajo stavki mimo osebka in dopovedka navadno še druge besede, ki glavna člena dopolnjujejo. Taka dopolnila so:

1. pridevki (atributi), ki pojasnjujejo obseg samostalnih imen, na pr.: *Strastna navada težka klada.* (N. pr.) — *Spoštena jediščina šola kreposti.* (N. pr.)

2. predmeti (objekti), po katerih se dopolnjuje pomen glagolov in pridevnikov, na pr.: *Delo beli jelo.* (N. pr.) — *Sreča človeka prestroji.* (N. pr.) — *Snaga je Bogu draga.* (N. pr.)

3. prislovi (adverbia) ali prislovnica določila, po katerih se določa kraj, čas, način ali vzrok kakega dejanja, na pr.: *Krava pri gobcu molze.* (N. pr.) — *Spomladi vsaka bučelica krajcar.* (N. pr.) — *Počasi se daleč pride.* (N. pr.)

Stavek, ki je izobražen po kakem dopolnilnem členu, imenuje se razširjen stavek. — Vsak stavek sam zá-se, bodi si gol ali razširjen, je prost stavek (einfacher Satz).

§ 236. Ako se združita dva ali več prostih stavkov v jedno celoto, pravimo ti zvezi zložen stavek (zusammengesetzter Satz); na pr.: *Danes slast srce napaja, jutri jok pelini spet.* (Čb.) — *Kdor iz dežele gleda, s tem se ni varno na solncu greti.* (N. pr.)

V zloženem stavku je:

1. vsak del, že sam ob sebi, popolnoma jasen in določen t. j. glavni stavek (samostojnik, Hauptsatz); na pr.: *Smrt vse omaja, nje kosa kosi od kraja.* (N. pr.)

2. ta ali oni del je sam ob sebi brez razločnega pomena in odvisen od glavnega stavka, to je odvisni stavek (odvisnik, Nebensatz); na pr.: *Dokler prosi, zlata usta nosi; kedar vrača, hrbet obrača.* (N. pr.) — *Človek kaže v mladosti, kaj bo v starosti.*

Zveza glavnih stavkov velí se priredje (Satzverbindung); zvezi glavnih in odvisnih stavkov pa pravimo podredje (Satzgefüge).

§ 237. Prosti in zloženi stavek nimata včasih vseh členov, ki jih zahteva dopovedek; tak stavek je:

1. izpusten (eliptičen), če se mu izpusti kak glavni člen, ki se že sam po sebi razumeva, in sicer:

a) vezilo biti, posebno v pregovorih, na pr.: *Dolga bolezen gotova smrt.* (N. pr.) — *Trda izreja dobra volja.* (N. pr.)

b) dopovedek v posameznih izrekih in voščilih, na pr.: *Ti očeta do praga, otroci tebe čez prag.* (N. pr.) — *Bog z vami, spremlja naj vas dobra sreča!* (Cegn.)

c) osebek, včasi pa še kak drug člen z njim, na pr.: *Dobrega ovčarja je ovce striči, ne pa dreti* (namreč: dolžnost). (N. pr.) — *Dobro jutro* (namreč: *Bog daj!*)

2. skrčen (zusammenggezogen), če se ujemata dva ali več glavnih stavkov z enakim osebkom ali z enakim dopovedkom, da služi jednemu osebkju več dopovedkov ali jednemu dopovedku več osebkov; na pr.: *Bog daje in jemlje = Bog daje + Bog jemlje.* (N. pr.) — *Žalost in tuga je strupena kuga = žalost je strupena kuga + tuga je strupena kuga.* (N. pr.) — *Bog jedna vrata zapre in sto drugih odpre = Bog jedna vrata zapre + Bog sto drugih vrat odpre.* (N. pr.)

3. skrajšan (verkürzt), če se v zloženem stavku odzame odvisniku osebek, da se tesneje s samostojnikom združi, na pr.: *Tukaj bistra Sava izvira, mati pevske umnosti = ki je mati pevske umnosti.* (Vodn.) — *Otrok, v nemar puščan, oči materi pokriva = ki se v nemar pušča.* (Ravn.) — *Gredé mimo bezga odkrij se mu = kedar greš mimo bezga.*

§ 238. Po redu, v katerem se vrsté odvisniki z glavnimi stavki, razločujemo:

a) sprednje stavke (sprednjike, Vordersätze), na pr.: *Kjer se botrina krega, tam zemlja križem poka.* (N. pr.)

b) srednje stavke (srednjike, Zwischensätze), na pr.: *Rokodelec, ki za pečjo leži, nič ne izvali.*

c) naslednje stavke (naslednjike, Nachsätze), na pr.: *Na slemenu visokosti ne zabi, kaj veljá prijatelj v sili.* (Kos.)

I. Prosti stavek.

I. poglavje.

O glavnih členih.

a) Osebek.

§ 239. Glavna stavkova člena sta osebek in dopovedek. Osebek stoji na vprašanje kdo ali kaj? v imenovalniku. Za osebek nam rabijo:

1. samostalniki, na pr.: *Škoda modri.* (N. pr.) — *Petice možiči.* (N. pr.) — *Smrt kosi od kraja.* (N. pr.)

2. pridevniki in pridevni deležniki, na pr.: *Mokri se ne boji deža.* (N. pr.) — *Dobro se samo hvali.* (N. pr.) — *Lahko dobljeno kmalu spravljeno.* (N. pr.)

3. števnik in zaimki, na pr.: *Jeden drobí, drugi kosi.* (N. pr.) — *Vsak svoje sreče kovač.* (N. pr.) — *Vsi so grablje, vile nobeden.* (N. pr.)

4. glagolov nedoločnik ali velevnik, na pr.: *Boga ljubiti je največja modrost.* (Ravn.) — *Boljše drži ga, ko lovi ga.* (N. pr.)

5. vsaka druga beseda, vsak stavek, pa tudi vsak zlog, če se o njem kaj dopoveduje, na pr.: *Skoraj še ni zajca ujel.* (N. pr.) — *Abc dajejo črkopisu ime.* — *Dobre volje možnje kolje.* (N. pr.)

§ 240. Včasi je osebek skrit v dopovedku: to pa

a) pri osebnih zaimkih, če se na nje naglas ne deva, na pr.: *Prah si in v prah se zopet povrneš.* (Ravn.) — *Molči, molči, mlada Breda!* (N. ps.)

b) pri brezosebnih glagolih in pri tistih povratnikih, s katerimi se naznanja kako splošno dejanje ali stanje, na pr.: *Razsveti se in razdaní.* — *Kakor se gode, tako se pleše.* (N. pr.)

c) kedar je osebek že iz besedne zveze dosti znan, da se lahko zamolči, na pr.: *Tatiče obešajo, tatove pa izpuščajo (ljudje).* (N. pr.) — *Pride pa mine (čas).*

b) Dopovedek.

§ 241. Dopovedek, poleg osebka najvažnejši člen v stavku, more biti:

1. kak glagol (glagolni dopovedek), če dopovedujemo, kaj osebek dela ali trpi, na pr.: *Človek obrača, Bog obrne.* (N. pr.) — *Zrak žari, tramovje poka.* (Kos.)

Semkaj spada tudi dopovedek, kateri naznanja, da je kaj, na pr.: *Tema je povsod.* — *Tudi nadloga je od Boga.* (N. pr.)

2. kako ime (imenski dopovedek), katero naznanja:

a) kaj je ali kakošen je osebek, na pr.: *Delavec je kruhovec.* (N. pr.) — *Sreča je opotočna.* (N. pr.) — *Lepo je vsakemu milo.* (N. pr.)

b) čegav je osebek, na pr.: *Vsa zemlja je gospodova.* (Ravn.) — *Mi nismo svoji, ampak božji.* (N. pr.) — *Deca niso samih roditeljev, ampak tudi domovine.*

c) kakošne lastnosti, nravi ali mere je osebek, na pr.: *Slovinci niso ne hudobnega, ne goljufnega nagnjenja.* (Vodn.)

3. kak glagol z imenom v imenovalniku; taki glagoli so:

a) neprehajalniki nepopolnega pomena, kakor: ostati, postati, nastati, nahajati, prihajati, nastopiti itd.; na pr.: *Bog ostane vedno najboljši zdravnik.* (Cegn.) — *Vse skrito postane očito.* (N. pr.) — *Sila in krivica prihaja zmeraj večja.* (Ravn.)

b) nekteri povratniki, kakor: imenovati se, klicati se, zvati se, reči se, praviti se, kazati se, videti se, zdeti se, delati se, storiti se; na pr.: *Lev se imenuje kraljeva živina.* (Slom.)

e) Vezanje dopovedka z osebkom.

§ 242. Da vsakdo lahko ume, kar dopovedujemo, treba je, da stopi dopovedek vselej v najožjo zvezo s svojim osebkom in se ujema z njim.

A. V stavku z jednim osebkom.

a) glagolni dopovedek se ujema z osebkom v osebi in številu, na pr.: *Iz obilnosti srca usta govoré.* (N. pr.) — *Mi orjemo zemljo, Bog orje pa nas.* (Slom.)

b) pridevni dopovedek v spolu, sklonu in številu, na pr.: *Število naših dnij je kratko.* (Ravn.) — *Snaga je Bogu draga.* (N. pr.) — *Duri so zaprte.*

c) samostalniški dopovedek, če je za osebek osebno ime, v spolu, sklonu in številu, rečno pa sploh le v sklonu; na pr.: *V sili je Bog pomočnik.* (Ravn.) — *Libuša je bila prorokinja.* — *Beseda je najlepši dar božji.* (Slom.) — *Obleka ljudij je kazalo njih mislij.* (Cegn.)

§ 243. Vrh tega naj se še pomni:

a) Vezilo biti se ujema sploh z osebkom; če je pa dopovedek glavna reč, ravna se rajši po dopovedku. Na pr.: *Pobožna dejanja so visoka lestva v nebesa.* (Cegn.) — *Temna ječa mu je bilo prijetno stanovalo.* (Ravn.) — *Kdo so ti možjé?*

b) Kedar se po določnem ali nedoločnem števniku pravi osebek v rodilnik pomakne in števnik sam njegovo službo prevzame, tedaj se jemlje glagolni dopovedek v srednjem spolu v rabo, pridevni (brez vezila) pa sploh s pravim osebkom v rodilnik prestopi; na pr.: *Devet je padlo vselej glav.* (N. ps.) — *Veliko ljudij je razgrinjalo svoja oblačila po poti.* (Met.) — *Nekaj semena je padlo poleg pota.* (Met.) — *Veliko ljudij je poklicanih, malo izvoljenih.* (Ravn.) — *Kar je bilo pravičnih, vsi so bili oteti.*

V srednjem spolu nam rabi dopovedek tudi tedaj, kedar se kako dejanje ali stanje sploh popisuje, in pri samostalnikih *groza, strah, sram, škoda, konec, pol* itd., kedar imajo osebek v odvisnem sklonu pri sebi. Na pr.: *Bilo je pozno v prosincu; metlo je strašno; po cestah in ulicah se je kadilo od snega.* (Erj.) — *Toliko ga je bilo sram, kakor volka strah.* (N. pr.) — *Konec je bilo vsega sveta.* (Ravn.)

c) Kedar je osebek kazalni *ta, ta, to*, dopovedek pa kak samostalnik, tedaj se ujema zaimek z dopovedkom v spolu in številu, ali pa se dene v srednji spol jedninskega števila; na pr.: *Ta je kralj vseh kraljev.* — *Ti so sosedovi sinovi.* — *To je moj brat, to ste moji sestri, to so moji bratje.*

Opomba. Nemški *es* se sploh ne sloveni, na pr.: *grmí* — *es donnert*, *potok šumí* — *es rauscht der Bach* itd.; včasí se pa prestavlja s kazalnim *to*, kakor v sledečih stavkih: *to je kralj* — *es ist der König*; *to sem jaz* — *ich bin es*; *to so sosedovi otroci* — *die Kinder des Nachbars sind es*.

d) Z osebkom v jednini druží se dopovedek večkrat v množini, in sicer:

1. kedar govori prosti Slovenec o osebah, ktere posebno spoštuje, na pr.: *Boljša mati so mrtva, kakor živa mačeha.* (N. ps.) — *Mati mi bolujejo.* (Vilh.) — *Scelilo bo mater, ki bolni ležé.* (Vilh.)

2. če je osebek kako skupno ime, kakor: *gospoda, družina, žlahta, deca*; na pr.: *Gospoda se spogledajo, smrt mu prizanesejo.* (N. ps.) — *Gospoda so vsi malojedni.* (N. pr.) — *Žlahta so prišli.*

Pravilna in navadna je vendar tukaj jednina, na pr.: *Hití naproti mu družina.* (N. ps.) — *Vsa gospoda dunajska vidi tamkaj naju lahkó.* (N. ps.) — *Moštvo se razide v les.* (Kr. r.) — *Žlahta je prišla.*

B. V stavku z več osebki.

§ 244. Kedar imá stavek dva ali več osebkov, tedaj stojí dopovedek v jednini, dvojini ali množini, in sicer:

a) v jednini, če se vsi osebki za jedno celoto imajo, posebno pri sorodnih rečéh. Ako so osebki raznega spola, pristoji se v spolu po najbližjem imenu. Na pr.: *Laž in zvijača pogine, le resnica in pravica ostane.* (Ravn.) — *Delo in čas dela bodi starosti in moči primeren.* (Vert.) — *Napuh in mladinska prevzetnost se vselej utepa.* (Ravn.) — *Strah in trepetanje je prišlo nad mene.* (Dalm.) — *Človeku je potrebna jed in oblačilo.* (Met.)

b) v dvojini, če se govori o dveh osebkih v jednini, ki si ju ne moremo misliti kot jedno reč ali celoto. Ako sta osebka raznega spola ali razne osebe, imá moški spol prednost pred ženskim in ženski pred srednjim, jednako tudi prva oseba pred drugo in druga pred tretjo. Na pr.: *Žamet in svila pogasita ogenj na ognjišču.* (N. pr.) — *Velik kos naše sreče sta prid in delo.* (Ravn.) — *Pomlad in mladost ste jednakih lastnostij.* (N. pr.) — *Ogenj in voda dobro služita, slabo gospodarita.* (N. pr.) — *Tudi jedí vzami s seboj, da boste ti in oni živež imeli.* (Ravn.)

Opomba. Z ženskim in srednjim samostalnikom se zлага v dvojini glagol po gostem v moškem spolu; to pa od tod, ker služi mnogim Slovencem moška oblika v dvojini tudi za ženski in srednji spol, na pr.: *Nebo in zemlja sta zrcalo božje vsemogočnosti.* (Ravn.) — *Trdota in usmiljenje še nikoli nista rož rodila.* (Ravn.)

c) v množini, če imá stavek več osebkov. Ako so osebki raznega spola ali razne osebe, ujema se v spolu z najimenitnejšim kakor v dvojini. Le-tó veljá tudi o stavku z dvema osebkoma, če stoji jeden v množini. Na pr.: *Čast, zakon in oko ne trpé šale.* (N. pr.) — *Najboljša pratika so gore in podnebje.* (Cegn.) — *Drage so zlato in jagode, pa dražji so še modrih izreki.* (Ravn.) — *Sršeni, ose in bučele bodo vedno prepir imeli.* (N. pr.)

Opomba. Kedar se dopovedek le z jednim osebkom veže in se pri drugih le v mislih dodeva, tedaj se sklada sploh le s tistim osebkom, h kateremu naravnost spada; na pr.: *Zdaj idi v barko ti in kar vas je tvojih.* (Ravn.) — *Idi zdaj iz barke ti, tvoja žena, tvoji sinovi in tvoje snahe.* (Ravn.)

II. poglavje.

O dopolnilnih členih.

A. Pridevek.

§ 245. Pridevek, pojasnilo samostalnih imen, razpada na priredne in podredne pridevke.

a) Priredni pridevki se ujemajo s svojim samostalnikom sploh v sklonu, spolu in številu, samostalniški le v sklonu; na pr.: *Brezovo olje zaceli razvade mladih dni.* (Slom.) — *Mesto Vineta je svoje dni jako slovelo.*

b) Podredni pridevki se dodevajo samostalniku v roditeljskem ali s predlogom v tem ali v kakem drugem odvisnem sklonu; na pr.: *Steza časti je ledena gaz.* (N. pr.) — *Razvaline življenja novine.* (N. pr.) — *Ključ od vrat; bitje pri uri; mlin na sapo.*

I. Priredni pridevki.

§ 246. Za priredne pridevke nam služijo:

a) pridevniki, ki se skladajo s svojim samostalnikom v sklonu, spolu in številu, na pr.: *Vsaka reč imá svoj prav.* (N. pr.) *Žareča zarja naznanja piharja.* (N. pr.)

Opomba. Zavoljo krepkglasja se véasi pridevnik izpremeni v samostalno imé, ki stoji navadno za samostalnikom ali pa se deva s predlogom *od* pred samostalnikom, na pr.: lev kosmatinec = kosmati lev, ptica pevačica = pevna ptica, šiba strahovalka = strahovalna šiba, devica lepotica = lepa devica; — drobiž od repe = drobna repa, revščina od prosa = revno proso.

b) samostalniki ali skrajšani stavki v tem istem sklonu s samostalnikom, da ga opišejo po njegovi veljavi ali bitnosti; takemu pridevku pravimo pristavek (aposicija). Na pr.: *Atila, šiba božja; kralj Matjaž; kraljevič Marko; car Lazar. Prva reč je duša, podoba nebeškega očeta.* — *Sv. Ciril in Metod, slovanska blagovestnika, sta začetnika slovanskega slovstva.*

Opomba. Le-sèm spada prav za prav tudi pridevek, ki se po členici *ko* ali *kot* samostalniku prideva; na pr.: *Živel je kot kristjan, umrl kot svetnik.* — *Kot udano jagnje na oltarju padl.* (Cegn.)

II. Podredni pridevki.

§ 247. Za podredne pridevke rabijo nam:

a) samostalniki v rodilniku, in sicer:

1. pri rečnih imenih, na pr.: *Bukve modrosti; lepota narave; hram pobožnosti; spona sužnosti; kratkost življenja; krasota stvarjenja.*

2. pri osebnih imenih, pa le tedaj, kedar imajo kako dopnilo pred ali za seboj; na pr.: *Skrb ljube matere; ljubezen pobožnega sina; običaji primorskih Slovencev; hiša kralja Davida; moč Boga, ki je stvaril nebo in zemljo.*

Opomba. Včasih se nahaja, vzlasti v vezani besedi, osebno ime brez pojasnila v rodilniku, rečno pa kot priredni pridevek v svojilni pridevnik izpremenjeno, na pr.: *Grehi otrok so po navadi pregrehe starišev.* (Slom.) — *Na prestol ljudstev vsedla se je sprava.* (Cegn.) — *Resnice vere = verske resnice; bukve modrosti = modrostine bukve.*

b) samostalnik v dajalniku, ki stoji namesto svojilnega rodilnika ali pridevka; na pr.: *Zrcalo pravemu jeziku = zrcalo pravega jezika.* (Levst.) — *Spomin je človeku (namesto: človekov) najzvestejši prijatelj.* (Pr.) — *Roko starcu (nam.: starčevo) Lambergar poljubi.* (N. ps.)

c) samostalniki s predlogi, na pr.: *Vreteno od kolovrata; olupek od jabelka; oje pri vozu; mlin na vodi; strela izpod neba; pokrov za na kadi; vrč iz ila; oklep za na prsi.*

III. Pretvorba podrednih v priredne pridevke.

§ 248. Osebnih imen brez pojasnjevalnega določila slovensčina za drugimi samostalniki ne trpi v rodilniku. Zató se izpreminja vsak goli rodilnik (podredni pridevek) drugih jezikov,

ki zaznamuje last ali čegavost živečih stvari, praviloma v svojilni pridevnik (priredni pridevek), in sicer:

a) če se prisoja last ali svojina kaki posamezni določeni osebi, izraža se pridevnik od moških samostalnikov na *-ov (-ev)*, od ženskih pa na *-in*; na pr.: *Hči skopuhova je dostikrat žena požeruhova.* (N. pr.) — *Lenoba je vragova mreža.* (N. pr.) — *Kdor zaničuje se sam, podlaga je tujčevi peti.* (Kos.) — *Pevčevo delo mora biti zrcalo svojega časa.* (Levst.) — *Davidova umetnost na harpo mu je odprla kraljeva vrata.* (Ravn.) — *Jednako tare smrt ženinov venec in nevestin šapelj.* (Led.)

Opomba. Le-sèm spadajo tudi imena drugih živečih in posebnjenih stvari, vzlasti imena živalij, nekterih rastlin in drugih rečij (gl. § 220.); na pr.: *Suščev prah gre z zlatom na vago.* (N. pr.) — *Sladko je meso polhovo, ali krhko drevo bukovo.* (N. ps.) — *Hoja pravičnih je zarjini luči jednaka.* (Ravn.) — *Kamor predaleč pridejo, daleč k vodi Kolpini.* (N. ps.) — *Vinov trs ne boji se prihodnjega juga.* (Šub.)

b) če se govori o splošni lastnini ali lastnosti vseh ljudi ali vseh živalij itd., tedaj se jemlje v rabo svojilni pridevnik na *-ski*, pri ženskih na *-ji*; na pr.: *Po nebu se ptičji poganja oblak.* (Levst.) — *Človeška misel je ko petelin na strehi.* (Ravn.) — *Ako ti levska koža ni dovolj, še lisičje poišči.* (N. pr.) — *Nebo je čisto ko ribje oko.* — *Lep nebeški dar je luč očesna.* (Cegn.)

§ 249. Pri rečnih imenih se zamenjava podredni pridevek za priredni, kedar se samostalniku kot ločilno znamenje pridene. Nemcem služijo v ta namen sestavljenke samostalnih imen. Ti priredni pridevki pomenjajo:

a) lastnika ali posestnika omenjenega imena, kakor: *telesna lepota, solnčni žar, smrtna kosa, hišna streha, gromska strela, nebeška modrina, lesna hruška, mestno glavarstvo;*

b) predmet dejavnosti, kakor: *božje znanje, človeško odrešenje, pšenična žetev, jeruzalemska oblega, šolski vodja, otroška izreja.*

c) kakovost, nje mero ali stopnjo, kakor: *ljudnat kraj, peščena zemlja, trmoglav sin, ribna reka, travna njiva, prileten mož, razumen mladeneč;*

d) obseg ali snov, kakor: *svinčena ruda, trnjeva krona, tržni dan, svilni trak, kamenena miza, lesena posoda, kruhova skorja, ognjena gorkota;*

e) stan, izvor ali namen, kakor: *hrvatski ban, turški paša, pitna voda, želodova skledica, hruškov pecelj, jabelkov olupek, klobukovo oglavje*; in

f) mesto ali čas in druge okolnosti, kakor: *turška vojska, nebeška plača, nadzemski stan, večerno solnce, juterna molitev, jutrova dežela, ameriški svet*.

B. Predmet in prislov.

§ 250. a) Predmet je tisti stavkov člen, ki služi glagolu ali pridevniku, da ga na pomenu dopolnjuje. Za dopolnila nam rabijo samostalniki v odvisnih sklonih (gl. 258); na pr.: *Sila moč premaga*. (N. pr.) — *Iskra zažge velik ogenj*. (N. pr.) — *Ničemurnost sne otroka*. (Slom.) — *Še muha išče kruha*. (N. pr.) — *Delavec je vreden plačila*. (N. pr.) — *Človek je jednak dimu na strehi*. (Cegn.) — *Zvijača je sili kos*. (N. pr.)

b) Prislovi ali prislovna določila določujejo dejanje ali stanje z ozirom na kraj, čas, način ali uzrok; zato jih ločimo v krajevne, časovne, načinovne in uzročne prislove.

Za prislovna določila nam služijo:

a) samostalniki s predlogi, pa tudi brez predlogov; na pr.: *Iz oblaka blagor pride*. (Kos.) — *Ali veš do kruha pot?* (Led.) — *Mora v nižave na zimo pastir*. (Cegn.) — *Ni vsak dan božič*. (N. pr.) — *Na razvalinah novina oživi*. (N. pr.) — *Od šale glava ne boli*. (N. pr.)

b) razni prislovi, na pr.: *Previdnost nikjer ne škoduje*. (N. pr.) — *Preuzetija se povsod spodtika*. (Slom.) — *Glas raste gredé*. (N. pr.) — *Velike skrbi zgodaj lase ubelijo*. (N. pr.)

C. O nikalnosti.

§ 251. a) V nikalnem stavku se osebkü dejavnost odrekuje ali zanikava. Nikalnica je *ne* (v sestavah tudi *ni-*) in se nahaja sama ali z drugimi nikalnimi besedami v stavku; druge nikalne besede pa niso vendar nikdar brez nje. Mesto svoje ima tik pred dopovedkom. Z glagoli *sem, imam in hočem* se zrašča v *nisem, nimam in nočem*. Na pr.: *Nesreča ne orje, ne seje in vendar dobro živi*. (N. pr.) — *Čič ne da nič*. (N. pr.) — *Jabelko ne pade daleč od jablani*. (N. pr.) — *Z veliko gospodo ni dobro črešenj*

zobati. (N. pr.) — *Kdor noče z lepa, mora z grda.* (N. pr.) — *Ne bodi presladek, da se kdo s teboj ne posladka.* (N. pr.)

b) V slovenščini dve ali več nikalnic ne potrjuje povedi, kakor v latinščini in nemščini, marveč še bolj odnikava, kakor je to tudi v grščini; na pr.: *Nas nobeden vsega ne vé.* (Vodn.) — *Nikoli nič ne počenjaj zoper božjo zapoved.* (Ravn.)

c) Nikalnost se odpravi in stavek postane trdilen:

1. če je razun nikalnice *ne* še druga z nikalnim *ne* sestavljena beseda v stavku; na pr.: *Bogu ni nič nemogoče.* — *Gospodova molitev ni nobenemu kristjanu neznaná.*

2. če stoji nikalnica *ne* tik pred drugo nikalno besedo, na pr.: *Ne nikoli, ampak vsak dan grešimo.* — *Ne nobeno uro, ampak vsak hip je človek v nevarnosti.*

3. če si mislimo kako nikalnico kot samostalno reč, o kateri se kaj dopoveduje, na pr.: *Nič je dobro za oči.* (N. pr.) — *Nič v ustih kruli po črevesu.* (N. pr.) — *Nikdo je zaimek.*

D. Naglaševanje stavkovih členov.

§ 252. V govoru se izreka posameznih besed ravnomerno preminja: zdaj raste, zdaj pada, kakor zahteva umevnost in lepoglasje. Ta izreka se ravna po naravni veljavi stavkovih členov ali po volji govorečega, ki obrača poslušalčevo pozornost zdaj na to, zdaj na ono besedo v stavku. Glavno pravilo za naglaševanje nam bodi: poudarek naj se opira na najvažnejšo besedo v stavku.

Če poudarjamo besede po njih naravni veljavi, tedaj si gre pomniti:

a) V golem stavku se opira poudarek na dopovedek, na pr.: *Solnce sije.* — *Luna sveti.* — *Zvezde migljajo.*

b) Pridevek se izgovarja krepkejše mimo njegovega samostalnika, na pr.: *Dober glas seže v deveto vas.* (N. pr.) — *Čista voda je najzdravejša pijača.* (Slom.)

c) Predmet dobiva naglas pred dopovedkom; če je več predmetov v stavku, izgovarja se rečni krepkejše od osebnega; na pr.: *Petje razveseljuje srce.* — *Pesen preganja človeku skrbí.* (N. pr.) — *Vse stvari se veselé svojega življenja.* (Ravn.)

d) Na prislovne določke se deva poudarek pred glagolom; če jih je več, poudarja se krajevni bolj mimo časovnega, uzročni bolj od krajevnega, načinovni bolj od uzročnega. Na pr.: *Pesen je iz nebes domá.* — *Med petjem dete sladko zaspí.* (Slom.) — *Vse Bogu za delo na prodaj.* (N. pr.)

Opomba. Naglaševanje po volji govorečega ali umetno naglaševanje se ne dá v pravila dejati, ker ima govornik naglas popolnoma v svoji oblasti in ga deva na tisti člen, na kateri hoče našo pozornost obrniti.

III. poglavje.

O s k l o n i h.

§ 253. Skloni značijo razmere, v katerih stojé dopolnila ali določila h glavnim stavkovim členom.

Skloni so neodvisni (*casus recti*) ali odvisni (*casus obliqui*). Neodvisnika sta imenovalnik in zvalnik; drugi skloni so odvisniki, ker nimajo samostalnosti, temveč so odvisni od glagolov in drugih besed v stavku. Mestnik in orodnik se rabita skoro izključljivo le v zvezi s predlogi.

I. a) Imenovalnik.

§ 254. Imenovalnik, kot pravi osebkov sklon, imenuje na vprašanje: *kdo* ali *kaj*? osebo ali reč, o kateri se v stavku govori. Na pr.: *Vino utopí skrbi.* (N. pr.) — *Smrt nas bogatí.* (Cegn.)

Včasi nam služi imenovalnik tudi v dopovedku, to pa:

a) pri glagolih: *biti, ostati, postati, nastati, nastopiti, prihajati, nahajati* itd. Na pr.: *Rokodelstvo je lepa dota.* (Cegn.) — *Mladina je najslajši up domovine.* — *Bahač postane berač.* (Slom.)

b) pri glagolih: *imenovati se, klicati se, zvati se, praviti, reči, sloveti, kazati se, videti se, delati se, storiti se* itd. Na pr.: *Sveti Mohor se imenuje apostelj Slovencev.* — *Drevesce vzraste s časom mogočno drevó.* (Ravn.)

c) kedar se pridevnik za dopolnilo glagolnemu dopovedku pridene, na pr.: *Mrtva se zgrudi na tla.* — *Bosa hodi sirota porodu.* — *Žalostne zapuščajo ptice jeseni naše kraje.* — *Čuti se bolán.*

b) Zvalnik.

§ 255. Zvalnik, ki nam služi v prvotni obliki samo v nekterih besedah (gl. § 56. op. 1), stoji:

a) kedar koga po imenu zakličemo, na pr.: *Aj ti brate!* — *Aj ti vraže!* — *Oj škrjanče mali!* (Kr. r.)

b) kedar od radosti, žalosti ali začudjenja vzkliknemo, na pr.: *Oj ti roža, krasna roža!* — *Aj ti trnje, ostro trnje!* — *O luč izobraženja!* (Vert.) — *O grdoba laži!* (Ravn.)

c) V narodnih pesnih služi včasih zvalnik namesto imenovalnika, na pr.: *Mu odpisal je Adame, Siska vrli poglavare.* (N. ps.) — *Pravi Ravbarju Andreje.* (N. ps.)

II. Rodilnik.

§ 256. Rodilnik, ki stoji na vprašanje: *koga* ali *česa?* je v slovenščini zelo obširne rabe in jako različnega pomena. Prvotni pomen mu je vir ali mér dejavnosti na vprašanje: *odkod?* ter nam služi za osebkov, dopovedkov, pridevkov, predmetov in prislovni sklon.

a) Rodilnik kot osebek.

§ 257. Rodilnik nam služi za osebkov sklon:

a) pri samostalnikih: *groza, strah, sram, skrb, konec, misel, volja*, kedar jih glagolno s pomožnikom *biti* v rabo vzamemo. Na pr.: *Ženskih je skrb snage, moških pa učenosti.* (Vodn.) — *Lovcev ni groza strmečih čerij.* (Cegn.) — *Poprej bode nas konec ko naših del.* (Slom.)

Opomba. Česče stoji pri teh samostalnikih tožilnik, kakor: *misel me je, groza me je, strah me je, sram me je, volja me je.* Na pr.: *Toliko ga je sram ko volka strah.* (N. pr.) — *Dete je bilo strah.* — *Učence je bilo sram* (= učenci so se sramovali), *da niso dobro znali.*

b) pri nikalnem pomožniku in pri glagolu *ostati*, kedar ju brezosebno v 3. jedninski osebi v rabo jemljemo; na pr.: *Ni kruha brez truda.* (N. pr.) — *Kjer ni postave, tam ni prestopka.* (N. pr.) — *Kedar mačke ni domá, tedaj so miši dobre volje.* (N. pr.) — *Kamena ne bode ostalo na kamenu.* — *Brez pripuščenja nebeškega očeta ne bode pogubljene nobene človeške duše.* (Slom.)

b) Rodilnik kot dopovedek.

§ 258. V rodilnik nam stopi dopovedek s pomožnikom *biti*:

a) kedar se naznanja, čegavo je kaj (svojilni rodilnik = genitivus possessivus), toda pri živečih in posebljenih stvaréh sploh le tedaj, kedar ima kako pojasnilo pred ali za seboj (gl. § 248). Na pr.: *Ta hiša je mojega očeta*, brez pridevka pa: *ta hiša je očetova*. Celó krivo je: *ta hiša sliši mojemu očetu*. — *Vsa zemlja je gospoda, našega Boga in stvarnika*. — *Ta zlat je kralja Matjaža samega*. (N. ps.) — *To so spisi Antona Slomška*. — *Pesni Simona Jenka* (ne *Simon Jenkove*).

b) kedar dopoveduje, kake lastnosti, kake postave ali nravi ali kake rodovine je oseba ali reč (kakovostni rodilnik = genitivus qualitatis, originis). Na pr.: *Prvi kristjani so bili jedne misli in jedne volje*. — *Života so res drobnega, pa srca so hudobnega*. (N. ps.) — *Ženske so dolgih lās, pa kratkih mislij*. (N. pr.) — *Ta zlat je kova znanega*. (N. ps.) — *Biti slovenske krvi bodi Slovencu ponos*. (Kos.)

c) Rodilnik kot pridevek.

§ 259. V rodilniku stoji pridevek:

a) kedar se imenuje oseba ali reč, od ktere kaj izhaja (izvorni rodilnik = genitivus auctoris); na pr.: *Molitev vročega srca je Bogu mila*. (Cegn.) — *Petje veselih ptičev zamika uhó*. — *Rožljanja pik, armade hrupa konj ne straši se*. (Kos.) — *Zvestoba pravega prijatelja se ti v nesreči pokaže*.

b) kedar se imenuje oseba ali reč, na katero kaj prehaja (predmetni rodilnik = genitivus objectivus), na pr.: *Pismo je namestnik govora* (namestuje govor). (Slom.) — *Bog je stvarnik nebes in zemlje*. — *Hudobni otroci so krvava šiba svojih starišev*. (Slom.)

c) kedar se dopoveduje, kake lastnosti ali nravi je oseba ali reč (kakovostni rodilnik, § 258.), na pr.: *Kruh stare peke je zdrav*. (Slom.) — *Mladeneč prijaznega lica in brhke rasti; starček belih lās; zmaj divje podobe; mož bistrega uma*.

d) kedar se imenuje lastnik ali posestnik kake osebe ali reči, toda pri živečih in posebljenih stvaréh sploh le s pojasnilom,

gl. § 248 (posestni ali svojilni roditelj = genitivus possessivus).
Na pr.: *Hiša našega očeta, poslopje gospoda kneza, cerkev bližnje vasi, lepota vsega sveta.*

§ 260. Roditelj kolikosti (kolikostni roditelj = genitivus quantitatis) nam služi, kedar se množina oseb ali reči izrečno naznanja, in sicer:

a) pri mnogih samostalnikih, ki naznanjajo kako množino ali mero, kakor so: *množica, obilica, sila, truma, trop, krdelo, kup, peščica, kepa, vedro, vrč, laket, stot (cent), pol, polovica, četrt, liter, meter, kila* itd. Na pr.: *Dobra misel je pol zdravja.* (N. pr.) — *Betvica medú več muh uloví, kakor sod kisa.* (Slom.) — *Boljša je žlica soka v miru, ko polna miza jedij v prepiru.* (N. pr.) — *Izkušnja je kos proroka.* (N. pr.)

b) pri glavnih števnikih od pet naprej, pri ločilcih srednjega spola in pri nedoločnikih: *veliko, malo, več, manj, mnogo, nič, nekaj, dosti, dokaj, obilo, polno* itd., kedar nam v imenovalniku ali tožilniku za samostalnike služijo. Na pr.: *Deset brihtnih otrók jednajst sreč.* (N. pr.) — *Zób dosti, kruha malo.* (N. pr.) — *Slab groš več ljudij pozna.* (N. pr.) — *Slovinci imajo premalo spomina na to, kar jih je mati učila.* (Vodn.) — *Dvoje fantov, troje deklet, petero stebrov.*

c) pri vseh vprašalnikih (zaimkih in prislovihi), s katerimi vprašujemo po kolikosti, pa tudi pri njih oziralnikih in kazalnikih, kedar nam služijo kot samostalniki v srednjem spolu; na pr.: *Kar je življenja po svetu, vse giblje in se veseli.* (Levst.) — *Kolikor krajev, toliko šeg.* (N. pr.)

§ 261. Roditelj oddela (délni roditelj = genitivus partitivus) se stavi, kedar se govori o delu kake celote ali reči, ktero zaznamuje ime v roditelju, in sicer:

a) kedar se izmed več oseb ali reči samo jedna imenuje, vzlasti pri presežniku, pri števnikih in zaimkih; na pr.: *Beseda materina je vseh dobrot največja dobrota.* (Slom.) — *Vsak naših organov imá svoje posebno delo.* (Vert.) — *Kdo rojen prihodnjih bo meni verjel, da v letih nerodnih okrogle sem pel?* (Vodn.) — *Kranjskih gor najvišji je Triglav.*

Opomba. Namesto golega roditelja nam služi po gostem roditelj ali orodnik s predlogi *izmed* ali *med*.

b) kedar se nedoločena del kake celote v misel vzame, ne pa vsa celota (vse osebe, vse reči). Takemu rodilniku se more vselej kaj, nekaj, nekoliko ali podobnih besedic ktera v mislih dati. Na pr.: *Zakaj se vselej jokate, kedar mi kruha dajete?* (N. ps.) — *Brž po olja mi pošljite.* (N. ps.) — *Nesó zlatá, kadila gospodu v dar.* (Pot.) — *Idi po vode, skoči po vina, teci po mleka, prinesi sadja, pripelji žita, nanosi prstí, navozi kamenja, prilij vode, privrzi solí, nakosi detelje, nakupi si grozdja, pripadlo je snega, naprosi delavcev itd.*

d) Rodilnik kot predmet.

§ 262. V rodilnik devajo svoj predmet:

a) samostalniki *groza, strah, sram, skrb, mar, žal, treba, potreba, škoda* v zvezi s pomožnikom *biti*, na pr.: *Groza, strah me je samije.* (Pot.) — *Gani se, komur je mar zahvale prihodnjega vnuka.* (Kos.) — *Komur krajcarja ni mar, ne bode rajniša gospodar.* (N. pr.) — *Kmetu je treba ostrega črtala na lemežu, duhovnemu pastirju pa resnega svarila in ostrega pokorila.* (Slom.) — *Lenuha ni skrb dela.* — *Sram te bodi slabe tovaršije.*

Opomba. Samostalnikom *skrb, mar, žal* in *škoda* služi namesto rodilnika večkrat tožilnik s predlogom *za*, na pr.: *Za staro vero, stare ljudi in star denar naj ti bode vselej mar.* (N. pr.) — *Mar za pravičnih pot je Bogu.* (Ravn.) *Žal mu je za mlada leta.* — *Bodi te skrb za kmetijstvo.* — *Škoda je za blagó, za denar ali škoda je blagá, denarja.*

b) pridevniki *željen, lakomen, skrben, maren, potreben, poln, vreden, kriv, deležen, svest* in še mnogo drugih, ki pomenjajo kako skrb, željo, potrebo, deležnost, obilnost, veselje, žalost in podobne občutke. Na pr.: *Bog je hvale vreden, človek pa pohvale.* (N. pr.) — *Vse je truda polno, kar se s pridom dela.* (Levst.) — *Čista pen bodi zmes ko sklen.* (Kos.) — *Preznetnim se Bog ustavlja, ponižnih pa je vesel.* (Ravn.) — *Kdor srčno zmaga spake, mirú si gori je svest.* (Pot.)

c) povratniki in tudi tisti glagoli, ki imajo osebni predmet v tožilniku pri sebi; na pr.: *Kakor se dela lotiš, tako se ti odseda.* (N. pr.) — *Praznega skednja se miš kmalu naveliča.* (N. pr.) — *Kogar kača piči, bojí se zvite vrvi.* (N. pr.) — *Česar se človek zeló veseli, to je rado polno grenjav.* (N. pr.) — *Smrt reši človeka vsega trpljenja.* (Slom.) — *Jezik očistite peg.* (Kos.)

— *Sanje opominjajo človeka nesreče, ki bi se mu utegnila pripetiti.* (Napr.) — *Bog te obvaruj vsake nesreče!* — *Varujte se greha!*

d) glagoli, ki pomenjajo kako željo ali zahtevanje, potrebo ali pomanjkanje, skrb ali deležnost, posebno: *iskati, čakati, želeti, upati, hoteti, potrebovati, manjkati, stradati, pogrešati* itd. Na pr.: *Kdor išče stanovitnega veselja v hrupu svetá, izgrešil je prave poti do njega.* (Bl.) — *Veliko sveta še čaka marljive roke in krepke volje.* (Cegn.) — *Truplo potrebuje poštenega oblačila, duša pa zgovornega jezika.* (Slom.) — *Izkušnje jim manjka, modrosti darov.* (Pot.)

Opomba. 1. Glagoli: *varovati, okusiti, skusiti, uživati, čutiti, prositi, vprašati, poslušati, zaslišati, pomniti, pametiti, pozabiti, omeniti* in še drugi jednakega pomena družijo se včasih z roditeljskim, včasih s tožilnikom; na pr.: *Fantiči, dekličiči kresujejo, žitnega polja (= žitno polje) varujejo.* (N. ps.) — *V sanjah pozabi duh vsakdanjih nadlog (= vsakdanje nadloge).* (Tuš.) — *Barko ustavi, vpraša lepe Vido (= lepo Vido).* (N. ps.)

2. Le-sèm spadajo tudi glagoli, posebno s predlogom *do* zloženi, kedar se imenuje predmet, kateri se doseže, kakor: *doseči, dorasti, dočakati, doslužiti, doživeti, dospeti* itd., na pr.: *Če hočeš starosti doživeti, ogiblji se mehkuženja.* (Vert.) — *Dorastli ste vrhá cerkve.* (N. ps.)

e) glagoli, v namenilniku stoječi, na pr.: *Pojdi hlapec kopat jame, oj široke in globoke.* (N. ps.) — *Hité mu mojci glave snet.* (N. ps.) — *Pojdi mojih ran pogledat.* (N. ps.) — *Pojdi gledat Marjetice, božje služabnice.* (N. ps.) — *Šeg pogledat tujih se odpravi.* (Kr. r.)

Češče pa se družijo namenilnik s tožilnikom, na pr.: *Idi hlapce klicat, žito spravljat, streho krit, vrata odpirat, rožice trgat.*

§ 263. V roditeljskem stavku vsak tožilnik trdilnega reka in z njim vred tudi vsak na njem zavisli dopovedek; na pr.: *Ne prodaj kože, dokler medved v brlogu tiči.* (N. pr.) — *Častna obleka ne pokrije sramote.* (Slom.) — *Zavoljo jedne muhe ne prede si pajek mreže.* (N. pr.) — *Groba ne prodere jok.* (Pot.) — *Kdor dela pozamudil ni, ta se lahko z Bogom veseli.* (Slom.) — *Ne imenujte se učnikov.* (Met.) — *Obleka nas ne stori Bogu prijetnih, ampak dobro dejanje.* (Slom.)

Opomba. 1. Nikalnost se včasih okrepljuje po roditeljskem tretje osebe v dotičnem spolu in številu, na pr.: *Ni je večje sovražnice za mladost ko mehkužnost.* — *Ni ga ljudstva na svetu, da bi prav nobene vere ne imelo.* (Slom.) — *Ne oponašaj ga ubožca, ki jecljá ali krevljá.* (Slom.)

2. Kedar se dotika v skrčenih stavkih nikalnost samo jednega predmeta, tedaj stopi samo ta v rodilnik, oni pa ostanejo v tožilniku ali imenovalniku; na pr.: *Nisem prišel klicat pravičnih, ampak grešnike. — V moški dobi ni uka, temveč trud in delo.* (Levst.)

3. Zaimki *nič, kaj, kar, nekaj* in *marsikaj* jemljejo se v nikalnih stavkih večkrat tudi v tožilniku v rabo, ako se s poudarkom ne izrekajo, na pr.: *Nič ne boste slišali, le majhen zvonček.* (Cegn.) — *Kjer nič ni, še cesar nič vzeti ne more.* (N. pr.) — *Kar ne moreš ti umeti, vse še brez pomembe ni.* (Greg.) — *Nimam kaj dati; nikar trohice nimam.*

e) Rodilnik prislovnega določila.

§ 264. V rodilnik se večkrat deva:

a) čas kakega dejanja, na pr.: *Leta 863. se nam je prinesla luč prave vere. — Šest dnij je Bog stvarjal, sedmega je počival. — Vsakega leta cvete le enkrat pomlad. — Nekega dne. — Dne 2. prosinca. — Meseca sušca.*

b) vzrok dejanja ali stanja namesto rodilnika s predlogom *od*, na pr.: *Česar glava boli, zdravo ni.* (Slom.) — *Vročine zemlja popoka.* (Šub.) — *Veselja mi srce igra.* (N. ps.)

c) način kakega dejanja, pa le bolj po redkem, na pr.: *Rahlj stopinj se ziblje naprej.* (Kos.) — *Gospodar veselih očes srečo pregleda in blagor nebes.* (Kos.)

d) naposled nam služi večkrat rodilnik, kedar od radosti, žalosti ali začudjenja vzkliknemo, za raznimi medmeti, na pr.: *Oj temne noči, črne noči! — Oj nehvaležnosti, da je ni grše.* (Ravn.)

III. Dajalnik.

§ 265. Dajalnik odgovarja na vprašanje: komu ali čemu? in kaže mér dejavnosti proti kakemu predmetu. V obče je ta sklon osebnega pomena in služi osobito predmetom, katerim se kaj v oblast daje ali v uživanje prepušča.

a) Dajalnik osebk in dušne deležnosti.

§ 266. Osebek se stavi v dajalnik:

a) pri samostalnikih: *treba, potreba, mar, skrb, žal, mraz, znoj* itd., kedar jih brezosebno s pomnožnikom *biti* v rabo vzamemo; na pr.: *Modremu očetu ni treba šibe strahovalke. — Naj ti besede žal ne bo, ki pouči me.* (Cegn.) — *Skomina mu je,*

kdor trdo grozdje jé. (Ravn.) — Znoj mi je, mraz mi je, mar mi je, kos mi je, ni mu para itd.

Pri besedah: *ime je, pravijo, rekajo, nadeli so* itd. stoji oseba ali reč, kateri se daje ime, v dajalniku, ime samo pa v imenovalniku; na pr.: *Sova senici glavana pravi. (N. pr.) — Prvencu je bilo ime Ezav, družcu Jakob. (Ravn.) — Pravi se mu očaj, ker je oče celega naroda. (Ravn.)*

b) pri brezosebnih glagolih, ki znanijo razne čute, kakor: *hoče se, noče se, toži se, gnusi (gabi, studi) se, zdeha se, dremlje se, sanja se, zdi se, dozdeva se* itd. Na pr.: *Nad hinavščino se studi Bogu. (Ravn.) — Na lepi besedi mi je veliko ležeče. (Vod.) — Zdeha se mi, dremlje se mu, dozdeva se jim* itd.

c) pri pomožnem glagolu *biti*:

1. kedar je namestnik glagola *imeti* ter naznanja osebo ali reč, v ktere moči ali oblasti je kaj; na pr.: *Laži je plitko dno (= laž ima plitko dno). (N. pr.) — Vsakemu človeku je dolžnost, da stori kolikor mu je mogoče. (Napr.) — Pastirja zdaj in varuha več v am ni. (Kos.)*

2. kedar nadomestuje glagol *morati* ali *moči*, na pr.: *Večno nam ni živeti. (Led.) — Národno deblo nam je izobraževati. (Napr.) — Bilo vragom vpiti je, bilo vragom je bežati. (Kr. r.)*

d) V dajalnik stopi tudi pridevni dopovedek skrajšanega stavka, vzlasti če se nanaša na kak dajalnik glavnega stavka; na pr.: *Človeku ni dobro samemu biti (= da je sam). (Ravn.) — Boljše je lačnemu zaspiti, ko dolžnemu ostati (= človeku, da lačen zaspí, ko dolžen ostane). (N. pr.) — Boljše poštenemu umreti, ko sramotnemu živeti. (N. pr.) — Vsejanim biti, v grobu stleti je tudi nam odločeno. (Led.)*

Opomba. Le-sèm spada tudi dajalnik pri glagolu *dati*, ki prav za prav ni drugega kot osebek skrajšanega stavka; zato je v takem stavku dajalnik vselej tvornega, osebek pa trpnega pomena. Na pr.: *Ne daj se nagibati slehernemu vetru (= da te sleherni veter nagiblje). (Dalm.) — Moder sin se dá očetu poučiti (= da ga oče pouči). (Dalm.) — Ne daj otrokom zapovedovati (= da bi otroci zapovedovali). (Slom.) — Mesu ne daj gospodariti tela (= da bi meso gospodarilo telo). (Vert.)*

§ 267. V dajalnik se deva oseba, kedar na znanje dajemo, da se godi kaj po naši ali po volji drugega, vzlasti v prijateljskem govoru (dajalnik dušne deležnosti = dativus ethicus), na pr.: *Po Dunaju mi dirja v skok. (N. ps.) — Skrbna mati! urno mi vstanite.*

(N. ps.) — *Urno k svoji materi mi teče.* (N. ps.) — *Vse živce ti oživi, vse žile ti prešine domača godba.* (Navr.) — *To so v a m bili pravi korenjaki!*

Opomba. 1. V dajalnik stopi tudi povratni zaimek, kedar dela oseba iz lastne moči, v lastni prid, sama ob sebi brez ozira na drugo osebo, na pr.: *Kdor si vedno izbira, izbirek dobi.* (N. pr.) — *Grede si odpirat gornje line.* (N. ps.) — *Požeruh in pijanec si ne vesta mere.*

2. Sem spadajo nekateri stalni izrazi, kakor: *bodi si; marsikdo, dasiravno, če si tudi* itd.

b) Dajalnik predmeta in drugih razmer.

§ 268. V dajalniku stoji oseba ali reč, koja je smoter osebkovi dejavnosti:

a) pri prehajalnih glagolih, kedar se imenuje oseba, na katero prehaja dejavnost kot na bolj oddaljeni predmet; na pr.: *Bogu posojuje, kdor ubogemu kaj podeli.* (N. pr.) — *Dobra izreja brani uboštvo pod streho.* (N. pr.) — *Vrana vrani očij ne izkoplje.* (N. pr.) — *Kdo je utrdil nebu svetle zvezde?* (Vilh.)

b) pri neprehajalnih glagolih, kedar se imenuje oseba, kteri se kaj lasti ali svoji; na pr.: *Daj vsakemu, kar mu gre.* (Slom.) — *Taka čast gre Bogu, ne ljudém.* (Cegn.) — *Lepi besedi se spodobi tudi lepa obleka.* (Slom.)

c) pri povratnih glagolih: *čuditi se, smejati se, posmehovati se, prilizovati se, rogati se, zahvaliti se, smiliti se, znati se, poznati se, videti se* itd. Na pr.: *Vse se čudi lepoti božjega stvarjenja.* (Ravn.) — *Ne posmehuj se, ampak vstani sivi glavi.* (Slom.) — *Znalo se je močnemu in srčnemu mladenču, da bode kdaj slaven junak iz njega.* (Navr.)

Opomba. Dajalnik nam služi tudi pri tistih povratnikih, kteri pomenjajo sploh kako branjenje pred uzajemnostjo ali pa zahtevanje po združenju, kakor: *umakniti se, odtegniti se, skriti se, odpovedati se, ogniti se, braniti se* (defendere), *ponuditi se, pokloniti se* itd., na pr.: *Odtegne hrupa, žezla se zmotnjavam.* (Čb.) — *Moč nebeška strašna je, če varstva sponi zmakne se.* (Kos.) — *Bogu se ne moremo skriti.* (Ravn.) — *Pijancu se ogni s senenim vozom.* (N. pr.)

d) pri pridevnikih, ki znanijo škodo ali korist, jednakost ali podobnost, pa tudi druge zvanje in notranje lastnosti, kakor *koristen, škodljiv, primeren, prikladen, jednak, pristojen, udan, všeč, blag, mil, dober* itd.; na pr.: *Vsakemu očesu*

je reč drugačna. (Cegn.) — *Zapeljivost je skriti jami podobna.* (N. pr.) — *Sitemu trebuhu še bel kruh ni všeč.* (N. pr.) — *Vsaka huda strast nas živini dela jednake.* (Ravn.)

§ 269. V dajalnik se deva oseba in reč, kateri se godí ali je kaj v korist ali škodo (dativus commodi et incommodi); na pr.: *Sebi seješ, sebi tudi žanješ.* (N. pr.) — *Dobre ceste so velika dobrota vsaki soseski.* (Bl.) — *Prva šola je mladenču juterna zarja.* (Slom.) — *Kdor drugemu jamo koplje, sam v njo pade.* (N. pr.)

§ 270. Dajalnik nam čestokrat služi:

a) za pridevkov roditelj in stoji sploh pred besedo, kateri kaj prilastuje, na pr.: *Pridna gospodinja hiši tri vogle podpira* (= tri vogle hiše). (N. pr.) — *Ne bodi svojemu národu izdajalec, marveč krepek ščit* (= izdajalec svojega naroda).

b) namesto prirednega svojilnega pridevka, vzlasti za svojilni zaimek, na pr.: *Starcu roko* (= starčevo roko) *Lambergar poljubi.* (N. ps.) — *Spomin je človeku najzvestejši prijatelj* (= človekov prijatelj). (Pr.) — *Studenci bistri mi tekó, pojé mi čredo* (= moja čredo) *in glavó.* (Pot.) — *V neskončni svet mi plavajo očesa* (= moja očesa), *srce mi* (= moje srce) *bije zopet svobodno.* (Cegn.)

IV. Tožilnik.

§ 271. Tožilnik je pravi sklon predmetov ter imenuje na vprašanje: koga ali kaj? osebo ali reč, na katero prehaja dejavnost glagolova.

a) Tožilnik predmetov.

§ 272. Svoj predmet imajo v tožilniku:

a) vsi prehajalni glagoli v trdilnem reku, kedar se razteza njih dejavnost črez ves predmet; na pr.: *Bog ljubi pravico in sovraži hudobno dejanje.* (Ravn.) — *Očetov blagoslov hiše zida, materina kletev pak je razdira.* (Dalm.) — *Izderi bruno iz svojega očesa, in potlej glej izdreti pez dér iz očesa svojega brata.* (Met.)

b) nekteri neprehajalni glagoli s predmetom, ki je istega korena z glagolom (notranji predmet), na pr.: *Junaci domačije mirno smrtno spanje spé.* (Jenko.) — *Boj krvavi že dolgo bije za krščansko vero.* (Preš.) — *In šel je boj bojvat brez upa zmage.* (Preš.)

c) osebo imajo v tožilniku, reč pa, ki pouzročuje nepovoljni čut, v imenovalniku glagoli: *boleti*, *srbeti*, *ščemeti*, *pečti*, *žgati*, *zebsti*, *tresti*, *žuliti*, *skrbeti* itd. Na pr.: *Kjer me srbí, ondi se češem.* (N. pr.) — *Vsak sam vé, kje ga črevelj žuli.* (N. pr.) — *Po slabi tovaršiji človeka rada glava boli.* (N. pr.)

§ 273. Dva tožilnika imajo pri sebi, in sicer predmetov in dopovedkov (če dopovedku rajši predloga za ne damo):

a) glagoli: *imenovati*, *postaviti*, *izvoliti*, *izbrati*, *storiti*, *narediti*, *delati*, *spoznati* itd.; na pr.: *Gospoda (= za gospoda) svojih del si ga postavil.* (Ravn.) — *Samoto tovaršico (= za tovaršico) si izvoli.* (Čb.) — *Storil se bom mrtvega.* (N. ps.) — *Moj polk se dela nevednega mojih zakonov.* (Dalm.) — *Imenovali so ga skopuha.* — *Postavili (izvolili, izbrali) so si ga župana*, navadno: *za župana ali županom.* — *Imenovali so ga za učitelja ali učiteljem.* (Tu stoji orodnik kot dopovedkov sklon namesto tožilnika.)

b) glagoli, ki pomenjajo koga za kaj imeti, kakor: *imeti*, *držati*, *smatrati*, *čislati*, *ceniti*, *častiti* itd., pa brez predloga za ali členice *ko*, *kot* le bolj po redkoma. Na pr.: *Stvarnika, dobrotnika in očeta ga častite.* (Pot.) — *Vsi ga poznajo kot vestnega delavca.*

c) Z dvema tožilnikoma se veže glagol *učiti*, in sicer s tožilnikom osebe, katero kdo uči, in s tožilnikom reči, katero koga učimo; na pr.: *Tujce smo učili našo besedo, sebe pa ne.* (Vodn.) — *Po skrivnjavah učiš me modrost.* (Ravn.)

Namesto tožilnika stoji tudi roditelj, na pr.: *Ravne učite nas hoje.* (Greg.) — *Uči me modrosti božje.*

b) Tožilnik prislovnega določila.

§ 274. Tožilnik prislovnega določila nam služi:

a) o času na vprašanje: *kdaj?* v *kteri čas?* *koliko časa?* *kako dolgo?* pa sploh le tedaj, kedar imá samostalniki kak pridevek pred seboj; na pr.: *Smrtna žetev vsak dan bolj dozori.* (Preš.) — *Glava lenuhova vsak dan bolj trda prihaja.* (Slom.) — *Kar dobra mati v srce zasadi, vse žive dni ne posahne.* (Slom.) — *Marsikdo nosi veselje in žalost v prsih skrito vse življenje.* (Cegn.) — *Kar se mlade dni zamudi, ne popravi se vse žive dni.* (Slom.)

Opomba. Pri posameznih dneh v jednini služi nam tožilnik s predlogom *v* ali *na*, v množini in pri godovih pa mestnik s predlogom *o*, *ob*; na pr.: *Tisti čas je Jezus skoz setve šel v soboto.* — *Tvoji učenci delajo, kar se ne sme delati ob sobotah.* (Met.) — *O božiču, o novem letu, o veliki noči, o duhovem, v petek, na veliki ponedeljek, na cvetno nedeljo* itd.

b) o meri, ceni in teži na vprašanje: *koliko? kako daleč? po čem? kako dolgo? kako težko?* itd.; na pr.: *Kar sevec na rami nese na polje, vozi se s polja nabasane vozove domú.* (Ravn.) — *Pet črevljev merim, palcev pet.* (Preš.) — *Tristo komolcev naj bo barka dolga, petdeset visoka.* (Ravn.) — *Sabljica je težka centa dva.* (N. ps.) — *Tri streljaje je še do mesta; tri ure morajo po vodo hoditi.*

IV. poglavje.

O sklonih s predlogi.

a) Predlogi z roditeljskim.

I. Pristni predlogi.

§ 275. **Brez** (lat. sine — nemšk. ohne) izraža oddeljenost ali kako pomanjkanje, na pr.: *Mladina brez rudečih lic, pomlad brez cvetic.* (N. pr.) — *Brez uzde strast gotova propast.* (N. pr.) — *Prazno je delo brez sreče z nebes.* (Pot.) — *Kar priprosiš, brez skrbi nosiš.* (N. pr.)

§ 276. **Do** (ad, usque ad — bis, bis zu, bis an) nam rabi o meji ali kraju, do ktereга kaj seže ali pride, in sicer:

a) v prostoru, na pr.: *Kedar žalost do vrha prikipi, že veselje se glasi.* (N. pr.) — *Stopi gor v svoje line do gospoje Katarine.* (N. ps.) — *Prava vera bodi vam luč, materin jezik bodi vam ključ do narodne omike.* (Slom.)

Opomba. Jednakega pomena je tudi v dušnem oziru (= erga — gegen), na pr.: *Skrbite, da vam od srca pojde prijaznost do ljudij in pokorščina do starišev.* (Ravn.) — *Narodna pesen sama ob sebi imá do srca veliko moč.* (Navr.) — *Vsakdo imá vrata d o svojega srca, toda jih vsakdo ne najde.* (Slom.)

b) v času, na pr.: *Kar si človek naprti, to nosi do smrti.* (N. pr.) — *Do poldneva nosi angelj vodo za človekom.* (N. pr.)

c) o stopnji in meri, posebno v prislovnih izrekih, na pr.: *Do sita, do dobra, do mala, do čista, do tretjega* itd.

d) še v nekterih drugih izrekih, na pr.: *Ti si mene zvesto služil od majhnega do velikega in do vrlega junaka.* (N. ps.) — *Če se mu kaj do mene zdí, naj pride k meni le v gostí.* (N. ps.) — *Kaj mi je do tega! Ni mu do smeha* itd.

§ 277. Iz (ex, — aus, von- aus) pomenja sploh mér iz notranjosti na vnanjost, ter nam služi:

a) o mestu iz znotraj na vèn, na pr.: *Kdor dá iz rok, drži se na jok.* (N. pr.) — *Starim ljudém gre nerado iz pestí.* (N. pr.)

b) o početku ali viru, na pr.: *Iz veliko besed malo sveta.* (N. pr.) — *Iz orličev postanejo ob letu orli.* (N. pr.) — *Iz malega raste veliko in slavno.* (Kos.)

c) o snovi ali tvarini, iz ktere je kaj, na pr.: *Kapa iz kunine; krona iz samočistega zlata; posoda iz morske pene.*

d) o uzroku ali načinu, na pr.: *Iz ljubezni do Boga in do bližnjega.* — *Iz srca vesel biti ne more, kdor v potrebi vidi bližnjega, pa mu ne pomore.* (Ravn.) — *Iz sadú se drevo spozná.* (Met.)

e) o času, od ktereга sem kaj biva ali se kaj godí, vzlasti v mnogih prislovnih izrekih (= a, ex, — seit), na pr.: *Iz mladih nog, iz prva, iz nova* itd.

Opomba. Iz se veže s predlogi: med, nad, pod, pred, za v sestave:

iz med, t. j. iz srede kake množice (mitten aus, aus der Mitte heraus), na pr.: *Jeden izmed njih, učenik postave, ta ga je vprašal.* (Met.) — *Kako ti siješ sredi zvezdic, kako leskečeš izmed meglic.* (Čb.)

iz nad, t. j. od zgoraj, iznad glave preč (von oben hinweg), na pr.: *Odvali kamen iznad vodnjaka.* (Ravn.) — *Poseka mlado košato lipo iznad mize.* (Levst.)

izpod, t. j. izpod česa na vèn (von unten, von unterhalb heraus), na pr.: *Konjem izpod nog ogenj frčí.* (N. ps.) — *Izpod neba voda lije.* (Slom.) — *Solnce zazrè milo izpod burnega oblaka.* (Vert.)

izpred, t. j. izpred očij, od spredaj preč (von vorn hinweg), na pr.: *Ne zavrzi me izpred svojega obličja.* (Ravn.)

izza, t. j. od vzadi na vèn (von hinten heraus, von hinten hervor), na pr.: *Izza nohta udari črna kri.* (N. ps.) — *Solnce izza gore gre.* (N. ps.)

§ 278. **Od** (ab, a, — von, ab, weg) pomenja sploh od daljevanje kake stvari od druge ter nam rabi:

a) o mestu preč od reči, na pr.: *Od kraja rine ladjica.* (N. ps.) — *Marija se od nas ravná.* (N. ps.) — *Od mladega drevesa vejico še lahko odčesneš, od starega jo moraš odsekati.* (N. pr.)

b) o početku, viru ali uzroku, na pr.: *Vsak ima svoj dar od Boga.* (Vert.) — *Ta meglica ni ne od vodice, ta meglica ni ne od gorice.* (N. ps.) — *Od strahú je Breda obledela, od bridkosti skoro omedlela.* (N. ps.) — *Trese se od veselja vsaka žila.* (Preš.)

c) o času, od kterega sem se kaj godi ali koliko je od kakega časa ali kake dogodbe; na pr.: *Od belega dne do trde noči.* (N. ps.) — *Od zdaj petdeset let ne bode nas, ne črevljev, ne dret.* (N. pr.)

d) o primerjavi namesto *ko, nego* itd., na pr.: *Prostim ljudém so kračji stavki bolj razumljivi od dolgih.* (Slom.) — *Več vidijo oči od očesa.* (N. pr.) — *Ni ga podjeda od hudega soseda.* (N. pr.)

e) o predmetu, o kterem se govori, na pr.: *Menijo se od kraljev, od mira in vojske.* (Levst.) — *Možaki od žita, od kupčije govoré* itd. — V pisni slovenščini rabi nam namesto *od* predlog o z mestnikom, tedaj: *menijo se o miru, o vojski* itd.

f) Od stopi v trpni dobi pred osebo ali reč, ki je bila v tvorni osebek, na pr.: *Veliko bolj nas boli nam od naših domačih, ko od drugih storjena krivica.* (Met.) — *Od sreče togotne bil nisem tepen, od tvojih sem rok le bil glajen.* (Preš.)

II. Nепristni predlogi.

§ 279. Nепristni predlogi so po svoji obliki samostalniki in prislovi, ki se vežejo z rodilnikom. Najnavadnejši izmed njih so sledeči:

blizu (lat. prope, ad — nemšk. nahe bei) zaznamuje:

a) bližnost predmetov, na pr.: *Bлізу groba, da mu že smrt za ramo koso kleplje.* (N. pr.)

b) število po priliki, na pr.: *Slovencev se šteje blizu tri milijone duš.* (Vert.)

dno (im Grunde, in der Tiefe) zaznamuje, da se nahaja kaj v najdolnjem prostoru; na pr.: *Dno potoka je golo kamenje.* — *Dno morja raste prečudna množica rastlin.*

gledé, t. j. z ozirom (bezüglich, mit Rücksicht auf), na pr.: *Gledé pašnikov je treba še kar biti preložiti.*

konec (am Ende, zuletzt) pomenja, da je kaj na najskrajnejšem koncu, na pr.: *Konec jezika se rado opotika.* (N. pr.)

kraj (ad — an, bei) pomenja:

a) da je kaj na koncu, na kraju česa, na pr.: *Cerkev stoji kraj vasí.*

b) da je kaj zraven ali poleg česa, na pr.: *Kraj bregovja se gnete šum valov.* (Šub.) — *Kraj vzglavja mi angeljček sloni.* (Led.)

mimo (praeter — an, vorbei, vorüber, ausser) pomenja:

a) gibanje mimo kakega predmeta, na pr.: *Mimo grada sluga jezdi.* (N. ps.)

b) obstojnost z drugim vred, na pr.: *Krasota notranjske strani je mimo postojnske jame tudi čudapolno cerkniško jezero.* (Lik.)

c) odličnost kake osebe ali reči mimo druge, kateri se primerja, namesto predloga od; na pr.: *Notranja lepota je mimo vnanje bliščobe veliko več vredna.* (Met.)

namesto, mesto (pro, vice, loco — anstatt, statt) znači, da je kaj ondi, kjer bi imela biti druga stvar; na pr.: *Kralja si me postavil na mesto mojega očeta.* (Ravn.) — *Pred njim hodi strah na mesto nekdanjega zlatega upa.* (Napr.)

okoli (circum, circa — um, herum) pomenja:

a) da je ali se godi kaj okrog kakega predmeta, na pr.: *Za krta ni treba plotú okoli vrta.* (N. pr.) — *Večnost okoli grenkega torila pobožnemu dišeč venec upanja ovija.* (N. pr.)

b) po priliki število ali čas, na pr.: *Bilo je vojakov okoli dvadeset tisoč pod njegovim poveljstvom.* — *Okoli najstih je zopet šel najemat delavcev.* (Ravn.)

okrog, krog (circa, circum — herum, ringsherum) pomenja obdanje ali zajetje od vseh strani, na pr.: *Sedeli so krog mize kakti mladike okoli svoje oljke.* (Slom.) — *Okrog gore vojska se obrne.* (Kr. r.)

poleg (secundum, ad — an, bei, längs) izraža:

a) naravno bliž o predmetov (= pri, zraven); na pr.: *Na nebu se je lesketala zvezda poleg zvezde.* (Napr.)

b) primernost ali vzrok dejanja namesto pri, ki se v tem pomenu le redkoma podaje slovenščini, na pr.: *Ljudske učilnice so poleg tako ugodnih okolnostij obrodile krasno sadje.* (Napr.)

prek (per, trans, ultra — über, quer über, längs) pomenja:

a) da prehaja kaj na óno stran predmeta, na pr.: *Le vstani, nas prek Save predrožite.* (N. ps.)

b) kod se kaj prostira ali pomika (= nemšk. längs), na pr.: *Prek potokov nov razcvita, raste zarod.* (Vilh.)

c) mirno stanje kaki reči nasproti, na pr.: *Prek solnca je bolj gorko, ko z osojah.* (Vert.)

razun (extra — ausser, mit Ausnahme) zaznamuje izjemo, na pr.: *Razun pokore ni druge poti za grešnika do nebes.* (Slom.)

sredi (inmitten, mitten in) pomenja, da se nahaja kaj v sredi, bodi si znotraj ali na površju, na pr.: *Sredi polja stoji tanko drevce.* (N. ps.) — *Naprej sredi lip in vrtnih senc.* (N. ps.)

takraj — onkraj, onstran (diesseits — jenseits) naznanja, da je kaj na ti — na oni strani predmeta, na pr.: *Takraj jezera, onkraj potoka, onstran naših hribov.*

tik (knapp an, knapp bei) izraža, da je kaj komu ali čemu tako blizu, da se ga dotika, na pr.: *Tik pota stoji stara jablan.*

vpričo (coram — in Gegenwart) zaznamuje, da biva ali se godi kaj komu pred očmi, na pr.: *Slavite ga vpričo narodov.* (Ravn.)

vrh (supra — über, oberhalb) pomenja:

a) da je kaj čemu na vrhu ali nad njim, na pr.: *Visoko vrh gore stojim.* (Pot.)

b) da se čemu kaj dodaje, na pr.: *Vrh tega mu da še brešno.* (Ravn.)

vsled (secundum — zufolge) zaznamuje pravilo ali ravnilo dejanju, posebno v zakonih, na pr.: *Vsled nove postave, vsled kraljevega povelja.*

vštric (gegenüber) pomenja, da se nahaja kaka reč drugi ravno nasproti, na pr.: *Na pokopališču vštric duri je išči.* (N. ps.)

zavoljo, zadelj, zaradi, zastran, zbog (propter, causa — wegen) kaže vselej uzrok kakega dejanja; na pr.: *Blagor zavoljo pravice preganjanim.* (Met.) — *Ogibljimo se prepira zaradi malih stvari.* (Napr.) — *Bog je zadelj nedolžnih otrók tudi stariše rešil nesrečne smrti.* (Slom.) — *Zategavoljo, zategadelj, zaraditega.*

zraven (ad, iuxta — neben, bei, nebst) pomenja:

a) da sta si dva predmeta zeló blizu, samo da se jeden drugega ne dotikata, na pr.: *Jaz sem zraven njega stal.* (N. ps.) — *Zraven hiše je mlin.*

b) da je komu kaj lastno z drugim vred, na pr.: *Zraven lepega gradú zamore še tri kmetije.*

b) Predlogi z dajalnikom.

§ 280. **K**, ki se pred sledečim **k** in **g** izpreminja v **h** (lat. ad, adversus — nemšk. zu, gegen, nach — hin), kaže nam:

a) stvar, proti kateri je dejanje obrnjeno, na pr.: *Veselo roža k solncu se obrača.* (Cegn.) — *Vsak imá prste k sebi obrnjene.* (N. pr.) — *Peljimo ga h konjskim brzdam tja.* (N. ps.)

b) rabi nam o namenu ali koncu, na pr.: *Kdor dobrote skaže, k svoji sreči kola maže.* (N. pr.) — *Marsiktera bukev k svojemu koncu toporišče da.* (N. pr.) — *K jedinosti, k presrčni družbi zvon ljudstvo kliči v zvesti službi.* (Kos.) — *Ljubezen k starišem itd.*

c) pomeni čas, kdaj se ima kaj zgoditi; na pr.: *K novemu letu mi vrni dolg; k božiču; k sv. trem kraljem.*

§ 281. **Proti** (adversus — gegen) kaže:

a) mér dejavnosti proti kakemu kraju ali času, na pr.: *Mi smo mejači proti Laškemu.* (Vodn.) — *Mnoge rastline se od jutra do večera zmeraj proti solncu obračajo.* (Vert.)

b) mér dejavnosti ali odpor v neprijateljskem pomenu (contra, — wider, gegen), na pr.: *Proti vodi je težko plavati.* (N. pr.) — *Ti junaško srce imaš proti vragu.* (Kr. r.)

c) mér dejavnosti v prijateljskem smislu, kakor *do* (erga, — gegen, zu), na pr.: *Samosvoja ljubezen stori, da smo proti sebi slepi.* (Met.) — *Ljubezen proti domu je dostikrat prevelika.* (Vodn.)

d) včasi primerja reč reči in se ujema z nemškim „im Vergleich mit“, na pr.: *Zlato in srebro ni nič proti zvestemu prijatelju.* (Ravn.) — *Kar je kapljica vode v morju, kar peščeno zrnce med peskom ob morju, to so na zemlji človeška leta proti večnosti.* (Ravn.)

§ 282. **Kljubu** (trotz) kaže na premišljen odpor, na pr.: *Kljubu vsem obljubam; kljubu vsemu opominjevanju.*

c) Predlogi s tožilnikom.

§ 283. **Črez, čez** (trans, ultra — über, hinüber, darüber hinweg) nam rabi:

a) o prehodu z jedne strani na drugo črez kaj; na pr.: *Črez strašno črno morje.* (N. ps.) — *Ako pri kraju ne vidiš dna, ne breži črez vodo.* (N. pr.) — *Zarja se zliva črez polje, goré.* (Čb.) — *Črez reko plava široko na blaženo zemljo ogersko.* (N. ps.)

b) o času, skoz kateri se plete dejanje, ali pa čas, kdaj taisto nastopi; na pr.: *Črez nekoliko časa pride Gospod.* (Met.) — *Črez zimo spi, po letu cvetí.* (Slom.)

c) o prestopu naravne mere ali števila, na pr.: *Človeška togota rada črez meje udari.* (Met.) — *Noč se je črez polnoč prevalila.* (Kr. r.)

d) o odličnosti stvari mimo druge ali nje oblasti nad čim, na pr.: *Ni učenec črez učenika, ne hlapec črez gospodarja.* (Met.) — *Gospoduje naj črez ribe v vodi, črez ptice pod nebom, črez živino na polju in črez vso zemljo.* (Ravn.)

§ 284. **Raz** (de — ab, herab, hinab, hinunter, von) ujema se na pomenu s predlogom s — z (kedar se veže z rodilnikom) in zaznamuje ločitev predmetov od zgoraj navzdol; na pr.: *Po sili vzame raz roké ji rokavice, v dlan gledé.* (N. ps.) — *Dere se, ko bi jermene raz njega rezal.* (N. r.) — *Raz drevo je padel.* — *Raz konje so na tla poskakali.* (N. ps.)

Opomba. Včasi imá svoje ime v rodilniku za seboj, na pr.: *Mnogo teče sladke hvale pričujočim raz jezika.* (Valj.) — *Gorje vam, ako pade častni plašč raz vaših dejanj.* (Cegn.)

§ 285. **Skoz** (per — durch, hindurch) naznanja:

a) prehod z jedne na drugo stran skoz kak predmet ali njegovo presego, na pr.: *Le skoz temna groba vrata se odpre*

nam hiša zlata. (Pot.) — *Po strminah in skoz plan.* (Vilh.) — *Skoz noč se dan vidi.* (N. pr.)

b) dobo t. j. trpež dejanja skoz nekaj časa, na pr.: *Le kratka pot je skoz življenje dana.* (Preš.) — *Predstarišev hudo-bija se plete skoz več stoletij.* (Ravn.)

c) uzrok in sredstvo ob enem, na pr.: *Skoz božjo milost nam dohaja vsak dan obilo dobrot.*

V tem pomenu je predlog skoz vendar previdno in redkoma v rabo jemati; izogibati se ga je, kedar pomenja nemški „durch“ samo sredstvo, po katerem nam kaj dohaja; v tem primeru imajo v slovenščini njegovo moč predlogi: *po, s, iz* itd., na pr.: *durch Gottes Gnaden* = po božji milosti ali z božjo milostjo; *durch List und kluggewandten Sinn* = z zvijačo in previdnostjo; *durch den Brief habe ich erfahren* = po listu ali iz lista sem zvedel; *schicke das Buch durch die Post* = pošlji bukve po pošti itd.

§ 286. **Zoper** (contra — wider, gegen) pomenja mirno stanje namišljene dejavnosti v neprijateljskem smislu; na pr.: *Človeška razumnost je nepridna in nepremožna zoper Boga.* (Met.) — *Zoper brata govoriti, zoper božjo zapoved ravnati.*

d) Predlogi z mestnikom.

§ 287. **O** nam služi:

a) o času dejanja ali stanja (lat. circa — nemšk. um), na pr.: *O toplem letu gnezdiš.* (Vodn.) — *O setvi, o žetvi, o gospojnici, o poldne, o lepem vremenu* itd.

b) o predmetu, o katerem se govori (de — von, über, in Betreff), posebno pri glagolih: govoriti, učiti, slišati, vedeti, pripovedovati, misliti, soditi itd.; na pr.: *Govorili smo o vsakoršnih rečéh.* (Valj.) — *Marsikteri starček zdaj še vé pripovedovati o turških in drugih vojskah.* (Tom.) — *O skrivnostih se ne trudi, boljši um o tem skrbi.* (Kos.)

c) o načinu ali sredstvu, na pr.: *Živi se brez plenka o petju ko ptič.* (Vodn.) — *Vse življenje Sokratovo se vrti o modrovanju.* — *O žarkih tvojih sem se grel, o njih si um vedril.* (Greg.)

§ 288. **Pri** (apud — bei) nam rabi:

a) o bližnjosti predmetov, na pr.: *Gorjé mu, pri komur se miši in mačke bratijo.* (N. pr.) — *Marsikteri kmet je gibčen pri plesu, pa okoren pri drevesu.* (N. pr.) — *Pametni se pri ognju ogreje, nespametni opeče.* (N. pr.)

b) o času, na pr.: *Pri luči je dobro živeti in umreti.* (N. pr.) — *Kdor je hiter pri jelu, je tudi pri delu.* (N. pr.) — *Tam leži pri belem dnevi kralj Matjaž, bolnik kraljevi.* (N. ps.)

c) o načinu v pogojnem ali uzročnem pomenu (ungeachtet, trotz), na pr.: *Pri vsej svoji bogatiji ni srečen, kdor si je svoje bogastvo po nepošteni poti pridobil* (t. j. dasi tudi je zelo bogat, vendar ...) — *Pri svojih letih je še prav trden videti* (t. j. če tudi je prileten ...)

d) Pri se tudi rabi pri prisegah, na pr.: *Pri Bogu sem obljubil.* (N. ps.) — *Pri moji veri, da ni res, kar praviš.* (Valj.)

e) Predlogi s tožilnikom in mestnikom.

§ 289. Na (lat. super — nemšk. an, auf) kaže v obče, da ste si dve stvari v neposrednji zvezi ali dotiki. Služi nam.:

I. s tožilnikom na vprašanje: kam?

a) o mestu, kteremu kaj v dotiko prihaja, na pr.: *Na skalo stopi silni Zboj.* (Kr. r.) — *Zvezde so se utrinjale, na zemljico so padale.* (N. ps.) — *Brez mandranja ne zleze tkalcu platno na brdo.* (N. pr.)

b) o neprijateljski nameri (contra — wider), na pr.: *Prišel sem na roso glavo in na tvoje belo pero.* (N. ps.) — *Z menoj na Poljane.* (Kr. r.) — *Na Francoza udarijo.*

c) o méri ali potu, po kterem se kdo obrne, da pride, kamor je namenjen, na pr.: *Kam drži na desno cesta, kam drži na levo pot?* (Valj.) — *Najkrajša pot do Triglava je na Bohinj.*

d) o času, na pr.: *Na dan sv. treh kraljev.* — *Mora v nižave na zimo pastir.* (Cegn.)

e) o načinu, na pr.: *Na lice priljuden, na robe ostuden.* (N. pr.) — *Kaj velja na oko, če ni na roko!* (N. pr.)

f) o nameri ali koncu, na pr.: *Človek gre na delo.* (Ravn.) — *Na delo budite.* (Pot.) — *Na vojsko brž na mejo vstani.* (N. ps.)

g) o uzroku, iz kterega kaka reč sledi, na pr.: *Na en mah dob ne pade.* (N. pr.) — *Na solnce sv. Martina pride rada dolga zima.* (Vodn.) — *Koliko se jih je pohujšalo in pogubilo na lažnjive besede.* (Met.)

h) o učinku ali nasledku, ki iz kake reči izhaja, na pr.: *To mu je na čast — na sramoto.* (N. r.) — *Na smrt bolán.* (N. ps.)

j) o približnem številu, na pr.: *Na sto mož se je bilo zbralo.*

II. z mestnikom na vprašanje: kje?

a) o mestu, da je jedna reč vrh druge ali pa da je jedna z drugo v neposrednji dotiki, na pr.: *Mati za hčerjo plače, hči pa na plesu skače.* (N. pr.) — *Solnčni žarki so temneli na višnjelem nebu.* (N. ps.) *Sreča na razpotju sedi.* (N. pr.)

b) o kraju dejanja v bolj obširnem smislu ali o legi kakega kraja, na pr.: *Na poti rožica, na domu ubožica.* (N. pr.) — *Kdor na vso moč z doma sili, ta se na tujem v blato vsede.* (N. pr.) — *Ne na Laškem, ne na Nemškem, ne na gornjem Štajerskem.* (N. ps.)

c) o opravi, s katerim se kdo peča, ali o razmerju med jedno in drugo rečjó, na pr.: *Na posodi se nič ne izboljša.* (N. pr.) — *Slovenski jezik je sam na sebi bogat, le ljudje so revni na besedah.* (Vodn.) — *Že zdaj mora na kupilu kuhati in greti se skoro vsa spodnja dolenska stran.* (Levst.) — *Na vojski, na tlaki, na delu.*

§ 290. **Ob** (circa, secundum — um, längs itd.) nam služi:

I. s tožilnikom na vprašanje: ob kaj?

a) o predmetu, ob katerem se kaj razbije ali razruši, na pr.: *Bodi si z loncem ob kamen, ali s kamenom ob lonec, težko je loncu.* (N. pr.) — *Prej mirú ne bomo dali, dokler ga ob tla ne djali.* (N. ps.)

b) o izgubi, ktera komu preti ali se mu pripeti, posebno za glagoli: *iti, priti, dejati, pripraviti* in enakimi; na pr.: *Sem ob život Matjaža djál.* (N. ps.) — *Ob glav'eo me nikari djat'.* (N. ps.) — *Kdor za tuje prime, ob svoje pride.* (N. pr.) — *Gre mu ob pamet.* (Levst.) — *Ob up so šli zdravniki.* (Met.)

II. z mestnikom na vprašanje: kje? kdaj? ob čem?

a) o stanju, ki je, ali o dejavnosti, ki se godi tik drugega predmeta (secundum — längs), na pr.: *Ob viru rožice*

sadi. (Led.) — *Strah je v sredi votel, ob krajih ga nič ni.* (N. pr.)
— *V strahu in trepetu je stalo ljudstvo ob gori.* (Ravn.)

b) o času, kdaj kaj biva ali se godi (nemšk. zur Zeit);
na pr.: *Bog je naša svest ob sili.* (Ravn.) — *Kdor je len ob žetvi,
malo žanje.* (N. pr.) — *Zvečer je bilo ob kurjavščini.* (Ravn.)

c) o sredstvu, na pr.: *Ob kruhu in vodi živi.* — *Ob lovu
živi.* (Ravn.)

§ 291. Po (lat. per, post — nemšk. auf, an, in, herum, durch) zaznamuje prostiranje dejanja v prostoru in času ter nam rabi:

I. s tožilnikom na vprašanje: kam? itd.

a) o nameri, da se oseba ali reč, kateri je dejanje namenjeno, pripelje, prinese, doseže itd., vzlasti po glagolih: *iti, priti, poslati* itd. (nemšk. um, holen); na pr.: *Po izpovednika pojte mi, pojte mi brž po mašnika, po mašnika žegnanega.* (N. ps.) — *Kralj seže v aržet svileni po zlat rudeče-rumeni.* (N. ps.)

b) o načinu, posebno pri šegah, kot prislov, na pr.: *Po meniško se obleci.* (N. ps.) — *Po turško se nosi.* — *Po bliskovo mu sablja gre.* (N. ps.) — *Najlepše nam teče jezik po svoje.* (Greg.) — *Po nemško, po slovensko* itd.

c) o dobi, čez katero se razprostira dejanje, na pr.: *Po tri dni se posti.* — *Po cele dni poseda brez dela.*

d) o délnih razmerah, na pr.: *Sosedje pa naj dajo, kar morejo, po jedno strešno ali po dve.* (N. ps.) — *Na dan služi po štiri desetice.* — *Po dva goldinarja plačuje.*

II. z mestnikom na vprašanje: kje? kdaj? itd.

a) o mestu, po katerem se kaj giblje, širi ali razprostira (nasprotno predlogoma *v* in *na*, ki pomenjata mirno stanje); na pr.: *Dekle po vrtu šetalo.* (N. ps.) — *Po morju plava barčica, prelepa barka pisana.* (N. ps.) — *Po mestih ljudjé besede cukré.* (N. pr.) — *Kdo po cvetju kaže pot bučeli?* (Vilh.)

b) o času in redu v času in prostoru, na pr.: *Po noči se rada duša loči.* (N. pr.) — *Po letu rožice cveté, po zimi pa se obleté.* (N. ps.) — *Po toči je zastonj zvoniti.* (N. pr.) — *Po storjenem delu sladko počivati.* (N. pr.) — *Po dveh dneh* (nach Verlauf von zwei Tagen). — *Po očetu prevzame sin gospodarstvo.*

c) o načinu, kako se kaj godí, na pr.: *Blago se po niti nabira, po vrvi zapravlja.* (N. pr.) — *Kdor po svoji trmi ravná, ta se pogubi.* (Met.) — *Vsak po svojem, dejal je tisti, ki je s svedrom kravo drl.* (N. pr.) — *Po taktu bije kladva pad.* (Kos.)

d) o primernosti in oziru, na pr.: *Po delu plačilo.* (N. pr.) — *Blagor mu, kdor zna veslo besede po okolnosti časa, ljudij in kraja prav ravnati.* (Slom.) — *Človek se mora po ljudéh ravnati, ne ljudjé po človeku.* (N. pr.) — *Bog plačuje po zvestobi, ne po stanu.* (Slom.)

e) o sredstvu, po katerem se kaj dobi ali zgodi, in o uzroku ali lastnosti, iz ktere ali po kateri se kaj spozna, na pr.: *Po krajcarjih se pride k bogástvu.* (N. pr.) — *Po jasnih gorah in po barvi na nebu spoznam, kdaj bo lepo, kdaj grdo vreme.* (Cegn.) — *Po glasu spoznaš ptiča, po šapi leva.* (N. pr.)

f) o namenu, posebno pri glagolih: *hrepeneti, streči, prežati, žalovati, popraševati, vekati* itd., na pr.: *Po časti hrepení mladost.* (Cegn.) — *Vsaka krava po svojem teletu veka.* (N. pr.) — *Gledati, popraševati po kom — po čem* itd.

g) v delilnem pomenu o ceni, meri, vagi in drugih razmerah, na pr.: *Po čem vi raje pródate?* — *Jedne po zlatu belem, jedne po zlatu rumenem.* (N. ps.)

§ 292. V (lat. in — nemšk. in, hinein, nach) zaznamuje, da meri reč ali oseba v notranjost ali da se nahaja v notranjosti kakega predmeta. Rabi nam:

I. s tožilnikom na vprašanje: kam?

a) o kraju, v čegar notranjost oseba ali reč prehaja, na pr.: *Sraga nedolžnosti se ne posuši, v nebesa spuhti.* (N. pr.) — *Jednemu Bog v roko da veslo, drugemu teslo.* (N. pr.) — *Gradove svetle zida si v oblake, zelene trate stavi si v puščave.* (Preš.)

b) o nameri kakega dejanja, na pr.: *Denar in izbrušen nož lahko v prid in škodo obrneš.* (N. pr.) — *Lakomnost je človeku velikrat v potrato.* (Met.) — *Ošabnost pelje v zaničevanje in sovraštvo.* (Met.) — *Napuh v nesrečo pripravi.* (Met.)

c) o stanju, v ktero se kaj izpreobrne ali preide, na pr.: *Zmené se kače v ribice, zmené kuščarji v ptičice, zmené se gadje v zvezdice.* (N. ps.) — *Noč v sivo premeni se jutro.* (Kr. r.)

d) o času, v katerem se godi dejanje, posebno ako imenujemo dni v tednu; na pr.: *Prišli so čarodeji v novo.* (Kr. r.) — *V petek smeh, v soboto in nedeljo jok.* (N. pr.) — *Molite, da se vaš beg ne zgodi po zimi ali v soboto.* (Met.)

II. z mestnikom na vprašanje kje?

a) o kraju, v čegar notranjosti kaj biva ali se kaj godi, na pr.: *Kriva vera je trnjev grm v žitnem polju.* (N. pr.) — *Skrb v srcu stori, da človek boleha.* (Dalm.)

b) o načinu, oziru ali stanju kake stvari, na pr.: *Bodi v svoji besedi resničen, v dejanju pravičen.* (Slom.) — *Bodi v resnici in ne po dozdevku, kar biti želiš.* (Met.) — *Krepost se v slabosti dovršuje.* (Slom.)

c) o času, vzlasti s pojmovnimi samostalniki, ki sami po sebi ne pomenjajo časa, na pr.: *Kdor se hoče v starosti počiti, mora se v mladosti truditi.* (N. pr.) — *V srdcu se oči bliskajo, v sramoti poveznejo, v omilovanju posolzijo.* (Slom.) — *Človek kaže v mladosti, kaj bo v starosti.* (N. pr.)

f) Predlogi z rodilnikom in orodnikom.

§ 293. S, pred samoglasniki in zvenečimi soglasniki z, pred nekterimi sičniki in šumniki včasih celó sè, rabi nam:

I. z rodilnikom na vprašanje: odkod? ali kdaj?

a) o mestu od zgoraj navzdol (lat. de — nemšk. von, herab), na pr.: *Prekladamo z rame na ramo, s kola na kol.* (N. pr.) — *Sreča veselja z njive beži.* (Virk.) — *Se-li bere grozdje s trnja ali figa z osata?* (Met.)

b) o času, na pr.: *Bog se mi ne daj z mesta ganiti, ako mu nisem plačal tega dolga že z davna.* (Navr.) — *Zjutra, zvečera, s pmladi.*

c) o načinu, na pr.: *z dobra, z lepa, z grda, s huda.*

Opomba. Predlog s naj se natanko loči od iz; prvemu odgovarja na, drugemu v; na pr.: *Nedolžnost iz jasnih ji séva očij, z obličja dobrota, milota.* (Greg.) — *Zlate zvezde se bliščijo jasno z nočnega nebá, želje moje k njim kipijo iz gorečega srcá.* (Greg.) — *Nu gori — z gore; v gori — iz gore.*

II. z orodnikom na vprašanje: s kom? ali s čim?

a) o društvu ali skupnosti oseb in rečij (cum — mit, sammt); na pr.: *Mož z ženó, brat s sestró na božjo pot gredó.* (N. ps.) — *Kdor se z volkovi pajdaši, ta je z njimi tuliti pri-moran.* (N. pr.) — *Z močmi osode ni zaveze ni pogodbe.* (Kos.)

b) o orodju ali sredstvu, na pr.: *Konj se brani s krepko ного, lev in tigra sè zobmi, orel s kremplji, sova s kljunom, gad sè strupom, bik z rogmi.* (Vilh.)

Opomba. Pri starejših pisateljih stoji večasih orodnik brez predloga, na pr.: *Svojimi jeziki se prilizujejo.* (Dalm.) — *Bo cvetjem in sadjem cesarstvo obdal.* (Vodn.)

c) o načinu, na pr.: *Skopost s kupom raste.* (N. pr.) — *Z lepo so ovce domú prignale.* (Ravn.)

d) o predmetu dejanja, na pr.: *Kdor se prepira s kruhom, prepira se tudi z ljudmi.* (N. pr.)

e) o času, t. j. da se godi kaj z drugim vred, na pr.: *Pridna gospodinja je s prvim svitom že na nogah.* — *Nevoščljivost s srečo pogine.* (N. pr.)

g) Predlogi s tožilnikom in orodnikom.

§ 294. **Med**, v starejših spisih tudi mej (lat. inter — nemšk. zwischen, unter, mitten unter) pomenja v obče, da kaj med dvema ali več rečmi svoj prostor zavzema ali zavzeti skuša. Zaznamuje pa:

I. s tožilnikom na vprašanje: kam?

a) kraj, med čegar predmete ali čegar sredo dejavnost meri, na pr.: *Če golob med orle zajde, gotovo smrt najde.* (N. pr.) — *Peljite ga v turen temen med gade, kače, kuščarje.* (N. ps.) — *Smrt fantine, dekleta med grbe vrstí.* (Slom.)

II. z orodnikom na vprašanje: kje?

a) kraj med dvema ali več predmeti, na pr.: *Med pravico in krivico ni srede.* (N. pr.) — *Med travnikoma teče plitev potok.*

b) stanje, uzajemnost ali celoto, kateri se kak del odvzame (nam. délnega rodilnika), na pr.: *Najboljši pevci med ptiči imajo priprosto obleko.* (Tuš.) — *To gorjé med vsemi je*

največje. (Kr. r.) — *Ljubite se med seboj.* (Met.) — *Med upom in strahom.* — *Med vsemi zvezdami najlepša je danica.*

c) čas, na pr.: *Med tem se vzdigne vojna.* — *Med potjo (med pôtem), med večerjo, med jedjó, med letom itd.*

§ 295. Nad (lat. super, supra — nemšk. über, oberhalb) pomenja, da je kaj višje od česa ali vrh česa, pa se ga ne dotika. Rabi nam:

I. s tožilnikom na vprašanje: kam?

a) o mestu, na pr.: *V zemlji vzdigni nas nad vrage naše.* (Kr. r.) — *Odprte imej oči nad to hišo noč in dan.* (Ravn.)

b) o stopnji ali meri, posebno pri primerjalni in presežni stopnji, na pr.: *Ni mojstra nad potrebo.* (N. pr.) — *Nič ni slajšega nad dobro vest.* — *Tvoje oko se nad biser leskeče.* (Greg.)

c) o dejavnosti v neprijateljskem pomenu, na pr.: *Pegam bode šel nad té.* (N. ps.) — *Ko bi bil medved jedni bučeli prizanesel, ne bi bile šle vse druge nadenj.* (Met.) — *Vstane kij nad kij, kopje nad kopje.* (Kr. r.) — *Kedar žetva dozori, gre se s srpom nad njo.* (Ravn.)

II. z orodnikom na vprašanje: kje?

a) o mestu gori nad čim, više od česa, na pr.: *Kdo nad nami je razpel obnebjé?* (Vilh.) — *Zida se nad njim poslopje širno.* (Levst.) — *Milost božja ostane nad njimi, ki se njega bojé.* (Ravn.)

b) o moči ali oblasti, ki jo kdo nad čim imá, na pr.: *Tebi je dana oblast nad vsemi ljudmi.* — *Ti si kralj nad vsemi kralji.*

c) o predmetu, nad katerim se kaj godi ali kateri je uzrok kakega dejanja, na pr.: *Naši nastopniki bodo vsaj imeli kaj nad nami popravljati in brusiti.* (Vodn.) — *Gospodu se gnusi nad hudobnimi.* (Dalm.) — *Množice so se zavzele nad njegovim ukom.* (Met.)

§ 296. Pod (lat. sub, subter, infra — nemšk. unter, unterhalb) zaznamuje, da je kaj na nižjem mestu mimo drugega ali ravno pod njim, in pomenja:

I. s tožilnikom na vprašanje: kam?

a) mesto, pod katero kaj prehaja, na pr.: *Slovenci so radi tujce pod streho jemali.* (Vodn.) — *Kdor se ljudém pod zobe dá, tega le čas iz ust reši.* (N. pr.) — *Že so pod grad prijezdili.* (N. ps.)

b) odvisnost ali podložnost, na pr.: *Kranjec ne gre drugam pod orožje, kakor le za domače dežele.* (Vodn.) — *Dene vse pod meč.* (N. ps.) — Primeri: *Pod nič dati; pod se spraviti.*

II. z orodnikom na vprašanje: kje?

a) mesto, pod katerim je kaj, na pr.: *Vse pod solncem preide, le Boga ljubiti in dobro storiti ne.* (Ravn.) — *Moj čas leži pod zemljo.* (Cegn.) — *Pod milim Bogom.* (N. r.)

b) odvisnost ali podložnost, na pr.: *Vsa južna Evropa je bila pod rimsko oblastjo.* — *Pod avstrijskim cesarjem živé štirje glavni narodi.*

c) predmet, pod katerim je kaj skrito ali od kterega je kaj odvisno, na pr.: *Pod podobo kruha in vina pride Jezus na oltar.* — *To zelišče je znano pod imenom cepetec.* — *Pod pogojem.*

d) čas, v katerem se je kaj godilo, na pr.: *Pod cesarjem Leopoldom so udarili Turki na Beč.* — *Beli Kranjci so se hrabro borili pod svojimi vodji Gušiči.* (St. Vr.)

§ 297. **Pred** (lat. ante, coram — nemšk. vor) zaznamuje mér dejavnosti na prednje mesto, na prednjo stran. Rabi nam:

I. s tožilnikom na vprašanje: kam?

a) o mestu, na pr.: *Vsaka koklja pred svoje piške brska.* (N. pr.) — *Gre in pred njega poklekuj.* (Ravn.) — *Pred oči priti, pred oči postaviti, pred sodnika stopiti* itd.

II. z orodnikom na vprašanje: kje?

a) o mestu, na pr.: *Pred mano z lučjo gnade hodi.* (Pot.) — *Vsak pometaj pred svojim pragom.* (N. pr.)

b) o bližnjosti ali o uzroku kakega dejanja, na pr.: *Oponošen dar je črn pred Bogom.* (N. pr.) — *Ponižnost gre pred častjo, napuh pred padcem.* (Met.) — *Kakor pred strupeno kačo bežite pred grehom.* (Ravn.) — *Pred smrtjo ne obvaruje koža gladka.* (Preš.)

c) o času, na pr.: *Pridna gospodinja je že pred dnem po koncu.* — *Pred koncem dneva molčé trobental bo: memento mori.* (Preš.)

b) Predlogi z roditeljem, tožilnikom in orodnikom.

§ 298. **Za** (lat. post, pro — nemšk. hinter, für itd.) je v slovenščini zeló različnega pomena; služi nam:

I. z roditeljem na vprašanje: kdaj?

a) o času, čez kateri se razteguje kako dejanje ali stanje (während, zur Zeit), na pr.: *Za solnca in po solncu še gredó hitro tjakaj v hrib.* (Kr. r.) — *Dan se za rana loví.* (N. pr.) — *Kdor za mladih dnij ne skrbi, v starosti pomanjkanje trpi.* (N. pr.) — *Za Marije Terezije in Jožefa II.* — *Za vlade našega cesarja.*

II. s tožilnikom na vprašanje: kam? za koga? itd.

a) o meri dejavnosti vzadi za kak predmet (hinter), na pr.: *Kdor ni bil za pečjó, ne hodi drugih za peč iskat.* (N. pr.) — *Solnce gre za goró.* (N. ps.)

b) o zameni (für, anstatt), na pr.: *Glavo za glavo.* (N. r.) — *Če jedne podplate na beračiji raztrgaš, beraške palice za grajščino ne daš.* (Slom.) — *Okó za okó in zob za zob.* (Met.)

c) o uzroku, nameri ali koncu (pro, propter — für, um), na pr.: *Vino je za priletne ljudi, kar je mleko za otroke.* (Slom.) — *Za vero, za rod in za dom korenjak.* (Vilh.) — *Za svoje se potegnemo in za dežele čast.* (Vodn.) — *Pridna gospodinja mora za pero črez plot skočiti.* (N. pr.)

Opomba. Kedar predlog za sam ob sebi nima tolike moči, da bi do dobra izrazil namero kakega predmeta, pridruži se mu véasi še kak drug predlog, kateri ime v svoj sklon pomakne; na pr.: *Hrastov išče za črez morje.* (Vilh.) — *Jekleni oklepi za na prsi.* (Levst.) — *Brešno za po poti.* (Ravn.)

d) o času, kdaj se kaj zgodi ali nastopi, na pr.: *Čuvaj bele denarje za črne dneve.* (N. pr.) — *Za malo dnij se leto obrne.*

e) o načinu ali meri kakega dejanja, na pr.: *Pij in jej za potrebo in varuj se nezmernosti.* (Slom.) — *Kamor pregovor zadene, ne izgreši za en las.* (N. pr.)

f) o mestu, kje se kaj drži ali za kaj se kdo izvoli, postavi, vodi itd.; na pr.: *Kdor za smolo prime, ta se osmoli.* (N. pr.) — *Za roko nas vodi skoz življenje.* Vzlasti stoji za:

1. pri glagolih: *imeti, držati, dati, spoznati, postaviti, izvoliti, izbrati, potrditi, povzdigniti* in drugih jednekega pomena, na pr.: *Gospod je potrdil Davida za kralja nad Izraelom.* — *Ti si me postavil za kralja Izraelcem.* (Ravn.)

2. pri glagolih: *kupiti, prodati, plačati* itd., na pr.: *Za uboštvo se nebesa kupijo.* (Slom.) — *Konj za sto zlatov tudi erkne.* (N. pr.)

3. pri glagolih: *marati, vprašati, praviti, skrbeti* itd., na pr.: *Pametnega moža prašaj vedno za svēt.* (Ravn.) — *Mara za-nj ko za lanski sneg.* (N. r.) — *Ne pravi mu za skrite zaklade.*

g) pri vzklicih, kedar se čemu začudimo ali koga na pomoč zazovemo, na pr.: *Za Boga milega! Za božjo voljo! Za pet krvavih ran!*

h) še v nekterih drugih izrekih, na pr.: *Za zlo vzeti, za isto, za gotovo, za ljubo, za dobro, zato* itd.

III. z orodnikom na vprašanje: kje?

a) o mestu za kakim drugim predmetom, na pr.: *Kdor se lenobi podá, ta se za ušesi drgljá.* (N. pr.) — *Solnce je že za goró.* (N. ps.) — *Za pridnega za vsakim grmom kos kruha, pod vsakim kamenom krajcar.* (N. pr.)

b) o redu in času, v katerem reč za rečjó sledí, na pr.: *Dež za solncem mora biti, za veseljem žalost priti.* (Slom.) — *Zgrne se za njim vladik vseh osem.* (Kr. r.) — *Na levi, na desni za gričem je grič, drevó za drevesom, za ptičem je ptič.* (Vilh.)

c) o uzroku in posledku, na pr.: *Za lakoto umreti je hujše ko zgoreti.* (N. pr.) — *Huje umreti za žejo ko pod mečem.* (Kr. r.)

d) o predmetu, ki je uzrok kakega hrepenenja ali drugega čuta, na pr.: *Ukradena reč za gospodarjem vrišči.* (N. pr.)

V. poglavje.

O i m e n i h.

A. Samostalnik.

O spolu.

§ 299. Samostalniki imajo trojni spol: moški, ženski, srednji. Spol samostalnih imen se ne preminja; služi nam pa vendar nekaj besed, ki jih zdaj v tem, zdaj v onem spolu v isti ali v razni obliki jemljemo v rabo.

a) V razni obliki istega pomena in spola nam služijo, na pr.: *britev* — *britva*, *cerkev* — *cerkva* in več sličnih na *-ev* in *-va*; *jablan* — *jablana*, *lakot* — *lakota*, *postelj* — *postelja*, *povodenj* — *povodnja*, *mera* (Mass) — *mér* (Richtung).

b) v istem pomenu raznega spola so, na pr.: *brezden* — *brezdno*; *bruna* — *bruno*; *čudež* — *čudo*; *čut* (*a*) — *čut* (*i*), *govedo* — *goved* (*i*), *pečat* (*a*) — *pečat* (*i*), *pekcl* — *peklo*, *prsi* (*prsi*) — *prsa* (*prs*), *topol* (*a*) — *topol* (*i*).

Opomba. Beseda *pôt* (via) je celó trojnega spola: prvotno in še danes sploh moškega, ali ženskega, v množini pa tudi srednjega, na pr.: *Na vso zemljo solnce sije, potov vseh megla ne krije.* (Levst.) — *V pekcl je pot gladka in pripravna, v nebesa ozka in tukavna.* (N. pr.) — *Čudna so pota božje previdnosti.* (Pr.)

c) v raznem spolu raznega pomena rabijo nam, na pr.: *hrast* m. (dob) — *hrast* ž. (hraščevina); *jesen* m. (drevo) — *jesen* ž. (letni čas); *lov* m. (Jagd) — *lov* ž. (Fang); *med* m. (strd) — *med* ž. (medenina); *prst* m. (na roki ali nogi) — *prst* ž. (zemljina); *red* m. (ordo) — *red* ž. (vrsta).

§ 300. Nekteri moški samostalniki nam rabijo v skupnem pomenu v množini včasih v srednjem spolu, na pr.: *Polna lonca rada vzkipe.* (N. pr.) — *Dola se zagrinjajo v žito.* (Ravn.) — *Kdor se na prazna mrčesa zanaša, ana se božje pomoči.* (Ravn.) — *On pobira kamena.* (Vodn.)

Opomba. Naravni (prirojeni) spol ima sploh prednost pred slovničnim; zato se jemlje tudi beseda *dekle* in *deklíč* (prva slovnično srednjega, druga moškega spola) rada z ženskim spolom v rabo, na pr.: *Dekle po vrtu šetala.* (N. ps.) — *Sama je očetu pridna dekle pastarčila.* (Ravn.) — *Ona je vrstina deklíč, deklíči so igrane* itd. (Navr.)

O številu.

§ 301. Imena nam služijo v jednini, dvojini ali množini; rabi nam pa:

a) jednina, kedar govorimo o jedni osebi ali reči, na pr.: *Smrt reši človeka vsega trpljenja.* (Slom.) — *Velika ptica potrebuje velikega gnezda.* (N. pr.)

Opomba. V skupnem pomenu naznanja jednina tudi množino oseb in rečij, na pr.: *Listje se osiplje.* — *Turka bomo pozobali.* — *Malo kupca, veliko črva.*

b) dvojina, kedar govorimo o dveh osebah ali rečéh; vendar govorimo o telesnih udih, ki jih po dva imamo, rajši v množini, če jih s poudarkom ne izrekamo; na pr.: *Kedar dva psa jedno kost glojeta, se rada skoljeta.* (N. pr.) — *Kjer ti jezik obnemore, tam moraš z rokama potisniti.* (N. pr.) — *Z očmi vidimo, z ušesi slišimo, z rokami delamo* itd.

c) množina, kedar se govori o več osebah ali rečéh, na pr.: *Čudni so potje človeškega življenja.* (N. pr.) — *Kolikor glav, toliko mislij.* (N. pr.)

§ 302. Nekteri samostalniki nam služijo samo v jednini, drugi le v množini, in sicer:

a) v jednini nam rabijo:

1. lastna imena v jedninski obliki, če jih v občnem pomenu v rabo ne vzamemo, na pr.: *Ciceron, Samo, Zagreb* itd.

2. skupna imena, ki naznanjajo nedoločeno množino rečij ali stvarij, na pr.: *Drevje cvete, cvetje obletava, listje rumení, grozdje je dozorelo* itd.

Kedar se pa govori o kaki določeni množini, jemljó se vselej namesto skupnih njih občni samostalniki v rabo; na pr.: *Klasje je prazno* — *sedem klasov pomenja sedem rodovitnih let; grozdje dozoreva* — *tri je grozdi so zreli; perje za kapo* — *tri pera (peresa) je za klobuk dejal; drevje cvete* — *štiri drevesa cvetó* itd.

3. samostalniki, kateri pomenjajo kako lastnost ali kako-vost, na pr.: *milosrčnost, hvaležnost, lenoba, pridnost, trohnoba.*

b) v množini so v gotovem pomenu najbolj navadni:

1. moškega spola: *gostosevci, mlinci, možgani, otrobi, rezanci, senci, stariši, zmedki;*

2. ženskega spola: *brke, breguše, bukve, burkle, citre, gače, gare, garje, grablje, hlače, ikre, klešče, koline, lisice (okovi), mekine, niške, nožnice, novice (novine), pomije, statve, škarje, toplice, tropine, vice, vile, vilice, vislice, — cepí, duri (dveri), gosli, jasli, obrvi, prsi, saní, svisli, zjedi;*

3. srednjega spola: *drva, jetra, kola, nosila, pluča, tla, usta, vešala, vrata.*

Razun teh nam rabi v množini tudi več lastnih imen, posebno vasnih in mestnih, na pr.: *Benetke, Borovlje, Draždani.*

O sklonu.

§ 303. Dvema ali več samostalnikom, ki stojé v jednake razmerju, daje se tudi isti sklon:

a) kedar so po veznikih združeni ali po ločilih ločeni, na pr.: *Dom in družina sta pravi shrambi domačih navad.* (Tom.) — *Premislek, um in svét najdemo pri starih.* (Vodn.)

b) kedar jedni osebi ali reči dvoje ali več imen prikladamo, da jo bolj natanko določimo, na pr.: *Za carja Simeona je tekla zlata doba za staroslovensko slovstvo. — Za cesarja Franca Jožefa I.*

Opomba. Neizpremenjene ostanejo včasí (vzlasti v narodnih pesnih) besede: *gospod, mojster, kralj* in še druge jednake, na pr.: *Išče svojega gospoda, žlahtnega gospod Baroda.* (N. ps.) — *Alenčica, kralj Matjaževa sestra. — Zapoj o kralj Matjažu.*

B. Pridevnik.

O pridevniku sploh.

§ 304. Pridevnik nam rabi v imenovalniku in tožilniku moškega spola v določni in v nedoločni obliki.

1. Določna pridevnikova oblika nam služi:

a) kedar govorimo o določni, že znani osebi ali reči, ali kedar mislimo vse osebe ali vse reči jedne vrste; nemščini rabi v tem slučaju določni spolnik: *der, die, das* pred pridevnikom, na pr.: *Zadovoljni imá kmalu dosti.* (N. pr.) — *Hudobni beži, ko ga nihče ne podí, pravični pá je neprestrašen.* (Ravn.) — *Dan je beli, vstani leni!* (N. pr.) — *Z revščino se uteplje, kdor išče boljšega kruha kakor je beli.* (Levst.)

Opomba. Izjema more nastopiti le tedaj, kedar imá pridevnik zaimek: *vsak, slehern, svoj* ali kako sorodno določilo pred seboj; na pr.: *Vsak hvaležen narod slavi one svetle zvezde, ki so prve migljale na slovstvenem nebu.* (Napr.) — *Slehern pravičen se boji, da ne bi tičal kak skrit greh v njem.* (Met.)

b) kedar se je pridevnik s samostalnikom popolnoma v jeden pomen stopil, na pr.: *Sladki koren, mali traven, veliki traven, mali srpan, stari oče, stara mati, častni ud.*

c) pri tistih pridevnikih, ki brez določne oblike niso navadni, posebno oni na *-ski, -ji, -nji*; na pr.: *jesenski dan, divjji konj, srednji pot.*

2. Nedoločna oblika pridevnikova nam služi:

a) kedar govorimo o nedoločni, še neznani osebi ali reči; Nemcu rabi: *ein, eine, ein* pred pridevnikom. Na pr.: *Malopriden pastir čredi vodo kali.* (N. pr.) — *Mil gospodar odpre vsem gostém duri.* (Kos.) — *Več veljá prihranjeno jajce, ko pojedena vol.* (N. pr.)

b) kedar pridevnik za dopovedek v stavku stoji, na pr.: *On bode bogat, ko pes rogat.* (N. pr.) — *Sodi svoje delo trezen, ne pijan.* (Slom.) — *Kdor hoče visoko priti, mora trden v glavi biti.* (N. pr.)

c) pri svojilnih pridevnikih na *ov* ali *in* in pri svojilnih zaimkih, na pr.: *Mojestrov sin dostikrat ni imena vreden.* (N. pr.) — *Vsaka reč ima svoj čas.* (N. pr.)

§ 305. Kedar se samostalnik izpusti ali zamolči, tedaj se:

a) preobrazi pridevnik v samostalnik, na pr.: *Hudobnež* (nam. *hudobni*) *se boji lastne sence.* (N. pr.) — *Bolniku* (nam. *bolnemu*) *je treba zdravila.* (Met.) — Tedaj vedno le: *mutec, slepec, glušec, bebec* itd. nam. *mutasti, slepi* itd.

b) pridevnik prevzame sam samostalnikovo opravilo in stoji:

1. v moškem spolu, če mu moremo v mislih dodati: *človek* — *ljudjé* ali kak drug moški samostalnik, na pr.: *Pošteni se poštenemu družijo, grešni grešnemu služijo.* (N. pr.) — *Pravičnega zločin podleze.* (Kos.)

2. v ženskem spolu, če se more na mislih dodati: *reč, šega* ali kaka druga beseda ženskega spola, na pr.: *Ta je bosa; ta bode jalova.*

3. v srednjem spolu, če se naznanja kaka lastnost brez določnega samostalnika, ali če je izpuščena beseda srednjega spola; na pr.: *Kar je pravo, to je zdravo.* (N. pr.) — *Kjer krepko se in mehko snide, kjer z ostrim rahlo v zvezo pride, tam čist je glas in dober ves.* (Kos.)

O primerjalni stopnji.

§ 306. Primerjalna stopnja ali primerjalnik nam rabi, kedar jedni izmed dveh stvari kako lastnost v višji ali nižji meri prikladamo kakor drugi. Reč, kateri se prva primerja, stoji:

a) v istem sklonu s primerjalnimi členicami: *ko, kot, kakor* ali *nego*, na pr.: *Hujša je žeja ko glad.* (Slom.) — *Modrost je slajša ko méd.* (Slom.) — *Slajše reči na svetu ni kakor je lepa pesen.* (Slom.) — *Boljše poštenje nego sramotno življenje.* (N. pr.)

b) v roditeljskem s predlogom *od* ali *mimo*, na pr.: *Človeštvo je nima in je ne more imeti hujše sovražnice od mehkužnosti.* (Vert.) — *Ni ga večjega bogastva mimo poštenega srca.*

c) v tožilniku s predlogom *črez* ali *nad*, vendar le bolj po redkem, na pr.: *Ni ga višjega gospoda črez Jehova.* — *Ni ga mogočnejšega kralja nad Boga.*

O presežni stopnji.

§ 307. Presežna stopnja ali presežnik stoji, kedar se izmed več stvari jedni kaka lastnost v najvišji ali najnižji meri priklada. Reč, s katero se druga meri, stoji:

a) v roditeljskem brez predlogov, na pr.: *Materin jezik je vseh darov najlepši dar.* — *Lenoba je vseh grdob največja grdoba.* (Slom.)

b) v roditeljskem ali v kakem drugem sklonu s predlogi: *iz, izmed, od, med, črez* ali *nad*; na pr.: *Kolibrij ima med vsemi ptiči najlepše perje.* — *Jožef je bil očetu izmed vseh sinov najljubši.*

O nepopolnih pridevnikih.

§ 308. Nepopolni pridevniki so oni, katerim manjka prva ali druga, ali pa druga in tretja stopnja.

a) Prve stopnje nima: *bližji, najbližji*, na pr.: *Srajca je bližja od suknje.* (N. pr.)

b) druge stopnje nimajo: *dolnji, gornji, prednji, poslednji, zadnji, prvi, skrajni* itd., tretjo pa tvorjajo z besedico *naj*: *naj-zadnji, najprvi*.

c) Druge in tretje stopnje nimajo pridevniki, katerim se že po njih pomenu večja ali manjša mera misliti ne more. Taki pridevniki naznanjajo:

1. čas ali mesto, kakor: *današnji, včerajšnji, sedanji, poletni, desni, levi*;

2. kako snov, na pr.: *lesén, prstén, peščen, steklén*;

3. čegavost, na pr.: *bratov, sestrin, ptičji, človeški*;

4. že sami ob sebi najvišjo mero, kakor: *vsegaveden, predober, preumeten, vsemogočen* itd.

C. Števniki.

O glavnih števnikih.

§ 309. Glavni števniki: *jeden, dva, trije* in *štirje* se ujemajo s svojim samostalnikom v vseh sklonih; ostali od *pet* naprej pa so samostalniki ter zahtevajo v imenovalniku in tožilniku roditeljski za seboj, v drugih sklonih pa se vežejo kakor pridevniki s svojim samostalnikom. Na pr.: *Modri glavi jedno oko dosti*. (N. pr.) — *Kdo vzdigne težo zemlje s tremi prsti?* (Ravn.) — *Človeku je odločenih osemdeset let, redki jo pripelje do sto in dvajsetih*. (Ravn.) — *Po sedmih dnevih dežu porečem na zemljo iti štirideset dnij in štirideset nočij*. (Ravn.)

Vrh tega naj se še pomni:

a) *Jeden* in *nobeden* se glasita v zvezi s kakim samostalnikom navadno *en* in *noben*; na pr.: *Jeden odide, drugi pride*. (N. pr.) — *En krivičen vinar deset pravičnih sne*. (N. pr.) — *Celó brez skrbi ni noben človek*. (N. pr.) — *Nobeden Belega grada se lotiti upal ni*. (N. ps.)

b) Nemški *zwei* se sloveni v določnem govoru pred samostalnikom zgolj z dvojnimi številom, sicer pa nam rabi za-nj *dva* — *dve*; na pr.: *Brata se učita = die zwei Brüder lernen; sina sta pri očetu = die zwei Söhne sind bei dem Vater; deklici ste moji sestri = die zwei Mädchen sind meine Schwestern* itd. — *Greh je v dve platí oster meč*. (N. pr.) — *Dva brata = zwei Brüder; dve sestri = zwei Schwestern; dva popotnika = zwei Wanderer, popotnika = die zwei W.*

c) Navadno stoji nižje število pred višjim, na pr.: *jeden in dvajset, dva in dvajset, tri in dvajset* itd.; nekteri Slovenci, posebno Beli Kranjci in drugi Slovani pa pravijo tudi: *trideset jeden, trideset dva, trideset tri* ali *trideset prvi, trideset drugi* itd.

Opomba. Kedar stoji manjše število za višjim, ravná se samostalnik samo po njem, na pr.: *Jeden in trideset učencev* ali *trideset in en učenec*; *dva in petdeset hiš* ali *petdeset in dve hiši*; *štiri in osemdeset kmetov* ali *osemdeset in štirje kmetje*.

b) O vrstilnih števnikih.

§ 310. Vrstilni števniki ali vrstilci se ujemajo s svojim samostalnikom v sklonu, spolu in številu ter nam služijo:

a) kedar naznanjamo vrsto ali red štetih predmetov na vprašanje: *koliki, -a, -o?* na pr.: *Prva stopinja prave ponižnosti je spoznati slabost in nepremožnost svoje volje.* (Met.)

b) pri letni številbi, pa le za poslednjo številko, na pr.: *Sv. Metod je umrl dne 6. (šestega) malega travna 885. leta (= leta osemsto osemdeset in petega ali osemsto osemdeset in petega leta ali osemsto pet in osemdesetega leta).*

c) O ločilnih števnikih.

§ 311. Ločilni števniki ali ločilci nam rabijo na vprašanje: *kolikeri, -a, -o?* in sicer:

a) kedar se štejejo plemena ali razpoli oseb in rečij, v vsakem spolu in številu; na pr.: *Skrivnost je dobro hranjena, da ravno znana je stoterim.* (Met.) — *Mavrica je sedmér trak.* — *Dvoje zlo = zweierlei Uebel; troje žito = dreierlei Getreide; petera vina = fünferlei Weine; oboje grablje = beiderlei Rechen; čvetero vile = viererlei Heugabeln; petere bukve = fünferlei Bücher (fünf Bücher).*

b) namesto glavnih števnikov v srednjem številu pa le tedaj, kedar se hoče naznaniti, da je kaka različnost med osebami in živalmi, ki se štejejo, bodi si na spolu, na starosti ali po velikosti; na pr.: *Kmet ima dvajsetero goved v hlevu: osem krav, deset volov in dve teleti.* — *Petero ptičev sem ustrelil: dva goloba in tri jerebice.* — *Šestero konj ima v konjaku: jednega žrebca, tri kobile in dve žrebeti* (ali *dvoje žrebet*, če ste razni na spolu).

d) O množilnih števnikih.

§ 312. Množilne števnikе ali množilce jemljemo v rabo:

a) na vprašanje: *kolikeren* ali *kolikojen*, -a, -o? na pr.: *Drugo seme je padlo v dobro zemljo in je dalo sad: jedno stoteren, jedno šestdeseteren, jedno trideseteren.* (Met.)

b) na vprašanje: *koliko?* pri samostalnikih, ki nam služijo le v množinskem številu, na pr.: *Dvojne duri = zwei Thüren; čveterne vile = vier Heugabeln; trojne grablje = drei Rechen; peterne bukve = fünf Bücher.*

Opomba. Nekterim Slovencem služijo rajši v tem primeru ločilni števnik; na pr.: *dvoje bukve = zwei Bücher in zweierlei Bücher; troje grablje = drei Rechen in dreierlei Rechen.*

D. Zaimek.

a) O osebnih zaimkih.

§ 313. Imenovalnik osebnega zaimka se pred glagolom navadno opušča v govoru in v pisavi, ker tiči njegova moč v glagolovem osebilu, kakor pri Latincih; zató pravimo, na pr.: *Ne smem za živo glavo.* — *Kakor seješ, tako žanješ.* — *Zaleta se v mojo pravico.*

Treba je pa, da stoji osebni zaimek tudi v slovenščini:

a) kedar se s poudarkom izrekuje ali kedar so zaimki med seboj ali s kako drugo rečjó v nasprotju; na pr.: *Malo ti za mé, malo jaz za té.* (N. pr.) — *Mi orjemo zemljo, Bog orje pa nas.* (Slom.) — *Če si ti na levo izvoliš, grem jaz na desno.* (Ravn.) — *Kedar boste vi (otroci) stari, boste tudi inaki.* (Cegn.)

b) kedar z resno mislijo ali z nevoljo kaj velevamo ali odgovora zahtevamo; na pr.: *Ti pa, kedar moliš, pojdi v svoj hram.* (Met.) — *Kaj te vprašam, ti svetla luna?* (N. ps.) — *Kdo si pa ti? Jaz sem itd.*

c) Kedar stoji z drugimi besedami v jednaki razmeri ali imá kak pristavek za seboj, na pr.: *Vi pa se ne pustite učencov imenovati, zakaj jeden je vaš učenik, vi vsi pa ste bratje.* (Met.) — *Ne veste vi dolinarji, kako prijetno je po letu v gorah.* (Cegn.) — *Idite zdaj iz barke ti, tvoja žena, tvoji sinovi in tvoje snahe.* (Ravn.)

§ 314. V govoru in pisavi nam rabi sploh kračja ali brez naglasna oblika zaimkova; daljša ali popolna oblika vendar stoji:

a) v začetku vsakega stavka, na pr.: *Njemu se mrašč potožiti, ki ti je v stanu preložiti.* (N. pr.) — *Kdor vas sprejme, mene sprejme.* (Met.) — *Sebi seješ, sebi žanješ.* (Pr.)

b) kedar se naglas dene na zaimek, vzlasti pri kakem nasprotju, na pr.: *Denar le ti imej, pa glej, da tebe denar imel ne bode.* (N. pr.) — *Kdor tebe s kamenom, ti njega s kruhom.* (N. pr.) — *Danes meni, jutre tebi.* (Pr.)

c) za predlogi; le v tožilniku stoji za jednozložnimi predlogi rajši prvotna oblika: *me, te, se* namesto: *mene, tebe, sebe.* Na pr.: *Težko meni brez mene.* (N. pr.) — *Kdor ni z menoj, ta je zoper mene.* (Met.) — *Če te je tvoj bližnji razžalil, ne kuhaj zamere v svojem srcu do njega, ampak pojdi in spravita se.* (Met.) — *Ko bo Pegam šel nad té.* (N. ps.) — *Vsak naj za se skrbi.*

Opomba. Za predlogi: *črez, na, nad, po, pod, pred, skoz, v* in *za* stoji po gostem prvotni moški tožilnik *i*, ki mu spredaj zavoljo zeví *n* (*en*) priraste in ga v *j* izpremeni, kakor: *črezenj, na-nj, nadenj, po-nj, predenj, skozenj, va-nj* in *za-nj*, namesto: *črez njega, na njega, nad njega* itd. Tako tudi: *ná-me, ná-te, ná-se* — *zá-me, zá-te, zá-se* namesto: *na mé, na té, na sé* itd. Na pr.: *Stori črezenj sveti križ.* (N. ps.) — *Le ná-se sme zanašati se človek.* (Cegn.) — *V molitvi za-nj, le za-nj skrbi.* (N. ps.) — *Za-nj družba ne mara in on ne za njo.* (Preš.) — *Kdor drugim jamo koplje, sam va-njo pade.* (N. pr.)

§ 315. Prosto ljudstvo, prijatelji in znanci se med seboj sploh tikajo; kedar pa govori Slovenec o višjih osebah, katerim hoče svoje spoštovanje tudi v besedi skazati, na pr.: o stariših in žlahti ter o duhovski in deželski gosposki, tedaj je v njih navzočnosti vika, kedar k njim govori, v njih nenavzočnosti pa je rad onika. Na pr.: *Kaj vas prosim, mati moja.* (N. ps.) — *Kaj vam pravim, oče vi!* (N. ps.) — *Spoštuj svojo mater in pomni, kaj so vse zavoljo tebe prestali; kedar ti pa umró, pokoplji jih zraven mene.* (Ravn.)

§ 316. Povratni zaimek *se, sebe* ne služi samo za tretjo osebo kakor v latinščini in nemščini, ampak tudi za prvo in drugo, kedar se namreč dejanje na osebek nanaša, od ktereга izhaja; torej govorimo in pišemo:

Jednina:

hvalim se (<i>sebe</i>)	ich lobe <i>mich</i>	laudo <i>me</i>
hvališ se	du lobst <i>dich</i>	laudas <i>te</i>
hvali se	er lobt <i>sich</i>	laudat <i>se</i> .

Množina:

hvalimo se	wir loben <i>uns</i>	laudamus <i>nos</i>
hvalite se	ihr lobet <i>euch</i>	laudatis <i>vos</i>
hvalijo se	sie loben <i>sich</i>	laudant <i>se</i> .

Na pr.: *Sebi orješ, sebi seješ, sebi bodeš tudi žel.* (Vodn.) — *Kdor sam sebe ne časti, ni vreden nobene časti.* (N. pr.) — *Kedar greš volku nasproti, pokliči psa s seboj.* (N. pr.) — *Boljše ti je starejšega od sebe poslušati.* (N. pr.) — *Ne spravljajte si zakladov na zemlji.* (Met.) — *Ne plaši se, ako se zbodeš na poti življenja ali ti nesreča za petami gre.* (Slom.)

§ 317. Uzajemno (reciprokno) dejanje, t. j. dejanje, ki od več osebkov izhaja in od jednega na drugega prehaja, da se vsakega dotika, izražamo v slovenščini:

a) s povratnim zaimkom, na pr.: *Ljubite se med seboj.* (Met.) — *Ako si med seboj ne pomagamo, kdo nam pomore?* (Cegn.)

b) s pripomočjó besed: *jeden drugega, jeden drugemu* itd. ali še bolje: *drug drugega, drug drugemu* itd., na pr.: *Pomagajte jeden drugemu, kolikor vam je mogoče.* — *Voljno jeden drugega slabosti nosite.* (Slom.) — *Drug drugemu je srce delal.* (Cegn.)

c) s ponavljanjem samostalnika, da nam kot osebek in predmet rabi, če dejavnost od jednega na drugega prehaja; na pr.: *Vrana vrani očij ne izkljuje.* (N. pr.) — *Če slepec slepca vodi, oba v jamo padeta.* (N. pr.) — *Orel orla plodí, sova sovo rodi.* (N. pr.) — *Roka roko umiva.* (N. pr.) (Nemec pravi: *Eine Hand wäscht die andere*, Latinec pa: *manus manum lavat.*)

§ 318. Zaimek *sam, sama, samo* imá to opravilo, da druga imena na pomenu krepí, in pomenja:

a) kar v nemščini *selbst, in eigener Person*, lat. *ipse*, t. j. ne drugi namesto njega; na pr.: *Lenuh sam sebi čas krade.* (N. pr.) — *Kdor se z ošabnikom pajdaši, ta se sam poošabi.* (N. pr.) — *Najprej samemu sebi pomagaj iz nadlog, potem drugim okrog.* (N. pr.)

b) *sam od sebe* = selbst, von freien Stücken, lat. *ipse sua sponte*, na pr.: *Dobro blago samo kupca najde.* (N. pr.) — *Sama od sebe zemlja rodi.* — *Solnce samo od sebe sveti.*

c) *allein*, lat. *solus*, t. j. ne dva ali njih več, na pr.: *Sam Bog je vsemogočen (a nihče drug).*

b) O svojilnih zaimkih.

§ 319. Svojilni zaimki nam služijo namesto osebnih, kedar zaznamujemo last ali čegavost oseb in rečij. Skladajo se s svojimi imeni v spolu, številu in sklonu. Le namesto *njen*, *njun* in *njihov* rabimo češče tudi osebne zaimke: *nje*, *nju* (*njiju*) in *njih*. Na pr.: *Svetilo trojega telesa je tvoje oko.* (Met.) — *V našem življenju se čredijo jasni in oblačni dnevi.* — *Smrt vse omaja; nje kosa kosi od kraja.* (N. pr.) — *Zvunanjščina človekova je ogledalo njegove notranjščine.* (Vert.) — *Vsaka dežela ima svoje šege in navade.* (Levst.) — *Umolknilo so njune* (sv. Cirila in Metoda) *besede, ali duh živi še danes.* (Napr.)

Opomba. Kakor v drugih slovanskih narečjih menja se po gostem tudi v slovenščini svojilni zaimke kot pridevek z dajalnikom osebnega zaimka; zato govorimo in pišemo čestokrat: *On mi je stric, ona mi je teta, bodi mi varuh*, namesto: *on je moj stric, ona je moja teta, bodi moj varuh*; na pr.: *Skrbno obdeluj si polje.* (Led.) — *Tudi meni duh se dvigne.* (Vilh.) — *Bistre sape zrak vedré, jasnijo mi glavo, srcé.* (Pot.)

§ 320. Kar veljá o osebno-povratnem zaimku (§ 316), to veljá tudi o svojilno-povratnem *svoj*, *svoja*, *svoje*; ta stoji vselej namesto drugih svojilnih zaimkov:

a) kedar se na osebek ravno tistega stavka nanaša, naj si stoji osebek v imenovalniku ali v kakem drugem sklonu:

Spoštujem svojega dobrotnika	ich ehre <i>meinen</i> Wohlthäter
spoštuješ svojega dobrotnika	du ehrst <i>deinen</i> Wohlthäter
spoštuje svojega dobrotnika	er ehrt seinen Wohlthäter
spoštujemo svoje dobrotnike	wir ehren <i>unsere</i> Wohlthäter
spoštujete svoje dobrotnike	ihr ehret <i>eure</i> Wohlthäter
spoštujejo svoje dobrotnike	sie ehren ihre Wohlthäter.

Na pr.: *Noben Slovenec ne zapusti rad svojih.* (Vodn.) — *Grbec tujo grbo vidi, svoje pa ne.* (N. pr.) — *Ako sosedova hiša gori, pazi na svojo.* (N. pr.) — *Zlato svoje tehtaš na vago, rajši tehtaj na-njo svoje besede.* (Met.) — *Srečni tisti, kateri svoj jezik s pametnim molčanjem posvečujejo.* (Met.) — *Vsemu na svetu pride svoj konec.* (Cegn.) — *Vsakemu se svoje najlepše zdí* (N. pr.)

Opomba. Nemški: *mein, dein* itd. sloveni se v tem primeru vendar z zaimki *moj, tvoj* itd., kedar se govori o kaki splošni reči, t. j. kedar je osebkov pomen ožji kot pomen svojilnega zaimka; na pr.: *Pojdimo v našo cerkev.* — *Molimo za našega papeža, — za našega cesarja.* V nasprotju pa je vendar zopet povratni svoj na svojem mestu, na pr.: *Če nočete v našo cerkev, pa v svojo idite.*

b) v mnogih rekih in pregovorih brez izrečnega osebk, v pomenu lat. *suus*, nemšk. *eigen*; na pr.: *Svoja glava svoj svet.* (N. pr.) — *Svoja roka svoj gospod.* (N. pr.) — *Sin moj um svoj.* (N. pr.)

Opomba. Če se nemški: *sein* — *ihr* ne nanaša na osebek tistega stavka, ampak le na kako drugo besedo v tem istem ali drugem stavku, tedaj nam rabijo vselej svojilniki: *njegov, njen* (nje), *njun* (nju) ali *njihov* (njih), kakoršnega spola ali števila je beseda, na katero se ozira; na pr.: *Ljubi materin jezik po njegovih ceni.* (Slom.) — *Boga spoznamo iz njegovih del.* — *Za Bogom ti je mati prva dobrotnica; nikdar ne zabi nje velike skrbi za té.* — *Kako se izgubi človek, ko se greh njegovega srca poloti!* (Met.)

c) O kazalnih zaimkih.

§ 321. Kazalni zaimek *ta, ta, to* in sestavljeni *toti, tota, toto* (nemšk. der, dieser) kažeta na bližje, *oni, ona, ono* (nemšk. jener) na bolj odležne predmete; vse tri pa krepí na pomenu besedica *le: ta-le (toti-le)* ali *le-ta* (nemšk. dieser da) in *oni-le* ali *le-oni* (jener dort); na pr.: *Daríla sta ta in oni* (*Kajn in Abel*). (Ravn.) — *Srečnejši je ta, kateri daje, ko oni, kateri jemlje.* (N. pr.) — *Ta je šel opravičen domú, le-oni ne.* (Met.) — *Kdor se s hudobnikom pečá, ta se sam popači.* (Ravn.) — *Kdor božjega darú ne spoštuje, tega šiba božja kaznuje.* (N. pr.)

§ 322. *Tisti, -a, -o* ali *taisti, -a, -o*, (nemšk. der, derjenige, derselbe, jener) kaže sploh na reč, katero smo že na misli imeli ali jo še imamo in je torej že znana; na pr.: *Varuj se tistih maček, ktere spredaj ližejo, vzadi pa praskajo.* (N. pr.) — *Tisti mi je brat, kateri bi mi storil dobro rad.* (N. pr.) — *Ni tisti siromak, kateri nikoli nič ni imel, nego tisti, ki je imel, pa je izgubil.* (N. pr.)

Opomba. Če se kak odvisen stavek na-nj ozira, more se *tisti* pred samostalnikom izpustiti; brez samostalnika pa se v odvisnih sklonih navadno zamenjava z zaimkom 3. osebe; na pr.: *Varuj se maček, ki* (nam. *varuj se tistih maček . . .*) itd. — *Kdor ljubi svoj narod, njemu so dragi tudi matere mili glasovi.* (Slom.) — *Trnje ga pika, kdor se dotika.* (Cegn.) — *Kogar Bog ljubi, pošilja mu križe in težave.* (Ravn.) — *Ne bojte se jih, kateri teló umoré, duše pa ne.* (Met.)

§ 323. Rabijo nam dalje kazalniki: *tak, takov, takošen* = nemšk. so beschaffen, solch; *slednji, slehern* = jedweder, jeglicher, jeder ohne Ausnahme; *drugi* = der andere; *in, inak* = anderer Art, anders; *tolik* = so gross, so viel, in še več kazalnih prislovov; na pr.: *Sad je takošen, kakoršno je drevó.* (Met.) — *Slednji kristjan je zató na svetu, da bi dajal pričevanje resnici.* (Met.) — *Slehern, kateri prosi, prejme.* (Met.) — *Bog je dobrotljiv do sleherne živali.* (Ravn.)

d) O vprašalnih zaimkih.

§ 324. Vprašalni zaimki nam služijo posebno v glavnih, za zavisna vprašanja pa tudi v odvisnih stavkih, in sicer:

a) *kdo* vprašuje za osebe, *kaj* za reči; oba sta samostalniške veljave; na pr.: *Kdo je času dal perot ubežno? Kdo narodom čudno pota meri? Komu moli se molitev sveta?* (Vilh.) — *Ako se sol spridi, s čim se bo solila zemlja?* (Met.) — *Kaj se vé, kaj zadene človeka v neznanju?* (Levst.) — *Naj ne vé tvoja levica, kaj dela desnica.* (Met.) — *Bog že vé, komu perje lomi.* (N. pr.)

Opomba. Ako se ima vprašalni zaimek *kdo* staviti v svojilni roditnik, ondaj se ne piše *koga*, ampak svojilni *čegav* ali *čij*, -a, -e; na pr.: *Hči! čegava si?* (Ravn.) — Med ljudstvom, redkeje v pisavi, služi večkrat *koga* za *kaj* v imenovalniku in tožilniku, *kaj* pa za *zakaj, čemú?* na pr.: *Koga sem jaz in koga je moje ljudstvo, da bi ti mogli kaj podariti!* (Ravn.) — *Oj Veltava! kaj kališ si vodo?* (Kr. r.)

b) *kteri*, -a, -o, sem ter tja *koji*, -a, -e, vprašuje za osebe in reči gledé na množico, iz ktere so vzete, ali na red, v kateri spadajo; na pr.: *Kteri izmed vas pojde z menoj za pričo? — Ktera gospa ves svet obhodi?* (N. ug.)

c) Dalje nam služijo: *kak, kakov* ali *kakošen* (= wie, wie beschaffen, lat. qualis) o kakovosti oseb in rečij, *kolik* ali *kolikošen* (= wie viel, wie gross, lat. quantus) o množini ali kolikosti, in *kolikér* o razpolih oseb in rečij; na pr.: *Kakovo je to darilo, ki se z jedno roko daje, z drugo jemlje?* — *Koliko je usmiljenje božje!* — *Kolikero žito raste na polju!*

e) O oziralnih zaimkih.

§ 325. Oziralni zaimki vežejo odvisne stavke z glavnimi, v katerih stojé po navadi njih sorodni kazalniki. Oziralniki so:

a) *kteri*, -a, -o, redkeje *kjoi*, -a, -e, ki stoji sploh za besedo, na katero se v glavnem stavku nanaša; na pr.: *Tesna je pot, ktera pelje v življenje.* (Met.) — *Ljudstvo, ktero je v temi sedelo, videlo je veliko luč.* (Met.) — *Poglejte travo na polju, ktera danes stoji in se jutre v peč vrže.* (Met.) — *Ne zabi jezika, kojega te je mati učila.* — *Pazi na jezik prostega kmeta, pri kojem je še pristna slovenščina domá.* (Slom.)

b) *ki* za vse spole in števila, samo da se mu v odvisnih sklonih vselej 3. oseba v dotičnem sklonu za dopolnilo dodeva; na pr.: *Ne jezi se nad tem, ki ti neradovoljno kaj zopernega stori.* (Met.) — *Dela, ki ga danes lahko storiš, ne odlagaj na jutre.* (N. pr.) — *Okó je čisti žarek, ki v njem blišče nebesa.* (Cegn.) — *V mladosti trdnejše so mreže, ki v njih drži nas upa moč golju-fiva.* (Preš.) — *To je sapa turških kónj meglena, ki njih polna je steza zelena.* (N. ps.)

Opomba. Ob Kolpi in po Istri se *ki* popolnoma sklanja, na pr.: *Ki nima mere, nima vere.* (N. pr.) — *V ko selo prišla, na to kolo prela.* (N. pr.) — *Blažene ročice, ke so ga nosile.* (N. ps.)

c) *kdor* se ozira na osebe, kar na reči, kedar se v obče govori brez določnega samostalnika; na pr.: *Kdor resnico ljubi, ušes ji ne maši.* (Levst.) — *Kogar se bojiš, tega ne ljubiš.* (Pr.) — *Ne neha beračiti, komur se palica v rokah ogreje.* (N. pr.) — *Kar je v srcu, to je tudi na jeziku.* (N. pr.) — *Davno je potopljeno v morje večne pozabe, česar duh ni oživiljal.* (Napr.)

Opomba. Kedar bi trebalo *kdor* v svojilni roditelj postaviti, govorimo sploh: *čegar*, na pr.: *V čegar srcu gospodari hudobno poželenje, ta ne bode ne dobro govoril, ne dobro delal.* (Met.)

f) O nedoločnih zaimkih.

§ 326. Nedoločni zaimki so po svoji rabi pravi samostalni k ali pridevniki; sicer si pomni sledeče:

a) Nedoločni zaimki, sestavljeni z *ne*, kažejo na osebe in reči, ki v resnici obstojé, pa jih še ne poznamo ali imenovati nočemo; v bolj splošnem, nedoločnem pomenu (= irgnd jemand, irgnd etwas) nam rabijo *kdo*, *kaj*, *kak* namesto *nekdo*, *nekaj*, *nekak* itd.; na pr.: *Nekteri kmet je gibčen pri plesu, pa okoren pri drevesu.* (N. pr.) — *Vsak človek je tak, kakoršnega je Bog dal; vsak ima nekaj nad seboj.* (Levst.) — *Včasi se vržejo otroci po kom iz bližnje*

rodovine. (Cegn.) — *Kdor očetu ali materi kaj vzame, pa pravi: ni greh — tovariš tolovajev je tak.* (Ravn.) — *Z marsikterim starčkom in z marsiktero staro materjo pojde kak drag košček domovinstva v tihi grob.* (Tom.)

b) Za nemški: all, alles, lat. omnis, totus, cunctus služi nam: *ves, vsa, vse*; manj pravilen je v tem pomenu pridevnik: *cel, cela, celo*, ki pomenja po pravem le to, kar v nemščini: ganz, unversehrt, in v latinščini: integer. Na pr.: *Koren vsega hudega je lakomnost.* (Met.) — *Ves svet je hiša božja.* (Ravn.) — *Po vsem svetu solnce sije.* — *Ves dan, vse leto, vse žive dni* itd.

c) Nemški man se sloveni:

1. s povratnim se (nikdar: sebe) v srednjem spolu, na pr.: *Kjer se veliko pridela, tam se malo dela.* (N. pr.) — *Ni gršega na tem svetu, če se kaj dá, potlej pa očita.* (Levst.) — *On se imenuje, er wird genannt, man nennt ihn; on sebe imenuje, er nennt sich.*

2. s prvo ali tretjo množinsko osebo v tvorni dobi, kedar je v prvem primeru jednak našemu *mi*, v drugem toliko ko *ljudje*, na pr.: *Kakor smo sejali, tako bomo želi.* — *Novo vino devajo v nove mehove.* (Met.)

Včasi se sloveni tudi z drugo jedninsko osebo, kedar je namreč rek splošne veljave, na pr.: *Dobrota, ki jo očetu storiš, nikdar ne bode pozabljena.* (Ravn.)

3. s trpno dobo, pa le bolj po redkem, na pr.: *Prisiljen stan je zaničevan.* (N. pr.)

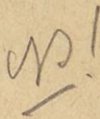
4. z zaimkom *kdo* ali s samostalnikom *človek*, kedar se dá z njima zamenjati; na pr.: *Kakor kdo živi, tako umrje.* (N. pr.) — *Človek ne živi, da bi jedel, ampak le jé, da more živeti.* (Pr.)

d) nemški zaimek *kein* se sloveni z nikalnimi zaimki: *nikdo, nobeden, nijeden, nikak* itd., če se vsemu rodu, vsemu razpolu kaj odrekuje; na pr.: *Nijedna tuga samodruga.* (N. pr.) — *Noben o delo ne grdi človeka.* (Slom.)

Kedar pa *kein* le posameznim rečém kaj odrekuje, tedaj se prestavlja z golo nikalnico *ne*, na pr.: *Bodljivi kravi Bog ne dá rogov.* (N. pr.) — *Brez muke ni moke.* (N. pr.) — *Brzemu konju ni treba ostroge.* (N. pr.)

VI. poglavje.

O g l a g o l i h.

A. O kakovosti glagolov.

§ 327. Po kakovosti dejanja, ki ga naznanjamo, ločijo se glagoli v dovršne in nedovršne.

1. **Dovršni glagoli ali dovršniki** (perfektivni glagoli) značijo po vsej spregi nastop, dovršenje ali uspeh kakega dejanja ali stanja, t. j. da je nastop, konec ali uspeh dejanja ali stanja opravljen, izpolnjen, dovršen. Dovršni glagoli nam služijo o preteklosti in prihodnjosti, za pravo sedanost nam rabijo le nedovršniki.

Po svojem pomenu so dovršniki:

a) **jednodobni**, ki pomenjajo enkratno, v hipu dovršeno dejanje brez ozira na čas, v katerem bi se bilo godilo ali vršilo, kakor: *dvigniti, dregniti, leči, mahnuti, sestiti, streliti, suniti, treniti, udariti* itd.

b) **večdobni**, kateri naznanjajo mimo dovršenja ali konca tudi daljši ali krajši trpež dejanja ali stanja, kakor: *iznositi, izpodlezi, nanositi, navoziti, natrositi, poigrati, poležati, posedeti, posekati, pozaspati, prevoziti* itd.

Opomba. Ker si pri dovršnih glagolih mislimo samo dovršenost dejanja, brez ozira na čas, v katerem se je godilo, spozna se najlaže dovršnik po tem, da se skusi pritakniti stavku: *počakaj, da . . .*, na pr. *Počakaj, da se umijem, počešem, oblečem, obujem, pomolim* itd.

2. **Nedovršni glagoli ali nedovršniki** (imperfektivni glagoli) naznanjajo po vsej spregi trpeče dejanje ali stanje brez ozira na začetek, konec ali uspeh, t. j. da se dejanje v odločenem času godi ali vrši, ter služijo na vprašanje: *kaj delaš? kaj se godi? kaj si? — kaj bodeš delal?*

Nedovršni glagoli imajo vse čase: sedanji, pretekli in prihodnji, ter so po svojem pomenu:

a) **trpežni** (durativni), s katerimi naznanjamo dejanje ali stanje, ki se neprenehoma nekaj časa godi ali vrši, kakor: *gnati, iti, leteti, nesti, piti, spatiti, stati, trestiti, vesti, goreti, giniti, prositi, kraljevati, sahniti* itd.

b) opetovalni (iterativni), kateri značijo dejanje ali stanje, ki se zapored opetuje in tedaj dalje časa trpi. Le-sèm spadajo sploh glagoli, ki so stopili iz nižje v višjo vrsto, kakor: *goniti, hoditi, letati, nositi, pivati, spavati, stajati, tresati, voditi, stopati, zevati* itd.

c) ponavljalni (frequentativni), kateri kažejo dejanje ali stanje, ki se večkrat in v različnih dobah ponavlja; Nemcu rabi v tem primeru *pflegen*, Latincu pa *solere*. Ponavljalni glagoli so na pr.: *gonjévati, hojévati, letévati, nošévati, pijévati, spévati, stojévati, tresévati, vojévati, vozévati* itd.

§ 328. Iz bistva dovršnih in nedovršnih glagolov sledi, da gre po vseh časih in naklonih trpeče, nedovršeno dejanje ali stanje sploh z nedovršnimi glagoli dopovedovati, enkratno, dovršeno pa z dovršnimi. Samo nekaj dovršnikov rabi slovenščini tudi za nedovršnike, namreč: *poznati, spoznati, utegniti, premoči, lotiti se, znesti in stati (stanem)*; večkrat pa tudi: *pomeniti, poslati, priporočiti se, zahvaliti, zaslužiti, zadržati se, zapupati, zarotiti* itd.

Opomba. V govoru in pisavi naj se na tanko dovršniki od nedovršnikov ločijo. Tudi pri navedenih glagolih naj se rajši nedovršniki: *poznovati, znašati, veljati, pomenjati, pošiljati, priporočevati se* itd. v rabo jemljejo.

O rabi dovršnih in nedovršnih glagolov v sedanjiku naj se posebej še pomni:

1. Nedovršniki nam služijo:

a) v določnem naklonu sedanjega časa ter značijo, da se ravno ta hip kaj dela ali godi, posebno v naravnost pripovedujočem ali neodvisnem govoru; pristaviti se jim dá v tem primeru: *sedaj, dolgo, po gostem, vedno, neprenehoma* ali kaka druga besedica, ki kračji ali daljši trpež dejanja naznanja; na pr.: *Kam neseš pismo? — Pesen je včasi človeku potrebna; nebó mu odpira, ker je iz nebes, daje mu srce, tolaži mu dušo in preganja skrbí iz glave.* (Napr.)

b) kedar vprašujemo, naj si bode dejanje večkratno ali samo enkratno, če hočemo zvedeti, s čim se kdo peča; na pr.: *Kaj jemlješ ti orožje, sin, saj v črni gori ni zverin?* (N. ps.) — *Če sem hudo govoril, skaži mi; če sem pa dobro, zakaj me biješ?* (Trub.)

c) kedar je v stavku glagol: *jeti, začeti, pričeti, jenjati* ali *nehati*; na pr.: *Žito jame polegati. — Sadje je jelo dozarjati.* (N. r.) — *Nemec in Slovenec sta začela zemljo obdelovati, orati, kopati, sejati, saditi in sta postala zemljaka.* (Vodn.)

2. Dopršniki nam služijo:

a) kedar naznanjamo, da se bo dejanje še le zgodilo, namesto prihodnjega časa, posebno v pogojnem, pa tudi v naravnost pripovedujočem govoru; na pr.: *S časom vse mine* (t. j. *bode minilo*). (N. pr.) — *Ko denar poide, pamet pride.* (N. pr.)

b) kedar pripovedujemo, da se godi večkratno dejanje vsakokrat posebej, hip za hipom, ali da je, da je bilo in da bode vsak čas jednako veljavno, vzlasti v pregovorih in v drugih pregovorom podobnih izrekih, namesto ponavljalnih glagolov; po gostem se dá v tem primeru pritakniti: *navadno, rado, vsakokrat, vselej, lahko, težko* itd. Na pr.: *Cerkniško jezero se vsako leto posuši in zopet z vodo napolni, ki potem po podzemeljskih vodotočih odteče.* (Navr.) — *Majhen lonec hitro vzkipi.* (N. pr.) — *Človek veliko pretrpi na svetu.*

c) kedar kako preteklo dogodbo v sedanost pomaknemo, namesto preteklega časa zraven nedopršnikov; na pr.: *Dolgo smo imeli lepo vreme, na enkrat nam oblak nebo skrije, blisk od vseh strani šviga, morje se péni, z velikim trudom ladijo v zavetje priveslamo.* (Vodn.)

B. O časih.

§ 329. Vse na svetu je ali je bilo ali bode. Potrebni so torej glagolu prav za prav samo trije časi: sedanji, pretekli in prihodnji za sedanje, preteklo ali prihodnje dejanje ali stanje; pravimo jim glavni časi. Glavni časi sami ob sebi vendar niso tolike moči, da bi mogli z njimi vse glagolove razmere na tanko dopovedovati. Zató si je oskrbel vsak jezik še nekaj drugih časov za tiste razmere, katerih z glavnimi časi ne more izražati.

Tako služijo tudi slovanskim jezikom razun glavnih še trije drugi časi, namreč: *trpežnominuli* (imperfekt), *prostominuli* (aorist) in *predpretekli* (plusquamperfekt). Nam Slovincem sta vendar prva dva že pred nekaj časom izginila iz splošne rabe, tako da ju moramo zdaj s preteklim časom nadomestovati. Rabijo nam tedaj v govoru in pisavi samo štirje časi.

a) Sedanji čas.

§ 330. Sedanji čas ali sedanjik je po svojem pomenu šestér in pomenja:

a) dejanje ali stanje, ki se ravno ta hip, ko o njem govorimo, godí ali trpi (pravi sedanjik). V pravem sedanjiku nam služijo samo nedovršni glagoli. Na pr.: *Gospod! otmi nas, poginjam o.* (Met.) — *Ko na konjiča se vihtím, pri sebi glej da te dobim.* (N. ps.) — *Ozn an ju jem vam povest preslavno.* (Kr. r.)

b) dejanje ali stanje, ki se večjidel godi ali vedno biva, ki je vsak čas v moči ali veljavi (neomejeni sedanjik). Le-sèm gredó vsi pregovori in drugi reki, katerih resnica je veljavna za vse čase sedanje, pretekle in prihodnje. V neomejenem sedanjiku nam služijo nedovršni in dovršni glagoli. Na pr.: *Strup tega sveta kuži vse čase.* (Nap.) — *Solza pobožnemu ne pade na tla, v večnost spuhtí.* (N. pr.) — *Preoster nož se hitro okrha.* (Slom.) — *Sladko spanje razpodi človeku prazne misli, odžene nepotrebne skrbi, pokroti njegovo žalost, okreпча ga na duši in na telesu.* (Vert.) — *Kdor veliko pije, malo izpije.* (N. pr.) — *Človek obrača, Bog obrne.* (N. pr.)

c) dejanje ali stanje, ki se je že poprej pričelo, pa še v sedanjosti trpi, posebno v opisovanju raznih predmetov, prikaznij in stanja (opisovalni sedanjik). V opisovalnem sedanjiku nam služijo sploh nedovršniki; na pr.: *Človeški rod čedalje bolj v hribe leze, goščo trebi in rodovitno zemljo prideluje.* (Vodn.) — *Oj, molčí vsa Praga v jutra spanju, Veltava se kuri v megli zgodnji, vrhi se za Prago že modrijo in za vrhi solčni vzhod se jasni.* (Kr. r.)

d) dejanje ali stanje, ki se od časa do časa, v stanovitih obrokih ponavlja (ponavljalni sedanjik). Rabijo nam v ponavljalnem sedanjiku nedovršniki in dovršniki; ti, kedar pripovedujemo, kako se godi večkratno dejanje hip za hipom, vsakokrat posebej, oni pa, kedar se dejanje vedno ponavlja. Na pr.: *Priden kmet vsak dan zgodaj vstane, potem se hitro umije, obleče, živini položi, pa se podá na svoje delo.* (Navr.) — *Ah srečni, ki je združena molitev v velikih urah zbira v hiši božji!* (Cegn.)

e) dejanje ali stanje, ki je že preteklo in se iz preteklosti v sedanjost pomakne, da se nam tako rekoč pred očmi razsnuje,

kar se godi z nedovršnimi in dovršnimi glagoli (pripovedni ali historični sedanjik). Na pr.: *Na konjiča brzo prhnila, ko ptica daleč zdaj driči, kjer šator turški mi stoji. V šatore dirja, dirja v skok, Turčine seka vse okrog.* (N. ps.) — *Kraljica čakala je bele zore. Nastane šum in trkanje po gradu, na uho bijejo nam mnoga kladiva; menili smo, da so rešitelji. Up miga nam, življenja sladka želja prebuja vnovič se z močjó neskončno, zdaj vrata se odprejo — noter stopi sir Pavlet in oznani, da tesarji postavljajo pod nami smrtni oder.* (Cegn.)

f) prihodnje dejanje v obliki sedanjega časa, z dovršnimi glagoli v odvisnih in neodvisnih stavkih, z nedovršnimi samo v odvisnih (sedanjik s prihodnjikovim pomenom). Na pr.: *Kdaj vstaneš od svojega spanja?* (Dalm.) — *Kam pobežim pred tvojim obličjem?* (Ravn.) — *Če tebe, ptica, ujamemo, vse perje tebi vzamemo.* (N. ps.) — *Volk se je zarekel, da ne kolje več jagnjet.*

b) Prihodnji čas.

§ 331. Prihodnji čas ali prihodnjik zaznamuje v prihodnjosti trpeče ali v prihodnjosti dovršeno dejanje ali stanje. Zató rabijo prihodnjiku nedovršni in dovršni glagoli, poslednji prav kakor v stari slovenščini po gostem že v sedanjikovi obliki, posebno v odvisnih stavkih.

Prihodnji čas nam rabi, kedar se naznanja:

a) dejanje ali stanje, ki se bode v prihodnjosti godilo ali v prihodnjosti trpelo, kar vselej z nedovršnimi glagoli dopovedujemo; na pr.: *Molila bom roženkranec, srečen bode boja konec.* (N. ps.) — *Mehko sta si postlala, mehko bosta tudi ležala.* (Cegn.) — *Kakor led na solncu bodo se tajali tvoji grehi.* (Met.)

b) dejanje ali stanje, ki se bode v prihodnjosti zgodilo ali v prihodnjosti nastopilo. V ta namen služijo dovršniki v sedanjikovi ali v prihodnjikovi obliki; na pr.: *Vse veselje kmalu mine, vsaka sreča hitro izgine.* (N. pr.) — *Ustavi skoro se kolo življenja.* (Cegn.) — *Ko suha hruška razcvete, onda nazaj pridem.* (N. pr.) — *Pismeni jezik bo našo slovenščino izbrusil, zlikal in obogatil.* (Vodn.)

c) prihodnje dejanje, ki bode že končano, ko se drugo začne. Tako dejanje dopovedujemo z nedovršniki v prihodnjikovi in z dovršniki v sedanjikovi (redkeje v prihodnjikovi) obliki. Nemščini

rabi v tem pomenu prihodnje - pretekli čas, latinščini pa futurum exactum. Na pr.: *Če boš pila vinčice rudeče, imela bodeš lice bolj cveteče; če pogačo bodeš pokuševala, po polti bodeš bela bolj postala.* (N. ps.) — *Če perje mi populite, življenja mi ne vzamete.* (N. ps.) — *Kukavica skliče nas na planino, ko zemljo o del bo mili rožni cvet in pomlad vzbudila studence spet.* (Cegn.)

d) prihodnjik nam rabi včas namesto velevnega naklona, da se povelje krepkeje izreče; na pr.: *Streljal bodeš sinu jabelko raz glavo.* (Cegn.) — *Ti me boš ubogal, ali pa bo druga.* (N. r.) — *Danes mi ne boš delal.*

c) Pretekli čas.

§ 332. Pretekli čas naznanja v preteklosti trpeče ali v preteklosti dovršeno dejanje ali stanje in se opisuje z nedovršnimi in z dovršnimi glagoli.

Pretekli čas nam rabi, kedar dopovedujemo:

a) dejanje ali stanje, ki se je v preteklosti godilo ali vršilo, kar naznanjamo vselej z nedovršnimi glagoli; na pr.: *Slovenci so od najstarejših časov drobnico in govedo pasli, radi zemljo obdelovali in kakor kmetovalci se počteno živili.* (Vert.) — *Ljudje so se potili; cvetlice so venele, ptice so letale, živina je sence iskala.* (Cegn.)

b) dejanje ali stanje, ki se je v preteklosti zgodilo ali nastopilo brez ozira na drugo dejanje ali stanje. V ta namen služijo dovršni glagoli in kažejo to, kar v nemščini in latinščini pretekli čas in v grščini aorist. Na pr.: *Z lastnimi žulji je malokdo obogatel.* (N. pr.) — *V kupi se jih je več utopilo, ko v morju potonilo.* (N. pr.) — *Rodile ve (mladosti leta) ste meni cvetja malo, še tega rožice so se koj osule.* (Preš.)

c) preteklo dejanje, ki je bilo že končano, predno se je drugo pričelo, pa le z dovršnimi glagoli namesto predpretekega časa; na pr.: *Kedar koli je smrt vstrelila, še nikdar ni izgrešila.* (N. pr.)

d) Predpretekli čas.

§ 333. Predpretekli čas naznanja preteklo ali dokončano dejanje z ozirom na drugo preteklo dogodbo. Opisuje se z dovršnimi, včas tudi s trpežnimi (durativnimi) glagoli.

Predpretekli čas nam rabi:

a) v odvisnih stavkih za dejanje, ki se je že dovršilo, predno je ono v glavnem stavku nastopilo; na pr.: *Kakor sem mu bil ukazal, tako je tudi storil.* — *Drevesa, ki smo si jih bili lani na vrtu zasadili, so nam usahnila.* (Šol.) — *Ko je bil 30 let kraljeval, umrl je.*

b) v glavnih stavkih z ozirom na drugo dejanje v preteklosti; na pr.: *Ko smo cerkev zidali, tedaj smo si bili veliko delavcev najeli.* (Šol.)

C. 0 naklonih.

§ 334. Svoje misli in želje izrekujemo kot gotove, določne in samostalne, ali kot negotove, mogoče in odvisne. V ta namen služijo štirje nakloni: določni, pogojni, želevni in velevni, ter štiri imenske oblike ali deležja: nedoločnik, namenilnik, deležnik in glagolnik.

a) Določni naklon.

§ 335. Določni naklon ali določnik sedanjega, preteklega ali prihodnjega časa nam služi:

a) kedar se — trdilno ali nikalno — določno, nedvomno in brezpogojno v sedanjosti, preteklosti ali prihodnjosti pripoveduje ali vprašuje, v samostojnih in odvisnih stavkih; na pr.: *Bridkost resnico razodene.* (Met.) — *Jedna lastovica ne prinese gorkote.* (Met.) — *Lepa Vida je pri morju stala, tam na produ si plenice prala.* (N. ps.) — *Kdor bo kupil, ta bo lupil.* (N. pr.) — *Kam drži na desno cesta, kam drži na levo pot?* (Valj.) — *Kedar zlato govori, vsaka beseda slabí.* (N. pr.) — *Če ne pomaga desnica, bode li pomagala levica!* (N. pr.)

b) v mnogih odvisnih stavkih namesto veznega naklona (konjunktiva) drugih jezikov, ki ga slovenščina zdaj z določnikom, zdaj s pogojnikom, zdaj z želevnikom izražuje; na pr.: *Upajmo, da napoči s časom tudi naši knjigi lepša doba.* — *Da ga zemlja k sebi ne vleče, še krila bi mu vzrastla.* (N. pr.) — *Ako pridem, pridem sit ali pa ne pridem več, rekel je komar.* (N. pr.)

b) Pogojni naklon.

§ 336. Pogojni naklon ali pogojniki nam rabi, kedar nedoločno, dvomno ali pogojno kaj trdimo ali pripovedujemo, to pa:

1. v glavnih stavkih:

a) kedar želimo, da bi se kaj zgodilo ali izpolnilo; na pr.: *Da bi ti solnce svetilo od zore do mraka! — Da bi se Bog usmilil uboge sirote! — Da bi bili srečni vse žive dni!* (N. r.) — *Zračni veslarji, brzi oblaki, da bi vozila se z vami po zraki!* (Cogn.)

b) kedar dopovedujemo, da se utegne kaj zgoditi ali izpolniti; na pr.: *Lakomnik bi še lastnega brata prodal.* (N. r.) — *Utegnil bi me Bog k sebi poklicati, in jaz bi vendar rada v domači zemlji počivala.* (Cegn.) — *Brez jezika in naroda bi bila še toliko rajska dežela žalostna puščava.* (Slom.)

c) v pretehtovalnih stavkih in v drugih vprašanjih, na ktera ne pričakujemo odgovora; na pr.: *Zakaj bi ne žvižgal, zakaj bi ne pel?* (Pr.) — *Kdo bi ustregel vsem ljudém?* (N. r.) — *Kje našel bi za bridke ure leka?* (Cegn.)

d) kedar se temu začudimo, kar bi se utegnilo pripetiti, na pr.: *Kako žalostna bi bila zemlja brez živalij!* (Vert.) — *Kako bi se mogla laži družiti resnica!*

2. v odvisnih stavkih:

a) kedar se pripoveduje, da se utegne kaj zgoditi ali izpolniti, če se pogoj dopolni; na pr.: *Komarje bi koval, ko bi mu kdo podkve delal* (ali: *da mu kdo podkve dela*, gl. § 335 b.). (N. pr.) — *Nekteri človek ne bi bil srečen, ako ne bi mogel vsakega veselja, vsake žalosti na ogled iznesti* (ali: *da ne more* itd.). (Cegn.) — *Ko vroči trud ne bi potil človeka, kako bi v prsih misel se rodila!* (Cegn.)

b) kedar se kako vprašanje, kaka želja ali kaka druga trditev kot negotova, mogoča ali nedoločna izreče; na pr.: *Človekov sin nima, kamor bi glavo položil.* (Met.) — *Ne manjka jih med nami, ki bi za časno veselje večno izveličanje zamениli.* (Ravn.)

c) kedar se naznanja namera kakega dejanja za veznikom da in po primerjalnih členicah: *kakor, kot* itd.; na pr.: *Kakor koklja skrbi za piščeta in jih pod peroti spravlja, da bi je ogrela in obvarovala škode...* (Met.) — *Človek ni stvarjen, da bi lenobo pasel, ampak da bi se trudil in upiral za časno in večno srečo.* — *Delaj, kakor bi imel večno živeti, in živi, kakor bi imel jutre umreti.* (Pr.)

c) Želevni naklon.

§ 337. Želevni naklon ali želevnik nam služi:

a) za napoved kake želje ali kakega voščila; na pr.: *Naj meni večna milost zmago dađe!* (Cegn.) — *Tvoj pepel naj tihi mir pokriva!* (Levst.) — *Trdna le vera voznik naš naj bo!* (Pot.) — *Tvoj duh naj nas vodi čez hribe, čez plan.* (Vilh.) — *Naj bi bila trapica skrita tičala, ne pa po ulicah hvale iskala!* (Pož.)

b) za napoved kakega povelja, ki se po želevniku v prijaznejši in manj osorni obliki izrekuje ko po velevniku; na pr.: *Lice naj bo živo ogledalo tvojih mislij.* (Slom.) — *Dokler studenec mislij teče, naj teče tudi tvoje pero.* (Slom.) — *Kdor krajo skriva in hrani, naj se obesi tatu na desni strani.* (N. pr.)

c) v zaznamovanje vprašanja, ali bi se smelo kaj storiti, kar je odvisno od dovoljenja kake druge osebe; na pr.: *Naj jaz grem na polje ali sestra?* — *Oče! naj zdaj jaz pišem namesto brata?*

d) v zaznamovanje dopuščenja; nemščini rabi v tem primeru po navadi *mögen*; na pr.: *Naj brije zdaj okrog viharjev sila, naj se nebó z oblaki preobleče, ni meni mar.* (Pr.) — *Hudobnežu je vse težko, naj dela kar kol' če.* (Stan.) — *Vse je njegova dobrotá, kar vidimo, bodi solnce na nebu, bodi naj pesek še tolikošén na tleh.* (Ravn.)

Opomba. Sem ter tja, vzlasti na jugu, rabijo pretekli deležnik brez pomožnega glagola za želevni naklon, na pr.: *Umnožilo se vam veselje, kakor zvezde na nebu!* (N. r.) — *Bog hotel! Zdrav bil!* — *Srečno hodil in dohodil!* — *Usahnila mi roka!* — *Posušil se mi prst!* (N. r.)

d) Velevni naklon.

§ 338. Velevni naklon ali velevnik je po svojem bistvu prihodnjega pomena, ker se imá dejanje, ki ga veleva, še le zgoditi ali dopolniti; naznanja pa kako povelje ali vzpodbujo, kako željo ali opominjevanje ali pa kako prepoved.

Jemlje se v rabo:

a) kedar komu kaj velevamo ali prepovedujemo ali od njega kaj zahtevamo — v 2. ali 3. osebi; na pr.: *Postrezi svojemu očetu na starost.* (Ravn.) — *Mladi starega spoštuj.* (Ravn.) — *Pomози mili Bog popotnikom.* (Cegn.) — *Vsak po svojo smojko v ogenj sezite.* (N. pr.)

Opomba. 1. Namesto 2. osebe se nahaja v nikalnih stavkih včasih nedoločnik, na pr.: *Nikar nikar jokati, po veselju žalovati.* (Čb.) — *Nikar moriti ga, ki se ne brani več.* (Kos.) — *Ne terjati, kar meni dano ni.* (Kos.) — *Stoječe vode ne piti, polna gnilobe in mrčesa je.* (Slom.)

Namesto 3. osebe stoji po gostem želevnik, da se želja ali povelje v manj osorni obliki izreče, na pr.: *Naj utihne broná grom.* (Kos.) — *Kdor delati noče, naj strada.* (N. pr.) — *Kdor ima vero, naj jo tudi v dejanju pokaže.* (Met.)

2. Večkrat se prikazuje ta velevnik tudi v odvisniku namesto sedanjega časa s prihodnjim pomenom, na pr.: *Prijel sem tebe za desnico, da si narode podvrzi in meč kraljem odpaši.* (Ravn.) — *Naročam ti, da bodi priden in uči se, kolikor moreš.*

b) kedar vzpodbujamo sebe in druge z nami na kako dejanje v 1. osebi množine ali dvojine; na pr.: *Tjakaj gori se ozrimo, kjer svetov ne izmeri oko.* (Čb.) — *Iz pšenice, vrli bratje, ljuljko populimo, zdravo seme v brazde rojstne njive zaplodimo.* (Cegn.)

c) kedar vzpodbadamo koga na dejanje, ki ga postavljamo za pogoj drugemu dejanju; zató se lahko taki stavki vselej v pogojne odvisnike izpremené. Na pr.: *Izid imej na misli pri vsem, kar počneš, in vekomaj ne boš grešil* (= če imaš izid na misli . . .). (Ravn.) — *Prav stori, in trdno bo tvoje zdravje* (= če prav storiš . . .). (Ravn.) — *Zavrzi vero, opusti besedo materino, in tvoje napredovanje bo hromo, kruljavo* (= če zavržeš . . .). (Slom.)

d) kedar pripuščamo, zraven pa izrekujemo, da glavno dejanje vendar še v moči in veljavi ostane; v tem primeru nam rabi velevnik 2. jedninske osebe tudi za 1. osebo; na pr.: *Bodi len ali priden, nič mi ne pomaga.* (Met.) — *Pomagaj ti ali pa ne pomagaj, vé m, da nič ne dobim.* (Met.)

§ 339. Z velevnikom velevamo trpež ali dovršenje dejanja ali stanja; zató nam rabijo v trdilnem velevniku nedovršni in dovršni glagoli, ker si mislimo dejanje, katero ukazujemo, trpeče ali dovršeno. Na pr.: *Moli in delaj.* (Pr.) — *Opasujmo uma svetle meče.* (Cegn.) — *Precej mu plačaj, kdor ti kaj dela.* (Ravn.) — *Pokoplji moje truplo, kedar loči Bog mojo dušo.* (Ravn.)

V nikalnem velevniku nam služijo praviloma nedovršni glagoli, to pa zató, ker se ovira pri prepovedi že poskušnja, kolikor bolj dokončna izpeljava kakega dejanja. Na pr.: *Ne zabi,*

da si praha sin. (Led.) — Ne prisegaj po krivem, izpolni pa svoje prisege. (Met.) — Kedar hočeš kaj posloveniti, ne sloveni po besedi, temveč po misli, jedro vzami, lupino slovensko ogrni. (Slom.) — Kedar vidiš nagega, obleci ga in ubožcu, svojemu bratu, ne prikrivaj se. (Ravn.) — Nikar praznih besed ne razdirajte. (Levst.)

Opomba. 1. Namesto trpežnih glagolov služijo nam v nikalnem velevniku opetovalniki; zatorej se govori in piše: *idi — ne hodi, nesi — ne nosi, vedi — ne vodi, pelji — ne vozi, ženi — ne goni; reci — ne govori, povej — ne pravi, poglej — ne gledaj* itd. Na pr.: *Ne hodi na turško mejo drobnih rožic trgat.* (N. ps.) — *Ne nosi zamere v svojem srcu.* (Slom.)

2. Dopršniki v nikalnem velevniku so zelo redki; po navadi nam rabijo le tedaj, kedar prepovedujemo kako posamezno dejanje, posebno če se je že začelo vršiti. Na pr.: *Ne zavrzi me izpred svojega obličja in svojega sv. duha mi nikar ne odvzami.* (Ravn.) — *Ne daj se hudemu premagati, ampak premagaj hudo z dobrim.* (Met.)

D. 0 deležjih.

a) Nedoločnik.

§ 340. Nedoločnik kaže dejanje brez vse določbe po po osebi, številu, času ali naklonu. V nedoločniku nam služijo po kakovosti dejanja dovršni in nedovršni glagoli.

Nedoločnik nam rabi:

1. kot osebek, vzlasti pri pomožnem glagolu, na pr.: *Rázumeti resnice božje je dar božji.* (Met.) — *Treba je začeti vse nauke s tisto besedo, katero nas je mati učila.* (Vodn.) — *Boga ljubiti je najlepša modrost, Boga se bati korenina modrosti.* (Ravn.)

2. kot predmet, in sicer:

a) pri vseh glagolih nepopolnega pomena, kakor so: *hoteti, želeči, moči, morati, smeti, začeti, končati, nehati, znati, dati, utegniti* itd.; na pr.: *Hišo zidati mora mož, podpirati jo mora žena.* (Slom.) — *Mladike suha veja v roci vere pognati more.* (Cegn.) — *Ne brati, tudi pisati skrbno vadi se.* (Slom.) — *Lakota nepremagljiva preti odpreti grada trdna vrata.* (Preš.) — *Kdo je Ilirji sinove budil, svoj dom jih ljubiti, braniti učil?* (Vodn.)

b) pri nekterih pridevnikih, kakor: *lep, grd, strašen, lahek, težek, čuden, dober, len, slab* itd. s pomožnikom *biti*; na pr.: *Lepa je kalina gledati, žarka zobati.* (N. pr.) — *Priporočujem vas*

Bogu, ki je mogočen vas boljšati. (Vernè.) — *Vsa drevesa so preslaba roditi to sladkost.* (N. ps.) — *Len je delati.* (Levst.) — *Noge, ktere so hitre škodo storiti.* (Dalm.)

3. namesto velevnega naklona (§ 338. a, 1), na pr.: *Nikar premladih in prešibkih otrók s pretežkim delom obkladati.* (Vert.)

§ 341. Kedar slovenimo nemške nedoločnike s predlogom: *zu, zum, um zu*, treba nam je vedno na misli imeti, da se v slovenščini nedoločnik nikdar ne druží s predlogom. Ognemo se mu pa:

a) da nemški nedoločnik s predlogom *zu* z golim nedoločnikom izražamo; na pr.: *Vsa narava je videti v novem zelenju.* — *Prinesti zlata reče četrtnico.* (Preš.)

b) da ga v samostalniki prestrojimo ali s pomočjo veznika da s posebnim stavkom izrečemo, na pr.: *Pero za pisanje* (ne: *pero za pisati*). — *Vročina, da bi se stopil* (ne: *za stopiti se*). — *Ušesa imamo, da slišimo* (ne: *za slišati*). — *Bog je stvaril dan za delo, noč za počitek* (ne: *za delati — za počivati*). — *Lampica potrebuje olja, da gorí, človek pa hrane, da živí.* (Slom.)

c) da nemški skrajšani stavek z *um zu* v popoln odvisnik s členico da preravnamo; na pr.: *Človek ne živí, da bi jedel, ampak le jé, da živeti more.* (Pr.) — *Gospod! dopusti mi, da tjakaj grem in poprej očeta pokopljem* (ne: *tjakaj iti in pokopati*). (Dalm.) — *Da jezik popolnoma v svojo oblast dobiš* (ne: *jezik . . . dobiti*), *treba ti je marljivega uka in skrbne vaje.* — *Da dosežeš popolnega odpuščanja* (ne: *doseči popolnega odpuščanja*), *treba ti je pred vsem drugim resnične pokore.*

b) Namenilnik.

§ 342. Namenilnik nam služi namesto nedoločnika:

a) za glagoli, ki pomenjajo premikanje z mesta na mesto (lat. supinum na -um); na pr.: *Vse žive stvari hité u živat novo življenje in veselje.* (Cegn.) — *Ide si odpirat gornje line, ide gledat doli na ravnine.* (N. ps.) — *Ne razvezovat, ampak dopolnit sem prišel postave.* (Met.)

b) pri glagolu *dati*, kedar pomenja toliko, kakor *poslati*; na pr.: *Sina je dal učit.* — *Predivo smo dali prést.* (Levst.) — Različno od tega je: *Dajte mi presti* (gl. § 340. 2. a).

§ 343. V namenilniku nam rabijo sploh nedovršni, redkoma dovršni glagoli. Ognemo pa se dovršnikom, kedar koli je mogoče, s tem:

a) da si namesto dovršnika njegov nedovršnik vzamemo, če prav tudi le enkratno dejanje na misli imamo, na pr.: *Prišel sem te izpovedavat, na smrtni poti ti oznanjat mir.* (Cegn.)

b) da dovršni glagol v velevniku ali v kakem drugem naklonu v rabo vzamemo, kakor je to misli po godu, na pr.: *Pojdite povejte mojim bratom.* (Met.) — *Pojmo pogledjmo, kaj se v štal'ci godí.* (N. ps.) — *Idi okno odpri, idi duri zapri, pojdi k jedi pokliči.* (N. r.) — *In gre očeta zatoži.* (Ravn.)

c) da namenilnik s posebnim stavkom izrečemo, na pr.: *Greva, da konja izbereva.* (Levst.)

c) Deležniki.

§ 344. Deležnik ne kaže samo časa, kdaj, ampak tudi način, kako se dejanje godi. Po obliki so nekteri deležniki pridevniki, drugi pa prislovi.

V sedanjih deležnikih nam rabijo sploh le nedovršniki (razun peščice dovršnikov, kakor so: *umrjoč, rekoč, preleteč, obstoječ* itd.), v I. preteklem deležniku pa dovršniki; v ostalih dveh nam služijo nedovršniki in dovršniki.

Nekteri deležniki so se skoro popolnoma iznebili svoje glagolove narave in se navzeli pridevnikove, da nam rabijo dandanes kakor pravi pridevniki, na pr.: *vroč, goreč, rudeč, vedeč — zrel, vrel, gníl, vcl, pretekel, ostarél, osamél* itd.

I. Deležnik sedanjega časa.

§ 345. A. Prislovni deležnik sedanjega časa nam služi posebno v skrajšanih prislovnih stavkih ter določuje dejanje glavnega reka:

a) z ozirom na čas; tak deležnik se lahko izpremeni v odvisni stavek z veznikom: *ko, med tem ko.* Na pr.: *Črez mestni prag stopaje izročča se Bogu.* (Cegn.) — *Gredé v zaton še solnce svet pozdravi.* (Jer.)

b) z ozirom na način, namero ali zapopadek, da ga bolje naznači; na pr.: *Molčé orožje vsak si vzame.* (Preš.) — *Do*

neba brizgaje se pena kadí. (Kos.) — In zapre se grad škripaje. (Kos.) — Strmé poslušam čudno moč jezika. (Cegn.) — In žena vsa ponižana je vzdihovaje klicala. (N. ps.)

c) z ozirom na uzrok; vsak tak deležnik se lahko izpremeni v popoln uzročni stavek z veznikom *ker*. Na pr.: *Vidé, kako je Hanibal oslabil rimsko vojsko, ni hotel iti na ravnico. (Vert.) — Pečaje se vedno z jedrom našega jezika, spoznal je Vodnik, kaj mu pridi. (Nov.)*

Opomba. Sem ter tja med ljudstvom in tudi v knjigi (kar pa ni, da bi posnemali) najde se v enakih stavkih nedoločnik namesto deležnika, posebno če je ob enem časovnega in uzročnega pomena; na pr.: *To slišati vzdigne se turški paša še to leto. (Nov.) — Te videti, grje videti napake, je srcu rane vsekalo krvave. (Preš.)*

d) z ozirom na sredstvo, na pr.: *Le slišé in poslušaje (audiendo) vadimo se lepo govoriti. (Horv.) — Prebiraje (legendo) dobre spise in je glasno govoré na pamet (recitando) pripravljamo si pisavo. (Ver.)*

§ 346. B. Pridevni deležnik se sklada s svojim imenom kakor pravi pridevnik in določuje vselej osebe in reči, ne pa dejanja, kakor prislovni.

Pridevni deležnik sedanjega časa nam rabi:

a) kot pridevek, da nam reč bolj živo pred oči postavi; s pripomočjo oziralnega *ki* ali *kteri* dá se vselej v sedanjik izpremeniti; na pr.: *Stoječ mlin in molčeč jezik ne hasnita. (N. pr.) — Njegov prst kaže pôt deročim rekam. (Cegn.) — Nobena kal se ne razvije, če nima grejočega solnca. (Napr.) — Z draginami polni predele dišeče in prejo vrti na vreteno brneče. (Kos.) — Krdelo leteče seda v valove bežeče. (Levst.) — Kmalu dež pojde, pod streho moja se viseča zaprla neža je bodeča. (Valj.)*

Opomba. Včasí se utegne samostalno ime izpustiti, na pr.: *Mir in posluh stoječemu gre. (Kos.) — Molčeči ne dela razprtij.*

b) v skrajšanem stavku, da ga namesto oziralnika kot pridevek glavnemu stavku priklepa, na pr.: *Požiga, podrtije dim se bliža dolinam tem, pokojno še živečim. (Kos.) — Čiči, stanujoči blizu kranjske meje, govoré slovenski jezik. (Nov.) — Usliši glase k tebi vpijoče. (Kr. r.)*

c) kot dopovedek, v katerem pomenu se včasí s prislovnim deležnikom menja; na pr.: *Kraljič pa jame govoréč. (N. ps.) —*

Cveteč bingljá dozorek. (Vodn.) — *Lastovice žvrgoleče proro-kujejo, da se je pomlad vrnila.* (Napr.) — *Gledajoči (oni) ne vidijo in poslušajoči ne slišijo.* (Met.) = *Gledajo pa ne vidijo* itd.

II. Deležnik preteklega časa.

§ 347. Deležnik preteklega časa v tvorni obliki je dvojen:

a) Pravi glagolni (I.), kateri kaže preteklo dejanje v hipu dovršenja in nam rabi v skrajšanih stavkih, ki so izgubili po od-pahnjenih časovnih veznikih: *ko, potem ko, brž ko, kedar* itd. lastno svojo stavkovo obliko. Na pr.: *Čaplja, domanje močvirje zapu-stivši (ko je zapustila . . .), na viš leti v oblake visoke.* (Šub.) — *Ljud razbivši spon vezila (ko je razbil . . .) si sam pomaga strašnih zlob.* (Kos.) — *Če pozabivši na njivi kak snop popu-stite, ne vračajte se po-nj.* (Ravn.)

Opomba. Včasí se sklada ta deležnik tudi v slovenščini, kakor v ostalih slovanskih narečjih, s svojim imenom v sklonu, številu in spolu, na pr.: *Jakoba, prišedšega do reke Jordana (ko je prišel . . .), začne Ezav skrbeti.* (Ravn.)

b) Opisovalni (II.) kaže preteklo dejanje kot trpeče ali dovršeno ter nam služi v imenovalniku vseh števil in spolov v opisovanje zloženih časov in naklonov; na pr.: *Samec je obletal domače dobrave, samec obhodil snežene goré.* (Cegn.) — *Z des-nico je prijemala, z levico je objemala.* (N. ps.) — *Ko bi ljudje ne mrlí, že davno bi svet podrli.* (N. pr.)

Opomba. Nekteri opisovalni deležniki neprehajalnih glagolov so postali pravi pridevniki ter kažejo stanje, ki je že nastopilo, pa še sedaj trpi; taki de-ležniki so: *gnil, minul, ozebel, ostarel, oprhel, pretekkel, premrzel, vel, zrel* itd. Na pr.: *Osamela kakor hruška na polju.* (Cegn.) — *Ozebla roka in pre-mrzla noga je znamenje premraženja.*

§ 348. Pretekli deležnik trpne dobe zaznamuje nedo-vršeno ali dovršeno, storjeno dejanje in se popolnoma ujema s trpno-preteklim deležnikom drugih jezikov; služi nam:

a) za opisovanje vseh časov in naklonov trpne dobe; na pr.: *Vsako drevo, katero ne rodi dobrega sadú, bode posekano in v ogenj vrženo.* (Met.) — *Takrat je bilo dopolnjeno, kar je bilo govorjeno po proroku.* (Met.)

b) za pridevek v zaznamovanje storjenega dejanja ali stanja, na pr.: *Oponošén dar je črn pred Bogom.* (N. pr.) — *Na-brušén nož rad reže.* (N. pr.) — *Prisiljen stan je zaničevan.* (N. pr.) — *Hiša razdeljena razpada kakor zapuščena.* (N. pr.)

d) Glagolnik.

§ 349. Glagolno ime ali glagolnik razodeva dejanje v samostalnikovi obliki. Glagolniki nam rabijo od nedovršnih, redkoma od dovršnih glagolov. V obče se slovenščina upira rabi glagolnikov ter jih rajši s celimi stavki nadomestuje. Na pr.: *Ne škoduje toliko večerno sedenje, kakor juterno ležanje* (= da zvečer sedimo, kakor da v jutro ležimo). (N. pr.) — *Prevzetovanje in bahanje se samo tepe*. (N. pr.) — *Bilo klanje, bilo je mahanje, žalovanje in radovanje*. (Kr. r.) — *K dobremu poznavanju slovenskega jezika treba nam je uka in vadbe* (Boljše: *Da jezik slovenski dobro poznavamo . . .*).

E. 0 trpni dobi.

§ 350. Trpna doba kaže dejavnost, ki od drugod na osebek prehaja, bodi si v preteklosti, prihodnosti ali v sedanosti, kar malo da ne vse z dovršnimi glagoli dopovedujemo.

a) Trpna doba nam služi pri prehajalnih glagolih, kedar tožilnik tvornega stavka v imenovalnik, imenovalnik pa s predlogi: *po*, *s* ali *od* v mestnik, orodnik ali roditeljski prestopi. Toda stavkom, v katerih stoji potém imenovalnik v roditeljski s predlogom *od*, upira se duh slovenskega jezika; zatorej ne kaže prepogosto dajati stavkom trpne oblike. Na pr.: *Kar je storjeno, nestorjeno več ne bode*. (Valj.) — *Kje je meni spalnica odbrana, kje je meni postelja postлана*. (N. ps.) — *O dete! hvaljeno bodi, bodi češčeno!* (Levst.) — *Dopolnjeno je, kar je bilo prorokovano po prorokih*. (Met.)

b) Ker se trpna doba slovenščini sploh le malo prilega, daje se glagolu trpni pomen s pomočjo povratnega zaimka *se*, če rajši tvorne oblike v stavku ne rabimo. Na pr.: *Kar se rodi, smrti zori*. (N. pr.) — *S časom se vse pozabi*. (N. pr.) — *S pestjo se zrnjiče seje, snopje se na ramah znaša* (ali: *sejemo — znašamo*). (Ravn.) — *V nesreči in nadlogi se očišča človek, kakor zlato v ognju*. (Cegn.)

Opomba. To pa se sme le tedaj zgoditi, kedar glagol ni povraten ali kaka dvoumnost ne nastane, kar se utegne pripetiti, če je imenovalnik živoča oseba, kakor v stavkih: *Kdor se hvali, bodi v resnici hvale vreden* (tu se ne vé, ali se hvali sam ali ga hvalijo drugi). — *Kjer se veliko krega in prepira, rada vera in ljubezen umira* (tu rabi glagoloma povratni *se* že v tvorni dobi, torej bolje: *kjer se veliko kregajo in prepirajo . . .*).

II. Zloženi stavek.

O zloženem stavku sploh.

§ 351. Zloženi stavek se izobrazí, če se združita dva ali več prostih stavkov v jedno celoto.

Stavki, v jedno celoto ubrani, imenujejo se členi zloženega stavka. Če ima vsak člen sam ob sebi svoj popolni pomen, tedaj se velí stavek priredno-zložen ali priredje; če pa je kak člen drugemu le v pojasnjevanje dodan in sam ob sebi brez samostojnega pomena, tedaj mu pravimo podredno-zložen stavek ali podredje.

V priredju so vsi stavki glavni ali samostojni (samostojniki), v podredju so pa glavnim stavkom odvisni stavki (odvisniki) v pojasnjevanje dodani.

I. poglavje.

A. P r i r e d j e.

§ 352. Priredno-zloženi stavek ali priredje obstoji iz dveh ali več prostih stavkov, ki se vežejo med seboj po samem pomenu ali po prislovih ali po prirednih veznikih.

Priredni stavki ali priredniki so po svojem pomenu: *a)* vezalni, *b)* protivni ali ločilni, in *c)* uzročni ali sklepalni.

a) Vezalni stavki.

§ 353. Če se združita dva ali več po pomenu sorodnih stavkov v celoto, imenuje se priredje vezalno (kopulativno); in sicer so si posamezni stavki po veljavi jednaki; vsak ima za se svoj pomen, vsi skupaj pa izrekujejo splošno misel. Za vezi služijo sledeči vezniki:

1. **in**, **ino**, **i** (lat. et, — nemšk. und) je v slovenščini najobširnejše rabe in:

a) veže posamezne besede in cele stavke, na pr.: *Srce je sedež lepih čednostij in grdih pregrh.* (Met.) — *Kokoš vodo pije*

in na Boga gleda. (N. pr.) — *Spoštuj brata, ki je starši, in tvoj mlajši bode tebe.* (Cegn.) — *Solnce vzhaja i zahaja dobrim i zlim.* (N. pr.)

Opomba. Če se združi več stavkov, stoji ta veznik navadno samo pred poslednjim členom; v živahnem govoru pa se utegne popolnoma izpustiti (asyn-deton) ali pred vsakim rekom ponoviti (polysyndeton); na pr.: *Abraham zjutraj zgodaj vstane, nakolje drv za gromado, obloži osla, vzame dva hlapca in Izaka in odrine.* (Ravn.) — *Zavpije Zora, zakriči, raz konja pade, omedlí.* (N. ps.) *Vali se in hrka in vre in kipí.* (Kos.)

b) naznanja, da dejanje v sledečem stavku v hipu nastopi (und sogleich, und wirklich); na pr.: *Kar reče, in že se zgodí; ukaže le, in vse že stoji.* (Met.)

2. **ter** je blizu jednakega pomena kakor in (und, und so), samo da veže bolj stavke ko posamezne besede; na pr.: *Vslej moramo dušne pastirje v časti imeti ter njih nauke sprejeti.* (Ravn.)

3. **pa**, in pa, no pa (und, und auch) veže sorodno ali jednako kakor in; na pr.: *Mera pa vaga v nebesa pomaga.* (N. pr.) — *Rahljaš zemljo z obilno vlago, pa daješ raščo nje kali.* (Ravn.)

4. **tudi**, pa tudi (etiam — auch) prideva prejšnjemu reku nekaj sorodnega ali podobnega; to pa veljá včasih tudi o besedici še in i. Na pr.: *Strašna je smrt hudobneža; tudi njegovo življenje je polno grenjav.* — *Dali so knezi veliko zlata, srebra in žlahtnih kamenov, pa tudi bronca in železa v sklad.* (Ravn.) — *Podkuj še mene, junak mladenič.* (Cegn.) — *I muha konja vpikne.* (N. pr.)

V nikalnem stavku nam služijo: tudi ne, in pa ne, ali še boljše: niti; na pr.: *Nimaš sreče, nimaš straže in izbrane ne družine.* (Cegn.) — *Ne prevzami se v dobri sreči, niti se ponižaj v nesreči.* (Pr.)

5. **ne le** (ne samo) — **ampak tudi**; ne samo (ne le) — temveč tudi, i — i (non solum — sed etiam, et — et; nicht nur — sondern auch, sowohl — als auch) kaže, da veljá rek za vse člene v jednaki meri; na pr.: *Smrt ne pokosi le starosti, ampak postrelí tudi mladino.* (N. pr.) — *Skrb ne pobeli samo las, ampak zgrbi tudi lice.* (N. pr.) — *I mene i tebe je mati dojila.* (N. pr.)

V nikalnem govoru nam služijo: ne — ne, ni — ni, niti — niti (nec — nec; weder noch); na pr.: *Ne bodo obstali*

hudobni pri sodbi, ne grešniki v svetu pravičnikih. (Ravn.) — *Niti bodi med, niti bodi jed (strup)*. (N. pr.) — *Ne smrt, ne grob ne more pogasiti prave ljubezni božje*. (Met.) — *Niti je kdo bil boljši od Afrikana, niti glasovitejši vojvoda*. (Jamb.) — *Nisem ga ni videl, ni poznam ga*. (Podg.)

Opomba. Kedar naznanjamo, da se nekaj ne samo ni zgodilo, ampak da se je še kaj hujšega storilo, tedaj nam služijo: *ne kar, nikar, nikar pa, ne pa kar* (nicht einmal, um so weniger, geschweige denn); na pr.: *Vzel bi mi rad, ne kar dal*. — *Še jesti nimamo, ne pa kar bi se lepo oblačili*. (Podg.) — *Tega kamena še ne vzdigneš, nikar pa da bi ga nesel*. (Levst.)

6. **potem**, n a t ó (darauf, hierauf, hernach) priklepa dejanje, ki nastopi; na pr.: *Vi svoja dela trobite po svetu, jaz delam prej, potem pa govorim*. (Cegn.) — Vrstilne moči so tudi: *dalje, najprvo, naposled, poslednjič, na zadnje* itd.

7. **vrh tega**, mimo tega, h temu (überdies, ausserdem, dazu) prideva k prejšnji kako drugo reč ali množino; na pr.: *Lažnjivcu nikdo ne verjame, vrh tega so lažnjiva usta tudi Bogu v zameri*.

§ 354. Priredno-zloženi stavki so deli jedne, obsegajoče jih misli; vežejo se pa takó-le:

1. **včasi** — **včasi**, zdaj — zdaj (tum — tum, bald — bald) vrsté izreke v času; na pr.: *Včasi slast srce napaja, včasi jok pčlini spet*. — *Zdaj me trese mraz, zdaj zopet vročina kuha*.

2. **nekaj** — **nekaj**, nekoliko — nekoliko, in tuji deloma — deloma (partim — partim; theils — theils) vrsté izreke po načinu; na pr.: *Lama je nekoliko kozi podobna, nekoliko pa je podobna kameli*.

§ 355. Stavek se pridruži stavku, da ga bolj pojasnjuje t. j. razširja ali določuje; in sicer:

1. **kakor, kakti** (ut — als wie) našteva nekaj rečij v pojasnjevanje; na pr.: *Neke reči se same od sebe svetijo, kakor solnce, nekte re zvezde, goreče in žareče reči, mnogi mrčesi* itd. (Vert.)

2. **namreč** (nominatim — nämlich) imenuje vse reči, ki služijo prejšnjemu reku v pojasnjevanje; na pr.: *Človeku je treba dveh rečij, namreč dobrega slovesa in dobre vesti*. (N. pr.)

3. **vzlasti** (praecipue — besonders, insbesondere) imenuje reč ali osebo ter jo stavi nad druge; na pr.: *Vsaka strast popači obraz človeku, vzlasti pa nevoščljivost*. (Ravn.) — *Velika božja dobrotà je vino, vzlasti za bolnike*. (Ravn.)

b) Protivni ali ločilni stavki.

§ 356. Protivni (adversativni) stavki so tisti, v katerih so nasprotni, sebi odporni reki v celoto ubrani.

A. Pomen prvega reka se po drugem omejuje, in sicer z vezniki: *a, ali, pa, toda, vendar, le* itd.

1. **A** (vero, autem — aber, doch) nam rabi:

a) če se kaki reči druga nasprotna dodaje; v slovenščini se rad nadomestuje po veznikih: *pa, ali*; na pr.: *Dela je dosti, a moža ni, da bi se ga lotil.* (Levst.) — *Sanj je laž, a Bog je istina.* (N. pr.)

b) v vprašanjih sam ali v sestavi z *li*; na pr.: *A veš, kdo je?* — *Ali bi se od veselja ne zjokal?* (Vert.)

2. **Ali** (sed, verum — allein, aber) jemlje se v rabo:

a) kedar se nasprotni reči druga drugi nasproti stavite, na pr.: *Bog ima veliko lastnostij, ali nobene prilike.* (N. pr.) — *Volja je dobra, ali meso je slabo.* (Pr.) — *Večkrat so bili Slovenci premagani, ali nikoli niso izgubili prave ljubezni proti svoji domovini.* (Vodn.)

b) kedar se veljava prvega po drugem reku omejuje; v tem primeru stoji v prvem stavku navadno: *sicer, res da* itd. Na pr.: *Žetev je sicer velika, ali delavcev je malo.* (Met.) — *Resnica more sicer na en čas potlačena, ali premagana ne more biti.* (Met.) — *Povsod je božja zemlja, ali dom je vsakemu najmilejši.* (Cegn.)

3. **Pa**, p a k (autem — aber, jedoch, dagegen) nam rabi:

a) namesto prvotnega **a** pri nasprotnih rečeh; v tem pomenu *pa* ne stoji spredaj, ampak za prvo besedo v stavku; na pr.: *Ljudje sodijo vnanje, Bog pa notranje.* (Met.) — *Kruh mu dam, pameti pa ne morem.* (N. pr.) — *Kolikrat se nedolžnost preganja, krivica pa ošabno glavo nosi!* (Napr.)

b) namesto *toda, vendar*, kedar se zapopadek prvega stavka po drugem omejuje; na pr.: *Bučela je majhen ptiček, pa presladek nje sad.* (N. pr.) — *Dobra ovca dá malo mleka, pa veliko volne.* (N. pr.) — *Človek do groba sreče želi, pa si le prazne pene lovi.* (Virk.)

c) v okrepnjevanje vprašanj in odgovorov, na pr.: *Ali pa tudi veš?* — *Kaj pa da!* — *Če ti huda tašča bo napila, boš pa vince ti na trato izlila.* (N. ps.)

4. **Toda**, le da, samo da (verum — jedoch, dagegen, hingegen) zaznamuje, da je kaka reč večje veljave, moči, oblasti mimo druge, da je imenitnejša od druge; na pr.: *Majhen sem ptiček, toda slaviček.* (N. pr.) — *Mala ptica prepelica, toda upeha konja in junaka.* (N. pr.) — *Velik ni, pa je širok, toda tukaj je od rok.* (Levst.) — *Bog večkrat žuga, toda se ne zmenimo.* (Met.)

5. **Vendar**, vendar le, pa vendar, pri vsem tem (tamen, attamen — doch, dennoch, und doch, gleichwohl) nam služi, kedar se veljava prvega reka po veljavi drugega omejuje ali razširja; na pr.: *Rožice lepo cvetó, pa vendar enkrat odcvetó.* (N. ps.) — *Nevarno je buditi leva, pa vendar groz najhujša glava je v blodnji mnenja človek sam.* (Kos.) — *Laž nima rok, vendar človeku zaupanje razdere.* (N. pr.)

6. **Le, samo** (solum — nur, allein) naznanja izjemo, ki se stavi prejšnjemu reku nasproti; na pr.: *Vse na svetu se stara in vene, le narod vedno živi.* (Erj.) — *Vse nas zapusti v smrti, le dobra dela gredó z nami.*

§ 357. B. Zapopadek prvega reka se po drugem ometuje ali ovrgava; to razmerje naznanjajo:

1. **Ne — ampak** (sed, verum; nicht — sondern), kedar izrečemo nasprotje jedne reči proti drugi, da se trdilnost po nikalnosti bolj pokaže. V tem primeru nikalnica ne stoji vselej pred dopovedkom, ampak večkrat pred besedo, ktera se zanikava. Na pr.: *Samosvoja ljubezen se ne manjša, ampak vedno raste.* (Met.) — *Bog ne gleda besed, ampak on gleda srce.* (Ravn.) — *Ne delo po človeku, ampak človek se sodi po delu.* (Met.) — *Trdovratnost in svojeglavnost nima obstanka, ampak ponižnost in potrpežljivost.* (Met.)

2. **Ne — temveč**, nego (sed — nicht sondern, vielmehr) nam rabi, kedar ločimo pomen dveh nasprotnih izrekov; na pr.: *Na pot malikovalcev ne zahajajte, temveč pojdite k izgubljenim ovcam.* (Met.) — *Nisem igral, da bi obogatel, temveč da bi srečo skusil.* (Met.) — *Življenje naše ni kratko, nego mi ga delamo kratko.*

3. **Ne — marveč** (non — sed potius; nicht — sondern vielmehr) nam služi, kedar prvo misel zavrgši naznanjamo, da je druga prikladnejša, primernejša; na pr.: *Ne dopasti, marveč hasniti bodi govorniku namen.* (Slom.) — *Lepota slovenščine ni v posameznih čistih besedah, marveč v zalih domačih podobah.* (Slom.)

§ 358. Kedar se besede ali stavki, ki se uzajemno izklepajo ali izločujejo, v jednoto zvežejo, zove se taka zveza ločilna (disjunktivna). Ločilne stavke vežejo tí-le vezniki:

1. **Ali**, ali — ali (aut, aut — aut, vel — vel; oder, entweder — oder) naznanja, da od dveh ali več rečij biva jedna ali druga; na pr.: *Ali grmi ali se zemlja trese?* (N. ps.) — *Sodnik se mora krivicam ali naravnost ustaviti ali pa začne pravico preganjati.* (Met.)

2. **Bodi** — **bodi**, *bodi si* — *bodi si*, *naj si bo* — ali (sive — sive; es sei, es mag sein — oder) nam rabi v delilnem pomenu, kedar govorimo o rečeh ali dejanjih, ki se večkrat opetujejo; na pr.: *Bodi gruden, bodi kres, kedar zebe, neti les.* (N. pr.) — *Bodi v družbi, bodi sam, bodi sramnega te sram.* (N. pr.) — *Vse doseže, kar mu drago, bodi slava, bodi blago.* (Kos.)

c) Uzročni in sklepalni stavki.

§ 359. Kedar se stavek stavku tako pridruži, da zapopada jeden uzrok veljavnosti drugega, tedaj mu pravimo uzročni, če pa obsega to, kar se dá iz prvega sklepati, tedaj mu velimo sklepalni stavek.

A. V uzročnih stavkih nam rabijo sledeči vezniki:

a) **Zakaj**, **kajti** (nam, namque — denn) potrjuje iz notranjih ali zvonanjih uzrokov veljavo prednjega reka; na pr.: *Ljubite Gospoda, poslušajte ga in držite se ga, zakaj vaše življenje je on in podaljšek vaših dni.* (Ravn.) — *Začni piliti in mikati, kajti gradivo ni vse predivo.* (Slom.)

Opomba. Včasí se uzročni veznik celó izpusti, na pr.: *Naj meni večna milost zmago dađe, za druge grehe moja vest ne znade.* (Cegn.)

b) **Saj** (enim, etenim — denn, ja, doch, nämlich) izrekuje uzrok kot reč sploh znano in naravno, ki se sama po sebi razumeva; na pr.: *Ne bo naj prepira med nama in med najinimi pastirji, saj sva si brata.* (Ravn.) — *Počakaj, saj nisi voda.* (N. r.) — *Blagor mu, ki je zvest resnici, saj velik pokoj mu v srce prinese.* (Met.)

c) **Sicer** (denn sonst, widrigenfalls) nam rabi, kedar izrekujemo nasprotje tega, kar se godí; na pr.: *Ne delajte svojih dobrih del pred ljudmi, da bi vas videli, sicer ne boste imeli plačila pri svojem očetu.* (Met.) — *Le brž, sicer bode druga.* (N. r.)

Jednakega pomena je tudi drugače in inače, na pr.: *Poboljšaj se, drugače ne bode prida iz tebe.*

§ 360. B. V sklepalnih stavkih nam služijo vezniki:

a) **Torej**, *zatorej*, *zató*, *zategavoljo*, *zategadelj*, po tem takem, zaradi tega (propterea, quapropter, itaque — deshalb, deswegen, darum, demzufolge, folglich) naznanjajo posledek, ki izvira ali se sklepa iz prednjega reka; na pr.: *Slaba tovaršija spridi dobro zadržanje; zatorej ne zahajaj med slabe tovariše.* (Slom.) — *Izkušnjave so povesod; torej bodi vedno pazen, da va-nje ne zabredeš.*

b) **Tedaj** (igitur, ergo — daher, darum, demnach, also) nam služi, kedar naznanjamo to, kar izhaja iz prednjih rekov kakor iz svojega vira; na pr.: *Tako iz malega stvar nastane velika in slavna; volja se vzbudi tedaj, truda ne strašite se.* (Kos.) — *Ljubezn božja se v ljubezni do bližnjega pokaže kakor v svojem izdelku; tedaj jedna brez druge ne more biti.* (Met.)

II. poglavje.

B. P o d r e d j e.

§ 361. Podredno-zloženi stavek ali podredje se izobrazí, če se kak člen prostega stavka s posebnim stavkom izreče; tako na pr. more se iz prostega stavka: *Zadovoljni ima kmalu dosti napraviti podredno-zloženi stavek: Kdor je zadovoljen, ta ima kmalu dosti.*

Odvisniki so po členih prostega stavka, ki se razraščajó v posebne stavke: 1. osebkovi, 2. dopovedkovi, 3. predmetovi, 4. pridevkovi, in 5. prislovní.

Prvim trem pravimo sploh samostalniški (substantivni) stavki, ker se osebek in predmet (v tem primeru tudi dopovedek) navadno po samostalnikih izrekujeta; za pridevkove stavke pa je sploh navadno ime: pridevni (adjektivni) stavki.

I. Samostalniški stavki.

§ 362. Samostalniški stavki priraščajo, če se osebek ali predmet ali pa dopovedek prostega stavka razširi v poseben

stavka, ki služi potém namesto osebka ali predmeta ali pa dopovedka v glavnem stavku. Samostalniške odvisnike vežejo z glavnim stavkom:

1. oziralni zaimki *kdor, kar, kateri, ki* itd. V glavnem stavku stoji po gostem kazalni: *ta, oni, tisti* itd., na pr.:

a) Osebkovi stavki: *Kdor bo kravo vračal, ta bo oves plačal.* (N. pr.) — *Kdor koprivo pozna, nagec skrije.* (N. pr.) — *Kdor ima v pravem koncu glavo, premaga solnce, dež, težavo.* (Levst.) — *Kdor se v prevzetnosti vpijani, srce in dušo svojo rani.* (Cegn.) — *Ne dela prav, kdor prevrača red naravni.* (Cegn.) — *Kogar kača piči, boji se zvite vrví.* (N. pr.) — *Kar rodi narava, vse enkrat mine.* (Levst.) — *Kar je dobro, to se samo hvali.* (N. pr.) — *Česar okó ne zagleda, to srcu ne preseda.* (N. pr.) — *Najboljše se pogaja, kar je iz domačega kraja.* (Cegn.) — *Dolgo živi, kateri dobro živi.* (Pr.) — *Moder in srečen, ki drugih nesrečo na-se obrne.* (Ravn.) — *Hudobec je, ki svojih starišev ne spoštuje.* (Slom.)

b) Predmetovi stavki: *Kdor ni dalje prišel ko do korita, temu je vsaka mlaka morje.* (N. pr.) — *Kogar Bog ljubi, tega kaznuje.* (N. pr.) — *Kdor iz dežele gleda, s tém se ni varno na solncu greti.* (N. pr.) — *Kdor pogosto ječi, dolgo mu ne zazvoní.* (Cegn.) — *Smrt ne prehiti nikoli tega, čegar srce je pri Bogu.* (Met.) — *Kar sem kupil, to bom lupil.* (N. pr.) — *Kar sem nebesom zaupal, skrivati ljudém ni treba.* (Kos.) — *Smrt vse ozdravi, kar boli.* (N. pr.) — *Izid imej na misli pri vsem, kar počneš.* (Ravn.) — *Kar je rodila mati narava, v krilo globoko smrt ji zaklene.* (Cegn.) — *Gorjé mu, pri katerem se mačke in miši bratijo.* (N. pr.) — *Milost božja ostane od veka do veka nad njimi, kateri se njega bojé.* (Ravn.)

c) dopovedkovi stavki: *Bog je, kateri je stvaril nebo in zemljo.* — *Bog je, kateri ponižuje in povišuje.* (Ravn.) — *Vsegamogočni Bog je, ki nam pomore v vsaki sili.* (Ravn.)

2. pri zavisnih vprašanjih vprašalni zaimki: *kdo, kaj*, itd. in členice: *kako, koliko, li* itd. Na pr.: *Kdo vé, kdo jutre nam zapoveduje?* (Kos.) — *V sreči ne znaš brati, kaj za družnikom tiči.* (Jarn.) — *Kedar v Boga ime daješ, naj ne vé levica, kaj dela desnica.* (Ravn.) — *Bog vedi, ni li to znamenje prihodnjih temnih ur.* — *Kaj veš, ali posije solnce tudi pred naša vrata.* —

Nič ni ležeče na tem, kako dolgo kdo živi, temveč le na tem, kako dobro je živel. (Pr.) — Kdo vé, čaka li človeka sreča ali nesreča v prihodnosti.

3. veznik **da**, da bi, na pr.:

a) osebkovi stavki: *Da Bog za nas skrbi, to nas tolaži vse žive dni. (Ravn.) — To je prava pot do Boga, da izpolnjujemo božje zapovedi. — Da nas Bog včasi z nadlogami obišče, tudi to je znamenje njegove ljubezni. (Ravn.)*

b) predmetovi stavki: *Pomislite, da je minljivo vse na svetu. (Cegn.) — Ob uri tmin kdo petelina opomni, da se bliža dan? (Kos.) — Človek je dolžen družbi in sebi, da hodi v čisti obleki. (Cegn.) — Pomni, da smrtna žetev vsak dan bolj dozori. (Preš.) — Ne zabi, da na svetu sreča nesreči roko podaja. (Slom.) — Pomisli človek, da si sadj prahú. (Led.) — Greh stori, da človek pozabi na Boga. (Met.)*

Opomba. Le-sèm spadajo tudi stavki brez veznika v samostojni obliki, s katerimi lastne ali besede druge osebe neizpremenjene naznanjamo; na pr.: *Kristus nam velí: Ljubite se med seboj. — Star pregovor pravi: česar se Janžek nauči, to tudi Anže zna. — Marsikteri je dejal: jaz sem ti prijatelj zvest, v potrebi pa je naredil iz dlani pest. (N. pr.)*

II. Pridevkovi stavki.

§ 363. Če se kak pridevek glavnega stavka izreče s posebnim stavkom, tedaj pravimo temu stavku pridevni stavek, ker imá veljavo pojasnjujočega pridevnika.

Za vezi služijo oziralni zaimki: *kteri, ki, kakoršen, kar*, in oziralne členice: *kjer, koder, kamor* itd. Na pr.: *Čast je ledena gaz, ki hitro zvodeni. (N. pr.) — Kje rož'ce rastó, ki zmeraj cvetó? (Hašn.) — Ni vse zlato, kar sije. (N. pr.) — Človek v ječi je podoben človeku svobodnemu, kakor lastovka pod ledom oni lastovki, ki obletuje streho, pod katero je zidala gnezdo. (Cegn.) — Poglejte travo na polju, ktera danes stoji in se jutre v peč vrže. (Met.) — Ne spravljajte si zakladov na zemlji, kjer jih rja in molj končá. (Met.) — Dela, ki ga danes moreš storiti, ne odlagaj na jutre. — Domovina je kraj, kjer je naša zibel tekla. — Vsak kraj, koder solnce sije, leskeče božjih dobrot. — Pravica dá vsakemu svoje pravo, kakor (kakoršno) mu gre.*

Opomba. 1. Oziralnik se more včasih nanašati tudi na svojilni pridevnik ali zaimek; na pr.: *Odpusti nam grehe, ki smo slaba nezanesna stvar.* — *Premisli božjo vsegamogočnost, kateri ravna ves svet.*

2. Včasih je samostalnik, na kateri se nanaša oziralni zaimek, iz glavnega v odvisni stavku prestavljen, tako da se z njim v spolu, številu in sklonu ujema; na pr.: *Ktere besede brez premisleka z jezika tekó, zu te navadno srce ne vé.* (Pr.) — *V kateri koli stan prideš, vsakega dolžnosti zvesto izpolnjuj.*

III. Prislovni stavki.

§ 364. Prislovni stavki se obrazijo, če se glavnemu stavku prislovno določilo odvzame ter po posebnem stavku izreče, ki glavno dejanje z ozirom na kraj, čas, način ali vzrok določuje. Prislovni stavki so:

a) Krajevni.

§ 365. Krajevni stavki določajo dejanje glavnega reka z ozirom na mesto. Z glavnim stavkom jih vežejo oziralniki: *kjer, koder, kamor, od koder, do koder* — *kjer koli, koder koli* itd. V glavnem stavku jim po navadi odgovarjajo sorodni kazalniki: *tu, tam, tod, tja, dotlej* itd.

1. **Kjer** — *kjer koli* (ubi — wo, wo immer) rabi nam posebno pri glagolih mirovanja; na pr.: *Kjer laž kosi, tam ne večerja.* (N. pr.) — *Kjer je obilnost, tam je presilnost.* (N. pr.) — *Kjer kuga razsaja, tam smrt raja.* (N. pr.) — *Vsaka ptica rada tja letí, kjer se je izvalila.* (N. pr.)

2. **Koder** — *koder koli* (qua, quacunque — wo, auf welchen Wegen, wo immer) nam služi, kedar se naznanja gibanje ali kretanje, ne pa mirno stanje; na pr.: *Koder smrtna kosa kosi, sreče ni prave, jok se glasi.* (Vir.) — *Koder jagnjiče skače, dá Bog tudi paše.* (Slom.) — *Blažena naj bodo tla, koder teče bistra Sava.* (Vilh.)

3. **Kamor** — *kamor koli, kamor le* (quo, quocunque — wohin, wohin immer) kaže mérijavnosti v kako mesto; na pr.: *Kamor on velí, tja buče vetrovi.* (Cegn.) — *Kamor tvoja sla ti kaže, preveč nagel nimaš biti.* (Vodn.) — *Kamor se človek obrne, povsod nahaja nadloge in bridkosti.* (Cegn.)

4. **Od koder**, *od koder koli* — *do koder* (unde, ex quo loco — woher); na pr.: *Truplo se vrne tja, od koder je bilo vzeto.*

b) Časovni.

§ 366. Časovni stavki določujejo dobo, v kateri se dejanje godí. Na čelu jim stojé: *keďar, ko, dokler, predno, kar, kakor* itd., v glavnem stavku pa po gostem sorodni kazalniki: *tedaj, ondaj, precej, zdajci, brž, v tem, med tem* itd.

1. **Kedar** — *keďar* koli (lat. cum, quando — nemšk. wann, wenn, sooft) kaže sploh na večkratno dejanje, zraven mu je pa še nekak pogojni pomen pritaknjen, ter nam rabi v znamenovanje sedanjega ali prihodnjega dejanja; na pr.: *Kedar je vojska, tedaj so nebesa odprta.* (N. pr.) — *Kedar Bog mudí, ondaj se nič ne zamudí.* (N. pr.) — *Kedar kimovca grmí, žito, sadje zarodí.* (Vodn.) — *Vsak narod, keďar se začne otesavati, začne to pri svoji domači besedi, da jo očedi.* (Ravn.)

2. **Ko** (cum, quando, postquam — als, da, wenn, nachdem) služi nam za sedanje, pretekle in prihodnje dogodbe; na pr.: *Breda vstane, ko se dan zazori.* (N. ps.) — *Ko se beli dan zaznava, k delu gre vse, kar žíví.* — *Hudobnega pomiluj, ko se mu najboljše godí.* (N. pr.) — *Ko so zaškripala vrata, precej se oglasi perotnina.* (Cegn.)

Opomba. Včasi se *ko* ali *keďar* izpusti, na pr.: *Blago odide, um pride.* (N. pr.) — *Božič pride, zima odide.* (N. pr.)

3. **Dokler** pomenja:

a) da trpi dejanje odvisnega stavka tisti čas, ali tisti čas in tako dolgo, kakor dejanje glavnega stavka (quamdiu — solange, solange als, während); na pr.: *Dokler imam repar svoj, vsak mi pravi, bratec moj!* (N. pr.) — *Dokler vstaja gorko solnce, zemlja ima sad in cvet; dokler sije blaga sreča, z nami brati se ves svet.* (Vilh.) — *Dokler je drevo mlado, lahko ga pripogneš, kamor hočeš.* (N. pr.)

b) da dejanje glavnega stavka trpi, dokler ono v odvisniku ne nastopi (bis, solange bis, bis nicht, solange nicht); na pr.: *Nevoščljivost ni sita, dokler ni pokončano, kar ona sovraži.* (Met.) — *Ne govori vmes, dokler oni ne izgovorí.* (Met.)

4. **kar**, *dokar*, *odkar* (ex quo tempore — seit, seitdem, seit der Zeit wo) zaznamuje:

a) dobo, od ktere sem dejanje trpi, na pr.: *Minljivost bije strašni boj s prirodo, kar je svet domija rev.* (Led.) — *Ne raz-*

kladam vam trpljenja, ki smo ga prebili, kar iztrgali so vas izmed naše srede. (Cegn.) — *Dobro je bilo za nas, dokar so vozovi tod hodili, ali odkar so prestali, gremo nazaj.* (Podg.)

b) trenutek, v katerem kaj nastopi (als plötzlich), na pr.: *Dolgo je bilo vreme prijazno, kar se nebo preobleče.*

5. **Predno**, prej ko, prej nego (priusquam — ehe, bevor) naznanja, da se mora dejanje, v glavnem stavku izrečeno, poprej dogoditi, predno nastopi ono v odvisniku; na pr.: *Predno prišla stara leta, kralj Matjaž je šel iz sveta.* (N. ps.) — *Vstani, predno se zori.* (N. ps.) — *Na zemlji veselje umira, še predno se rodi.* (Led.)

6. **kakor**, komaj, kakor hitro, brž ko, precej ko, toliko da, da le (ut, ut primum, cum primum — sobald, sobald als, wie, sowie), v glavnem stavku pa: brž, precej, zdajci itd. Ti časovni vezniki pomenjajo, da dejanje glavnega stavka precej nastopi, ko se ono odvisnega reka konča. Na pr.: *Komaj to izgovori, svojo dušico spusti.* (N. ps.) — *Kakor beseda materina umira, peša tudi naroda slava in moč.* (Slom.) — *Le da prinesem kaj na mizo, precej pridem.* (Cegn.)

c) Primerjalni.

§ 367. Primerjalni (komparativni) stavki določujejo enakost ali inakost oseb in rečij, ki je primerjamo po njih lastnosti ali dejavnosti. Primerjalne stavke začenjajo vezniki:

1. **Kakor**, kakti, v glavnem stavku: tako (sicut, quemadmodum — wie, gleichwie) primerja reči po njih enakosti ali podobnosti; včasih se tako izpusti. Na pr.: *Kakor se posoji, tako se vračuje.* (N. pr.) — *Kakor rosa vročino hladi, tako dé dobro lepa beseda.* (Ravn.) — *Kakor vino pijanca premoti, tako ošabnika žeja po časti.* (Ravn.) — *Kakor si je postlal, tako bode ležal.* (N. pr.) — *Tiho sta zapustila svet, kakor bi bil svečo popihnil.* (Cegn.) — *Kakor trudnemu najemniku lep pomladni večer, zdela se bode pobožnemu smrt mila in prijazna.* (Ravn.)

Opomba. Včasih rabi v tem pomenu tudi *ko* ali *kot*; na pr.: *Ko meglja pred solncem izgine, so posvetne sanje proč.* (Led.) — *Ko bi trenil, mine vse posvetno.*

2. **kolikor** — toliko (quot — tot; soviel — als) nam služi, kedar merimo reči po množini ali številu, na pr.: *Kolikor*

glav, toliko mislij. (N. pr.) — *Kolikor krajev, toliko običajev.* (N. pr.)

3. **ko**, **kot**, **nego** (quam — als) nam rabijo, kedar se jedni reči lastnost v večji ali manjši meri prilaga ko drugi, posebno pri primerjalni stopnji; na pr.: *Nič ni lepšega ko strah božji.* — *Lepše kot srebro in zlato sije modrost.* (Slom.) — *Kar človek od daleč gleda, zdi se mu drugače, nego v bližini.* (Cegn.) — *Kje je boljše, nego med ljudmi, ki imajo nas radi!* (Cegn.)

Opomba. Včasí nam služi v tem pomenu tudi *kakor* ali *kakti*; na pr.: *Bolj skrbé drugi Sloveni za nas, kakor mi sami za sé.* (Ravn.) — *Resnična presodba bodi tebi ljubša, kakti lažnjiva pohvala.* (Slom.)

§ 368. Primerjalnim stavkom prištevamo tudi razmerne (proporcionalne) stavke, ki kažejo mero, po kateri se dejavnost vekša ali manjša. Za vezi nam služijo:

1. **čim** — **tém** (quo — eo; je — desto); na pr.: *Čim više kdo stoji, tem niže more pasti.* (N. pr.) — *Čim više solnce vzhaja, tem bolj gasnejo zvezde po nebu.*

2. **če**, **kolikor** (više, niže) — **tém**, **toliko** (više itd.); na pr.: *Če je više vstajalo solnce, bolj so se množile megle.* (Cegn.) — *Če je starša trta, toliko boljšo kapljico dá.* (Levst.)

3. **več ko**, **manj ko** — **več**, **manj**, **toliko več** itd., na pr.: *Več ko je lažnikov, lažje se zvé resnica.* (N. pr.) — *Večja ko je družina, večja je tudi ljubezen med njo.* (Slom.)

d) Posledični.

§ 369. Posledični (konsekutivni) stavki naznanjajo posledek ali učinek glavnega reka, v katerem stojé ali se morejo na misli dodati besede: tako, toliko, tako zeló itd.

Posledične stavke veže z glavnim stavkom veznik: **da**, **da bi**; na pr.: *Zaškrtné podkev, zapraší, da pesek in ogenj se kadí.* (N. ps.) — *Nobena zver ni tako dobra, da ne bi bila včasí tudi zla.* (Cegn.) — *Nič na svetu ni tako skrito, da ne bi s časom postalo očito.* (N. pr.) — *Zakon narave je tak, da iz malega raste veliko.* (Kos.) — *Na svetu se le prerado zgodí, da evenk pravico prevpije.* (N. pr.)

e) Uzročni.

§ 370. Uzročni (kausalni) stavki naznanjajo uzrok dejanja v glavnem stavku; začenjajo pa take stavke:

1. **Ki**, ko (quippe qui, quod — da, indem); na pr.: *Kaj mi boš pravil, ki sam ne veš resnice! — Ne taji, ki dobro vemo, da si kriv.* (Podg.) — *O hvala vam, zelena ve drevesa, ki stene ječi moji ste zakrila!* (Cegn.) — *Komu smem verjeti, ko prevaril me je on?* (Cegn.)

2. **ker** (quia, quod — weil, da), na pr.: *Med se liže, ker je sladek.* (N. pr.) — *Ker bo hudobija obilno rastla, bode ljubezen pri mnogih omrznila.* (Met.) — *Pregrinja s črnim krilom se višava, ker solnce proti večerni zemlji plava.* (Levst.)

3. **ko**, kot, kakor (indem, weil) naznanja uzrok, ki pohaja iz osebkove lastnosti ali njegovega značaja; rabi nam posebno tedaj, kedar se odvisnik v skrajšani obliki kot pridevek glavnemu stavku pridene, da bi se uzrok in nagib glavnega dejanja ob enem na znanje dal. Na pr.: *Kralj, kot blag mož, prepovedal je končati mlado življenje.* — *Starka, kot dobra duša, molila je za-nj noč in dan.*

f) Namérni.

§ 371. Namérni (finalni) stavki naznanjajo namero dejanja ali stanja in se vežejo z glavnim stavkom po vezniku: **da**, da bi (ut — damit, dass, auf dass). V glavnem stavku se nahaja čestokrat: **zató**, **zatorej** itd. Na pr.: *Zató žarko solnce sveti, da sirote moje krepí.* (Cegn.) — *Človek mora imeti srce za ljudi, da ga imajo tudi radi.* (Cegn.) — *Mravlja se žene po živežu ob žetvi, da ima po zimi kaj živeti.* (Ravn.) — *Pometali so orožje, da bi se laže umaknili preveliki sili.* — *Uči nas šteti svoje dneve, da bomo modrejšega srca.* (Ravn.)

g) Pogojni.

§ 372. Pogojni (kondicionalni) stavki obsegajo pogoj glavnega dejanja in naznanjajo, da se dejanje dovrši, če se izpolni pogoj v odvisniku. Pogojne stavke začenjajo ti-le vezniki:

1. **Če** (si — wenn, falls) pomenja, da je pogoj v resnici ali vsaj po mislih govorečega resničen; druží se torej le z določnikom, nikdar ne s pogojnikom. Na pr.: *Če Bog hoče, tudi motovilo počí.* (N. pr.) — *Vsaka žival je hvaležna, če jo ima človek rad.* (Cegn.) — *Če je oče junak, bode sin gotovo vojak.* (N. pr.) — *Kar vkup ne more biti, pametno ravná, če loči se.* (Kos.)

2. **Ako** (si — wenn, wofern, falls) nam služi, kedar je pogoj resničen, mogoč ali dozdeven, ter se menja z veznikoma *če* in *ko*. Na pr.: *Sadje je les, ako ni kruha vmes.* (N. pr.) — *Ni dobro, ako sreča se sovraštvo s sovraštvom.* (Cegn.) — *Ako želiš učnosti, pojdi v mesta med učene ljudi; ako hlepiš po časti in visoki službi, pojdi, kamor te srce pelje, ako pa želiš prave sreče, ostani v domovini.* (Erj.) — *Ako bi sirot ne bilo, žarko solnce ne bi svetilo.* (N. pr.)

3. **Ko** (si — wofern, falls itd.) se druží sploh s pogojnikom ter nam rabi, *če* je pogoj po predmetu (objektivno) neveljaven ali nedoločen. Na pr.: *Ni ga več možá besede, ko bi z lučjo ga iskal.* (N. ps.) — *Ko bi pércé imela, pisala bi listek.* (Kr. r.) — *Ko bi meni kdo ptičico ujel, hotel bi mu dati prav dober lon.* (N. ps.) — *Ko bi vedeli in spoznali, kaj je čas in kak hiti, vse drugače obráčali bi njega minljive dni.* (Slom.)

Opomba. Namesto *ko* služi nam véasi *da* z določnikom; to pa sploh le tedaj, kedar je glavni stavek v pogojnem naklonu. Na pr.: *Da sem jaz deželni sodnik, vsakemu bi storil pravico.* (Ravn.) — *Da sem velika umetnica v malariji, vse drugače bi te oslavila, mila babica!* (Cegn.)

4. **samo da**, *da* le, nam služi, kedar želimo, da se izpolni dejanje v odvisnem stavku; na pr.: *Ni treba gledati, kje mačka spi, da le miši loví.* (N. pr.)

5. vprašalna členica **li**, pa le bolj po redkem; na pr.: *Hočeš li Boga iz srca prositi, temu je mesto povsod.* (Cegn.) — *In umre li glava rodovini, vladajo naj vkup blago otroci.* (Levst.)

Opomba. Véasi je pogojni veznik izpuščen, kar pa ni posneme vredno; boljše je, da se izpremeni pogojni odvisnik v priredni stavek; na pr.: *Je nadelana cesta, ne zajemajo pesta.* (Vodn.) — *Bil bi kruh, zobjé se dobé.* (N. pr.) — *Vihar privrši, in ni več hudobneža.* (Ravn.) — *Božja sapa naj potegne, in trava usahne.* (Ravn.)

h) Dopustni.

§ 373. Dopustni (koncesivni) stavki pripuščajó, kar je glavnemu stavku v nasprotju, in se stikajo z njim po veznikih:

1. **dasi**, *dasi tudi*, *dasi ravno*, *da ravno*, *če tudi*, *ako tudi*, *ako ravno*, *če prav* (etsi, quamvis — wiewohl, obgleich, obschon, ungeachtet itd.); v glavnem stavku stoji po gostem: vendar, toda. Na pr.: *Sv. Jakob žito zori, če se tudi solnce kuja.* (N. pr.) — *Vol je vol, če mu tudi roge odbiješ.* (N. pr.) — *Dar ljubezni, da ravno majhen, bodo spoštovali.* (Cegn.)

— *Dasi ravno ti je na rokah delati ali kmetovati trdo, ne pri-jema naj se ti; Bog je obrnil tako.* (Ravn.) — *Ako ravno sva brata, mošnji si vendar niste sestri.* (N. pr.) — *Moramo se lju-biti, če tudi nismo rojaci.* (Cegn.)

2. **da** (tametsi, etsi, licet — mag auch, so sehr auch, trotz-dem dass) s pogojnikom; na pr.: *Da bi bogat bil, moder gotovo ni.* — *Da bi delal kakor črna živina, vendar mu nič po sreči ne izide.* (N. r.)

3. Večkrat nam rabi namesto kakega veznika sam dopustni ali vevelni naklon; na pr.: *Jednaki škrlatu naj s o tudi vaši grehi, kakor sneg bodo beli.* (Ravn.) — *Prilegaj se še tako krivični kruh, zadnjič hrusta pesek po ustih.* (Ravn.) — *Bodi še tako dra-gega kaj, mimo čiste duše ni nič.* (Ravn.) — *Možu, bodi si (če je) še tak hrust, premislek gre, da položi ga lahko tudi mala stvar.* (Valj.)

Namesto dopustnih odvisnikov ljubi slovenščina ločilne pri-rednike, na pr.: *Jezik je majhna prata, vendar dosti ušlata,* na-mesto: *če ravno je jezik majhna prata, vendar dosti ušlata.* (N. pr.)

Opomba. A. Nemški: ohne dass, ohne zu, sloveni se:

1. s protivnimi členicami: ali, vendar, pa, toda; na pr.: Ich habe den ganzen Tag gearbeitet, ohne die Arbeit vollendet zu haben = celi dan sem delal, ali (vendar, toda, pa) dodelati nisem mogel. — Ohne dich zu loben, muss ich dir sagen = nočem te hvaliti, ali povedati ti moram. (Navr.) — Ich habe geschlafen, ohne mich ausgeschlafen zu haben = spal sem, naspal se pa nisem. (Navr.)

2. z dopustnimi členicami: dasi, dasi tudi, če tudi itd., na pr.: Das Kind ist lustig, ohne gesund zu sein = dete je veselo, dasi ni zdravo. (Navr.) — Er sprengte sogleich davon, ohne dass es ihm jemand befohlen hätte = kar od-jahal je, če ravno mu nikdo ni veleval.

3. s pogojnimi členicami: če, ako, da; na pr.: Gehet niemals zu Tische, ohne früher das Tischgebet verrichtet zu haben = ne sedajte za mizo, da (če, ako) niste prej odmolili. — Er gieng, ohne sich etwas aufgehalten zu haben = šel je, ne da bi se bil kaj pozamudil.

4. s sedanjim prislovnim deležnikom, na pr.: Ihr beleidiget ihn, ohne es zu wollen und zu wissen = žalite ga ne hoté in ne vedé. — Wir trugen das Gold in den Händen, ohne dass wir es versteckten = v rokah smo nosili zlato, ne skrivaje ga. (Navr.)

5. s preteklim deležnikom, na pr.: Er entfernte sich, ohne ein Wort gesprochen zu haben = odšel je, ne izpregovorivši besedice. (Navr.)

6. s predlogom brez in samostalnikom, na pr.: Er lebt ohne zu sorgen = živi brez skrbi. (Navr.) — Sie arbeiten, ohne zu rasten = delajo brez opočitka.

7. z glavnim stavkom, na pr.: Er schrieb uns, ohne dass er deiner erwähnt hätte = on je nam pisal, tebe pa kar nič ni v misel vzel.

B. Nemški: anstatt dass, anstatt zu, slovenimo blizu tako-le: Anstatt die Wahrheit zu sagen, verstummten sie = ne da bi resnico povedali (krivo je: namesto da bi . . .), kar obmolknili so. (Met.) — Anstatt mit dem alten Vater Mitleid zu haben, verspottet er ihn = ne da bi usmiljenje imel s starim očetom, še oponaša ga. (Ravn.) — Ne da bi očetovo zmoto prikril, raztresa ga še (še le raztresa ga).

III. poglavje.

C. Skrčeni in skrajšani stavek.

§ 374. Kedar imajo priredno - zloženi stavki nektere člene v spolovini, tedaj se morejo še v ožjo celoto ubrati ali skrčiti. Vsak skrčeni stavek se dá zopet v stavke razvezati, iz katerih je postal. V skrčenih stavkih služi:

a) jednemu dopovedku več osebkov, na pr.: *Nebo in zemlja sta zrcalo božje modrosti* (= *nebo je zrcalo božje modrosti in zemlja je zrcalo božje modrosti*). (Slom.)

b) jednemu osebku več dopovedkov, na pr.: *Solnce vzhaja in zahaja vsej zemlji* (= *solnce vzhaja vsej zemlji in solnce zahaja vsej zemlji*). (Ravn.)

c) jednemu glagolu ali pridevniku več predmetov, na pr.: *Bog je stvaril nebo in zemljo* (= *Bog je stvaril nebo in Bog je stvaril zemljo*). (Ravn.) — *Naše življenje je skrbi in truda polno*.

d) jednemu samostalniku več pridevkov, na pr.: *Vsaka reč ima svojo dobro in slabo stran* (= *vsaka reč ima svojo dobro stran in vsaka reč ima svojo slabo stran*). (Pr.)

§ 375. Kedar služi glavnemu in odvisnemu stavku taisti osebek, spoji se lahko odvisnik z glavnim stavkom v kračjo celoto s tem, da mu osebek z veznikom vred odpade, glagolni dopovedek pa v deležnik prestopi.

S pripomočjo deležnikov krajšamo:

a) pridevkove in predmetove odvisnike z oziralnikom: ki, kateri. Če se godi dejanje odvisnega stavka v tem istem času kakor glavno, nastopi pridevni sedanji, če pa je že minilo, glagolni pretekli deležnik; v trpnem pomenu služi

trpno-pretekli za sedanjost in preteklost. Deležnik se ravna v sklonu, spolu in številu vselej po tisti besedi, kateri je bil odvisnik v pojasnjevanje dodan.

Na pr.: *Drevesa otresajo tisoč in tisoč kapelj, lesketa-jočih* (= ki leskečejo) po zeleni svoji obleki. (Cegn.) — *Dim se bliža dolinam tem, pokojno še živečim* (= ki . . živé). (Kos.) — *Prinesli so mu mrtvoudnega, ležečega* (= ki je ležal) na postelji. (Met.) — *Sedečim* (= tistim, ki so sedeli) v smrtni senci je luč prisvetila. (Met.) — *Poboljšavšega se* (= tistega, ki se je poboljšal) nikar ne zaničuj in ne očitaj mu grehov. (Ravn.) — *Vino, po meri pito* (= ki se . . pije), je za priletne ljudi, kar je mleko otrokom. (Slom.)

Opomba. Če je dopovedek samostalno ali pridevno ime, izpade z oziralnikom tudi pomožnik; na pr.: *Kratki in krepki so slovenski pregovori in prislovice, podobne žlahtnim jagodam v kiti govora* (= ki so podobne . .). (Slom.) — *Človek ima veselje, ko vidi bučele, marljive delavke* (= ki so . .), ves božji dan letati iz ula pa zopet v ul. (Cegn.)

b) prislovne odvisnike časa, načina in uzroka. Po odpahnjem vezniku preide dopovedek, če je dejanje odvisnega reka istodobno z glavnim, v sedanji prislovni, če je pa že preteklo, v glagolni pretekli deležnik.

Na pr.: *V razoru gredé* (= ko gre) naj sveti se lemež. (Šub.) — *Človek sili dalje in dalje, vedno hrepené* (= ker hrepení) po višjem in višjem. (Vert.) — *Turki so po deželi razsajali sežigaje* (= tako da so sežigali), česar se je iskra lotila, pokončevaje in moré, kar se je gibalo. (Terd.) — *Odmetavši* (= ko je odmetal) sulice, sežnja dolge, v beg je tekel, kdor je teči mogel. (Kr. r.) — *Usekavši* (= ko je usekal) vsak svojo vejo, gredó urno za njim. (Ravn.) — *Al' te huda je razrila burja, suvši* (= ko je sula) točo iz nebes širokih, oplaknivši (= ki je oplaknila) glave gor zelenih, izplaknivši zlatopesko glino. (Kr. r.) — *To izrekši* (= ko je to izrekel), poravná se nazaj na postelj in umrje. (Ravn.)

IV. poglavje.

D. Množno - zloženi stavek.

§ 376. Da se kaka obširnejša misel na vse strani na tanko izreče, združijo se čestokrat trije ali še več stavkov v večjo celoto, ki jo množno - zloženi stavek imenujemo.

Množno - zloženi stavek obstoji ali iz samih glavnih ali iz glavnih in odvisnih stavkov. Najnavadnejše zveze so té-le:

1. Združeni so v množno - zloženi stavek sami glavni stavki (množno priredje), na pr.: *Tukaj smo le tujci, popotniki v solzni dolini, povsod nas nevarščine obdajajo, trpljenje je božjih otrók delež na zemlji.* (Slom.) — *Pred noge ti vržem biser, skloni se in poberi ga, sam se ti ne vzdigne.* (Napr.) — *Opasujejo z veseljem se griči, z drobnico so odete muljave, dola se zagrinjajo v žita, vse vriska, prepeva vse.* (Ravn.)

2. Glavnemu stavku sta pridružena dva ali več odvisnih stavkov, ki se ga raznovrstno oprijemljejo: ta stoji spredaj, oni za njim, zopet drugi v njegovi sredini, kakor to glavna misel zahteva (množno podredje).

Kar se tiče njihovega razmerja h glavnemu stavku, stojé odvisniki med seboj:

a) na jednaki stopnji, t. j. vsi so le glavnemu stavku podredjeni ter ga v raznih ozirih določujejo; na pr.: *Ako poslušatelj rano vsekaš, skrbi, da jo tudi pohladiš in zaceliš.* (Slom.) — *Slovenji stariši, ki slovenji znajo, pa svojih otrók kar slovenskega jezika ne učé, ti so nehvaležni hišniki, ki svojim otrokom drago domačo reč upravljajo.* (Slom.)

b) na nejednaki stopnji, t. j. samo jeden je podredjen glavnemu stavku, vsi ostali so pa jeden od drugega zavisni; na pr.: *Priden gospodar skrbi, da svojim nastopnikom česar ne zapravi, kar je od svojih prednikov prejel.* (Slom.) — *Življenje naše je sejanje, pri katerem se poléniti ne smemo, ker čas po bliskovo letí in vemo, da kdor je len ob setvi, malo žanje.* (Svetl.)

3. Dvema ali več glavnim stavkom sta pridružena dva ali več odvisnikov, ki stojé med seboj v prirednem ali podrednem razmerju ter se mnogotero vežejo z glavnimi stavki; na pr.:

Neznan je tu počitek, tuj pokoj, kjer solnce meri nam kratkobo dnij; minljivost bije že svoj strašni boj s prirodo, kar je svet domija rev. (Led.) — Na tvojo besedo, o kmetovalec! vzraste za lišo, kjer je le robida omoh imela, orehovo drevó, da se ti v njegovi senci otroci igrajo; na tvojo besedo ti trn hruško rodi, jabelko se ti čudo na lesniki debeli, pridelana kapljica vinca te v Gospodu veseli. (Vert.)

§ 377. K množno-zloženim stavkom spada tudi sestavije ali perioda, ki ni drugega, kakor umetno v pregledno celoto sestavljena zbirna glavnih in odvisnih stavkov, v kateri glavna misel še le s poslednjim stavkom svojo popolno jasnost doseže.

Vsaka perioda je izobrazena najmanj iz dveh stavkov; prvi je prednji, drugi naslednji člen periode. — Periodi, ki obstaja samo iz jednega glavnega in jednega odvisnega stavka, pravimo prosta, sicer pa razširjena perioda.

Po številu členov razpadajo periode na dvo-, tri-, štiri- in veččlenske. Vsaka perioda bodi lahko pregledna, popolna in blagglasna. Na pr.: *Ko izgublja jeseni narava svoje lepote, ko mine cvetlica za cvetlico, ko pade list za listom: tedaj se začno zbirati po ledinah in zvonikih ptičja krdela. (Erj.) — Ah mili deček! ko prideš na prod življenja med krnice in pečine, ko bodo valovi ladijo tvojega življenja premetavali: spominjal se bodeš tihlega pristana, od kterega si odplul. (Cegn.) — Kjer valovi prijazno šumljajo, kjer se ribe ljubko igrajo, kjer čolnič tiho plava naprej svojo pot in ribič razpenja svoje mreže: čez malo dnij tam rožice zacvetó, živina se pase, kosec brusi koso svojo. (Lik.)*

III. Vezava besed in stavkov.

O razpostavi besed sploh.

§ 378. Veliko je ležeče na tem, v katerem redu se vrste besede v stavkih druga za drugo; kajti na to se opira jasnota in lepoglasje vsakega jezika. Dasi je tudi naš jezik v tem posebno gibčen, vendar se prilega tudi slovenščini najboljše tista razpostava besed, ktera se najože ujema z naravo in z zakoni našega mišljenja.

Po prečudni mnogoterosti naših mislij in čutov, ktere je treba kolikor mogoče po vsej bistvenosti z besedami razodeti, ravna se tudi različnost v razpostavljanju posameznih besed v stavku.

Red, v katerem vrstimo besede, je dvojen: naravni in umetni. — Naravnega reda se držimo, kedar vrstimo besedo za besedo, kakor se misel za mislijo rodi v naši duši; kedar pa hočemo na kak posamezen člen obrniti čitateljevo pozornost, tedaj razpostavimo besede po umetnem redu, ki jih vrstí po njih važnosti v govoru. Najiminitnejše je prvo mesto, potem zadnje; najmanjše veljave v stavku je sreda.

A. V prostem stavku.

§ 379. Kar se tiče naravnega reda besed v prostem stavku, treba si je pomniti:

a) v obče.

1. Osebek, ki se prvi rodi v naših mislih, stoji na prvem mestu, dopovedek pa za njim; vezilo se vrine med osebek in dopovedek. Na pr.: *Besede mičejo. — Zgledi vlečejo.* (N. pr.) — *Razvada je bolezen.* (Slom.)

Če je osebek v glagolu skrit, dene se glagol kot dopovedek na prvo mesto, na pr.: *Ukam in vriskam.* — *Čujte zvona stok in rig.* (Kos.)

2. V razširjenih stavkih stojé pojasnila sploh blizu pojasnjenih besed, pred njimi ali za njimi, kakor zahteva stavkovo razmerje; o razredbi stavkovih pojasnil pomni si tó-le:

a) pridevki, če so pridevniki ali pa samostalniki v dajalniku, stojé sploh pred svojim imenom, sicer pa za njim; na pr.: *Materina beseda je jasno ogledalo vsakega ljudstva.* (Slom.) — *Modre besede o pravem času so zlata jabelka v srebernem torilu.* (Ravn.) — *Blagi otroci so starišem častita podpora.* (Slom.)

b) predmeti se devajo za tisto besedo, kateri so dodani v dopolnjevanje, na pr.: *Solnce razvedri oko.* (Čb.) — *Smrt ozdravi bolečine.* (Cegn.) — *Človeška omika ima korenino v pisavi.* (Napr.)

Če stoji predmetov kateri v dajalniku, daje se mu mesto pred tožilnikom, na pr.: *Očetov blagoslov otrokom hiše zida.* (Ravn.) — *Ta človek vé vsaki reči glas.* (N. pr.) — *Solnce delí zemljakom gorkoto, život in luč.* (Napr.)

c) prislovni določki stojé včasi pred besedo, katero pojasnjujejo, včasi za njo, kakor to misel celega stavka zahteva; le načinovno določilo naj stoji v trdilnem stavku sploh pred dopovedovalnim glagolom, posebno če je osebek pred glagol postavljen ali pa skrit v njem. Na pr.: *Bogastvo iz odrtije se nenadoma razbije.* (N. pr.) — *Lahko je prislužil, lahko razrušil.* (N. pr.) — *Bratje in sestre se daleč narazen najbolj ljubijo.* (N. pr.) — *Peč je po zimi potrebna reč.* (N. pr.)

b) po samezi.

§ 380. 1. Pridevnikom se daje mesto pred imenom, kteremu služijo v pojasnjevanje; na pr.: *Prava snaga ne sega le do praga.* (N. pr.) — *Vsaka reč ima svojo solnčno in svojo senčno stran.* — *Vsaka noč ima svojo moč.* (N. pr.)

2. Kračja (breznaglasna) oblika osebnih zaimkov: *me, te, se, ga, je* — *mi, ti, si, mu, je* itd. deva se sploh med pomožnik in glagol ali med osebek in glagol; samo sedanjиков pomožnik 3. jedninske osebe: *je* in pa prihodnjik: *bom, boš, bo* itd. imá brez-naglasne osebne zaimke vedno pred seboj, kakor je razvidno iz tega-le pregleda:

Jaz sem ga poslušal
Ti si ga poslušal
On ga je poslušal

Midva sva ga poslušala
Jaz ga bom poslušal,
Ti ga boš poslušal itd.

Na pr.: *Književnost nam odpira veličastno poslopje vsakega znanja.* (N. pr.) — *Davidova umetnost na harpo mu je odprla kraljeva vrata.* (Ravn.) — *To mi je plug in brana.* (N. pr.)

Povratni zaimek: *se, si* dene se vselej pred druge osebne zaimke, če se z njimi snide; na pr.: *Usmili se me po svoji milosti.* (Ravn.) — *Gnusi se mu vse hudo.* (Ravn.)

3. Slovenski glagol se nahaja od kraja, v sredi, pa tudi na koncu, kakor je to misli po godu, ki jo denemo v stavek; le toliko zahteva njegovo svojstvo, da se sploh ne stavi predaleč od svojega pomožnika in da stoji v večjih stavkih rajši v sredi za pomožnikom, kakor od njega oddaljen na koncu celega reka. Na pr.: *Pripaše svetlo sabljico.* (N. ps.) — *Tema se je umaknila svetlobi.* (Napr.) — *Rahla beseda zlobnost utolaži.* (N. pr.) — *Meni, da mu bo kapala mana iz nebes.* (N. pr.) — *Turka je prišlo kakor listja in trave v naše kraje.* (Drobt.)

4. Ker je prvo mesto v stavku vedno najvažnejše, zato ne smejo začenjati govora breznaglasne besedice ali breznaglasnice, ki so a) pomožni glagol v sedanjiku: *sem, si, je — sva, sve, sta, ste — smo, ste, so*, in aoristna oblika: *bi*; b) kračja oblika osebnih zaimkov: *me, te, se, ga, je, mi, ti, si* itd.; c) kračja oblika prihodnjikova: *bom, boš, bo* itd.

Kar se tiče breznaglasnih besedic v stavku, pomni si to-le:

a) Kedar osebek začenja stavek, stojé breznaglasnice tik za njim, na pr.: *Govorilo je zdravilo.* (N. pr.) — *Jaz se ga bojim kakor žaba deža.* (N. r.) — *Jaz sem proti njemu kakor kaplja na vejici.* (N. pr.) — *Beseda mu teče* (ne pa: *beseda teče mu*) *kakor sok v dobu.* (N. pr.)

Kedar se pa zaimek kot osebek v glagolu skrije, stopi breznaglasnica vselej za dopovedek, na pr.: *Dobro mu je* (ne pa: *mu je dobro*) *kakor ribi v vodi.* (N. pr.) — *Vlači se kakor megla brez vetra* (ne pa: *se vlačí . . .*). (N. pr.) — *Bliščí se kakor svetlo solnce* (ne pa: *se bliščí . . .*). (N. pr.)

b) Kedar imá osebek za seboj kak pristavek, tedaj denemo breznaglasnico vselej za ta pridevek, na pr.: *Krizostom Zlatousti je napisal veliko pism.* — *Deček prijaznega lica je bil naš vodnik.*

c) Kedar začenja stavek dopovedek ali predmet ali pa prislovno določilo, dene se breznaglasnica za besedo, ki namesto osebká na prvem mestu stoji. Preglejmo sledeči stavek po raznih teh razmerah: Na prvem mestu z osebkom: *Bog je stvaril človeka po svoji podobi*; — z dopovedkom: *Stvaril je Bog človeka po svoji podobi*; — s predmetom: *Človeka je stvaril Bog po svoji podobi*; — s prislovnim določilom: *Po svoji podobi je stvaril Bog človeka.*

d) Glagol: *sem, si* itd. začenja govor samo tedaj, kedar je samostojen, ne pa pomožnik, vzlasti če ima naglas; na pr.: *Je Bog, ki vse ravná.* — *Je oko, ki vse vidi.* — *Je-li prostorojen? Je.* — *Ali bo varuh vdovam in sirotam? Bo* (bode).

5. Nikalnica *ne* stoji vselej pred svojim glagolom in odrine načinovno določilo, če je bilo prej pred glagolom, za glagol; na pr.: *Fant lepo piše — fant ne piše lepo.* — *Človek vodi celó na konju ne uteče.* (Cegn.) — *Ne prepahuj si želodca z osladnimi jedmi.* (Ravn.) — *Z jezičnim se nikar ne prepiraj.* (Ravn.)

Opomba. Kedar se snide nikalnica z zastarelo aoristno obliko *bi*, stopi pravilno pred njo kakor pred druge glagole, torej: *ne bi vedeli, ne bi znali* itd.; v sedanji slovenski pisavi pa se nahaja po gostem za njo, rekel bi zató, ker smo čut o glagolski naravi besedice *bi* skoro popolnoma izgubili. Na pr.: *Ko vroči trud bi ne* (nam. *ne bi*) *potil človeka, kako bi v prsih misel se rodila!* (Cegn.) — *To bi ne bilo prav* (nam. *to ne bi bilo prav*), *ko bi le grablje imeli, vil pa ne.* (N. pr.)

6. Vprašalna členica *li* stopi tik za glagol, s katerim se vprašanje zastavlja, na pr.: *Je-li to resnica?* — *Ni li ta otroška igra podoba prihodnjega življenja?* — *Prideš li ti ali tvoj brat?*

§ 381. Po umetnem redu se vrsté besede:

1. Dopovedek stopi pred osebek in za njima se porazvrsté ostali stavkovi členi; na pr.: *Popotniki in gostje smo na zemlji.* (Ravn.) — *Velik dar božji je materin jezik.* (Slom.) — *Prestrašna korenina vsega zla je pohlep.* (Slom.) — *Otrpnili so udje mi in sklepi.* (Preš.) — *Raztrgane so niti naše zveze.* (Cegn.)

2. Pridevek, ki stoji v navadnem redu pred samostalnikom, dene se za-nj, oni pa predenj; na pr.: *In vzame sabljico ostró in kakor solnce tak svetló.* (N. ps.) — *Dajte zobati pšenice zrele, dajte piti mu rebulje bele.* (N. ps.) — *Srebern las je serosti kras.* (N. pr.) — *Molitev je vsake krščanske hiše najboljša varhinja.* (Slom.) — *Najlepša sreča je v naročju božjem.* (Kos.)

3. Kedar se opira glavna misel na dopolnila ali določila, stopijo predmeti ali prislovi na prvo mesto; na pr.: *Stare smrt pokosí, mlade postrelí.* (N. pr.) — *Svetu pokažite lik domače navade in misli.* (Kos.) — *Kakor senca ginejo naši dnevi.* (Ravn.) — *Na domačem pragu se petelin lahko repenči.* (N. pr.) — *Med cvetje se skrivajo tudi strupene kače.* (Např.)

4. Besede, ki prav za prav vkup gredó, porazmaknejo se po drugih stavkovih členih, na pr.: *Mrak ovije zemljo temen.* (Kos.) — *Gradove varvaj zidane.* (N. ps.) — *Život mi vzami in glavó.* (N. ps.) — *Skalnih vrat razdene se trdnjava.* (Olib.) — *Pila mrzlo bom vodó, ki v črni gori se dobó.* (N. ps.) — *Kratke reče vsem skrivé besede.* (Kr. r.)

5. Pomožni glagol, ki stoji po navadnem redu takoj za osebkom ali dopovedkom, pomakne se proti koncu ali celó na konec celega stavka; na pr.: *Človek brez vere, vere ni vreden.* (N. pr.) — *Vladala na mestu mile brez ljubezni tujka bo.* (Kos.) — *Nobena ptica brez perotja ni, brez orožja tudi jaz ne bom.* (N. ps.) — *Tu pri vas ostala bom, tu pri vas zaspala bom.* (N. ps.)

6. Posamezne besede ali celi reki se ponavljajo, kar se nahaja posebno v narodnih pesnih; na pr.: *Skrbna mati, urno mi vstanite, oj vstanite in mi razložite.* (N. ps.) — *Za mizo sta popotna dva, popotna dva, oba mladá.* (N. ps.) — *Hitro hitro mine čas, mine tudi lep obraz.* (Orož.) — *Radost se po vsej raznese Pragi, okol' Prage razleti se radost po vsej zemlji od radostne Prage.* (Kr. r.)

7. Včasi se navadni način pripovedovanja opusti in z zastavljenim vprašanjem veljava sledeče póvedi povzdigne, ali pa se kak stavkov člen sam za se postavi in v stavku po kazalnem zaimku nadomesti; na pr.: *Kaj vam pravim, vi sosedje, bratje in vam drugim, ki ste moji svatje, ženitovanja ste mi pričakovali, jutre ju pa bomo pokopali.* (N. ps.) — *Ključec, to ti je bila zvita glava, da mu po vsem Kranjskem ni bilo para.* — *Sramežljivost, ona je angelj, ktereга je dal nedolžnosti Bog za varuha.* (Ravn.)

B. V zloženem stavku.

§ 382. Kakor v prostem, kaže se tudi v zloženem stavku velika različnost v porazstavljanju posameznih besed in stavkov, tako da se laže daje iz dejanske rabe naučiti, nego ipregledno v slovnična pravila povzeti. Samo v obče bodi tu omenjeno, da se vežejo glavni in odvisni reki zloženega stavka blizu v tem redu, po katerem se vrsté posamezni členi v prostem stavku. Tedaj se nahaja vsak odvisnik navadno na tistem mestu, kjer se je bil kot člen prostega reka glavnemu stavku odcepil, zdaj spredaj, zdaj vzadi, zdaj v njegovo sredino postavljen. Komur je torej znana stava besed v prostem stavku, ta bode tudi odvisnikom z lahkoto pogodil pravo mesto. Sicer pa se naj pomni:

1. Slovenščina rada začenja govor z glavnim stavkom, ker po navadi ta glavno misel izrekuje; če se pa po odvisniku naznanja misel, ki se je prva rodila, tedaj stopi odvisni stavek na prvo mesto. Po tem takem nam služijo osebkovi stavki navadno kot sprednjiki, pridevkovi kot srednjiki, predmetovi kot naslednjiki, prislovni pa kot sprednjiki in tudi kot naslednjiki. Najmanj se slovenščini prilegajo srednjiki; zató se stavek po gostem tako zasuče, da pridejo vsemu reku na konec. Na pr.: *Kdor je moder, kmalu spozna stopinje proti nesreči, da se je ogne.* (Met.) — *Kdor hoče iti na Dunaj, mora pustiti trebuh zvunaj.* (N. pr.)

— *Ne obetaj si in ne želi, kar ti ne gre po pravici.* (Met.) — *Če te nadloga obišče, spomni se, da je veliko drugih še bolj nadložnih, od katerih se imaš potrpežljivosti učiti.* (Met.) — *Kedar ogenj ljubezni ugasne, izkušnjave človeka zelo lahko poderó.* (Met.)

2. Kedar je odvisnik glavnemu stavku v sredo ali na konec postavljen, treba je vselej gledati, da se pridene precej za tisto besedo, kateri je dan v pojasnjevanje, da ne bode med njima nikake druge besede razun kakega imenu pritaknjenega pojasnila; na pr.: *Vsako delo imá svoja glasna znamenja, ktera so čudna ali morebiti smešna tem, ki niso tistega dela.* (Vodn.) — *Bog, kateri siti in napaja, ne zapusti nikogar, kdor se sam ne zapusti.* (Pr.) — *Marsikteri se hvali s takimi rečmi, katerih bi ga moralo sram biti.* (Met.) — *Govornik mora poznati pravila, po katerih se govor umetno zлага, in tudi pravila, po katerih se zložena stvar tako pred oči stavi, da poslušalca zavzame.* (Slom.)

3. Dopovedovalni glagol stavku sploh na konec pokladati, kakor v odvisnikih v nemščini, to slovenščini ni lastno; pravo mesto mu je kmalu za oziralnikom ali veznikom, bodi si precej za pomožnikom ali vsaj blizu njega; predaleč naj se glagol nikoli ne deva od svojega pomožnika, posebno na konec ne, razun v kračjih stavkih. Na pr.: *Sam Bog vé za mejnike, doklej bo seglo njegovo usmiljenje.* (Met.) — *Veseli naj bodo mladenči, da jih od začetka ne silimo s tujimi neznanimi besedami.* (Vodn.) — *Skrbi svoj jezik oblikati in tako brhko govoriti, da ga bodo spoštovali tudi sosedje.* (Slom.) — *Kdor le svoja dobra dela vidi in zasluženja drugih ne pozna, ta je nauka potreben.* (Met.)

4. Kakor v prostem, jednako ne smejo tudi v zloženem stavku brez naglasnice začenjati govora. Da tu pravo pogodimo, treba je gledati na to, ali stoji odvisnik za glavnim stavkom, pred njim ali pa v njegovi sredini.

a) Če stoji odvisni stavek za glavnim, stavijo se brez naglasnice v glavnem tako, kakor v prostih rekih, v odvisniku pa se naslantajo precej na oziralni zaimek ali na veznik; na pr.: *Marsikdo svojega dobrotnika graja in opravlja, ker meni, da mu je premalo dobrot skazal.* (Met.) — *Človeku posebno težko dé, ako spozna, da mu resnico prikrivajo in ga z lažjo tolažijo.* (Met.) — *Ne plaši se, ako se zbodeš na poti življenja ali ti nesreča za petami gre.* (Slom.)

b) Če stoji odvisnik pred glavnim stavkom, naj se pazi, ali je glavni stavek zvezan z odvisnikom po kakem kazalnem zaimku

ali členici, ali pa ni zvezan. Odvisnik se veže z glavnim stavkom tako, da na oziralnike v prvem sledi kazalnik v drugem stavku, kakor: *kdor, kateri — ta, tisti, oni; kar — to, ono; kjer — tam, ondi; koder — tod; kamor — tja; kedar — tedaj, ondaj; kakor — tako; ako, če — tako; ako (če) ravno — vendar* itd.

a) kedar je odvisnik zvezan z glavnim stavkom po kakem kazalniku, tedaj se postavljajo breznaglasnice tik za kazalnik, ktereга je posebno tedaj potreba, kedar ni z oziralnikom v tem istem sklonu; na pr.: *Komur ni sreča prirojena, ta si zastonj za njo pete brusi.* (N. pr.) — *Kdor se s hudobnim pečá, ta se sam popači.* (Ravn.) — *Kar se v igri dobi, to se v igri izgubi.* (N. pr.) — *Kakor se zlato v ognju spozna, tako se pravi prijatelji v nesreči skušajo.* (Met.) — *Za kar se velikrat prepirajo in pravdajo, to ni dosti več vredno ko oslova senca.* (Met.)

β) kedar je kazalnik v glavnem stavku izpuščen, tedaj pokladamo breznaglasnico za prvo samostalno besedo; le kračja pomožnikova oblika je in so stoji včasi od kraja, kar pa ni, da bi v pisavi posnemali. Na pr.: *Kdor le pika in pa stoka, služil si bo komaj krop* (krivo je: *si bo služil*). (Pot.) — *Ako te tvoje desno oko pohujša, izderi je in vrzi je od sebe.* (Met.) — *Kdor se hoče svoje teže iznebiti, mora jo prej dobro poznati.* (Met.) — *Da se resnica prav spozná, treba je čuti dva zvoná.* (N. pr.) — *Če skušam ptica se s tebo, život mi vzami in glavó.* (N. ps.) — *Kdor svojo domovino v resnici ljubi, ne sramuje se* (krivo je: *se ne sramuje*) *materinega jezika, ki domače kraje po domače oživlja.* (Slom.) — *Kdor slovenščino ljubi, čedi jo in lika pri sebi in pri drugih.* (Slom.) — *Kdor ne vaga, je brez blaga* (bolje: *ta je ..*). (N. pr.)

Opomba. 1. Če ne moremo drugače, vzamemo včasi daljšo obliko, kjer jo imamo, ali pa postavimo osebne zaimke: *jaz, ti, on, ta* itd. na prvo mesto; na pr.: *Če si sam ne znaš pomagati, jaz ti ne morem.* (N. pr.) — *Kdor se slovenski govoriti sramuje, njemu se bo jezik grdo zapletal, kedar bo po domače govoriti potreba; le kogar slovenščina veseli, on bo čedno govoril, kakor se spodobi omikanemu človeku.* (Slom.) — *Če je oče junak, bode sin gotovo vojak.* (N. pr.) — *Kar je dobro, to se samo hvali.* (N. pr.)

2. Včasi se nam je daljša oblika tako obrusila, da nam ostane samo njen konec v ustih; na pr.: *Kdor maže, (nje)mu kaže.* (N. pr.) — *Kdor čas ceni, (nje)ga čas tudi.* (N. pr.)

c) Kedar je odvisnik med glavni stavek vtaknjen, tedaj imamo ravno tako kakor pod b) odvisni stavek spredaj, glavnega drugo polovico pa vzadi; razloček je samo ta, da druge polovice nikoli

ne začenja kak kazalnik. Breznaglasnica stopi tedaj tudi tukaj za prvo samostalno besedo, ali pa se ji dá daljša oblika. K večjemu sme stati od kraja, ko bi po prestavi za samostalnico prišla stavku na konec ali preblizu konca, kar žali uho in lepoglasje krha. Na pr.: *Dobrota, ki se očetu skaže, nikdar ne bode pozabljena.* (Ravn.) — *Misli, ki odleté, težko se ti povrnejo.* — *Zakon, primerno razglašen, vezalen je za ves narod.* (Podg.) — *Rodove, ki nimajo prave vere ne nauka, bodeš težko ločil od živine.* (Slom.)

5. Da bode tvoja pisava domača in prav narodna, pomni si besede, ki jih je napisal nepozabljivi Slomšek slovenski mladini v sporočilo: „Slovenska pisava ljubi kračje stavke od nemške; njen kras so zrnate misli, krepki izreki in pa v domačem duhu ubrane podobe. Preobširni stavki so radi vodenični in mračni za prosti razum Slovencev. — Stavki tvojega govora naj se vrsté v čedni razmeri tako, da jeden stavkov predolg, drugi prekratek ne bode. — Varuj se pisavo preveč lepotičiti; preveliko rožic, prilik in zgledov je potrata. Vodenična pisava ima veliko besed, pa malo zrnja, — mlačna ali celó mrzla poslušalcev in bralcev ne pogreje — mračna glave ne pojasni in srca ne razgreje kakor solnce oblačno, — medla nima krepkih mislij ne cvetja, brez prave logike dolg čas dela, — zmedena in zahomatana izpeljati ne more in poslušateljem težo napravlja, — preobširna preveč kroži in se z besedami in izreki preobloži ter razum temni, — prepočasna in dolgočasna svojo reč kroži in ongavi tako, da besede poprej opeša, nego končá. — Tudi presekana in presuha pisava ne veljá, ako pišeš, kakor bi otrobe vezal brez prave zveze in oblike. — Posiljena pisava vlačí misli in stavke, cvetje in prilike v svoje kolo kakor za lase; take besede so poslušalci in bralci hitro siti. — Teh in takih napak se varuj, kedar pišeš. Naj teče prav po domače, v čisti slovenščini tvoje peró!“

Peti del.

O stihotvorstvu.

U v o d.

§ 383. V prozaičnih spisih nam služi nevezana beseda ali proza, v pesniških proizvodih pa vezana beseda. Glavno pravilo pesniškemu jeziku je lepota, ki se razodeva v soglasju vsebine z zvonanjo obliko.

Zvunanjo pesniško obliko uči metrika ali stihoslovje t. j. nauk o stihih ali verzih.

Stihoslovje nas uči 1. zloge mériti, 2. zloge v stope vezati, 3. stope v stihe ubirati, 4. stihe po rimi v soglasje skladati, in 5. iz stihov kitice spletati.

Merjenje zlogov.

§ 384. V slovenščini se merijo zlogi po naglasu ali podarku, ne pa kakor pri Grkih in Rimljanih ne gledé na naglas po dolžini ali kratkoči posameznih besed. Mi imamo tedaj náglasno merilo, ki se upira na naglašene in nenaglašene zloge v besedah.

Naglašeni zlogi so dolgi, nenaglašeni so kratki, na pr.: g o s p ó d, m é s t o. Kratke zloge zaznamujemo s polkrogom ◌, dolge pa s črtico -; na pr.: g ö s p ō d, m ě s t ō.

Zlogom, ki jih zdaj kot kratke, zdaj kot dolge v rabo jemljemo, dajemo obojno znamenje ◌, na pr.: m ě , j ě.

Ritem.

§ 385. Izgovarjajoči besede v stavku povzdignemo vselej glas svoj, kedar hočemo kak zlog naglašati, sicer pa padamo z glasom. Tako menjavajo v govoru dolgi in kratki zlogi med seboj,

t. j. vzdig in pad našega glasú. Po jednakomernem menjavanju dolgih in kratkih zlogov nastaja mérsko ali taktično gibanje, ki mu pravimo ritem (Rhythmus). Na pr.:

Na góro, na góro
Na stíme vrhé,
Tja klíče in míče
In vábi sreé.

Vilhar.

Srce ní mirú mi dálo,
Bójni sém zapústil gróm;
V kráj domáči mé je gnálo,
Glédát zápuščéni dóm.

Stritar.

S t o p e.

§ 386. V stope (Versfüsse) se vežejo dolgi zlogi z jednim ali dvema kratkima. Stope so tedaj dvo- in trizložne.

Dvozložni so: 1. trohej — ∪: gōrā, slāvā.
2. jamb ∪ —: gōspōd, Bōgā.
3. spondej — —: mōj brāt.

Trizložna sta: 1. daktil — ∪ ∪: rōžičā, ljūbljēñi.
2. anapest ∪ ∪ —: nēpōkōj, ōrātār.

Trohejske in daktilske stope imajo padajóč, jamske in anapeške pa rastóč ritem.

S t i h i.

§ 387. Dve, tri ali več stop jednoiste vrste t. j. padajočega ali rastočega ritma tvarjajo umetno ubrane vrstice ali stihe. Po številu stop v jedni vrstici razločujemo dvo-, tri-, čvetero-, petero ali večstopne stihe.

Najnavadnejši stih v slovenščini so: 1. trohejski, 3. trohejsko-daktilski, 3. jambski, in 4. daktilski.

a) V slovenskih narodnih kakor umetnih pesnih nahajamo šestokrat stihe, ki so iz treh, štirih ali več trohejskih stop ubrani. Na pr.:

— ∪ — ∪ — ∪ — ∪ — ∪
Stóji, stóji mésto bélo,
Célje lépo in vesélo.

Nar. pes.

— ∪ — ∪ — ∪ — ∪ — ∪ — ∪
Bréda vstáne, kó se dán zazóri,
Sé sprehája sém ter tjá po dvóri.

Nar. pes.

— ∪ — ∪ — ∪ — ∪ — ∪ — ∪ — ∪
Bóg nam dál je dóbro srce, úm in pámet zdrávo,
Póvzdignímo krépké gláse dómovíni v slávo.

Cegnar.

Večkrat manjka trohejskemu stihu zadnji kratki zlog. Taki stih so nepopolni ali katalektični, dočim stihe s popolno zadnjo stopo popolne ali akatalektične imenujemo (*κατάληξις*, prenehljaj). Na pr.:

— ∪ — ∪ —
 Jáz sem góre sín
 Bívam vrh planín
 Ljubim svóbodó
 Dóle ín goró.

Vilhar.

— ∪ — ∪ — ∪ —
 Vstópim sé na vrh planíne
 Sólnce rávno góri gré;
 Z nébotične vísočine
 Sé mi dáljni svét odpré.

Kaljavec.

V trohejskih stihih se najrajši razodevajo mirna in resnobna čutila. Oni so slovanskim narodnim pesnim najbolj po godu. V junaških pesnih so peterostopni troheji, takozvani deseterci naj-češče v navadi. Na pr.:

Lépa Vída jé pri mórju stála
 Tám na pródu sí plenice prála.

Nar. pes.

Kó začénja sé na vzhódu jútro,
 Vés povzdigne sé sovražni tábor.

Kralj. rok.

Ráno Márko kraljevič napóti
 Sé v nedéljo préd žarécím sólncem
 Pókraj mórja v Urvinó planíno.

Srbska nar. pes.

b) Trohejsko-daktilski stih se ubirajo iz trohejskih in daktilskih stop, ki se v večstopnih stihih rade jedna za drugo menjavajo. Ob koncu stiha manjka čestokrat trohejskemu stopu kratki nenaglašeni zlog (nepopoln stih). Na pr.:

— ∪ ∪ — ∪ — ∪ ∪ —
 — ∪ ∪ — ∪ — ∪ ∪ —
 Príšla bo zíma, príšla bo smrt,
 Trnje mi bóde jámo skopálo;
 Kríl bo gomílo bíserni pít,
 V sládkem počítku trúplo ležálo.

Cegnar.

— ∪ ∪ — ∪ — ∪ ∪ —
 — ∪ ∪ — ∪ — ∪ ∪ —
 Síce trepéče
 Od hrepenénja
 V šúmni vrtínee
 Síli življénja.

Jenko.

— ∪ ∪ — ∪ ∪ — ∪
 — ∪ ∪ — ∪ ∪ —
 Ládija méni domóvje
 Pólje neskónéno morjé;
 Klási ruméni valóvje
 Kédar je žárki zlaté.

Umek.

c) Jambski stih se ubirajo iz treh, štirih ali več jambskih stop. Jambski stih se sklepa z šestokrat z nenaglašenim kratkim zlogom, in so tedaj nadštevilni ali hyperkatalektični. Na pr.:

— — — — —
 — — — — —
 Tam béli Dúnaj mí stojí
 Na Dúnajú kaj sé godí
 Me dóbro póslušájte ví.

Nar. pes.

— — — — —
 — — — — —
 Trd bódi, néizprósen, móž jeklén
 Kedár braníti jé částí in právde
 Naródu in jezíku svójemú.

Jurčič (Tugomer).

Jambski stih so prikladni za krepke in strastne počutke ter se radi rabijo v epskih pesnih in dramatskih umotvorih. Na pr.:

Odlóčení so róži krátki dnóvi,
 Ki príde ná-njo pómladánska slána.

Prešéren (Krst).

d) Daktilski stih sestajajo iz dveh, treh ali več daktilskih stop. Zadnji stopi manjka šestokrat po jeden, včasih celó po dva nenaglašena zloga. Taki stih so nepopolni ali katalektični. Na pr.:

— — — — —
 — — — — —
 Vítezi cénjeni!
 Kám ste naménjeni
 Káj vam zažíga v obrázu pogúm?

Koséski.

— — — — —
 — — — — —
 Móglá umréti ní stára Sibíla
 Dá so prinéslí jí z dóma prstí;
 Jédna se tébi je želja spolnila:
 V zémљи domáči da trúplo leží.

Prešéren.

§ 388. Med daktilskimi stih najvažnejši je šestomer ali heksameter. Šestomer sestaja iz šesterih daktilskih stop, izmed kojih mora zadnja biti vselej spondej (ali trohej). Namesto prvih štirih daktilov utegnejo stati tudi spondeji. Ker pa nimamo v slovenščini pravih spondejev, moramo si iste na umeten način ponarejati. V to svrhu si vzamemo za prvo polovico v spondeju naglašen zlog (bodi si to končni zlog kake besede ali jednozložna beseda sama), za drugo polovico pa jednozložno besedo ali pa prvi, če tudi kratek (nenaglašen) zlog naslednje besede. Kolikor je namreč drugi zlog prekratek, to nadomestuje odmor t. j. prenehljaj med prvo in drugo besedo. Tako se opravičuje v slovenskem šestomeru tudi raba trohejev namesto prave stope spondejske. Na pr.:

— u u — u u — || — u u — u u — u
 — u u — u u — || — u u — u u —

Svétu pokážite lik domáče naváde in míslí,
 Bítí slovénske krví bódi Slovénecu ponós.

Koseski.

Lepo ubrani šestomeri so isti, v katerih se besede ne končujejo s stopami, temveč kjer stope v dve besedi segajo, konec prve z začetkom druge vežóč. Na tak način nastaja zarez a ali odmor sredi stope; v šestomeru navadno po dolžini tretje stope (glavna zarez a).

Stoji-li zarez a za dolžino, tedaj je krepka ali moška, nastopi pa li za kratkim zlogom, onda je slaba ali ženska.

R i m e.

§ 391. Rima je soglasje jedno-, dvo- ali trizložnih besed ob koncu vrstic. Včasih nahajamo rime tudi sredi stiha.

Jednozložna rima je krepka ali moška, dvozložna je mehka ali ženska, trizložna pa tekoča; na pr.: *dar — kvar; čast — slast; golób — zób; sláva — zdráva; míla — síla; moje — tvoje; čakala — plákala; cénjeni — naménjeni.*

Dala si mi pesnij slast
 Naj donijo tebi v čast.

Levstik.

Kedar mogočni gospodár
 Drvi jih sem ter tja vihár.

Prešeren.

In zmagovit na tla domača
 Se Jefte s hrabro četo vrača.

Gregorčič.

Lepó si ko nekdanje čase
 Obliče tvoje še smehljá se.

Stritar.

Nevihti je dana gotova oblást,
 Hujše mi planemo
 Urnejše zmanemo

V prah jo spreménimo vražno pošast.

Koseski.

Zastava že razvita je,
 Morilna cev nabita je,
 Nabrušen bridki meč.

Nezmagana mi čêta smo,
 Brez straha in trepêta smo
 Ura! med bojni grom.

Gregorčič.

Rime morajo biti vselej čiste, t. j. v rimah se morajo samoglasniki in soglasniki, začenshi od naglašene samoglasnika, popolnoma strinjati, na pr.: *sad — mlad; rast — past; séje — véje; počásne — ugásne; doba — zloba; vriskajo — bliskajo; planemo — zmanemo.*

Večkrat se rimajo tudi: *mlát — klad; mraz — nas; okróg jók; plot — rod.*

Slabe so rime, kakor: *grdoba — hudoba, imé — samé, lepó — pojó*; ali breznaplasnice: *me — je; srcé — se; je — vrsté; šumí — gledati; srcé — deklíce* itd.

Boljše in krepkejše so rime v deblu besednem kakor v končnici; na pr.: *glava — zdrava* je krepkeje nego *nebésa — telésa*, ali *sedijo — medlijo*, ali *gorkó — svetló.*

Napósled naj se še pomni, da se morajo v rimo óne besede postavljati, ki imajo v stavku poseben pomen in poudarek. Gledé na lepoglasje je vzlasti paziti na to, da se samoglasniki v rimah prijetno vrsté. Preveč jednolične so rime kakor: *-ice, -ije, -ila, -ina*, ali *-ala, -aje, -ale, -ače* itd., kedar se jedna za drugo vrsté, ter so lepoglasju in pesniški obliki sploh na kvar.

§ 392. Po vrsti, v kateri soglasno ubrane vrstice jedna drugi sledé, so rime:

1. zaporedne: *aa bb cc* itd.

Tam, kjer cvetlice krasne cvetó,	<i>a</i>
Mislím, da sreči venec pletó;	<i>a</i>
Solnce pa rev'ce ves dan prepeka,	<i>b</i>
Kosec jim slednjič glav'ce poseka.	<i>b</i>

Virk.

2. prestopne: *ab ab cd cd* ...

In kar rod za rodóm dela	<i>a</i>
Čas natihoma podira;	<i>b</i>
Mest posutih vrsta cela	<i>a</i>
Ti resnico to podpira.	<i>b</i>

Svetličič.

3. objemne: *abba* ...

Komur pevski duh sem vdihnil,	<i>a</i>
Z njim sem dal mu pesni svoje;	<i>b</i>
Drugih ne, le te naj poje,	<i>b</i>
Dokler da bo v grobu vtihnil.	<i>a</i>

Prešéren.

4. zapletene: *aba, bcb, cdc* ...

Največ svetá otrokom sliši Slave	<i>a</i>
Tja bomo našli pot, kjer nje sinovi	<i>b</i>
Si prosto vol'jo vero in postave.	<i>a</i>
Ak' pa naklonijo nam smrt bogovi	<i>b</i>
Manj strašna noč je v érne zemlje krili	<i>c</i>
Ko so pod svetlim solncem sužni dnovi.	<i>b</i>

Prešéren (Uvod h Krstu).

5. pretrgane (med rimama je vrsta brez rime):

Kolikrat pač pevec poje	<i>x</i>
Tak' okroglo in veselo,	<i>a</i>
Pa mu skrivna solza lije	<i>y</i>
Dol na lice obledelo.	<i>a</i>

Ledinski.

§ 393. Redkoma nahajamo namesto rime asonanco in aliteracijo v pesnih slovenskih. Asonanca nastane, ako se jednoisti samoglasniki sredi besed ponavljajo, aliteracija pa, če se besede z jednoistimi soglasniki začenjajo; na pr.:

a) Tebe še gledam,
Ti mi še siješ,
Ljubo in milo
Zgodnja danica.

Cegnar.

b) Dan se za dnevom
Dalje pomika,
Leto za letom
Lahno poteka.

Hicinger.

Večkrat se pesniki zraven rime poslužujejo še asonance ali aliteracije, zató da vsebino krepkeje po obliki in glasu označijo, na pr.:

Meč z oklepom v dno brezdna brenkoče,
Konj se strga, podkve vdar ropoče,
Krokotajo vrani iz prepada.

Levstik.

Namesto posameznih glasov ponavlja slovenščina rajši céle besede v stihu, večkrat pa tudi po céle vrstice jedno za drugo. Vzlasti je tako ponavljanje priljubljeno v národnih pesnih (gl. § 381. 6), kar jim daje poseben pévni značaj. Na pr.:

Oj stojaj, stojaj Beli grad,
Za gradom teče rudeča kri,
Za gradom teče rudeča kri,
Da b' gnala mlinske kamne tri.

Nar. pes.

Stoji mi stoji poljece,
Pólje lepo široko;
Na polju stoji pristava,
Prelépa nóva pristava.

Nar. pes.

K i t i c e.

§ 394. Kitice (strofe) so iz dveh, treh, štirih ali več stihov v celoto ubrani pesniški odstavki, ki se v taisti sestavi večkrat ponavljajo.

Kitice se ločijo v domače, kakor jih kažejo domače, navadne umetne in narodne pesni, in v tuje, ki so iz starih klasiških in iz novejših tujih slovstev povzete.

a) Domače kitice imajo navadno po čvetero, šestero ali osmero vrstic; včasih je v kitici tudi samo po dvojce ali troje, včasih pa celó po deset ali še več stihov. Na pr.:

Naj pesen umétna
Naj merjena bo,
Nikdar ni prijetna,
Ak' žali uhó.

Vodnik.

Kje so moje rožice,
Pisane in bele?
Moj'ga srca ljubice,
Žlahtno so cvetele:
Ah pomlad je šla od nas,
Vzela jih je zima, mraz.

Orožen.

Cesarske puške pokajo
Se turške gospe jokajo;
Cesarski bombe mečejo,
Se Turki z grada vlečejo.

Nar. pes.

Živel sem dolgo časa z vami,
Le zopet v roko, grčav les!
Če imam torbico na rami,
Ne briši, sestrica, očes;
Ta ni možak, ta ni za rabo,
Kdor videl tujih ni ljudij;
Te hribe pustil bom za sabo,
Mogoče mi ostati ni.

Levstik.

b) Iz novejših tujih jezikov se v slovenščini včasih v rabo jemljejo: tercina, stanca, decima in Nibelunška kitica.

1. Tercina šteje po troje peterostopnih jambskih stihov z zapletenim rimanjem: *aba, bcb, cdc* itd., le poslednja tercina ima štiri vrstice s soglasjem: *x y x y*. V tercinah je zložena Prešérnova „Nova pisarija“ in Uvod h „Krstu pri Savici“. (Glej § 392. 4.)

2. Stanca (ottave rime) je spletena iz osmero peterostopnih jambskih stihov s soglasjem: *ab ab ab ce*. Ta kitica je priljubljena vzlásti v večjih epskih proizvodih; v njej je zložen Prešérnov „Krst pri Savici“ in epska pesen: „Sedem sinov“ od J. Žemlje. Na pr:

Dnij mojih lepša polovica kmalo,	<i>a</i>
Mladosti leta, kmalu ste minule;	<i>b</i>
Rodila vi ste meni cvetja malo,	<i>a</i>
Še tega rož'ce so se koj osule;	<i>b</i>
Le redko upa solnce je sijalo,	<i>a</i>
Viharjev jeze so pogosto rjule;	<i>b</i>
Mladost! vendar po tvoji temni zarji	<i>c</i>
Sreé bridkó vzdihuje: Bog te obvarji!	<i>c</i>

Prešeren (Slovó od mladosti).

3. Decima je ubrana iz desetih čveterostopnih trohejskih vrstic s soglasjem: *a bb aa cc dd e*. V decimah so zložene vse glose. Glej Berilo za V. in VI. razred, str. 6. in 258.

4. Nibelunška kitica šteje štiri šesterostopne jamske stihe z jednim nadštevilnim zlogom za tretjo stopo. Odmor sredi vrste deli stih v dve polovici. Soglasje je *aa bb*. Na pr.:

◡ — ◡ — ◡ — ◡ || ◡ — ◡ — ◡ —

Na gróbljo, kí prerášča jo máh že mnógo lét,
 Še dán danášnji hódi se stúdna káča grét;
 Kdor sróča jó, se vřne, pobégne máhomá,
 Da sríce gróze tésno mu kómaj sópsti dá.

Svetličič.

§ 395. Razun teh domačih in tujih kitic služijo nam še čestokrat distihi in razne kitice stalnih lirskih oblik, kakor so: sonet, glosa, gazela, kancona, tencona, triolet; o teh glej Slovensko berilo za V. in VI. razr., str. 6. in str. 253—261.

Redkoma se rabijo v slovenskem slovstvu Horacijeva merila, kakor so na pr.: safiška, asklepijadska, alkejska kitica, o katerih nas vsaka izdaja latinskega pesnika dovoljno pouči. Primerjaj na pr. safiško kitico, v kateri je zložil A. Umek pesen „Vekovitost človeških del“.

— ◡	— ◡	— ◡ ◡	— ◡	Kár žíví človeštvo na zémљи,
— ◡	— ◡	— ◡ ◡	— ◡	Píčlo čása méro spoznáva;
— ◡	— ◡	— ◡ ◡	— ◡	Stávi pá si v délih nesmřtnost
		— ◡ ◡	— ◡	Z dlánjo in úmom.

Doklada.

I. Pismo cirilsko.

Broj	Azbuka	Ime	Abeceda	Broj	Azbuka	Ime	Abeceda
1	А а	az	a	23	Х х	hěr	h
2	Б б	buky	b	24	Ґ ґ	ót	ó
3	В в	vědè	v	25	И и	šta	št (šč)
4	Г г	glagol	g	26	Ц ц	ci	c
5	Д д	dobro	d	27	Ч ч	črv	č
6	Е е	jest	e	28	Ш ш	ša	š
7	Ж ж	živěte	ž	29	Ъ ъ	jer	— (ǔ)
8	С с	zělo	dz	30	Ы ы	jery	y
9	З з	zemlja	z	31	Ь ь	jerek	— (ǐ)
10	И и	iže	i	32	Ѣ ѣ	jat	é, ě
11	І і	i	i (j)	33	Ю ю	jus	ju
12	К к	kako	k	34	Ѧ ѧ	ja	ja
13	Л л	ljudije	l	35	ІЄ іє	je	je
14	М м	myslite	m	36	А а	—	e (è)
15	Н н	naš	n	37	Ѧ ѧ	—	a (ò)
16	О о	on	o	38	ІА іа	—	je (jè)
17	П п	pokoj	p	39	ІѦ іѧ	—	ja (jò)
18	Р р	reci	r	40	Ѣ ѣ	ksi	ks
19	С с	slovo	s	41	Ѩ ѩ	psi	ps
20	Т т	tvrdo	t	42	Ѧ ѧ	thita	ǝ (th, f)
21	У у	uk	u	43	Ѩ ѩ	ižica	y.
22	Ф ф	frt	f				

II. Imena pisateljev in druge kratice.

- Bl. = Bleiweis (1808—81).
Cegn. = Cegnar.
Cig. = Cigale.
Conf. gen. = confessio generalis iz 15. stol.
Čb. = Čbelica Kranjska (1830—33, 1848).
Dalm. = Dalmatin (1550—1589).
Erj. = Erjavec (1834—87).
Greg. = Gregorčič.
Hašn. = Hašnik (1811—85).
Hicinger (1812—67).
Hrov. = Hrovat.
Jambr. = Jambrešič (ok. 1742).
Jarn. = Jarnik (1784—1844).
Jenko (1835—69).
Jer. = Jeran.
Jurčič (1844—81).
Kos. = Koseski (1798—1884).
Kr. r. = kraljedvorski rokopis. (Preložil
Levstik 1856.)
Krelj (1538—1567).
Led. = Ledinski (1816—68).
Levst. = Levstik (1831—87).
Lik. = Likar (1826—65).
Met. = Metelko (1789—1860).
Napr. = Naprej (časnik po Vilharju in
Levstiku izdavan 1863).
N. pr. = Narodni pregovor.
- N. ps. = Narodna pesen.
N. r. = Narodni rek.
Navr. = Navratil.
Olib. = Oliban (1824—60).
Orož. = V. Orožen (1808—75).
Podg. = Podgorski (Sveteč).
Pot. = Potočnik (1799—1872).
Pr. = Pregovor.
Preš. = Prešeren (1800—49).
Ravn. = Ravnikar škof (1776—1845).
Slom. = Slomšek (1800—62).
Strit. = Stritar (Boris Miran).
Svetl. = Svetličič (1814—81).
Šol. = Šolar (1827—83).
Šub. = Šubic 1802—61).
Trd. = Trdina.
Tom. = Toman (1827—70).
Trub. = Trubar (1508—1586).
Tuš. = Tušek († 1876).
Umek (1838—71).
Valj. = Valjavec.
Vern. = Vernè (1797—1861).
Vert. = Vertovec (1784—1851).
Vilh. = Vilhar (1818—71).
Virk (1810—80).
Vodn. = Vodnik (1758—1819).
Žem. = Žemlja (1805—43).

Kazalo.

Prvi del. — Glasoslovje.

	Stran		Stran
Slovensko pismo	1	A. Zlogi in besede	13
Veljava in izreka glasnikov.	2	B. Naglas in naglaski	13
A. Samoglasnikov	2	Pravopisje	16
B. Soglasnikov	4	A. Splošna vodila	16
Glasniki po njih izpreminjavi	6	B. Raba velikih pismen	17
A. Menjava samoglasnikov	6	C. Razzlogovanje	18
B. Menjava soglasnikov	8	D. Ločila	19
Zlogi in naglaševanje	13	E. Kratice	21

Drugi del. — Oblikoslovje.

	Stran		Stran
O govornih razpolih	22	Presežnja stopnja	47
Sklanjatev.		Sklanjatev stopnjevanih	
A. Samostalniki.		pridevnikov	48
Kaj in kolikér je samostalnik	23	C. Števniki.	
a) Spol	23	Kaj in kolikér je števniki	49
b) Število	25	A. Določni števniki	49
c) Sklon	25	I. Glavni števniki	49
d) Sklanjava	26	II. Vrstilni števniki	51
I. Sklanja ženskih samostalnikov		III. Ločilni števniki	52
na <i>a</i>	26	IV. Množilni števniki	52
II. Sklanja moških samostalnikov	29	V. Delilni števniki	53
III. Sklanja srednjih samostal-		VI. Družilni števniki	53
nikov	33	VII. Ponavljalni števniki	53
IV. Sklanja ženskih <i>i</i> -jevih debel	35	VIII. Samostalniški števniki	54
V. Dostavek k sklanji <i>i</i> -jevih		B. Nedoločni števniki	55
debel	37	D. Zaimek.	
VI. Sklanjava lastnih imen.		Kaj in kolikér je zaimek	55
A. Imen ljudij	39	I. Osební zaimki	55
B. Imen krajev, mest itd.	40	II. Svojlilni zaimki	59
B. Pridevnik.		III. Kazalni zaimki	59
Kaj in kolikér je pridevnik	42	IV. Vprašalni zaimki	61
A. Pridevnikova sklanja	42	V. Oziralni zaimki	61
B. Pridevnikovo stopnjevanje	45	VI. Nedoločni zaimki	62
Primerjalna stopnja	45		

	Stran		Stran
Spregatev.		Znamenje dovršnih in nedovršnih glagolov	99
Glagol.		II. Sprega brez osnovnega samoglasnika.	
Kaj in kolikér je glagol	63	1. Dam, dati	100
A. Osebe in števila	65	2. Vem, vedeti	101
B. Časi	65	3. Jém, jesti	102
C. Nakloni	65	4. Sem, biti	102
D. Doba	66	III. Zloženi časi in nakloni.	
O tvorbi časov in naklonov	67	I. Prihodnji čas	104
A. Osebila	67	II. Pretekli čas	104
Spregaló sedanjega časa	68	III. Predpretekli čas	105
B. Naklonila	68	IV. Pogojni naklon	105
Spregaló velevnega naklona	68	V. Želevnik	106
C. Pripone deležij	69	Trpna doba	107
D. Deblo ali osnova	69		
Vrstna razdelitev glagolov	70	Členice.	
I. Sprega po glagolskih vrstah.		A. Prislov.	
I. korenska vrsta	71	Kaj in kolikér je prislov	108
Prvi razred	71	I. Krajevni prislovi	108
Drugi razred	72	II. Časovni prislovi	109
Tretji razred	73	III. Načinovni prislovi	110
Četrty razred	74	IV. Uzročni prislovi	112
Peti razred	76	B. Predlog.	
Šesti razred	77	Kaj in kolikér je predlog	113
Sedmi razred	78	Predlogi z roditelnikom	114
II. vrsta	79	Predlogi z dajalnikom	115
III. vrsta	81	Predlogi s tožilnikom	115
Prvi razred	81	Predlogi z mestnikom	116
Drugi razred	83	Predlogi z orodnikom	116
IV. vrsta	85	C. Veznik.	
V. vrsta	88	Kaj in kolikér je veznik	117
Prvi razred	88	Priredni vezniki	117
Drugi razred	89	Podredni vezniki	118
Tretji razred	91	D. Medmet.	
Četrty razred	92	Kaj in kolikér je medmet	102
VI. vrsta	95		
Vrstno stopnjevanje glagolov	97		

Tretji del. — Skladje.

	Stran		Stran
Uvod	120	Obrazila za osebe	121
I. Izpeljava.		Obrazila za dejanja	124
A. Izpeljava samostalnikov	121	Obrazila za shrambe, prostore	125
		Obrazila za snovi in orodja	126

	Stran
Obrazila za kakovost in čega- vost, družbe in stanove	128
Obrazila za množine in skupne obilnosti	129
Obraževanje tujih imen	129
B. Izpeljava pridevnikov	131
Svojlina obrazila	131
Kakovostna obrazila	134
Množilna in snovna obrazila	136
Dejanja ali stanje znanilna obrazila	136
Manjšalna obrazila	138

	Stran
II. Sestava.	
O sestavi sploh	140
A. Sestava samostalnikov	140
B. Sestava pridevnikov	141
C. Sestava s predlogi	141
a) z ločljivimi	142
b) z neločljivimi	151
Besede tujega izvira.	
O starosti in važnosti tujih besed	153
Tuje besede v slovenščini	154—164

Četrto del. — Skladnja.

	Stran
Uvod: O stavku sploh	165
I. Prosti stavek.	
O glavnih členih.	
a) Osebek	168
b) Dopovedek	169
c) Vezanje dopovedka z osebkom	169
O dopolnilnih členih.	
A. Pridevek	172
I. Priredni pridevki	172
II. Podredni pridevki	173
III. Pretvorba podrednih v priredne pridevke	173
B. Predmet in prislov	175
C. O nikalnosti	175
D. Naglaševanje stavkovih členov	176
O sklonih.	
I. a) Imenovalnik	177
b) Zvalnik	178
II. Rodilnik	178
a) kot osebek	178
b) kot dopovedek	179
c) kot pridevek	179
d) kot predmet	181
e) kot prislovno določilo	183
III. Dajalnik	183
a) osebkov in dušne deležnosti	183
b) predmeta in drugih razmer	185

	Stran
IV. Tožilnik	186
a) predmetov	186
b) prislovnega določila	187
O sklonih s predlogi.	
a) Predlogi z rodilnikom	188
I. Pristni predlogi	188
II. Nepristni predlogi	190
b) Predlogi z dajalnikom	193
c) Predlogi s tožilnikom	194
d) Predlogi z mestnikom	195
e) Predlogi s tožilnikom in mest- nikom	196
f) Predlogi z rodilnikom in orod- nikom	200
g) Predlogi s tožilnikom in orod- nikom	201
h) Predlogi z rodilnikom, tožil- nikom in orodnikom	204
O imenih.	
A. Samostalnik	206
O spolu	206
O številu	207
O sklonu	208
B. Pridevnik	208
O pridevniku sploh	208
O primerjalni stopnji	210
O presežni stopnji	210
O nepopolnih pridevnikih	210

	Stran		Stran
C. Števniki	211	d) Glagolnik	236
a) O glavnih števnikih	211	E. O trpni dobi	236
b) O vrstilnih števnikih	212		
c) O ločilnih števnikih	212	II. Zloženi stavek.	
d) O množilnih števnikih	213	O zloženem stavku sploh	237
D. Zaimke	213	A. Pripredje.	
a) O osebnih zaimkih	213	a) Vežalni stavki	237
b) O svojilnih zaimkih	216	b) Protivni in ločilni stavki	240
c) O kazalnih zaimkih	217	c) Uzročni in sklepalni stavki	242
d) O vprašalnih zaimkih	218		
e) O oziralnih zaimkih	218	B. Podredje.	
f) O nedoločnih zaimkih	219	I. Samostalniški stavki	243
O glagolih.		II. Pridevkovi stavki	245
A. O kakovosti glagolov	221	III. Prisllovni stavki	246
B. O časih	223	a) Krajevni	246
a) Sedanji čas	224	b) Časovni	247
b) Prihodnji čas	225	c) Primerjalni	248
c) Pretekli čas	226	d) Posledični	249
d) Predpretekli čas	226	e) Uzročni	249
C. O naklonih	227	f) Namérni	250
a) Določni naklon	227	g) Pogojni	250
b) Pogojni naklon	227	h) Dopustni	251
c) Želevni naklon	229	C. Skrčeni in skrajšani stavek	253
d) Velevni naklon	229	D. Množno-zloženi stavek	255
D. O deležjih	231		
a) Nedoločnik	231	III. Vežava besed in stavkov.	
b) Namenilnik	232	O porazstavi besed sploh	256
c) Deležniki	233	A. V prostem stavku	257
I. sedanjega časa	235	a) v obče	257
II. preteklega časa	235	b) po samezi	258
		B. V zloženem stavku	261

Peti del. — O stihotvorstvu.

	Stran		Stran
Uvod	265	Stihi	266
Merjenje zlogov	265	Rime	270
Ritem	265	Kitice	272
Stope	266		

Doklada.

	Stran
I. Pismo cirilsko	275
II. Imena pisateljev in druge kratice	276

NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIILNICA

00000480490

